3 1761 07322466 9

ED47

PT
134
H8K7
díl 1

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

815709

http://www.archive.org/details/husitstvvliter01krau

ROZPRAVY
ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.

TŘÍDA III. ČÍSLO 45.

ARNOŠT KRAUS:

HUSITSTVÍ V LITERATUŘE,

ZEJMÉNA NĚMECKÉ.

ČÁST I.

HUSITSTVÍ V LITERATUŘE PRVNÍCH DVOU STOLETÍ SVÝCH.

čís. 45, č. I

V PRAZE.
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.
1917.

HUSITSTVÍ V LITERATUŘE
PRVNÍCH DVOU STOLETÍ SVÝCH.

NAPSAL

ARNOŠT KRAUS,
PH. DR., Ř. V. PROFESSOR C. K. ČESKÉ UNIVERSITY V PRAZE.

V PRAZE.
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ.
1917.

LIBRARY
NOV 7 1962
UNIVERSITY OF TORONTO
815709

TISKEM ALOISE WIESNERA V PRAZE,
knihtiskaře České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění
a c. k. české vysoké školy technické v Praze.

PŘEDMLUVA.

Nejpodstatnější rozdíl knihy, jejíž první část kladu v ruce čtenářstva, od mého spisu *Stará historie česká v německé belletrii*, vyšlého před čtrnácti lety, záleží v tom, že jsem se nespokojil jako onde belletrií, nýbrž že literaturu pojímám zde v smysle širším. Bylo to nutné, neboť hranice belletrie a historie v některých dobách splývají a obé souvisí tak úzce, že o jednom nelze jednat bez zřetele k druhému. Jaké tím vznikají obtíže zejména při prvním pokuse vypsati půltisíciletou historii pověsti husitské a české, jest na bíledni a nebyly všechny překonány, ač vůle byla dobrá. Vymohl jsem si roční dovolenou a již jsem nastoupil cestu do ciziny, která mne měla vést do universitních měst, k práci v knihovnách — bylo to dne 23. července 1914 a tím je řečeno vše: jak záhy cesta byla přerušena, jak místo dovolené nastala zmnožená činnost úřední, knihovny cizí, ba poněkud i domácí, staly se nepřístupnými, cestování nemožností, rozechvělá doba bránila uzavříti se, jak zkrátka všecko se střetlo, co práci zdržovalo a ztěžovalo. Také tisk této první části, Akademii předložené v únoru 1916, protáhl se tou měrou, že tu a tam byla předstižena novou literaturou.

O lecčem, co by se snad mohlo a mělo zde říci, promluvím při pozdější části spisu. Děkuji jen všem, kdož jakýmkoli způsobem mně podali pomocnou ruku, jako kollegům Novotnému a Nejedlému a správám knihovny universitní a musejní. Jak velice takové práce nyní usnadňuje Bibliografie české historie, cítil jsem hlavně tam, kde mne opouštěla; doufám, že jsem se za ty služby odměnil, nabyla-li pouhá její jména i pro laika obsažnosti a výraznosti.

Na Smíchově v měsíci září r. 1916.

OBSAH.

Hlava první. Studenti 1
Hlava druhá. Kostnice a Praha 12
Hlava třetí. Husy boží bojovníci 24
Hlava čtvrtá. Klio 71
Hlava pátá. Jiřík 96
Hlava šestá. Nový Farao 119
Hlava sedmá. Labuť wittenberská 150
Hlava osmá. Od kompaktát k majestátu 204

Hlava první.

STUDENTI.

Praga, mater artium,
praegnans exultavit,
quando plebem partium
bis duarum pavit.

Omnis terrae patriam
prole fecundavit,
quia pudicitiam
caste reservavit.

Facta nunc adultera
profert realistas,
chymaeras et vetera
monstra, Wiclefistas.

Phanum nequam, spurium
cepit in amorem,
Getznitz, Wicleff iurium
magnum fundatorem.

Rumpens famae pallium
induit pudorem,
cum Boëmicalium
voci dat vigorem.

Iam mater ignobilis,
meretrix immunda,
fel emittit haeresis
velut petram unda.

O! [illegible]
Praga, nunc abiecta
[illegible]
fide caret recta.

Haeresi felicitas
[illegible]
novi Wicleff vanitas
est ei dilecta.

[illegible]
pravitate plena,
Boëmorum natio
faeda, vilis, lena,

Perdidit primitias,
residet egena;
rapit gens divitias
eius aliena.

Exurge, Lipczk, et gloriam
[illegible] Bohemorum,
[illegible]
[illegible]

Sane per inopiam
Pragae magistrorum
concepisti copiam
summe peritorum.

Ergo generatio
studii Lipczensis
fuit et plantatio
ruinae Pragensis.
Unde nova natio
prodiit Misnensis.
Pragae comdemnatio
fiet in expensis.[1])

[1]) Praha, matka umění a věd, těhotná jásala, dokud lid částí dvakrát dvou písla. Svými dětmi celou zemi zúrodnila, protože zachovávala cudně stydlivost. Teď však stala se cizoložnicí a rodí realisty, přišery a netvory wiklefisty. V lásku [illegible] prav Wiklifových velkého zakladatele. [illegible] Čechů dala rozhodnutí. Již matka nešlechetná, nevěstka nečistá, vydává žluč kacířství, jako skálu vlna. Ó nešťastné město! Praha nyní zavržená, chová zákony zapověděné, nemá pravé víry, štěstí [illegible] Wiklifa si zamilovala. Bez útěchy, plný špatnosti národ Čechů, škaredý, bidný, kuplířský ztratil své výsady, sedí chud, cizí národ uchvacuje jeho bohatství. — Vzhůru, Lipsko, a uchvať slávu Čechů, jejich památku, čest. Jistě ochuzením mistrů v Praze dostalo jsi množství nejučenějších. A tak zrození učení lipského bylo též zárodkm zkázy Prahy. Tím vznikla nová [illegible]

Zvučnými těmi verši těšil se, Praze se vysmíval a snad i z malého Lipska bolestně ji vzpomínal jeden z vystěhovalých Němců pražské university. Velebí skvělou minulost za platnosti starých řádů a vyčítá bídnou přítomnost, kdy Lipsko uchvátilo slávu a hlavně prostredky zchudlého města; hněv, že hrozba vystěhováním nepřiměla Prahu, aby žádala, by zákon o třech hlasech byl odvolán, vyráží ze slov, že Lipsko bohatne chudnutím mistrů v Praze — Praha bude odsouzena, aby platila útraty, končí člen asi národnosti míšenské, která v Lipsku nastoupila na místo české.

Tak báseň, z počátku nesená velkými představam a poesií hněvu, upadá ke konci v prosaické úvahy o zisku a ztrátě. Nejasná je strofa čtvrtá, nevíme, co je fanum, které Praha si zamilovala, jaký to chrám Jesenicův?

Formu, zvláště přirovnáme-li, co se současně často nazývalo latinskými verši, ovládal básník velmi dokonale; nápadné chyby v strofě jedenácté zavinil jistě opisovač. Vydavatelé¹) svorně datují báseň do r. 1409, kamž asi bezpečně i patří. Předpokládá ovšem, že lipská universita je již zabezpečena, že exodus německý Prahu poškodil, ba, že kacířství wikleffské je již stvrzeno novými událostmi. Ale už r. 1409 mohl sangvinický básník dovolit si triumf z plných prsou a vmetat pražským mistrům a celé Praze, neposlušné papeže, kterého pokládal za zákonného, v tvář výtku kacířství. Pak bylaby to nejstarší z básní o Husovi a hnutí jím vzbuzeném, která se zachovala. Hus ovšem, jehož marnivost viní ze všeho neštěstí, není přímo jmenován, nenávist básníku velí, prezdívat mu nových Wikliffů. Vlastním terčem útoků a předmětem nenávisti básníkovy je Jan z Jesenic. Že Němci měli na tohoto mistra, právního přítele Husova, zvláště spadeno a sváděli nan velkou část viny na svém vypuzení, poznáváme také z parodistické mše,¹) na kterou Hus ještě v Kostnici vzpomínal, s evangeliem o rodokmenu, který počínal ďáblem a jeho synem Wiklifem a šel před vystěhováním Němců právě po Jesenicovi.

¹) První ji vydal podle dvou rukopisů lipských L e y s e r jako „Gedicht auf die Begründung der Universität Leipzig" v Berichte an die Mitglieder der deutschen Gesellschaft, v Lipsku 1841 a podruhé tamtéž 1847; potom, neznaje toho vydání, dle jednoho z oněch rukopisů L o s e r t h v Mitt. d. Ver. f. Gesch. d. D. in Böhmen 22 (1884) 277 a konečně, k jubileu lipské university, podle rukopisu mnichovského, psaného brzy po r. 1416 a jím nalezeného, S e c k e l v Deutsche Juristenzeitung 1909, 883 sl. s varianty ostatních rukopisů a věcným výkladem, nazývaje ji „Ein Scholarenlied vom J. 1409 auf die Gründung der Universität Leipzig". Seckel hádá na autora z fakulty právnické. Slova phanum nequam atd. vykládá, že Praha si zamilovala modlu, skládající se z Jesenice, Wiklifa (Husa) a zákonodárce (krále Václava). Výklad málo uspokojivý. — [illegible] je postaráno na místech uvedených.

¹) Otištěna ve spise Loserthově „Hus und Wiclif," 299—303, částečně též u Nejedlého [illegible]

Tato blasfemická mše husitská, která nenávistnými verši sekvence o caterva Bohemorum a slovy „fel propinantes haeresis" jeví příbuznost s naší básní, s níž vyšla z téže dílny hněvu, pochází z r. 1410 a jmenuje nenáviděné mistry pražské jednak v sekvenci

Hus et eius complices,
dantes erroris calices . . .
Knyn, Symon, Jessenicz sequitur
Jeronymus non tollitur

a úplněji v Liber generationis, parodii začátku evangelia Matoušova: Wikliff, syn ďáblův, zplodil Stanislava ze Znojma, Stanislav zplodil Husa, Hus Marka z Hradce . . . Knín zplodil Jeronyma, athletu Antikristova, Jeronym zplodil Jana z Jesenic . . . *po vystěhování* Jesenic zplodil Zdislava ze Zvířetic. Zde vidíme, jak v době stěhování právě Jan z Jesenic byl nejvíce nenáviděn. Po parodii evangelia nechyběla ani parodie Credo: Věřím ve Wiklifa, vudce pekla, patrona Čech, a v Husa, syna jeho jediného, blázna našeho, který počat jest z ducha Luciperova, zrozen matkou jeho a stal se vtělením roven Wiklifovi, podle zlé vule své . . .

Přímo proti Husovi ozvala se jiná žaloba nad úpadkem Prahy, jakoby bylo později tolik; Praha byla v největším květu, ale nešťastná husa, mluvíc málo pravdy, ji pokálela a jméno poskvrnila. bože na nebi a svatý Václave, nepropusťte toho hlupáka bez trestu

Infelix auca narrans verissima pauca
hic te foedavit nomenque tuum maculavit.
O deus in coelis et Wenceslae fidelis
hunc hominem stultum non dimittatis inultum [1])

je to tedy básněno před upálením Husovým, a týž snad básník nebo [illegible] jeho vzpomínal na ty verše při pádu Husově, když připisoval zásluhu vedle Krista českému světci:

Virgineus natus Wenceslausque beatus
Ipsum straverunt et ei sic retribuerunt.

Lipská báseň byla sotva prvním literárním odrazem národního a náboženského hnutí na pražské universitě; žáci ode vždy rádi skládali časové písně a Hus od začátku století poskytoval jim podněty k nim. Snad jednou z těchto ranních písní je zachovaná česká, která mistra nejmenuje přímo, ale naráží na jeho pusobení v kapli betlémské. Tam

[1]) Z Ludolfa Zaháňského Tractatus de longaevo schismate, str. 434. Loserth [illegible] Wenceslau [illegible] básník se modlí k *svatému* Václavu.

si Hus vytvořil obec, která na rozdíl od jiných zpívala při mši české písně[1]) a doma čítala v bibli. Dívky, opouštějíce Betlém, lišily se záhy od navštěvovatelek kostelu jiných, s nimiž žák rád navazoval styky. A buďsi, že ta nezvyklost se zjevila smělému studentu překonatelnou, buď že se mstil nepřístupným, mravně přísným děvčatům, jeden z žáků složil píseň „Stala se jest příhoda" o viklefici,[2]) která si žáka pozvala jednoho večera, ovšem jen aby ho naučila své víře. Zpívali spolu, rozebírali z bible dvě krásné kapitoly; báseň je neslušná jako byly vůbec erotické písně žáků, a není jisto, míří-li satiricky na nové hnutí nebo vybírá-li pouze z něho eroticky šprýmovné motivy. Ukončiv své vypravování, básník napomíná své posluchače, aby vyhledali podobného poučení:

Nuž, vy mladí jinoše,
i vy, nádobní panoše,
kteří chcete zákon znáti,
máte sě k bekyněm ptáti,
od nich sě učiti.

Dle toho bychom měli hledat svou viklefici mezi bekyněmi, na nichž i v jiné současné písni si nějaký žák schladil hněv. Že skutečně právě bekyně nebyly nepřístupny novotám, dokazuje radikalismus pozdějších bekyň pražských, které donutily své kněze, aby sloužili mši bez ornátů.[3])

Zpěv, který Hus pěstoval v Betlemě, zatím způsobil zpěvnost všeobecnou; pro hnutí myslí byl pohotový útvar popěvek, který nejen upamatoval na události, nýbrž i zasahoval do nich a dával směr veřejnému mínění; v Praze se bojovalo písmem, slovem a také zpěvem.

Když r. 1410 arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hasenburka dal spálit knihy Wiklifovy, „studentové někteří počechu se hněvati a píseň o něm skládati," jak vypravují Staří letopisové čeští (s. 469); po celé Praze se zpívalo proti arcibiskupovi k velkému pohoršení strany hierarchické, která ještě po letech žalovala na tento první zjev revoluční.[4])

---

[1]) Z. Nejedlý, Dějiny I, zvláště 157—186 ukázal krásně, že to byla novota a jaký byl její význam.

[2]) Otiskl špatně V. Hanka z rukopisu Kříže z Telče v ČČM. 1838, 304, spojiv ji neprávem s písní o bekyních, ač má strofu pětiveršovou a tato čtyřveršovou a obsahem se zcela liší. Feifalik ji pak vydal ve sbírce Altčechische Leiche, Lieder, Sprüche (SB. vídeňské akademie 39 (1862) 669), o ternu jedná Nejedlý, Děj. I, 441.

[3]) O této náklonnosti bekyň k nejradikálnějším novotám Nejedlý, Dějiny husitského zpěvu II, 312.

[4]) V Invectiva contra Hussitas z r. 1432 (Höfler, Geschichtschreiber der husitischen Bewegung I, 624). O popěvcích zevrubně jednal v Děj. I, 399—444 Z. Nejedlý a dokázal, jak povstal z nové zábavy v zpěvu duchovním, kterému Hus navykl lid. Vyslovil též domněnku, že některé z těch popěvků složil Jeronym, tamtéž 223. Popěvky o spálení knih rozebírá tamtéž 419 al.

Byly o této události popěvky nejméně dva, tolik se jich totiž zachovalo, ale jak rozličný byl jejich účinek! Jeden prostě konstatoval faktum — to je vubec nejstarší zpusob výsměšných veršů, prostě vypravovat, co kdo učinil špatného nebo směšného — a připojil kletbu, rozhořčení udělalo tyto verše, ale neudělalo jich dobře:

Zbyněk kniehy spálil,
Zdeněk je podpálil,
učinil hanbu Čechóm,
běda bude všem nevěrným popóm.

Takto zpívat o arcibiskupovi a o kanovníku Zdeňkovi Dlouhém bylo zajisté pohoršením velkým, podkopávalo úctu k němu a pochopujeme, že po dvaceti letech a dále se ještě na to vzpomíná, ale jak tupá byla vlastně zbraň, kterou udeřil popěvek! Spálit knihy nebylo samo o sobě ničím nečestným, a píseň sama o sobě nijak nás nepřesvědčuje, že se nedálo vše po pořádku. Kdo nebyl napřed o věci zpraven a neviděl ji dávno s hlediska wiklifského, necítil ostří a pobuřující moci popěvku.

Jak jinak působí popěvek druhý, stručnější, méně rozhořčený ale drzým vtipem raníci přímo do srdce:

Zajíc biskup abeceda
spálil knihy a nevěda,
co jest v nich napsáno.

Zde jest faktum ještě prostěji vypravováno, bez proklínání, ale s jakým skvostným detailem; arcibiskup knihy odsoudil, ač obsahu ani neznal a nečetl jich vubec, a nečetl, protože nebyl dost učený, aby čísti dovedl! Arcibiskup přirovnán k dítěti, které knize nerozumí, ale dovedlo by ji zničit, jedním slovem žáček, učící se teprv číst: abeceda. To pálilo hure, než když král vymáhal, aby knihy byly vlastníkum nahrazeny; a proti takové písni nebylo pomoci, ani když písničky byly zakázány, ani když se Zbyněk r. 1411 z Čech uchýlil do Uher. I tam ho snad pronásledovala do brzké smrti jeho. To byl ten jed, o němž se bájilo, že mu byl podán. Tušil, co píseň znamená pro něj? že král Václav mohl mu zabavit duchody na nějaký čas, že však písnička vezme mu dobrou pověst na celá staletí? Že se octl v Heinovských „zpívavých plamenech", z nichž není vymodlení? Skutečně, potomstvo bralo věc doslovně a věřilo, že arcibiskup pražský Zbyněk Zajíc z Hasenburka neuměl číst ani psát. Už v 15. století cituje Vavřinec Krasonický kněze Martina Lupáče, že Zbyněk „musil se teprve učiti abecedě", věří tomu Žídek a ještě v devatenáctém se ozývá v populárních líčeních doby neomylně tento rys karakte-

ristický pro arcibiskupa, pro jeho dobu a pro jeho církev.[1]) Básník ovšem ho vědomě z negramotnosti nenařkl, odkázal ho pouze do mezí pouhého hodnostáře naproti velkému mysliteli.

Kdo však byl mezi uraženými a poškozenými takovým učencem? Kdo z nich mohl se cítit sám tak povznesen nad arcibiskupa, že ho mohl nazvati školáčkem? Byl tu skutečně muž hluboké učenosti, při tom prudký, vášnivý, smělý, vtipný, básník a zpěvák, pořadatel posměšných průvodů, byl tu *Jeronym* Pražský; není-li popěvek od něho, při nejmenším zasloužil by od něho býti.

Exekuce proti arcibiskupovi a jiným prelátům poskytla straně jeho příležitost, aby se odměnila vykonavatelům popěvkem ne bez vtipu:

> Voksa, Racek Kobyla
> ta jsta sobě dobyla,
> aby kněžie lúpila,
> sama oběšena byla
> vedle pana Zaule.

Voksa z Valdštejna a purkrabí ze Dvorce oběšeni tu in effigie vedle loupežného rytíře, zajatého arcibiskupem, který na popravišti, k smrti byv připraven od Husa, odprošoval kajícně shromážděný lid; popěvek ho povýšil za to na husitu.

Do téhož roku klade Nejedlý popěvek, jehož jen začátek se zachoval, o Mikuláši Otrubníku (Mikuláši Bohatém Augustinově) a Konrádu [illegible] (mincmistru a pozdějším arcibiskupu Konradovi), kteří králi lstivě radili, nevíme k čemu. Snad se to týkalo věci, o níž pěje další pětiveršový popěvek

---

[1]) Srv. na př. Müller, Hussens Luthertum vor Luther z r. 1728, str. 15: ein mann von grosser dignität aber schlechter wissenschaft, weil er nicht einmal lesen konnte. So eine erschreckliche unwissenheit fand sich allenthalben im pabsttume, auch unter denen, die doch gelehrt heissen wollten . . . Tischer, Hussens Leben, ein Lesebuch für den Bürger, 1799: Man erzählt, er sei nicht nur in allen wissenschaften unerfahren gewesen, sondern habe auch nicht einmal lesen und schreiben können . . . Věru

> Doch gibt es höllen, aus deren haft
> unmöglich jede befreiung,
> hier hilft kein beten, ohnmächtig ist hier
> des welterlösers verzeihung.
> Kein Gott, kein Heiland erlöst ihn je
> aus diesen singenden flammen.
> Nimm dich in acht, dass wir dich nicht
> zu solcher hölle verdammen.

(Heine, Deutschland, ein Wintermärchen, konec.)

Čechové pomněte,
osvědčení, že „kacieřem nebyl Čech“ a není.[1])

Současná nebo málo mladší je delší píseň o arcibiskupovi. Vážně a svou formou nádherně nese se tato píseň proti Zbyňkovi,[2]) nejspíše z [illegible] r. 1411 píseň provanutá duchem kázání Milíčových a Husových o Antikristovi, „Antikristus již chodí,“ volá básník, vida hrdost kněžskou a jak se Zbyněk spotil a pravdu Krista umořil. Zajíc je a troufá si nedbati nic rozkazů lva, lev (král) by měl vstáti a roztrhna zlosti kněžské, říci, aby Hus mu kázal. Anděly všech kůru volá básník, by poželeli s námi, ale také

Tráva, kvietie i povětřie,
plač hlúposti člověčie,
zlato, kamenie drahé
poželejte s námi,

jako v písni Závišově smutný žák prosí:

pyč mne povětřie, pyč mne všecko stvořenie,
karbunkul zafier i vše drahé kamenie,
slunečné kvietie i vše na světě,
pyč mne lilium, pyč mne ruože přěstkvúcie,

ale píseň vyzývá k *boji* s antikristem též nové rytířstvo:

Slyšte rytieři boží
připravte se již k boji!

V jak hmotném smyslu se toho vyzvání brzo uposlechlo! Pochopujeme, z kterých zdrojů prýštila odhodlanost, která zpívajíc šla do boje.

O rok později přineseny do Prahy odpustky, proti nimž nejen zpíváno, nýbrž i hotový dramatický výstup pořádán, při němž snad zazněly písně.[3])

Legát přijel do Prahy,

aby s konovalky loupili po zemi. Odpustky, věříme-li další písnicce, šly dobře na odbyt hlavně u bodrých venkovanů, platících naturaliemi:

Bubeník, ten je nosí u voze,
raduje se každé koze,
kdož mu ovci, krávu dá,
všecky římské odpustky má.

---

[1]) Píseň o Voksovi zachoval Chronikon Procopii notarii — Höfler, Gesch. 1, 73, Nejedlý Děj. I., 421. (Srovn. Palacký 3, 1, 57 sl., Tomek 3, 422.) Další popěvky cituje Invectiva contra Hussitas, n. u. m. Texty u Nejedlého, Děj. I., 423 sl.

[2]) Nejedlý, Děj. I., str. 499 sl., o ní jednáno tamtéž 433.

[3]) Pelzel, Wenzel IV., 2, 604–607, z nesoučasného a jakoby od těch dob ztraceného [illegible]

Zdá se však spíše, že ty přežvýkavce přihnaly do písně rým a neumělost básníkova a že se platilo penězi. Básník je žákem Husovým a volá, takové prodávání věcí, kterých smrtelník nemá, nejsa vševědoucí, že

Mistru Husovi to divno
svatému písmu protivno.

Zde poprvé nebo podruhé — stálo-li v písni o Zbyňkovi „ať Hus ti káže" — slyšíme jméno Husovo v české písni; zní z úst přátelských. Odpovídala-li strana hierarchická také popěvky, je pochybno; spoléhala tenkrát v jiné prostředky, jimiž vládla. Zakazovala zpívat, zakazovala reptat proti odpustkům, popravovala a pokusila se, když ani popravy neodstrašovaly, o branný útok:

Němci jsú zúfalí
na Betlém běhali,
v neděli na posviecenie,
připravivše sě v oděnie
jakžto na Ježíše,

zpívali zděšení Betlémští.[1])

Na odvetu ještě nemyslili, naopak další dvě strofy, nebo přibásněné později pokračování popěvku, Němcům doporučují, aby se nechápali kamení, nýbrž učili se písmu na stěnách Betléma,

ježto kázal napsati
mistr Jan z Husince.

Upřímně křesťanské přání pravého žáka mistrova, a stejně tiše, zbožně znějí písně

Plňmež jeho přikázání

a druhá, vzkaz věrné obce mistrovi, když na konci r. 1412 opustil Prahu:

Havlík, námestek tvuoj,
ten nám káže pokoj . . .

Nevěřil bys, že písně, jimiž tenkrát hlaholily pražské ulice, byly „odiosae, scandalosae et aliorum famae offensivae" — nenávistné, pohoršlivé, cti jiných urážející, když tyto mírné verše mají býti příklady jejich!

[1]) Invectiva contra Hussitas — u Höflera a Nejedlého n. u. m. [illegible] Dějiny I, 118.

Týmž rhythmem, jako četné tyto popěvky, oblíbenou strofou pětiveršovou nese se latinská báseň „Omnes attendite“, která vznikla, když hnutí zmohutnělo a naplňovalo kleriky, k nimž se píseň obrací, nejchmurnějšími obavami. Skvělá doba Karlova kontrastována s nynějškem: císař, [illegible] nynějšího krále, potíral zlo, množil církev, nechal ji svobodnu, [illegible]val jí mnoho zlata, stříbra a kamení, chtěl, aby římská církev byla ctěna, ale po jeho smrti pokoušejí se velmoži o zničení její. Odevšad hrozby, nástrahy, klerus se potlačuje, papeži se vysmívají, chvála boží upadává, lest a klam rostou, mnichum a mniškám život se stává ubohým, neboť stav rytířu, panošu, občanu nedovede odolat falešným naukám. Mnozí klerikové i laici stali se schismatiky knihami proklatého Wiklifa. Zákonní pastýři jsou vyháněni, lid olupován; vyjí klášterníci, pláčí jeptišky. Král to slyší a mlčí, neb jemu se to líbí; kde je spravedlnost? Nikdo nebrání loupežím; vládci statku, králové, kardináli, vévodové, hrabata nás činí vyhnanci, staří konšelé byli nevěrní Češi, noví jsou Němci — tak plyne žaloba nesrozumitelnými někdy narážkami, kterou básník, skromný quidam složil, aby bylo vidět, že víra je lodí ohroženou, že se kolíbá na vlnách. Ale neutone, slyš to, schismatiku a kacíři, takových bylo již mnoho, ale jsou souzeni. Hospodin nechť pomůže pravé víře, aby jed Husa, zmije, nevešel v srdce naše. Píseň je dílem básníka neumělého, rodem Čecha; chtěl puvodně, aby liché verše páté dvou strof se rýmovaly, ale nesvedl toho, rýmy jsou pouhými assonancemi, verše chatrné.[1]) Oč zvučněji a krásněji zní šestiveršová píseň *contra omnes status*,[2]) starší žákovská invektiva, která útočí hlavně na lakomství kněží:

> Ad terrorem omnium surgam locuturus,
> meus sermo percutit velut ensis durus —

to upomíná na nejzvučnější verše starších vagantů a také duch písně, libující si v kontrastu boháče živého a mrtvého

> Judicabit iudices
> iudex generalis,
> ibi nulli proderit
> dignitas papalis,
> sed foedorem sentiet
> poenae gehennalis,
> sive sit episcopus,
> sive cardinalis

upomíná na dobu starší mravokárné polemiky, která se před klerem, ba ani před dvorem papežským nezastavila. Je tedy pochybno, lze-li ji

1) Nejedlý I, 412 sl., se pokusil o přesné datování, otiskl Fejfalík v S. Ber. W[illegible] Ak. 36 (1861) 158 z [illegible] Kozlova, potom Höfler II 93.

2) [illegible] z [illegible] rukopisu Dreves v Cantiones bohemicae 91.

zařaditi v novou, husitskou, fasi téhož hnutí náboženského. Podobně je s písní o pravdě, kterou teprve později doplňovali ve smyslu protiřímském a takto pojímali do kancionálů husitských.[1])

Pravda nenalézá útočiště nikde, ovšem ani u papeže, jenž ji odkazuje na kardinály, kteří o ní nechtí věděti, nemá-li peněz. Pravda pak viní kněží, že pro ně, kteří učinili dva císaře a dva papeže, přišla říše v zmatek.

Husitství v tomto prvním období bylo hlavně literaturou; písní, řečí, traktátem, knihou, kde se jevilo činem nebo utrpením, průvodem, popravou, provázel je zpěv a byli to valnou většinou odpůrci, kteří znění jeho zachovali potomstvu, tíž, kteří současně se snažili písně potlačit zbraní zákazu a kletby. — Hus odchází a doporučuje klid, jeho věrní se chystají zachovat jej — ale jinak bylo souzeno.

Že by byli složili píseň, v níž se modlili za návrat svého Jana, je sice mylná domněnka,[1]) ale mnohý snad starostlivě pamatoval na mistra, který tak směle a neohroženě, ani bezpečného listu nevyčkav, spěchal na místo, kde se mělo křesťanství opravit v hlavě a v údech.

---

[1]) Nejedlý, Děj. I., 403—409, text na str. 194—196.

[1]) Nejedlý 417 sl.; [illegible] Johannes noster sanus reversatur v písni [illegible].

Hlava druhá.

KOSTNICE A PRAHA.

Je známo, jak malý byl zájem, který koncil a křesťanstvo, které k němu upíralo zrak, věnovaly puvodně českým věcem. Čím výše bylo vyhnáno očekávání toho, co koncil vykoná, že nejen odstraní schisma, což se zdálo lehčím, než skutek ukázal, nýbrž provede též vytouženou reformaci církve, tím více mizel svým významem pražský kazatel, který se měl ospravedlnit ze své pravověrnosti. Není divu, že příjezd malého průvodu Čechů, provázejících mistra z Prahy, v den po Dušičkách v Kostnici nebudil daleko toho rozruchu, kterého se nadáli přátelé doma zůstalí. Zvláště prostí měšťané neměli mnoho času nazbyt pro chudého mistra v době, kdy jim z jiných hostů kynul tak tučný zisk a jejich oči se pásly denně na nádhernějších mnohem vjezdech vznešených panstev duchovních a světských.

Změna nastala na jaře r. 1415, tenkráte pře Husova vedle útěku papežova patřila k hlavním starostem církevního sboru a právě z této doby máme také první literární reflexy koncilu.

V dubnu nebo květnu 1415 napsáno několik veršů latinských, Metra de principibus (o knížatech zastoupených na koncilu), provázených poněkud delší německou básní[1]) autora nejmenovaného; verše latinské mohou býti částí pokusu o překlad německé básně. R. 1415 byl svět prý udiven

von konig Wenzelao,
der konig in Behem ist
und zu eim narren worden ist:
ketzer narren sint sin rat,
die sant er dar in ein ambasiat.

Král Václav se zbláznil, má v radě své kacíře blázny a ty poslal do Kostnice vyslanectvím. O tom, že chráněnec těchto vyslanců byl uvězněn,

---

1) Německá píseň o koncilu v prvním svazku Lilienkronovy sbírky „Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13.—16. Jahrhundert" v Lipsku 1865—1869 vydaná, píseň na čísle 52. — Verše latinské ve Frankfurtském Archiv 3, 208.

básník se nezmiňuje, přechází na chválu Sigmundovu, a obrací se proti uprchlému papeži Janovi a jeho stranikum, nejostřeji proti arcibiskupovi mohučskému.

Současně přišel ke koncilu jeden z předních básníku doby, *Muskatblüt*; jaké měl jméno mimo tento vonný pseudonym, který pravidelně udává v poslední strofě svých básní, nevíme; víme vubec velmi málo z jeho životopisu, z jeho vlastních básní soudíme, že žil mezi lety 1370 a 1437 a byl chudý bavorský šlechtic z horní Falce, který zpíval za mzdu. Pozdější mistr Michael Beheim přál si, aby byl pro svuj zpěv tak vážen knížaty a pány jako Muskatblüt.[1] Skvělý sjezd církevní snadno přivábil mistra, který si sám liboval v učenosti a ve své písně mariánské vtrušoval celé verše latinské a jako muž přísných zásad, mravokárce, nešetřící ani kněží ani šlechty, uvítal koncil jistě s přepiatými nadějemi všech dobrých lidí a nenáviděl všech, kteří jeho práce zdržovali. Znal takové na jaře 1415 hlavně čtyři. Odtud jeho žaloba na veliké zlo: Svatý zbožný koncil zmámily čtyři hlavy, které básník naznačuje nejprve jen začátečními písmeny, jsou to *H.* daz von Prag *J*, *P* a *F*, ti čtyři pozbyli smyslu. O každém pak vypravuje zvláště a plnými jmény. Především, praví v strofě páté, Hus zkalil vodu, uvedl mnoho křesťanu v pochybnost svými slovy, dobře, že mu to bylo zakázáno. Za to teď ho potrestají a básník se těší, jak každý uvidí, že lhal. — Zmínka o vodě skrývá patrně narážku na jméno Husovo, první v německé literatuře, která jich pak měla míti tolik. Jeho druh, čteme dále, utekl, ale byl opět chycen; díky vévodovi Janovi, který tu husu přivedl zpět. Je to v pořádku, mladá husa zustaň při staré.

Hus a Jeronym chtěli svět převrátit svými slovy, tu zbožný koncil poznal, že je třeba kazit i jejich učení. Mistři shledali, že hodili jed do studní božského učení.

Básník se pak obrací k P a F, papeži a vévodovi Fridrichu rakouskému. Popravy Husovy ani Jeronymovy neopěval ani Muskatblüt, s nímž se ještě setkáme v tomto přehledu, ani jiný současný básník. Několik ubohých leoninských hexametrů napsal o upálení jakýsi Jan Wetzlarský,[2] suše vypravuje, že když Hus „Parcae minister" a „deceptor fallax tot animarum" byl již veden k hranici, velcí učení muži mu radili, aby odvolal a zůstal bez trestu, on však illis dicebat, respondet atque dicebat, že odvolat nemůže, protože mnoho vznešených a prostých lidí vedl touto cestou.

Tím mocnější byla ozvěna, kterou hrozná zpráva vyvolala doma: především zazněla bolestná píseň v oblíbené pětiveršové strofě časových popěvku oné doby:[3]

---

[1] Muskatblütovy básně vydal E. v. Groote r. 1852. O jeho politických básních Veitmann napsal disertaci: Die politischen Gedichte Muskatblüts, Bonn 1902.

[2] Joh. de Wesalia de incineratione haereticorum Hussonis et Jeronimi u Perpera ve Forschungen zur deutschen Geschichte 18, 162.

[3] Píseň O upálení [illegible] otištěna u Palackého v Arch. čes. VI. 33 a kriticky s nápěvem od Nejedlého, Děj. II. 498 sl.

O svolánie konstanské,
jenž sě nazýváš svaté,
kak si bez opatrnosti
zhladilo bez milosti
člověka svatého!

Chatrnými rýmy, ale vřelým citem naříká na čin koncilu.

Jakou vinu na něm shledali? ptá se píseň; snad tím hřešil, že mnohé navedl, aby se káli z hříchů, že chtěl i koncil uvést na pravou cestu od jeho [illegible] smilstva a lakomství? Špatný skládal vděk. Soud se konal nepořádně, křikem nemilosrdným umlčeli ho a tím chtěli zvítězit; křivé svědky jste si přibrali a mučili. Či skrze jeho smrt zlořády kněžské zůstanou utajeny? Mnohem více byste se byli zavděčili bohu, kdybyste byli přijali, co kázal, a to čiňte aspoň nyní.

Dobrou a upřímně křesťanskou radou, aby nedbajíce světského a potlačíce vše ďábelské, činili pravé pokání, a modlitbou za nepřátele, aby jim to pokání bůh vnukl, bez myšlenky pomsty, ba téměř bez hněvu, se smutku a lítosti vyznívá píseň. Bylo jí souzeno, aby dlouho přežila příležitost, při které vznikla: stala se právem kostelní písní pro den svátku Husova; zpívala se i latinsky jako:

O quam per contrarium
tu sacrum concilium
egisti improvide,
tradens absque crimine
neci innocentem.[1])

Šlechta česká pak napsala krásný kus „literatury", literatury, nepůsobící tak svým obsahem jako svou existencí samou, nezrcadlící tak minulost a přítomnost, jako spíše budoucnost, je to pergamen, na němž viselo půl páta sta pečetí pánů a rytířů českých: protest proti upálení Husovu ze dne 2. září 1415.

Jinak ozývá se praskot z hranic kostnických v literatuře německé, v níž však nejen tato episoda, nýbrž koncil vůbec zanechal celkem nepatrnou stopu, nepoměrnou naprosto velkému jeho významu. Jistý Johannes *Engelmar*[2]) napsal „Red vom concili zu Costniz" o 200 pouze verších, v nichž chtěl obsáhnout celou historii od začátku schismatu po zvolení Martina V., a při tom dokazoval ještě z evangelia Lukášova (ale mínil Matoušovo), že dle slov Kristových smí býti papež jen jeden. Zaujímá-li Husova a Jeronymova pře v tak krátké básni 17 veršů, pak básník jistě nebyl slepý vůči ní, ač ovšem ustupuje zájmu o nejdramatičtější výjev koncilu: útěk papežův. Slyšíme, že nastalo hoře

---

[1]) [illegible] Text v Kosmovu Oratio panegyrica str. J. 3.
[2]) Liliencron I, 51

ze Pehem in der stat ze Prag
von ainem abgelaubigen pfaffen,
der machet vil der Pehaim zů affen
maister Huss was er genant.

Hus vynalezl falešné artikule proti víře křesťanské a to ho přivedlo v Kostnici do žaláře; řídil se knihami Wiklifovými, kterýž byl začátkem nevěry a napsal falešné knihy, proti bibli, těm učil Hus a jeho tovaryš Jeronym. Oba byli v Kostnici spáleni a jejich nepravé učení roztrháno.

Mnohem objemnější a mnohem učenější byla dlouhá a únavná báseň „des conzilis grundvest“, kterou r. 1418 napsal a králi Sigmundovi věnoval Thomas *Prischuch*, mistr augsburský.[1] Prischuch má aspirace umělecké, svoje vypravování zasadil do obvyklého rámce ústní zprávy. Když prý pilně četl a studoval, jak by oslavil krále, přišel moudrý muž a ptal se po Tomáši Prischuchovi, chce prý mu poskytnouti látku k básni. Milý posel, který přímo přijel z Kostnice, odpovídá pak obšírně na otázky básníkovy: hlavně velebí krále, svolavatele, vládce tolika království. Ovšem, čteme-li pak, že král Sigmund byl první na místě, po něm že přišel papež, a víme-li, že král přijel teprv o štědrý večer, poznáváme, že nesmíme každé slůvko klásti na zlaté vážky a báseň Prischuchova že nebude asi nejspolehlivějším pramenem historickým. Pořádku chronologického nedbá; sotva se zmínil o papeži, vypravuje o jeho útěku a podobně, vyčítaje mezi jinými vyslanectvími vysoké školy na sněmu církevním zastoupené — mezi nimi také athénskou! — vypravuje o zničení učení pražského.

Ain küniglich schůl die was ze Prag,
die hat der Huss, han ich gehört,
o laider ganz und gar zerstört
die schůl hat man gen Lipzig gelet,

a proto je prý Hus proklet, že zpustošil učení pražské, a musel umřít pro kacířství (v. 248). K Husovi se pak básník vrací, vypočítav mnišské řády na koncilu zastoupené (mezi nimi zase řád dávno zaniklý, Pachomiův), zvláště rozepsav se o vědách, při čemž dostoupil až k samému vrcholu vědy, až ke kameni moudrosti.

der stain
philosophorum, den ich main;
der stain ist gůt für pestilenz;
man sol in finden ze Constenz.

---

[1]) O Prischuchovi Roethe v Allg. deutsche Biographie 26, 600 [illegible] Srv. Leclerc, Th. Prischuchs Gedichte auf das Konzil zu Konstanz. Dissert. [illegible] 1900. Otištěna je báseň v Hardtových [illegible] a v Liliencronových Volkslieder I. č. 50.

píše, která království poslala do Kostnice poselství, mezi nimi

> der hochgeboren kunig von Beham
> liess sin botschaft ze Constanz sehen

a tu došlo na vypravování o obou českých mistrech, jehož začátek však chybí, čteme náhle

> . . . diss er ain falscher bosewicht ist.
> Von ainem mit ketzer list
> sagt auch, maister, mir von Hussen,
> von dem vil ketzer flussen.

Na tuto otázku, jak je s Husem, o němž básník patrně slyšel, že byl zlosynem, od něhož pošlo mnoho kacířů, odpovídá mistr 25 verši, v kterých však není podstaty. Zpravodaj, jakoby nepřicházel z Kostnice, nýbrž z podsvětí, vypravuje: Hus je upálen a ďábli duši jeho pochovali vedle boháče. Sotva spatřil Hus peklo, poslal pro svého tovaryše; Jeronyma vedli do zlého marné byly výstrahy boží, oba jsou utopeni v pekle a ponořeni ve věčnou smrt. Činili jako blázni a bloudi, umučení boží je na nich ztraceno, chtěli oloupit křesťanskou víru o čest, a proto jsou kacíři v boží klatbě na věky.

Přirovnává-li se básník pak k svatému Augustinu, který se podjal, stejně jako on, marné práce, aby přelil moře, má tak dalece pravdu, že je naprosto neschopný, aby básní sebe delší vystihl historický význam koncilu. Ale vzpomínáme-li na mnohoslibnou předmluvu dlouhé básně, kde se doprošoval pomoci Ducha svatého, a přirovnáme vykonání k tomu náběhu, napadá nás jiný známý obraz než Augustinuv. A snad by některý vrstevník byl řekl, že koncil byl hoden takového básníka; aspoň ten, který napsal list jménem Pána Ježíše, že koncil, který slíbil reformovat církev a nereformoval papeže ani kurii, podobá se hoře z bajky, která porodila směšnou myšku.[1])

Neměl-li koncil hrubě příčiny těšit se z písní složených na chválu jeho a jeho vyznavače, tím méně potěšení mu ovšem působily písně jiné, vznikající i v Čechách, a není divu, že se nerozešel, aniž zakázal všechny písničky na potupu odpůrců viklefistů a husitů a na pochvalu Husa a Jeronyma pod nejtěžšími tresty. Zakázáno stejně přísně měnit bohoslužbu, přijímat pod obojí, zavádět nové písně do kostela, a výsledek byl všude stejný: zpívalo se proti koncilu, zpívala se chvála Husova, počešťovala se bohoslužba a Čechové vroucně přijímali pod obojí.

Ani latinský jazyk bohoslužebný nezabránil, aby v nádherných jeho chrámech nezazněla chvála zatvrzelého kacíře; latinský hymnus, zpívaný

---

[1]) Flacius Illyricus Catalogus testium veritatis 545

v Praze (quem Bohemi Pragae decantant, stojí v rukopise) troufal si přímo parodovat nejvelebnější píseň církevní rozměry a začátkem:[1])

Pange lingua gloriosi
proelium certaminis.

Rozdíl soudců a odsouzence, jak jej pojímali Čechové, ostře stanoven; pravdivý je souzen od klamných, spoután spravedlivý od neřestných, svatý je upálen od ukrutných katů.

Tamquam pravus condemnatur,
verus a fallacibus,
vinclis diris mancipatur
iustus a scelestibus,
sanctus igne concrematur
saevis a tortoribus.

A stejně přes zákaz koncilu zpíváno o Husovi též česky, neznáme ovšem těch písní leda z pozdních zpěvníků, které z množství písní, neboť

„Mnozí sú skládali
smrt mistra popsali,
Jana Husi ctného,
v pověsti dobrého"

praví jedna z nich, zachovaly jen malou část a nevíme, která z nich pochází z tak staré doby.

Prokop písař praví v letech sedmdesátých, že píseň

V milosti boží mistr Jan Hus

byla složena po upálení a zpívali ji v kostelech, v hostincích a žáci po domech; je dosvědčena pak r. 1521 při procesí utrakvistickém ve svátek Husův.[2]) A zazněly zase s druhé strany popěvky a básně proti té neposlušnosti zpívající, pojímající, bojující, válka traktátu a písní před válkou zbraní. Píseň provází čin a mění se v čin a čin žije písní: doba rozrušená a zpěvná, z jejíž plodů jen málo a nahodile dochovalo se na naši dobu.

Strana novomilná je rozezpívaná novým církevním zpěvem z tvořící se české liturgie a zbývá jí dost rýmů pro polemické traktáty a satirické

---

[1]) Pange lingua [illegible] píseň Pange lingua gloriosae lanceae praeconium, která byla v 15. století glossována česky: „Zpievaj, jazyku, slavné hrále chválu" (Šafařík, ČČMus. 1862, 271), husitskou píseň [illegible] XVIII. [1878] 161). Truhlář neznaje otisku toho vydal píseň v Zprávách Kr. č. Spol. N. 1886, 7.

[2]) [illegible] „V naději [illegible] Hus Jan" [illegible] 84.

písně, mezi nimiž hranice často splývají. Skládání „Tvórče milý“, vydavatelem nadepsané „O svolání kostnickém“[1]) bylo složeno r. 1416, když koncil již zasedal mnohem déle, než se očekávalo. Lidé se protivují zákonu [illegible] kněží káží, že přeslavná večeře byla dána toliko kněžím. Básník opak dovozuje četnými citáty a ptá se, komu se má spíše věřit, bohu nebo sboru konstanskému. Posmívá se jim, že modlíce se za sbor, aby s ním byl duch svatý, orodují za svaté

Nepros, kněže, za svatého,
nebť nepotřebuje toho.
Dvě létě tomu minuly,
jak kněžstvo v Konstanci ležie
nic dobrého neučinili,
než dva mistry zahubili,
mistra Jana, Jeronyma,
jenž sta čtenie vznávala,
toť jim hrozná vina byla,
že kněžské hřiechy pravila,
smilstvo, pýchu i lakomstvie
i také svatokupectvie.

Při tomto hříchu se skladatel zdržel: Kněz, nechce-li býti svatokupcem, nemá míti více než nutně potřebuje — co více má, je krádež, svatokrádectví a loupež.

K svatokupectví, jako jádru zlořádů, které živily snahu po reformě, ukazuje píseň[2]) o *svatokupcích*, 170 veršů sledujících všechny příležitosti, kdy kněží vymáhají peníze. Dejte od křtu, zní nově narozenému vstříc, a dejte od úvodu, žehnání, birmování, na pout, učení, oféry, koledy. Co se žehná, ze všeho kus berou, chtí biskup, žáci, prositelé, žebraví mnichové, až *dejte* sleduje člověka i při smrti a pohřbu.

Jiná píseň, začínající „Ten řád máme znamenati“ — Jungmann ji spojoval s předešlou, od níž se však liší rozměrem, ona je psána trojverším, tato čtyřverším — srovnává starou církev, církev svatých, s novější; svatí písma svatá čítali a rozumně vykládali, nyní šepcí a brebcí latině a lidé stojí nerozumějíce a vrtí se; tak plecháči (plešatí) zavedli lid; nosí přístroj kmentový oné nešlechetné ženy a ptají se prý, po čem poznají kněze, kdyby neměl pleše? Po skutcích, odpovídá píseň, ukazující již k velkým sporům, vzniklým brzo o ornáty.

Umělejší formou — strofou o osmnácti nebo patnácti krátkých verších — vypočítává rovněž všechny případy, kdy kněží vymáhají peníze, píseň „Slyštež snažně“, oslovujíc a napomínajíc kněží samé.[3])

[1]) Menčík, Rozmanitosti 72—5 (1880), Nejedlý, Děj. II. 624 sl.

[2]) Otištěna s písní O staré a nové církvi Fejfalíkem v Altč. Lieder u. Leiche 651—658, srv. Vlček 269.

[3]) Otiskl F. Menčík v ČČMus. 1890, 576—8 a Nejedlý II., 859.

Kněží nedrží svého řádu, pyšně chodí a protiví se čtení, ale jejich zlosti už nezmohou ničeho, „byť se v kusy trhali“. Všechnu svátost prodávají a kaceřují toho, kdo by jim v tom překážel; nedbají pravidla

Darmo máte,
darmo dejte

a nečekají odměny až v nebi. Rovnají se Jidášovi, ale ten se aspoň kál, prodav Ježíše; jsou Balaami. Píseň kněží varuje před pokřikem, který zbudí, a před odměnou, kterou vezmou.

S opačné strany rovněž nemlčeli a latinská satira „Sermones ad Bohemos“, jinak „Invectio satirica in regem et proceres viam Wiclefi tenentes“, nešetří ani krále ani jeho paní. Začíná a radice, od příčin schismatu, jimiž jsou slávychtivost, pokrytectví, neposlušnost. Král Václav příliš dlouho otálel

Nimis diu expectasti,
serene rex et tardasti.

Ať vyhubí wikliffisty a je krutým vykonavatelem; básník mu předpisuje, jak má pány oslovit a vyzvat je, aby stáli při konciliu:

iudicium
non in mea potestate
pendet; hortor, cuncti state
ad Constantiense concilium.

Zde metrum zcela selhalo, jméno Konstance připomíná vlastnost, které se králi nedostává, jeho dobré předsevzetí ženy převracují

constans esto et firmatus,
namque bonum propositum
tuum, rex serenissime,
mulieres saepissime
vertunt in oppositum.

Pochopujeme pak, že se neobrací na královnu, nýbrž útočí na královu radu

Rzitka, Kepka, junge Smolík,
Sádlo et Leil, Hajko, Zmrzlík
hoc est regis consilium,
sunt hominibus infesti . . .

Káže pak magistrům koleje a vyčítá viníky od Křišťana začínaje a končí Zdislavem malomocným, mistři jsou žaludkem z bajky Agrippovy, který dodává síly všem údům, ale žaludek stoná.

Credunt namque isti male,
per hos virus est letale
in Bohemos effusum

vrátili se k člověku odsouzenému; nešťastné matky vás zrodily, k matce církvi se chováte jako zmije, které se prokoušou matčiným tělem

similes estis viperae,
quae ante tempus exit
rupto matris utero . . .
Sic Hus se erexit
in suae matris necem

a pokryl národ hanbou, byv odsouzen; Jeronymem universita je zhanobena, privileje zrušeny. Němci vyhnáni. Pýchou naduti mysleli jste, že [illegible] rovně, nařídili jste, aby stav laický přijímal jako kněžský.

Pan Čeněk, který tolik pánů svedl, je sluha antikristův, trhá ovoce stáda Kristova jako kousavý pes; rovněž pana Jindřicha Rožmberského sledovali mnozí, píšíce do Kostnice.

Multi tibi adhaerentes,
rei exitum nescientes
viri in orbe accepti
qui sigillum apposuerunt,
Constantiam direxerunt,
per te sunt decepti.

Páni katoličtí jako hradecký, neposkvrnili svůj erb, za to ústečtí pospinili svou růži a jejich matka, paní de Mochov, která svůj plod obětuje čertům, dle slohu básníka vyhnala z tary, neboť shrnuje na ni nadávky a kletby a končí jadrným odbytím

Tu saevissima Jezabel
Virum iustum ut Abel
plurimum persequeris.
Qui a te contumelias
patitur in Usk ut Helias.
Tu in fine torqueberis
et sic te miseram anum
pellam ad Plutonis anum . . .

Konečně obrací se básník nadějeplný k Sigmundovi a všem zvířatům jeho erbů, aby přišel na pomoc

Si tuus leo rugiet
omnis Wiklefista fugiet.[1])

[1]) [illegible] Höflerových Geschichtschreiber I, 541—557 a v Palackého Documenta 687—698; verše Credunt namque isti male již otiskl Cochlaeus v Historia 158, 9 a z něho Lenfant Histoire des Hussites I, 77; [illegible] Höfler 561—3.

Takových invektiv nebo satir bylo patrně mnoho; co se zachovalo, nevyniká proto vždy duchem a významem, je tu činna náhoda. Jistý člen koleje vídeňské psal jménem jejím pražské,[1] kdo jsou wiklifisté: podle plodu je poznáte, vlky v rouše ovčím, Kristus nedovol vlkum zuřit, psum štěkat proti ovcím: kacíře, pohany, schismatiky vypleň

exstirpe hos haereticos,
ethnicos scismaticos;
prohibe latrare
canes validos, rabidos,
lupos magnos in agnos
non sinas saevire.

Německý rýmař srovnává, proč klesla čtyři slavná města: Řím, když nestejně uvaloval daně, Řezno, když chovalo židy a nevykonávalo poctivě právo, Paříž, když upadla v lakomství a smilstvo, Praha, slavná svou universitou, zahálkou, nepořádkem, obžerstvím, závistí a nenávistí. Těch ať si všímají města říšská a dbají pořádku, a zůstávají v „pollocey".

Po česku zazněla snad již r. 1417 píseň „Všichni poslúchajte" (první, máme ještě pozdější) z t. zv. „*Žalob na husity*" nejstarší.[2])

Píseň dovolává se panny Marie a všech zemských patronů proti „Husám", kteří nechtí dbáti svatých doktorů, a co nedovedou řečí, chtí [illegible], chodí s dlouhou bradou, jsou stodoláři (slouží mši v stodolách), křtí v rybnících, češky mši zpívají, na pouti chodit brání, mají smělost

boží krev rozlévati
obecně lidu dávati,
nepodobno k vieře.

Dětem sotva pokřtěným dávají přijímati, jaká to troufalost; učí písmu řemeslníky, světské pány navedli, aby kněžím brali zboží. Husuv den světí

---

[1]) [illegible] I, 255

[2]) Datoval ji tak Palacký, který v ČČM. 1, 1, 134 mezi doplňky k Jungmannově historii literatury uvádí též tuto: „píseň, složenou *asi* 1417". V ročníku druhém (1829, 2, 70) ji otiskl z rukopisu roudnického s nadpisem „Žaloba na husity, Starožitná píseň česká, asi od r. 1417". Jiný rukopis, nalezený „v pozůstalosti po p. [illegible] 1851, 3, 114 sl. Z jeho úvodu vychází, že neznal otisku Palackého, praví jen, že Jungmann té písně neuvádí v 2. vydání Historie — Jungmann ji však uvádí v „Přídavku" 185, k němuž rejstřík snad ještě nebyl dotištěn. Nebeský se nepokusil, aby píseň datoval, i když snášel několik poznámek k výkladu, vyhýbal se tomu. Erbenův Výbor pak (II., 239) otiskl ji prý podle textu Bočkova jakozto zachovalejšího, s opravami, udávaje důležitější rozdíly [illegible] Nejedlý II., 432

nevědouce, že by je totéž mělo potkati, jako jeho. Kéž se s Bohem smíří!

Vyčítá jim, že křtí v rybnících, říkají mši česky,

že sě světili na hradě
na skále na Lipnici,
potom budu zvoníci,
bude-li jim bóh přieti.

Totožný skoro rým uvádí Prokop písař jako nápad kněze Trška,

světili se na Lipnici,
budú z nich kati biřici

byl by to snad básník celé písně? Ten ovšem mínil jistě, že věštil vysvěceným biskupa Hermana nejlepší, co mohli čekati, vždyť tento osud zkažených kleriků znal již podkoní v známé humoristické básni a vmetl to žákovi, že

dřiev než ty budeš prelátem,
spieše ještě budeš katem,
neb najviec biřici kati,
vše bývají literáti.

V tom všem by nebylo nic, co by se příčilo době r. 1417, ale vylíčení husitských násilností zdá se ukazovat na dobu pozdější, a není-li celá strofa

A což nedovedú řečí,
to chtie přemoci sěčí,
pěstí, trdlem a palicí,
kyjem, mečem sudlicí (rkp. Bočkuv)
cepem, mečem, kordem, sudlicí (rkp. roudnický)
tiem chtie právi býti.

přidána později, tedy aspoň *cepy* jsou přidány v době válek.

Druhá žaloba[1]) „Slyšte Čechové, což se nyní děje" útočí na Viklefy vlky v ovčím rouše, kdo s nimi nedrží, toho bez luhu myjí; v tom obraze si básník tak libuje, že jej opakuje: zamazali nás svým kázáním, tak že [illegible] mýdla bychom se nezaprali. Chtí bohaté fary, muže sladkou řečí kojí a ženám měšec dojí. Nešťastné husy, kláštery boří, kostely kazí, král, rač ty syny, račiž Viklefy ze země vyhnati, rač je spálit a verné křesťany spasit, končí v nápadné shodě s „Sermones".

V klášterech nejvíce ohrožených bylo také asi nejvíce vyrobeno domácích satir; odtud žalováno na „zbarvené mnichy" Filipa a Prokopa;

[1]) Fejfalík, Untersuchungen S. B., 39, 285, Výbor II., 230.

meškali v Soběslavi v světském rouše, ale čert je pozná. Byli to, podle skladatele ovšem, hotoví lotři, ale básník očekával, že ještě přijdou, opustíce ženy, děti, zboží, do kláštera, činit pokání.[1])

Ve výborné míře byl mnich bydžovský, který opěval nezdařený útok na svůj klášter. Činil to parodií písně „Němci jsú zúfalí" a pěl vesele:[2])

A ševci jsú zúfalí
na klášter v Bydžově běhali,
chtěli sě ukázati,
mnichy z kláštera vyhnati,
tuť jsú byli biti.

Ševci bydžovští byli skutečně zle zřízeni a každý mnich měl se čím chlubiti. Barták knéz, který vyrazil jako jelen a udeřil v bok ševce, jenž vytrhl veiký meč, Kokos mnich ho udeřil v nos a řekl, aby vezma meč učil se šít škorně, jiný, který přerazil jednomu ruku, tak že ji musil nosit v obvaze, i Trkoň a Hyzka, kdežto švec Šiř měl dlouhý meč, ale utekl uderen do oka a nechté ztratit druhého, švec Světlík utekl vida palici a Vaněk hrdina utekl okolo stodoly. Herzek, hrdé pachole, se schoval v kopřivách . . . dobře by dělali, kdyby nechajíce mníšku spravovali kopyta a roztahovali zuby kůže.

Bylo mnoho smíchu u bydžovských Františkánu, když tuto píseň slyšeli a zpívali, a kdo by jim té radosti nepřál? Naučili ševce bydžovské ctít autoritu koncilu a netušili, že snad ti ševci a ti, kdo přijdou po nich, naučí také koncily něčemu novému: že se na žádném z nich již nebudou upalovat kacíři.

---

1) Výbor II, 235.

2) Otiskl Hanka ČČM 1858, 392—4 a diplomaticky věrně Feifalik v Untersuchungen S. B. 39, 291.

Hlava třetí.

HUSY BOŽÍ BOJOVNÍCI.

Koncil vykonal svou úlohu, pokud byla vykonatelná; odstranil schismata, církev byla zase jedna, pod jedinou viditelnou hlavou, císař a králové byli jí poslušni jako před sto lety, mohla nadějít znovu plenitudo potestatis a páni tohoto světa mohli pod její ochranou vládnout poddanému lidu jak se patřilo. Chyběla již jen maličkost, aby krajané upálených kacířu odvykli čtení bible a hloubání náboženskému.

Ale právě k tomu měli nejméně chuti. Neposlechli. Zkostnatělý římský kněz, který v jednom bodě úředního učení církve shledal omyl, asket-horlivec, který se nemohl vpravit v nekřesťanskou praksi její a v bezčestnost hříchu, chiliasta, opojený čtením Apokalypse, racionalista, uchvácený smělostí svého rozumu, laik, rozhněvaný zpupností a hrabivostí kněžskou, pán, toužící po zabrání záduší, měšťan, reptající na němectví v radách, rolník, který vzdychal pod tlakem robot, vlastenec, hledající nalézti potvrzení svých tužeb v nebezpečné knize, všichni, čtenáři starého zákona, čtenáři evangelií a čtenáři Zjevení byli svorni v jednom, ve svém odporu, ve své odhodlanosti, a všichni tiskli vroucně k srdci [illegible] viditelný, hmatatelný, chutnatelný symbol svých tužeb: kalich s krví páně.

Koncil ještě zasedal a již dávali svým tužbám také výraz literární, který se pak ustálil a dorostl v prvním lomozu zbraní; sepsána magna charta podobojích, čtyři pražské články, pevná půda, na níž dovedli stát po desetiletí proti světu ve zbraních, které však nestačily, aby jen na hodinu dovedly celý národ organisovat pro jednání o míru a žití v míru.[1])

Neboť co články jedněm stačily úplně, nebo přesahovaly jejich přání, tužby jiných daly se tak málo v ně vtěsnat, tak málo se vůbec přesně upevnit slovy, že se vlily mimo symbol v heslo, stejně obsažné a stejně prázdné jako symbol sám: Na hory!

---

[1]) Literaturu o čtyřech článcích nikdo zde nebude postrádati, podotýkám proto, že odpověď na hlavní otázku, jak dalece vyrostly z domácí půdy a jak na ně působily cizí vlivy, lze čekati od Kamila Krofty.

Na hory spěchali za kazateli pokoje, tam šli hledat míru a posilnění, a tam se srazili ve vojsko, vyšli s poutnickými hulkami a vrátili se, aby se opásali meči a stali se rytíři božími.

Chudé historické zprávy naše praví nám málo o tomto kvašení, o této blažené době; jediným skoro, ale těžko čitelným svědectvím jsou písně,[1] zachované v jistebnickém kancionále. Jedna z nich „Slýchal-li kdo od počátka", prozrazuje i sociální pozadí útěku, které jinak je skryto a záhy utlumeno v obecném proudu náboženském

by chudí nikdá nejedli,
ni pijíc, nazí chodili,
den s nocí nespiece,
než na pány vždy dělali,
bez přestánie jim dávali,
dosti by neměli.

Osla si činí z chudého člověka a kněží v tom utiskování pány podporují.

„Věrni se v bohu radujte", začíná píseň, která s biblickým pathosem a starozákonnými příklady vyzývá, aby vytrvali na nové dráze a neohlíželi se po opuštěných domovech nebo vzdychali po masných hrncích. Je v nich velká touha po míru, buh je ráčil

ot antikrista zlostného
a jeho vojska lstivého
milostivé vyprostiti,

a prosí-li za vítězství

Pane Kriste, rač nám dáti
k tobě silnú vieru mieti,
bychom mohli zvítěziti,

nemyslí na boj zbraní, nýbrž chtí ho dojíti

pevné se přidržiec tebe,
zivý, předuostojný chlebe,
až bychom přišli do nebe.

Podobně slyšíme v třetí písni „Radujme se dočkavše" jen radostné poselství

Protož se zlí neprotivte
ale na hory vyjděte,
tu se pravdě naučíte.

I z písní určených pro vlastní novou bohoslužbu cítíme vanutí ducha doby. Jak pochopujeme, kterak Čechové mohli lpěti na [illegible] pro

[1]) Píseň „Na hory" otištěny jsou u Nejedlého, Děj. II., 800 n., ostatní jmenované písně [illegible] na str. 199 n. První otiskl ten kancionál Kolář v Pam. Arch. IX.

ostatní svět přijímání malých dítek, slyšíce v písni Chvalmež boha vždy jedno to

Radujte se, nebožátka,
vy všechna malá robátka,
na hody jste zvány . . .
My maličká tvá čeládka,
jimž ty otec od počátka,
pokrmu žádáme

nebo v „Jesu Kriste Králi:“

Rač dietky utěšiti
k tobě nošené,
a je rychle zprostiti
od hřiechu rúhánie,

abychom poznali, že i tato novota byla cítena jako článek v řadě vymožeností laických, když tolik dříve vyloučených smělo přistoupiti k stolu páně. Děti samy byly učeny o tom zpívat („Dietky mladé i staré“):

Hleďtež na to staří,
zatvrzení reptači,
ještě vždycky repcete
a nad námi se horšíte,
že s Kristem obcujeme
a k němu vždy běháme,
bychom jeho tělo jedli
a krev jeho svatú pili.

Musely-li se naučit také písni „Patřmež k bohu tak múdrému“, pak ovšem bychom je rádi soustrastně pohladili. tak ozývá se zde již suchoparné zrýmování citátu a učených dokladu, které v zpěvnících protestantských a ovšem i v táborských činí často tak odstrašující dojem.

Totéž ovšem platí o písních oslavujících kalich: „Pán Ježíš náš spasitel“ dal rozkaz tak jasný,

aby žádný tělesný
papež, biskup, úředník
toho jinak nezměnil,
co řka Ježíš učinil.

„Znamenajť, smysle sprostný,“ volá druhá,

nevěříc viec prelátóm,
a Krista následuje,
drž se toho pramene.

„Náš milý Jezu Kriste," řekls to a řekl to svatý Pavel,

> Proč se tomu protivíte,
> zlí, nerozumní lidé,
> dávajíc lež samému bohu?

Proč se jen tomu protivovali? Proč nedopřáli jim toho blaha? Prostí věřící toho nechápali, nevěděli, že sahají svou vroucností do koles nejmohutnější a nejdokonalejší organisace, která je musí spíše rozdrtit než se jim vyhnout.

Že věřícím není dopřáno požíti blahého míru hor, věděli prozíraví záhy; k nim patřil skladatel rýmovaného, prósou, ba i latinou promíšeného traktátu[1] „Otázka nyní taková běží" mezi světskými i také kněží, sluší-li laikum přijímati z kalicha. Nejen, že uvádí duvody pro kladnou odpověď z písma, radí též, jak se ubrániti Antikristovi, který tomu bude bránit.

Budiž každý hotov k boji, budiž rytířem, který krev boží často přijímá, aby byl hoden vylíti svou krev pro Krista.

Výrazy válečné mísí se příliš hustě do mírumilovných nauk, aby nepřivolaly nebezpečí, že mysl přivykne myšlence obrany hmotné a že postačí jiskra, aby nahromaděné zápalné látky se vzňaly.

Praha vzplanula vzpourou, konšelé vyházeni z oken, klášter kartusiánu zapálen, tu hořkl kněžím pod jednou a mnichum úsměv na rtech, a ironie stala se zoufalým a drsným spílaním. Gaude mater ecclesia[2], de regali victoria, pěl jeden z nich; církev se má těšit z vítězství královského a z zaplašení kacířské nevěry, kterou vzbudil onen nevěrný Hus, jíž nakazil Moravu a zahubil Čechy. Na místo Deo gratias, končící první strofu a děkující za vítězství ovšem budoucí, nastupuje ponurý refrén:

Vae tibi Hus!

Praha ať truchlí, že se s husity spojila, proti kterým se obrací básník plný hněvu, vyhnali kartusiány — to vypravuje prosaický úvod básně — vyhnali nevěsty Kristovy jako nevěstky

> Virginales Christi sponsas,
> huic mundo coma tonsas,
> eiecistis velut scorta,
> gens perversa et discorta ...

---

[1]) Nejedlý II, 854 — o něm 621, před tím jej otiskl Menčík v ČČM. 1879 153—7.

[2]) Píseň Gaude mater ecclesia a překlad její Již se raduj církev sv. v Altčech. Leiche atd. u Fejfalíka 336—342 z rukopisu olomouckého podle opisu Bočkova; latinský text před tím u Höflera Gesch. I., jako „Spottgedicht eines Prager Geistlichen", a konečně z originálu olomouckého jej otiskl P. M. Kinter, bibliotékář rajhradský, v Anzeiger f. Kunde der deutsch. Vorzeit 19 (1872), str. 84.

Tak jste vyplnili rozkazy boží, jimiž jste se chvástali; jste ukrutnější pohanů a nevěrečtější židů, vaše boží služby jsou maso, přepych, lup; královské místo je obsazeno lůzou — — Maria má moc, aby převrátila tu křivdu v oslavu

Virgo, tui contemptores,
facti canes et tortores,
viros fideles trucidant
ecclesiam expoliant.

Píseň byla záhy, ale bezpečně po založení Táboru, počeštěna a to dosti volně,

Již se raduj, církev svatá,
protivíť se sběř proklatá,
tvój křesťanský řád nemine,
než kacieřský kút ten zhyne
chvála bohu.

Všechno zlo je od Wiklifovce Husi

Húsko, húsko, zle se tázal,
žes tak parně mnoho kázal,
viz, žeť tvá húsátka nynie
mord, vši zlost i lúpež činie,
běda tobě, Hus!

jsou to svatokrádci, svině, ne lidé, horší se vámi i židé, křiví jste jakožto bykové, krávy, myši, murínové (po česku se lépe nadávalo než po latinsku), klášter karthúský jste vypálili, a vtipným tklivým rýmem praví:

A pak na Tábor tej hoře
co činíte? buoh ví, hoře!

Konec je méně organický než v latinském originále, ale upřímnější, proti nenáviděným mistrům:

mistry máte a chválíte,
nesnadně se polepšíte,
nebť vás tvrdie jako kámen,
buoh ny miluj, rcetež amen.
Chvála bohu.

Stranu katolickou, která v čas koncilu mlčela k útokům na svatokupectví a nehájila přijímání pod jednou, teď, když byla zatlačena v postavení ohrožené minority, bez mocné ochrany králů, z nichž jeden byl mrtev, druhý vzdálen, nutila nouze zpívati. Chopila se zbraně od zaní-

cených podobojích odhozené, satiry, a vysílá rozhorlené žaloby na husity nebo *husy*, jak je počínají zváti. Již r. 1415 Muskatblüt mluvil o mladé huse. Jeronymovi, vídeňský básník psal jménem své koleje koleji pražské a posmíval se, že husy tam létají a štěbetají

ultra metas volitant,
garrulant, certant, concitant.

Loupí prý kněze, zabíjejí preláty, topí mistry, drancují faráře, brání litaniím, ceremoniím. Nepomůže-li bůh a neztráví-li je oheň, bude jich více, Kriste, ubraň nás těch psů a vlků.

Když Lev (král Václav) umřel žalem, praví píseň česká, zvaná třet žalobou na husity,[1]) tu sedláci nechtěli dělati a založili novou školu, ten blud pojal i řemeslníky, panoše, rytíře, pány, kněží, i shnilé baby již

poznaly zákon boží.

To je tedy nové učení, učedníci Wiklefovi a Husovi, ten nový zákon.

Pobrali jste koně, krávy,
dobrým ste stínali hlavy,

kláštery jste bořili, obrazy spálili, dne matky boží nesvětili,

milý Orle, přileť v skuoře,
rozplaš husy pryč za moře,

pomsti Lvíka, svého bratra, vyžeň ty nešlechetné husy; novou apostrofou prosí české světce, aby českou zemi vyčistili.

[illegible] kněží z [illegible] básní[2]) si ulehčili v tísni vyhnanství, které podstoupili, nechtíce přisluhovat pod obojí:

Turbativis heu nimis
fluctibus immergimur,
nos plebani, cappellani
per hussitas cogimur
profanare, laicis dare
sacrum Christi sanguinem,
si non damus, recusamus,
imponunt formidinem.

Kdo nechce dáti svátost psům, je vyhnán; Krista znovu křižují, [illegible] Arcibiskupovi Konrádovi [illegible]

1) Výbor II. 240.
2) Höfler 2. 74–6.

vyčítá s podivným úvodem o následování Krista: Kristus žádného nebostil, žádného nevěšatil, ale léčil. Volají Sigmunda, aby spěchal pálit

Curet orbis, istis morbis
poteris succurrere;
fidis pacem para facem
et festina urere

především Jakoubka a Kardinala protiboha (Widrgot). Básník patrně myslil, že léku a železa bylo již užito a že nezbývá než léčit třetím prostředkem Hippokratovým, ohněm.

Písně a žaloby svým zpusobem dávají nám odpověď na otázku, kde a kdy počaly násilnosti. Zatím co pražští a táborští mistři, než kazatelé vybízeli poutníky, aby se ozbrojili, učené se radili, lze-li ohroženou víru hájit zbraní, a táborští k tomu přisvědčili jen se značnými výhradami, vyslanci koncilu, katolictví věrná města a přede všemi kutnohorští havíři nepochybovali a nikoho se neptali. Ti to byli bujní svými výsadami a vědomím, že jsou nepostrádatelní. Zpívali již od r. 1414 o tom, jak vypálili *Malín*; známe píseň ovšem jen z pozdního znění v tištěných „bergreien" šestnáctého věku.[1] V Kutné Hoře je mnoho havíru a hašpléru k tomu, zpívali. Čtyři havíři šli na lusky, kam, není řečeno v tisku, puvodní tekst asi jmenoval Malín. Rychtář se na ně obořil, oni mu nabízeli čtyři bílé groše, ale rychtář chtěl je bít, tak že dva z nich byli mrtvi, třetí raněn a jen čtvrtý mohl přinést zprávu do Hor; havíři vyšli a všechny lusky vyškubali. Z toho se prý rychtář *těsil*, pozval je dokonce na posvícení a při tanci nastalo sekání, bodání, napiali lučiště, nosili kamení na střechy, že dobří horníci nevěděli, jak obstáti před českými sedláky. Tu jim poradil starý hašplér, aby zapálili domy, mimo dva, v nichž bydlí „něžné panny", a tak horníci zabili pul čtvrta sta, nehledě k těm, kteří shořeli, a vrátili se vyhladovělí do Kutné Hory. A usnesli se, že nesáhnou na hašpli, dokud jim král neodpustí, a král psal, že se dělo podle jeho vule, aby nechali havíře na pokoji.

Píseň je nejen porušena, byla i v sobě samé hodně nejasná; havířpěvec hromadí tolik omluv, že jedna odporuje druhé a děj se stává nesrozumitelným. Havíři jsou praví beránci, které vraždí pro několik lusku, pak je zase napadnou vražedně při tanci, až si nemohou pomoci jinak, než že zapálí celý Malín. Méně omluv by bylo dokázalo více proti vypravování starých letopisů a proti traktátu současnému,[2] v němž nejmenovaný pisatel vyčítá knězi Hermannovi, že navedl hrubý a božského zákona neznalý horský lid, aby věrné, přátelsky shromážděné v Malíně

1) Liliencron I, č. 49.

2) De caede Kuttenbergensium, Höfler 2, 304–6 a lépe u Palackého, Documenta 631–3.

zabil a upálil a ani dětí v mateřském luně neušetřil. Zde vidíme, nejen co z písně vysvítá, že horníci útočili, ale též, že vypálení Malína bylo činem národnostního a náboženského záští, první z tolika krvavých činů protihusitských, které jim pak vítězní husité prominuli, jako tehdy král — byli nepostrádatelni.

Čeho bylo se nadít od takového lidu, zfanatisovaného takovými vudci. Jaká odtud vzešla krvavá žeň útoku a odvety! Chápeme, že Praha v „Hádání s Kutnou Horou" odpovídá Hoře, vyčítající jí obrazoborství, že sama hubila krásnější obrazy — lidi.

Ale kdo začal, bylo dávno zapomenuto, aspoň odpůrci nepřestali vinit husity z vražd; byly vůbec dvě strany v Čechách, lišící se vším, jídlem, pitím, oděvem obřadným, kalendářem svátku, jen v jednom byly k neuvěření svorné, každá z nich byla tak zabrána prací, aby vyjímala mrvu z oka druhé, že jí nezbylo času na břevno ve vlastním; co jedné bylo vedlejší, učinila druhá věcí hlavní k velkému vzájemnému pohoršení. Kacířům jest hlavním hříchem šlojíř, červené spodky a tanec veřejný:

> est capitis sertum rubeis cum calceamentis
> atque chorea patens, sunt nimis ista mala,

praví Versus de fratribus tenebrarum,[1]) a při tom, pošetilče, jsi zloděj, vrah, svatokrádce, loupežník; chrámy boříš, štěkáš proti svatým; co ti udělala panna Maria, co ti škodí sedmero svátostí? tělo Kristovo, které hryžeš psím zubem, šlape tvá sekta nohama. Ty se opíráš tomu, koho Kristus vyznamenal, a tím je papež, neboť Petrovi svěřil Kristus klíče! David tančil před archou, tančila Mirjam; v rouchu a spodkách není hříchu, ty však činíš horší věci a na sebe nežaluješ; ceď velbloudy, pokrytče!

Ovšem, ne písně a ojedinělé útoky a šarvátky mohly rozhodnout velký rozpor, musilo dojít k boji. Marně se pražští poddávali králi, kruciáta se valila do Čech a „povstan velké město pražské", zazněla píseň,[2]) jako velký zvon:

> všechna říše věrná této země české,
> rytieřské pohlavie, všechny moci zemské.
> Proti tomu králi babylonskému,
> ještoť hrozí městu Jeruzalemskému,
> Pražské obci i mnohému lidu věrnému.

Praha je Jeruzalem, má krále nejvyššího a nejsilnejšího

> neb se jemu líbíš tohoto léta,
> že potlačuješ marnost pyšného světa.

---

[1]) [illegible] Loserth v Mitt. d. V. f. G. d. D. B. 29, 290 (1891), 291.
[2]) Nejedlý, Děj. II., 900, [illegible] 245, 306.

Zruš Nabuchodonosorovu sochu, neboj se krále uherského, zvol krále [illegible], aby porazil Oloferna ukrutného, božího nepřítele Antikrista. A po tom bojovném vzmachu končí píseň prosbou, aby dal bůh *mír a pokoj* lidu českému.

Týž duch jako v této písni, týž hněv proti Sigmundovi, týž zápal pro pravdu a pro Prahu, a táž zbožnost vane z nejobsáhlejších a nej[illegible] skladeb té doby, z tří dlouhých úvah veršovaných, spadajících vesměs do roku 1420 a nad míru zajímavých.[1])

Básník, učený bohoslovec a horlivý kališník pražský, napsal patrně také dvě stati prosaické, zachované v témž rukopise budyšínském, který jediný nám zachoval jeho verše.

První jest nadepsána ,,Žaloba koruny české k bohu na krále uherského a sbor kostnický"; po tom nadpise čteme na osmi listech modlitbu pathosem biblickým se nesoucí a vyčítající zločiny Sigmundovy proti Husovi, Jeronymovi, Krásovi, a datovanou 20. června 1420.

Druhá stať nadepsaná ,,Porok české koruny králi uherskému, že neřádně korunu přijal a v království české se násilím tiskne", dovolává se předešlé žaloby, nedávno pronesené, a na devíti listech přímo oslovuje krále, že nemá valné čáky, že bude slyšet, přirovnávať ho k hadu hluchému [illegible] z Alexandreidy). Jak mohl na hradě se dáti korunovati a provolati se koruny manželem, jsa jejím tupitelem? Zle pak a obšírně zřízen sbor kostnický, který ruší výslovná ustavení páně a byl plný nešlechetnosti. Kdy prý Sigmund bojoval, aby koruny dosáhl? snad, když sebral ze všech křesťanských kraju vojsko na Turky, ale tehdy ,,jediné ženky vilným kocháním tak velice byl zžeňal, že ani v oděnie sě směl připraviti". Rovněž nyní, sebrav vojska z nejrůznějších národů, 26 jich vyčteno, oblehl město pražské (14 b) ,,putrh slavně k srubóm jeho jakožto ovčince, útlým z dřeva stavěním, ustaveným. A tu udatnú rukú dobývaje, maje tisíc vybojovníkov proti jednomu těch chysí braniteli, snad uschlého listce zvukem hrozným aneb snad cepným (?) štěkotem jsa zastrašen, hanebně poběhl si a statečnějších množstvie šeredněs ztratil, tudiež i zmrhaisi vojákóv. Neb tu jedni zbiti, druzí hlavy zlámali, třetí zton'li, čtvrtí samými strachy zcepeněli," pak nechav válčení s měšťany počal novou válku s hady, žabami, myšmi, štíry, múchami. Král snad se [illegible], že rytířsky dobyl kostela na hradě a vyloupil jej, za takové skutky [illegible] byl dostojen korunování (15 b), ani zedníky, katy, loupežníky nelze pak prohlásit nehodnými jeho. Není králem, kdo neučinil přísahy,

---

[1]) [illegible] je [illegible] a uveřejnil ukázky a jakýs obsah, vlastně jen nápisy kapitol z [illegible] v ČČM 1840, 409; z ostatních uveřejnil ukázky Palacký v Děj. III. 1, 377 sl., srv. Nejedlý, Děj. II., 18. Palacký mluví vůbec jen o jediné básni, Vlček a Jakubec o dvou, zde poprvé rozeznány tři na základě opisu, pořízeného prof. R. Urbánkem a mně laskavě zapůjčeného prostřednictvím kol. Z. Nejedlého. [illegible], že také Jungmann v Děj.² rozeznává v básnické části rukopisu [illegible] z [illegible], ale [illegible] jediné číslo.

ač o křivou přísahu není u krále zle: proto přece ho napomíná, aby se polepšil, neboť shovívavost páně jest veliká, jak doloženo z bible.

Po krátkém veršovaném vypravování (18 veršu) o králově porážce od hadů a much, připojen ještě jeden výčet národu před Prahou shromážděných, je jich tenkrát dokonce přes 50, nehledě k prelátům, knížatům, pánům zemským. Bezprostředně k tomu pojí se naše tři básně; první, bez nápisu, přimyká se k první próse a měla by se tedy nazývat *Žaloba* koruny české na císaře Sigmunda a koncil kostnický; jako prósa zdá se býti básněna před bitvou na Vítkově a doplněna teprv později verši vztahujícími se na zvolení králem, neboť celá nálada je stísněna, koruna dovolává se pomoci boží proti kruciátě a má velké představy o síle vojska králova.

„Žaloba koruny české" začíná:

> Nynie česká já koruna
> zamúcená jakti vdova
> plna strasti i žalosti
> a rozličnú bezpravostí,
> jsúci velmi obtiežena,
> ot svých křivě pohaněna,
> žalovati musím tobě
> já, tvá dievka v své sirobě,
> tobě, králi všemohúcí,
> pane věčný, vševědúcí
> na Zikmunda, z Uher krále . . .

Prokázala nevděčnému Zikmundovi mnoho dobra, jeho děda přijala za krále, ctně sloužila a moci zjednala Karlovi a Václavovi; jeho samého zrodila, pěstovala, studu, kázni učila, ctí markrabskou okrášlila a nedost na tom, vsadila ho svým nákladem v ta království, v nichž zle panuje, navrátila ho vyhnaného k panství a zjednala nedávno, že jest králem římským zvolen, ale

> (List 19 *b*) jakžto viper své mateři
> narodil sě k mému hoři,

prohřešil se proti bratru a strýci, vyloudil Jana Husa a Jeronyma do Kostnice a spálil je. Přece Koruna, domnívajíc se, že by se zlepšil, chtěla vzíti si ho za manžela, ale tu obnovil jed srdce, zjímal mé syny ve Vratislavi, rytíře víry Krásu dal umučiti,

> (21 *a*) obdržal kříž krevný na mě
> a proklaté světské rámě

i vlastní syny na Korunu zbouřil, pobral statek.

(21 b) a tak vidíš, věčný králi,
coť tvých věrných lidí pálí,
v doly mece i morduje,
ženy, panny poškvrňuje
ani stavu, ani věku
ani kterému člověku
má lítosti ten drak hltavý.

Vydal mé poklady, zloupil svatých hroby kostí, pobral drahé ornáty a rozdal je nepřátelům. Milovníky boží pravdy tak omámil, že boha odstoupili, učinili ho svým králem, pomáhají mu, hubí tvé věrné, mají za kacířství, co dříve hájili, loupí své, poslují svých nepřátel, haní svuj jazyk přirozený

(23 a) budeť psáno i v kroniky,
že kacieři byli Čechy
a v tom sami sě seznali,

toto nevlastenecké počínání jim básník vyčítá dukladně a obšírně.

(23 b) Předci vaši pro nařčenie,
malé světské pohaněnie,
a pro krávu nebo kozu,
neb pro kolo jedno k vozu
boj veliký nastrojili,

tedy po tak ohromném potupení není v zemi mnoho pánu, kteří by to chtěli mstíti mečem. Slavná udatnost českých pánu s sněhem loňským odplavala. Koruna prosí, aby Pán je vysvobodil z rukou toho draka, dovolávajíc se všech jeho zázraku. Po té dlouhé modlitbě proti Sigmundovi pokračuje novou kapitolou, naznačenou v rukopise červenou iniciálkou, aby pán přizřel

(25 a) k tomu konstanskému sboru
kakť jest koli již rozplašen,
všakť má jednu všady vášeň

. . . .

(25 b) a tak kázal tomu králi,
jehož jedvá sám zmek chválí,
tvój již zákon vypleniti,

. . . .

(26 a) vypleň z cierkve tvé ten zmatek,
navrať světským světský statek

. . . .

(26 b) setři jim jich zpupné rohy,
jenž sě mají již za bohy,
navrať je již v svú chudobu;

není vhodné, aby

(27 *a*) pán pracoval, slúha práznil.
Pán pěškami, jezdný slúha,
jaká jest to dvorná túha
. . . .

(27 *b*) Kaž zdvihnúti svú jim skříni,
jenž sě činie Lévi syny;

podobně všemi biblickými obrazy stíháni kněží svatokupci, jež bůh má navrátiti k evangelické chudobě, a tuto dlouhou a únavnou tiradu končí modlitbou

(29 *a*) přidaj dobrým své dobroty,
odpusť hřiešným jich vše psoty,
ať tě jednostajné chválé
po vše věky ještě dále.

Začíná pak báseň nadepsaná „Porok koruny české ku pánóm českým o korunování krále uherského“, skoro na verš stejně dlouhá jako „Žaloba“ (666 veršů proti 642, básník nebo opisovač spočítal je na konci básní), což je asi úmyslné a zavinilo snad některé délky.

Obsahově souvisí úzce s prosaickým Porokem k Zikmundovi a začíná obdobně jako „Žaloba“

(29 *a*) Já Koruna ovdovělá
české země osiřelá
. . . .
rozmlúvati chci teď s vámi,
protož slyšte, čeští páni,

pokárání za nevděčnost, že hubitele lúpežníka, české země vražedníka, zjednali sobě králem. Vidíme, že porok k pánům je vlastně nová žaloba na Sigmunda. On vyvedl lid z Čech, chtě dobýti země Turku, tím sobě pýchy, sbožie přispořiti

(30 *a*) ale jednú vilnú ženú
mysl svú maje zle zemdlenú
Lek sě Turków muž nesmělý
jakti vlków pes sskapilý;

i zde žaluje na utracení Husa a Jeronyma, a pak nestačí vylíčiti jeho zlosti, musí vypravovati nejhorší

(31 *b*) že chtě zemi pohaniti,
jazyk český vypleniti,
cizozemci osaditi . . .
[illegible]

a dal hlásat kříž a tak již

(32 a) lupi, pálí i morduje
všady Čechy kaceřuje,

v Vratislavi ctné pražské lidi žalářoval a jednoho ohněm spálil, a vy, povolaní, abyste mě čti hájili, toho zlého jste zvolili králem, ač neví Koruna, kterým právem

(32 b) neb tu vuole měst úhlavných,
k tomu jiných mnohých českých
měst i obcí jste neměli,
ale činiec, co jste chtěli,
korunu jste naň vstavili
v kutě králem ohlásili —

neznají práva, jinak by věděli, že

českého královstvie hlava
jest i slove s právem Praha

. . . .

(33 *a*) Protož arcibiskup „pražský"
slovetť z práva a ne český,
Pražskýť slove i purkrabie,
jenž popravu první v době
má vždy mieti v české zemi,

i hrad, i groš tak slove (ne královský ani horský); proto kdo je pánem Prahy, je hoden koruny; Praha jest od prahu zvána, a kdo chce královskou slávu má po praze vjíti, jako pastýř do ovčince, Praha jest Metropolis, miera měst po řecku, je matka měst,

(34 *a*) Tak jste krále bezhlavého,
učinili, bezmierného,
i bez práva i bez řádu,

kdyby vstavení koruny aneb křižmem pomazání koho králem učinilo,

snad by osla neminulo,
neb muož býti také mazán
a týmž věncem korunovan,

naopak má býti zavržen jako Saul. Král má býti otcem svého lidu,

(35 *a*) Kto by toho měl za otce,
jenž by jakti svině sopce
žral své syny lítě hubě

. . . .

kto by toho chtěl pastýřem
mieti, jenž jsa hlúpým výrem
stádo chromil, hubil, pálil,
na tom zloby neumálil?
král jest také nazván hlava
. . . .
kteráž by pak údy hlava
kúsíc ukrutně, je žrala,
bláznivá by ovšem byla.

Nemoudré pány, lstí nebo dary omámené, varuje koruna, že když jimi utlačí věrné, král zkazí je také a řekne

(36 *a*)
příjma Němcóv valnú rotu
zruším já jim starú lhótu,
v níž jsú oddávna pýchali,
krále svého málo dbali

a nebudou-li tomu chtíti, shladí je a zemi osadí Němci,

tak českéno rodu zbudu,
budu s Němci a já Němec,
z Lucemburka cizozemec.
Platnějíť mi bude Němec,
Čechóv sedmý cizozemec,
ježtoť lichvě všady běží,
svú chytrostí pilně těží

to prý sám říká k svým pochlebníkům

(36 *b*)
neb když víno jej navštieví,
aneb chmel v něm svú moc zjeví,
kdyžtě pitie v břiše zevře,
tu mest srdce hned otevře

nic dobrého nelze od něho čekati

Takť jest našel již cizieho
smradu, žeť ho vóně ctného
mrzí Čecha již každého
i chudého, bohatého —

Po tomto různém dalimilovském konci Koruna napomíná pány [illegible] dobrotivě

(37 *a*) nastanef vam pótek mnoho
ot nepřatel vašich davných
cizozemcóv vókol mnohých

aby tedy nechali sváru, vstoupili v jednotu, a učinili bratrskou rotu, vypudili to německé plemě a zvolili si muže ctného, jako predci vyháněli zlá knížata, a vyhnali

(38 *a*) toho bohem proklatého
plna zlosti, kostnického

. . . .

dobřef jméno má Kostnice
cierkve svaté pakostnice,
neb jest skryla mrtvé kosti,
tvrdé v zlosti, bezživosti

. . . .

věrným hrubě zpakostila

a katem toho sboru je král, je hanba, míti králem země kata.

(39 *a*) Němce z země pak vyplejte,
aniž koho potom mějte
v kterémžkoli svém úřadě
aniž které vaší radě,
neb sú čeští vždycky hánce,
tupitelé, vrazi, zrádce,

ale to napomínání hned omezuje

leč sú kteří zachovalí
a v zákoně božském stálí,
ty milujte jakžto bratřie,

ale ovšem ne jiných, nedarmo se praví:

(39 *b*) dřieve had sě v ledě shřeje,
nežli Němec Čechu zpřeje

po dalimilovsku vyvozuje všechny české ztráty od doby, co Němci mají zde moci vladařské; kdepak toho Čechovi dopřáno, kde Němci se rozmohli?

V Jaromíři to vidíte
a u Hory opatříte,
snad i v Mostě i v Kadani

kdyby mohli, nedali by Čechu v Čechách živu býti, toho důkazem je skutečnost

(40 *a*) Mohuť řéci já to směle,
neb to s lehka mám spočteno,
co jest Čechóv umrtveno
na samých těch zlostných Horách
mečem, ohněm i u vodách,
kupujíc je za penieze,
lajka, žáka, ženu, kněze;
povolajíc do své školy
umetali všecky v doly.

Až je vyplení, nastane ráj na zemi:

budete sě milovati,
jeden druhu zpomáhati,
stanúť války, stanúť boji,
sedete v ctném u pokoji,
zrady, křivdy, zlosti minú,
jakožto snieh ohněm splynú
a tak bydléc v ctné svornosti,
dosiehnete té radosti,
v nížto bydlé s bohem světí

a k jejich radosti pomoziž král věčný, jenž pro naše povýšení ráčil se ponížit, z panny narodit a krev svou vylít.

Hned potom psána třetí báseň, bez nadpisu, za to se zajímavou datovanou předmluvou (po 15. září):

(40 *b*) Toto písmo jest popsáno,
když jest bylo počítáno
po úrodu Krista pána,
jemuž buď čest vždycky dána,
čtrnácte set a dvadceti,
když lid pražský, chtě ctně mieti,
Vyšehrad jest oblehl mocí
a tak ležal ve dne v noci
před tiem snažně Vyšehradem,
jehož dobyl pravým hladem
v sedmi nemal tak nedělech,
v nichžto, když já v túhách sedech
složil sem to krátké čtenie
dobrým lidem k utěšenie

pak skromně omlouvá svou neumělost. Krátkost jest ostatně nejmenší vadou básně, je nepoměrně delší předešlých, čítá přes 3000 veršů, ale

monotonie jejich je uchráněna dramatickou formou. Vypravujeť, jak v tento čas upomínající na poslední soud

(41 *a*)
stal sě zázrak nevídaný
a od věków neslýchaný
teď nedávno v české zemi.
Vzemši sobě rok určený,
hádala sě Praha s Horú
před ctným sborem všeho tvoru,
při němž Kristus pán sedieše.

Báseň se nazývá dle toho „Hádání Prahy s Kutnou Horou". Líčení žalobnice a žalované není právě svrchovaně nestranné

Praha stáše na pravici,
Hora v kútě na levici,
Praha slušné, ctné postavy,
žena krásná, bez ohavy,
jasných očí, múdré řeči,
v zlatohlavě ctně sě rdiecí.
. . . .
Hora ženka pohrbitá,
k zemi hlediec a blikavá,
šeplíc řečí ulízavú . . .
kuklík s kytlí sšit na sobě,

po tomto stranickém líčení následuje nad očekávání objektivní, objemná disputace. Hora vyčítá, co vyčítali katolíci opravdu, a dokládá se dokonce biblí.

Praha zahajuje soudní jednání, oslovivši věčného soudce, obrací se k Hoře, a vece jí přísně:

(42 *a*)
že mi činíš mnoho zlého,
protivného, bezprávného,
ohavného, ukrutného,
jsúc mú věkem vlastní dcerú,
stavem děvkú podrobenú,
jakož musíš sama znáti,
ač mé groše chceš kovati.
Aj mé věrné deery, syny
haníeš, hubíš a bez viny
za mé groše je kupujíc
i žádného nelitujíc.

Praha viní Horu z nevděčnosti a nevěrnosti a cituje jí, čím svaté písmo hrozí za tyto neřesti.

(43 *a*)
Hora vzhlédši okem z nice
pomkši v stranu své kuklice

priznává svuj rodinný a služební poměr k Praze, ale, co činí, to musí

(43 *b*)
nebť mi jest to přikázáno
a za mé mi hřiechy dáno
ot onoho přesvatého
otce, sboru konstantského

a krále Sigmunda. Praha ovšem ve své odvetě (básník nazývá a nadepisuje je jako kapitoly) popírá tuto povinnost. Jak mohla nazvat někoho v onom sboru přesvatým, když není člověka bez viny, a tam byly dvě strany vzájemně se proklínající, Benediktova a Jana zlého, kterého

(44 *b*)
toho muže zúfalého
a mordéře ukrutného,
svatokupce proklatého
a smilníka přepeského

znajíce jeho neřesti přece svatým nazývali. Kterak tito lidé mohli co přikázati? sluší k skutkum hledět, ne k jménu; sluší odsudek rozměřiti písmem, poznalo by se, že neprávem brání přijímati pod obojí; boha sluší více poslouchati než lidí

(47 *a*)
buoh přikázal přijímati
tělo, svú krev rozdávati.
Tito pak proklatí kněžie
mečem, klatbú toho bránie

velí upáliti, kdož to činí,

bóh přikázal nezabiti
ani sobě osobiti
co cizího, tito bráti
velé, lidi mordovati;
nejsúť kněžie, ale kati,

proto nemá poslouchat toho sboru. Po této dlouhé řeči (přes 230 veršů) zavrtěv pak hlavú Hora dovolává se značného počtu a lesku shromáždění, které nemohlo blouditi, jsouc duchem svatým sebráno. Praha však dokazuje, že nepatří poslušenství množství, nýbrž pravdě; Eliáš i Michea povstali proti četným sborům, pohanů je více než křesťanů.

Hora přechází k útoku, vidí v Praze mnoho zmatku, vyčítá jí boření obrazů; Lukáš maloval Kristovu matku, Kristus oslavil svou

tvář, člověk jest učiněn k obrazu božímu. Praha má ovšem bohatší materiál v starém zákoně a etymologisuje

(50 *b*)

Jistěť právě *obraz* slove,
nebť *obraza* z něho plove
sprostným lidem, když klanějí
sě jim nebo obětují
sviece, lampy i kaděnie,
jenž jest vždy modloklaněnie.

Proto nelze Praze za zlé míti, že modly ztroskutala,

(51 *a*)

věz to, Horo, hlúpá ženo,
toť jsú tvoji obrazové,

kdežto Hora sbila obrazy živé pána Krista a její král zloupil a zrušil obrazy pro peníze; tomu o Lukáši nevěří, není o tom zmínky v písmě, Praha netupí svatých, nybrž povýšila jich čest, obrátivši poctu od obrazu k bohu; Eliáš ztroskotal medeného hada, Mojžíšem slitého, obraz boží máme v duši, tak vítězně vyvrací námitku Hory.

Hora další kapitolou porokuje sboření kostelu, oltářu, varhan, ornátů,

(53 *b*)

pošmiřivši tváří Hora
vece: Chytřes mne otbyla.

Praha se dovolává rozsudku Pavlova, který všechny zevní okrasy vykládá podobenstvím; živým chrámem je člověk

(56 *a*)

Protož, Horo, želej toho,
žes zrušila chrámóv mnoho,
živých kapel i oltářóv,
húslí i trub i varhanóv,
želéš chrámóv zdí dělaných
želej živých, ctných, duchovních,

Praha ovšem ruší jen zbytečné:

(58 *a*)

cožť mi třeba jest kostelóv,
kapel, domóv i oltářóv,
těchť já nedám porušiti.

Hora porokuje v další kapitole, že Praha odnímá knežím i mnichum platy i dédiny, Praha ovšem ví,

(59 *a*)

že ten velmi kněží mrzí,
ktož je k tomu přísně drží,
aby sbožie opustili
a chudobu ctně drželi;

rozeznává kněží starého zákona od nových a pak se pouští do mnichů, žijí v krásném klášteře, cele jasné, ohražení, aby vítr ani žebrák k nim nemohl; bůh to nebyl, který rozkázal, aby se uzavřeli.

(61 *a*)
Bóh rozkázal jim choditi,
čtenie jeho ohlásiti,
tento kázal jim seděti
a ničehož nemluviti,
Bóh rozkázal pracovati,
tento brání jim dělati.
Bóh rozkázal jim pokoru,
oni vedú zřejmú vzdóru;
bóh kázal sbožie pustiti,
oni chtějí všecko mieti.
Bóh kázal mieti čistotu,
oni páší všicku psotu

proto sluší jim bráti statky, které jim překážejí na cestě k dokonalosti.

Hora vytýká Praze, že *morduje* lid i kněží; Praha „opatrně" odpovídá, neboť cítí závažnost této výtky

(62 *b*)
To když Praha uslyšala,
na Horu sě uhněvala,
slyšéc porok tak nevhodný,
své cti, slávě stydký, škodný

a jen z úcty před pánem soudcem „neohromuje" Horu, ale celkem její obhájení nás málo uspokojuje, všechny její důvody, čerpané ze starého i nového zákona, pro které směli Pražané popravovat rouhače slovu božímu, platily také pro

(63 *a*)
toho zlého legáta,
nébrž věrných zlého kata,

y pro všechny, kdo pálili Pražany jako kacíře; ale Praha se ovšem chytá slova

(65 *b*)
Snad coť jest mord, to ty neznáš.
Mord jest bezprávná záhuba . . .
kaj sě mordu, raziť, Horo, . . .

Hora ovšem nevyužitkuje slabosti pražské obrany, nybrž přiznává naopak

(66 *a*)
Zasmálvši tvář svú Hora,
Jak jest tvá řeč, vece, sporá

a vyčítá bezpleší a bradatost kněží, něž Praha se snadně „hbitě" obhájí, že nečiní kápě mnicha

(66 *b*) Brady, pleší též holenie
kněze žádneho nečinie.
Jinak by mohl knězem býti
kozel, dada sě holiti

. . . .

Jsú-li pak někteří kněžie,
ještoť hodin těch nedržie,
snad sě pánu súdce bojie
a v kázání jeho stojie,
jenž přikázal učedlníkóm
i jich věrným potomníkóm,
(67 *a*) když by sě bohu modlili,
aby mnoho nemluvili,
jakožto pohané činie

. . . .

nechtě pilnějších zmeškati,
musíť hodin těch nechati.
Když cožkoli dobře činíš,
tiem se bohu vzácně modlíš.

Hodinky, jakožto mnohomluvné, jsou přímo proti přikázání božímu; dochází na svěcení vody, beránců a t. d., dávání míru, postu, při čemž se Hora velmi rozhorlí, jako skutečně činili odpůrci.

(68 *a*) Vece Hora skřípiec zuby,
ty máš jistě zákon hrubý . . .
nesvětíte již beráncóv
ni jehnědu ni mazancov,
ani hromnic ani soli,
ni kterého svátka koli.

Praha odpovídá „vážně" k jednotlivým bodům; bůh požehnal všemu stvoření,

(69 *b*) Viem, že dobrým požehnáno
jestiť všecko, což jest dáno,
a pak zlému jest vše klato,
buď to pokrm, miesto, zlato.
Když učinil bóh stvorenie,
všemu dal své požehnánie.
Cožť jest *ten* biskup požehnal,
kto by po něm druhé žehnal?

. . . .

(70 *b*) Pak o postu poviem tobě . . .
tenť toho nepotřebuje,

v němžto tělu duch panuje . . .
ale hřiechy opustiti
a milosrdnost činiti,
toť jest vzácně sě postiti,
tiem sě bohu máš líbiti . . .
ktož ryb nemá, ten jez, což má,
toť jest zpráva ovšem pravá
. . . .

(71 *a*) Šeplíc Hora vece Praze:
Jižť na konec té nesnáze
příjdu s tebú v této mieře,
proč pak netbáš na papeže?

Praha velmi učeně vykládá, za jakých okolností papež nebo každý kněz

hřiechóv neotpušťuje
(72 *b*) než odpuštěnie zvěstuje
. . . .

neb hřiechy žádný nesnímá
jedno Krisuts, jenžtě zdvihá
hřiechy sám tohoto světa;
(73 *a*) jaká pak jest toho túha,
jenž všech maje býti slúha
chce všěm ovšem panovati
kněz jsa i nechce kázati
ni svátostí rozdávati
všecko sbožie sám sežrati.

Řeči nazývají každého kněze papežem, papeže hlavou kněží učinil Konstantin

(74 *a*) kto jest pak nás, naší kněží
jemu poddal, tebeť tieži,
pořadž země tehdy česká
v číslu zemí jest nebyla.

Hora je poněkud otřesena

(74 *b*) Hora pravú rukú kynu,
[illegible]
když ta slyšiech divná slova,
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Ale proč nechce Praha dáti daně císařovi? K tomu odpovídá Praha „múdře" neshledávajíc na králi ctnosti, pro niž by ho bůh povolal

(75 *b*) zdali že mé čestné pány
z české země i z Moravy
na smrt zavedl pro svú psotu,
valnú kniežat, lidí rotu
mezi Turky

Čechy vyssává, píše klevetání o nich, a kříž krvavý na ně uprosil od papeže

(76 *a*) aby ženu, muže, kněze
mohl každý, když chce, jímati,
je lupiti, mordovati,

panny, vdovy, paní haní, morduje, je kat nad svým lidem

(76 *b*) onť jest zavedl nynie pány
z této země i z Moravy
o jich statky i životy.
V tom okázal kmen své psoty,
nastrojiv je na roh boje
a sám pak z daleka stoje
s svými Uhry, Němci, Šváby.
Dosti na něm hnilé báby,
nechtěl v núzi jim pomoci,
maje k tomu dosti moci,
dal je zbíti i zjímati.
kyji, cepy zmordovati.
Tak jim zplatil všecky dluhy.
Doved je té hrozné túhy
(77 *a*) jíž sě zhrozil, jedno hledě
a na koni ledva sedě,
jakož zajiec mdlý před chrty
utekl bázní; by měl brky
byl by ulétl. Tož věz cele,
tak měl srdce tehdy smělé,

tak udatně utekl král sedmi království před měšťany a sedláky; boha opustil doufaje ve všechny svaté, v jichž den boj položil, ale opustili ho, tak nedobyt Vyšehrad

(77 *a*) zmrhal lidu svého pro hlad.
Mnoho lidu tu zemřelo.

proto že chleba nemělo,
koně jedli, vodu pili,
a té dosti sú neměli

a tak se musili vzdáti, to je ctnost královská; je hoden býti lotrem, ne králem; mnoho králů bylo království zbaveno, jak bibličtí, tak římští císaři, a tomu králi není v kronikách rovně v zlosti.

Bůh rač ho polepšiti, končí Praha a Hora vrací se k první řeči, v níž začátek této pře: přijímání pod obojí a přijímání dítek.

(80 *b*) Hora poviklavši hlavú
vzhléde dost ostře na Prahu

a jak se toho prý Praha sama mohla odvážit a nutkat lidi k tomu, ač obět má býti dobrovolná. Praha odpovídá „zvěhlasně"

Jasně vzhlédší Praha k Hoře
vece vážně u pokoře

a rozvinuje celou theorii večeře páně —

(85 *a*) Když jsem pravdu ctně poznala,
ihned sem sě jie chytila
jakožto svého spasenie
a své duše posílenie

. . . .

k téť já také jiné vésti,
jakož mohu sama snésti,
mámť to z práva pána svého.

Hora přiznává, že je to starý způsob církve, ale když je to sborem zrušeno, má Praha se chovat jako jiní

(86 *a*) Hrozný hřiech jest pohoršiti
najmenšieho svými činy.

Praha ovšem ví, že buduje na skále a že pravdy nepřemohou brány pekelné,

(87 *b*) Jaká by to pravda byla,
jež by v křivdu se změnila.
Kudy by slul zákon boží,
kterýž člověk když chce, složí?

. . . .

(88 *a*) Lépeť jesti dopustiti
zlým sě lidem pohoršiti
nežli pravdu opustiti.

. . . .

Hora poznává, že jen kůra jí byla dříve ukázána, teď počíná prohlédat, ale ptá se dále, proč Praha vyhání nevěstky, brání kostky, hry, tance, kratochvíle — a cituje pro to Augustina

(88 *b*) Vypuď z města ženky prázdné,
naplníš vše cizoložstvie;

vypuditi hříchy jest nad moc Prahy, žádný není dokonalý, což dokládá nejhojnějšími citáty, kterých jí autor dopřál. Ale Praha vážně vzhledši praví, že je čas se káti „a pro pravou radost zjevné hříchy stavovati, hříšníky vyhnati.

(90 *a*) Bóh pán židóm zapověděl,
by nevěstky v sobě neměl;
ovšem pak nám svým křesťanóm,
svým dědicóm, i svým synóm
nedužívúť ovci slušie
vyháněti vždy z ovčince,
aby jiných neprznila.
Což pak tajná jesti vina,
téť já nemstím ani súdím
súdci srdcí tyť ostavím,

. . . .

všechť já hřiechóv nestavuji
jednoť *zjevné* vypleňuji

. . . .

Hřiechu dávnost nezmenšuje,
ovšem jeho přispořuje,
protos méně nehřešila,
že jsi v dávniem hřieše byla.

Po této řeči

(90 *b*) Chtiešc Hora viec mluviti,
súdce káza všem mlčeti,
Praze pře jejie pochváli;

kdyby její děti vytrvaly v zákoně, který nyní poznali,

(90 *b*) musiliť by králi, páni
k tobě zřieti, věz to, Praho,
byloť by tvé jméno draho
všemu světu bez proměny.
Ale máš zlé mnohé syny,

[illegible] pravdy málo dbají, hledají zisku tělesného, milují kořist nade mne

nenieť v nich žádné lítosti,
(91 *a*) tepúť, lúpie bez milosti,
druzíť také tvoji kněžie
přestúpajíc písma meze
svatých smysly zamietají,
svého řádu málo dbají,
máš frejieře i frejieřky
zlé těžiceře i těžieřky,
máš lakomce zjevné v sobě,
máš na rúše divné kroje,
z zlata z střiebra okrášlené,
jenž jest pýchy zlé znamenie,
protož přizři, raziť, k tomu
vyplej tu zlost z svého domu . . .;

po tomto napomenutí

pak vzhléd přísně pán na Horu,
vece tudiež všemu sboru:
Vizté této hřiešné ženy,
jenž zlost páše bez proměny
pýchu, smilstvie i lakomstvie,
ukrutenstvie i kořérstvie,
jenž mój zákon zjevně tupí
a mé věrné lítě hubí
jsúc poslušna sboru zlého
zúfalého kostnického . . .

ji radí Pán, aby ještě činila pokání, přidala se k dobré věci, jinak dočká se pomsty — protivnice pokloní se a vrátí se do svých bydlišť, načež básník končí

(92 *b*) A když bieše po tom súdě,
jidech domóv a neblúdě

stručně a málo kriticky, neboť neřekl v úvodě, že byl sám soudu přítomen.

Žaloba a Porok jsou letáky politické. Hádání Prahy s Kutnou Horou je náboženský traktát, který námitky a útoky odpůrců vkládá do úst Hoře, odpovědi mistrů pražských Praze, jen při přechodech dbaje poetické formy několika pěknými obraty, ale obojí je velmi dobře rýmováno, obojí je provanuto vroucností přesvědčení, která se přibližuje poesii. Letáky jsou monotonní, opakují se obraty, traktát je abstraktní, kde bychom rádi četli fakta a příklady, kterých bylo tolik, které však bohužel se zdály příliš známy. Příležitost k narážce na biblický citát byla lákavější než příležitost k důkazu ad hominem, a připsal-li onde po případě citát po kraji, zde nic nevysvětloval blíže.

Že nešlo básníku jen o fakta a duvody, nýbrž též o formu, vysvítá z několika míst, kde táž věc se vypravuje ve dvou nebo všech trech básních.

Žaloba.

(19 *b*)

onť Prokopa, bratra svého
a markrabí moravského,
jav pod klejtem v vazbu vsadil
a tu jeho duše zbavil,
potom i krále Václava,
jehož byla vzácná sláva,
chotě mého přemilého,
svého bratra stařejšieho,
krále Čechóv i římského,
jav pode lstí v domě jeho;
potom jeho nesl do Viedně
a tu držal dosti biedně,
a by nebyl z té tesknosti
zproštěn, pane, tvú milostí,
byl by tudiež vězněm umřel,
aniž by ho Čech kdy uzřel.

. . . .

(21 *a*)

Ot římského zle biskupa
obdržal kříž krevný na mě
a proklaté světské rámě
aby každý mohl mé děti,
když chce koli, všady jieti,
bráti, sieci i lúpiti

Porok.

(30 *a*)

A pak na tom dosti neměv,
ale k zlému zlého přijev,
jal pod klejtem muže ctného,
pomocníka rádci svého,
svého bratra strýčeného
a markrabí moravského,
toho u vazbě umořil.
Potom zlosti své přispořil,
jav tak bratra lstivě svého,
ctí i věkem stařejšieho,
krále Václava římského,
krále Čechóm milostného,
řka, že ho chce zveličiti
a ciesařem učiniti;
pak u Viedni jeho držal
puol druhého léta nemál,
až jeho buoh vysvobodil,
jeho ruky lestné zbavil,
pak nastrojil válku v zemi,
co tu páchal pohaněm
nad pannami, manželkami,
ctnými také i vdovami.

. . . .

(31 *b*)

Nato přijal od papeže
známek krvavého kříže,
ne toho kříže Kristova,
o němž svědčie písma mnohá,
že jsme skrzeň očistění
smrtí věčné otlúčení,
ale kriež ten Antikristóv
na záhubu ctných křesťanóv

Hádání.

[illegible]

či že bratra strýceného
a markrabí moravského
jav pod věrú duše zbavil

krále Čechov i římského,
ot něhož měl čest i sbožie,
zžel sě tobě milý bože,
jehož držal pak u Viedni,
jakožto muž peský biedný
chtě ho tudíž umořiti
v jeho zemiech pánem býti
. . . .
(76 *a*) k tomu na ně kříž krvavý
uprosil jest od papeže,
aby ženu, muže, kněze
mohl každý, když chce, jímati,
je lúpiti, mordovati.

V tomto případě je možná napraviti mezeru v „Hádání“ z ostatních dvou básní.

Na Husa a Jeronyma vzpomíná

Žaloba.

(20*a*) A na tom zlém dosti neměv,
ale v krov sě zlosti oděv,
svými listy klejtovnými
mohuť řeci úkladnými
syna mého Jana ctného,
kněze tobě převzácného,
Husa tvé pravdy vyznatele
a stálého kazatele
vylúdiv ho do Kostnice
všie křivdy pachadlnice
věziv kázal upáliti,
popel v vodu potopiti.
Potom muže umělého,
a nad jiné výmluvného,
Jeronyma [illegible],
mistra rodu i pražského
spálil jakžto muže zlého
a [illegible]
pro tvé pravdy vyznávánie,
[illegible],
k [illegible],
mé [illegible].

Porok.

Potom na tom neměv dosti
(31*a*) přidal viece své vzteklosti,
pod svým klejtem, pod svú vierú,
mohuť řeci pod nevěrú
dobyl mého ctného syna,
Hus sbožného, mistra Jana,
do Kostnice v vazbu vsadil,
držev dlúho ohněm shladil,
potom mistra Jeronyma,
a ta byla obú vina,
že jsú pravdu vyznávali
a zlost kněžskú ohlásili

Celá doba husitská již nevydala tak [illegible] a [illegible] plodu; [illegible], která se tehdy vtírala i do písně, zde nás uráží nejméně a [illegible],

že doba války nebyla patrně příznivá takovým skladbám a že pozdější její léta se nevyrovnají prvním, co do žně básnické.

Když vojska stála proti sobě na doslech, nedráždila se vážnými nebo posměšnými písněmi, jen poločlánkované výkřiky „Ha ha, Huss, Huss, Katzer, Katzer, Katzer" jsou zachovány paměti před 14. červencem, kdy kněz Čapek učil děti zpívat

Dietky, bohu zpievajme,
jemu čest, chválu vzdajme,

kterýž verše zapsal Vavřinec z Březové v nemožné téměř formě.[1] Kancionál jistebnický této písně nemá, nepřežila tedy příležitost, která ji zrodila; táborské děti vítaly pak často vítěze, aniž rozeznávaly, zvítězili-li nad Míšňany nebo Švaby nebo pobloudilými Čechy, písní jednou pro vždy složenou pro ten častý případ. „Dietky, v hromadu se sendeme" zpívaly a provázely bratry s pole se vracející do chrámu, aby obec děkovala dárci vítězství:

Ne nám, hospodine, ne nám,
neb což jsi učinil, tos učinil sám.

Té písni je naučil asi týž Čapek a slušelo vítězům, aby se po boji pokorně klaněli. Štěstí však, že nepřenechali před bojem a v boji hospodinu, aby se o svou věc postaral, nýbrž učinili řády, zdokonalili výzbroj, vynalézali novou taktiku, zachovávali kázeň; že jejich Žižka je naučil tomu, co později vyjádřil tak nevyrovnaně Cromwell: důvěřovat v boha a chovat prach v suchu, že *boží bojovníci*, neboť tím se staly husy, které Sigmund nezaplašil přes moře, tisknouce v zanícení rty k dřevěnému nebo cínovému kalichu, nezapomněli, že tu milost musí proti světu obhájiti zbraní.

Náboženský duch proniká celý život táborský, v životě božích bojovníků není vůbec přísné hranice mezi duchem světským a duchovním, proto řád vojenský je náboženský traktát a duchovní poesie táborská vrcholí v písni nejduchovnější, která je zároveň nejsvětštější, v písni, zpívané před velikou mší, jejíž zvony jsou děla a buchot cepů na železo varhanami, v písni „Ktož jsú boží bojovníci".[2]

Nebylo možná podkopat starou tradici, která činila Žižku skladatelem této písně jediné svého druhu, za níž zůstanou nejslavnější, jež kdy nadchly vojska. Zrýmovaný vojenský řád, modlitba, převádění bohabojných myšlenek v pádné rány, to vše jest v této písni, kterou nám dovedlo

[1]) Nejedlý, Děj. II., 183, text 808, tamtéž píseň na uvítání vítězů 911, o ní 270.

[2]) Slova Nejedlého, Děj. II., 189, který teprve nás naučil píseň zpívat a číst; ukázal v Děj. II., 252 sl., že se skládá z tří strof čtrnáctiřádkových (o dvou štolách po 5 a dozpěvu o 4 verších); původní text, poněkud zmatený v opisech, otištěn již u Tomana a u Vlčka podle jistebnického kancionálu, ale přednost jeho nebyla

zošklivit pozdní zpracování, jež pozbyvši se smyslem pro formu též porozumění pro ducha písně, a zbytečně a nerozmyslně doplňujíc páté řádky strof zdánlivě kusých, nedovedlo zakončit lépe než surovým

Bijte, zabijte, nikoho neživte.

A ten verš, v husitských válkách nikdy nezpívaný, od doby osvícenské po nejnovější, i když původní znění bylo nalezeno, jevil se vlastním znamením doby, byl citován tak často jako žádný jiný. Je zásluhou Zdeňka Nejedlého, že známe teď nejen melodický a rhytmický spád než i pravý tekst její, a krátká doba, po kterou to známe, a rozšířenost chybného tekstu ospravedlňuje, položím-li zde slova písně v plném znění.

1. Ktož jsú boží bojovníci
   a zákona jeho,
   prostež od boha pomoci
   a úfejte v něho,
   že konečně vždycky s ním zvítězíte,

Kristusť vám za škody stojí,
   stokrát viec slibuje;
   pakli kto proň život složí,
   věčný mieti bude
   blaze každému, ktož na pravdě sende.

Tenť pán velíť se nebáti
   záhubcí tělesných
   velíť i život složiti
   pro lásku svých bližních.

*

2. Protož střelci, kopiníci
   řádu rytieřského,
   sudličníci a cepníci
   lidu rozličného,
   pomnětež všichni na pána štědrého.

Nepřátel se nelekajte,
   na množství nehleďte,
   pána svého v srdci mějte,
   proň a s ním bojujte
   a před nepřátely neutiekajte.

Dávno Čechové říkali
   a přislovie měli,
   že podle dobrého pána
   dobrá jiezda bývá.

*

3. Heslo všichni pamatujte,
 kteréž vám vydáno,
 svých hauptmanóv pozorujte,
 retuj druh druhého,
 hlediž a drž se každý šiku svého.
Vy pakosti a drabanti,
 na duše pomněte,
 pro lakomstvie a lúpeže,
 životóv netraťte
 a na kořistech se nezastavujte.
A s tiem vesele křikněte,
 řkúc: Na ně, hr na ně,
 braň svú rukama chutnejte,
 bóh pán náš! křiknete!

Konec písně přechází v pokřik, s nímž vojsko opouštějíc vozy se vrhá na nepřítele; co předchází, jsou nejdůležitější připomenutí pro ten okamžik, kdy v hrozné vřavě přestane velení; a připamatuje se vše, co drží vojíny pohromadě mimo vozy: šik, druhové, hejtmani, heslo. Pro nebezpečnou chvíli, kdy nepřítel se dá na útěk, varuje se lehčí lid, aby se nezastavoval, nedal nepříteli oddechu a aby pro kořist netratil života. Kterých? Svých? Pakost jistě neloupil, dokud nebyl nepřítel bezbranný; svých bratří, které by uvedlo v nebezpečí, kdyby se nepřítel obrátil? To by bylo příliš hledané pro rozum drabanta a pakostu, nezbývají než životy nepřátel, píseň napomíná před útokem boží bojovníky k lidskosti.

Tuto strofu, obsahující řád pro boj stlačený v několik řádků, předcházejí dvě, rozvinující myšlenku bojovnictví božího. Boží bojovník ať se naděje pomoci boží, vždycky zvítězí, neboť i když padne a ztratí vše pozemské, Kristus škodu nahradí a dá věčný život za pozemský, posloucháme-li jeho rozkazu, a ten zní právě, nebát se tělesných záhuby ... tak první velká strofa s přesvědčivostí scholastického bohoslovce a s vroucností oddaného vojína; s klidem svrchovaným hledí vojsko s cimbuří svých vozů na útok nepřátel, posíleno tělem a krví páně.

Pak píseň připomíná každému jeho zvláštní význam a povinnosti, střelcům a kopiníkům dává patřičný titul — ale všichni mají téhož štědrého pána, jak by mohli kolísat nebo dokonce utíkat, vždyť za dobrého pána je dobře bojovat, to praví již staré české přísloví.

Tak se stává píseň uměleckým vystižením celé doby, dýše duchem Žižkovým, aniž je třeba dělat z něho básníka, a je pomníkem nejkrásnějším vojska, jež s touto písní šlo do boje, písní tak prostou nenávisti k nepříteli a nedovolávající se hrubých pudů, v boji tak účinných, jako činily písně nepřátel. Není patrně z prvních bojů, předpokládá již pevně organisované vojsko, válečné zkušenosti, řády, vyrostla z doby samé.

Velký význam, který připisuje Čapkova píseň odraženému útoku na Vítkov, odporuje si podivně s mlčením cizích svědků nejen v poesii, nýbrž i v zprávách. Ztráty byly malé a strategický význam pahorku, jehož opevnění zabránilo Sigmundovi, aby obklíčil Prahu, byl málo komu v jeho vojště jasný. Proto nechápali, když vojsko bylo rozpuštěno, aniž učiněn pokus rozstřílet Prahu nebo hnáti na ni útokem, pokus, za těch okolností jistě marný. Krále vinili přímo ze zrady, že nedovolil střílet z velkých pušek a namlouvali si, že jinak úspěch by byl býval zabezpečen.

Küng Sigmund, wiltus recht verstan,
so hastu deinen gensen glan
den flug so weit hin auf dem plan
zu Pechem in dem lande.
Du hatest dich für Prag gefügt,
Sigmund, da wardstu überklůgt,
das monig zung noch von dir růgt,
das ist ain großü schande.
Wer mit den gensen falken paißt
und eulen über sperber raißt,
ich wolt, daß man in prande.

Král Sigmund prý svým husám dovolil příliš se rozlétat. Položil se před Prahou, ale tam byl přílišnou chytrostí sveden, co mnohý mu vyčítá jako velkou hanbu. Kdo s husami loví sokoly a sovy štve na jestřáby, měl by býti upálen.

Konrad A t t i n g e r [1]) se jmenoval básník, který Sigmunda a jemu věrné české pány takto [illegible] a hlásal tím obecné mínění vrstevníků. Píseň ostatně je provoláním k nové válce, pochází tedy asi z jara nebo léta 1421. Básník volá k bohu a k římskému králi a knížatům, aby vyhnali z této zahrady husy, které Wiklef tam nasadil. Král, nemá-li ztratiti slávu svou, ať prohlásí, že dá žold, ať knížata svolá; básník je všechny vypočítává, především kurfiřty, pak vévodu brunšvického, markrabí míšenského, kterým husy létají příliš blízko; také rakouská knížata zve na husy ještě [illegible], ba i krále dánského a švédského, a král krakovský křesťanům poradí, jak připravovat husy. Dosud orel se musí krčit, kdežto husy silně křičí. Král ať dá orlu vzlétnout a papež Martin, bůh pozemský, ať oroduje za rytířskou četu a Ukřižovaný pomoz krotit husy královy.

O příčinách nezdaru před Prahou je s Attingrem stejného mínění také Muskatblüt.

V písni, kterou opisovačka Klára Hätzlerová ve svém rukopise nazvala „velkou lží",[2]) líčí ironicky stav světa, kde každý koná vzorně

[1]) Liliencron I., č. 57.

[2]) [illegible] č. 62, další písně č. 72 a 92; theorie o volitelích níže zmíněna v č. 71, které Veltmann datuje do r. 1410, což není možno. Theorie nebyla nová, ale co byla vydána zlatá bulla, byla úplně zastaralá.

svoje povinnosti a není hříchů ani křivd. Není třeba se ptáti, jak se v Čechách dále: tam není už husitů, král je vyhnal a stal se v Římě císařem. Píseň druhá však ukazuje, jaká smutná skutečnost se skrývá za obrazem nepřemožitelným: mnohý kníže a pán leželi před Prahou (rukopis: plach) mnohý den, odhodláni jsouce pro boha bojovati, aby vyhnali „der Hussen gewalt", ale král nedbal, ten nebral korunu od žádného, leda od husitů a rozprášil vojsko knížat, o čemž by bylo lze psáti psaníčko.

A také motiv husí, který Attinger omílá do omrzení, zdá se i Muskatblütovi ještě po dvou letech dost vtipný, aby na něm vybudoval celou píseň; vypravuje opět o koncilu a pokračuje, že z husy tenkrát moudře a opatrně upečené vylíhlo se mnoho housat. Vzhůru, volá, křesťané, pomozte nám škubat housata, která nejsou ještě upečena, císař, papež, volitelé, — zvláštní theorie básníkova zní, že je jich šest, král český rozhoduje jen jako „obmann" při rovnosti hlasů — knížata duchovní, ať pomáhají péci housata. Bylo by mu věčně líto, kdyby nepomáhal škubat tlusté husičky, jež jsou křídel příliš silných. Kdybychom jim peří ze hřbetu vyškubali, zpívali bychom gloria, že už nekýhají ga ga ga. Maria, pomoz nám zabíjet husy, peří jim příliš vyrostlo toho roku.

Báseň je asi z r. 1422, kdy básník meškal sám v Norimberce na sněmu, kde král, šest volitelů a kardinál se radili o blaho křesťanstva. Básník jim nelichotí ve své písni.

„Jedna koruna královská je nemocna, zapomněla své cti proti Bohu, začátek toho pošel z Anglie, tam byl mistr Wicleff, jenž dal psáti knihy, z nichž kletba světa vznikla. Hus a Jeronym zvrátili lid v Čechách, jež jsou veskrze kacířské, jen málo jest pobožných . . ." básník vyzývá knížata a rytíře, aby nelitovali příliš peněz, aby vytáhli do pole; od dob Kristových tak zle nebylo, i pohanstvo v Prusku vstalo proti křesťanům; nehněval by se, kdyby bylo spáleno obojí: Polsko i Čechy, je to hanba, že jsou tak mocni proti křesťanství, a jsou přece křtěni; i vyzývá knížata, aby se nebáli kacířů ani pohanů.

Hlubší dojem než bitva vítkovská na nepřátelskou stranu učinila krvavá bitva vyšehradská. Latinská báseň[1] „Strages Christianorum ad Pragam" naříká nad ní trocheji dost chatrnými:

Scribere me meror vetat
ac animum inquietat
De strage Christianorum
per turbas hereticorum.

Není v básni detailu pro historika zajímavého, básník byl kněz, který nic neznal bojiště, ale více než boj zajímají ho osudy duší padlých a scholastické otázky, proč svatý Pankrác nepomohl svým věrným a proč dobrá

---

[1]) Loserth, Mitteilungen 29, 230.

věc podlehla. Blaze těm, kdo vytrvali, prolili krev pro Krista a světlo věčné jim svítí, to je radost a ne smutek.

A ptáš-li, se proč nespravedliví mají štěstí a spravedliví padají, je odpověď krátká: aby spravedlivý byl více odměněn a aby nespravedlivému narostl trest, což doloženo příklady umučených Křtitele, Vavřince, Kateřiny, Ludmily. Protož, volá básník nelogicky, taste meč, Kristovi věrní, proti ukrutným husitům a nedejte jim pokoje! Stalo se r. 1420, v den všech svatých v samý první prosinec (tak), že byli umučeni a ověnčeni na nebi, vždyť holubice byly viděny nad nimi od mnohých svědků, značící anděly boží, napodobíce Krista jsou zabiti v pátek.

Porážkou pod Vyšehradem končí též báseň Počátkové husitství zvaná, která kronikársky líčí, co *sluší každému věděti*,[1]) jak totiž knihy Wiklefovy do Čech přišly: ten Wiklef kullavý byl farářem ve Wiklef a psal knihy proti papeži, že ho nedělal kardinálem, ty nalezli po jeho smrti a odsoudili ho, z těch knih se učili Hus a Jeronym, a Hus počal proti papeži a kněžím kázat. Král Václav kněze loupil a jeho „korrektorem" byli Voksa a Racek Kobyla ubitý v Hoře Kutné. — Po přerušení prósou pokračuje vypravování ledabyle veršované a špatně rýmované, vypravujíc, jak Hus kázal na venkově a z Konstancí se s Jeronymem nevrátil. Kněží se zbouřili a rozdávali krev boží. Potom prý kanovníci pohnali Husa do Říma, a tak neporádné maličkosti míchaje do vypravování o velkých věcech, pokračuje toto pleskání o hnutí viklifském až po jmenovanou bitvu a k ovládání Hory Žižkou. Zdá se, že toto skládání má vznik svůj někde blízko Kutné Hory.

V domácí literatuře těchto válečně tak šťastných let má strana katolická jediné slovo. Žaloby na husity ozývají se prudčeji a bolestněji, než před válkou.

Na válku naříká píseň latinská,[2]) začínající

Ordo catholicus
et apostolicus.

Vidí v Čechách jen oheň a loupeže, klamy, vraždy; kde je čas, kdy svaté ostatky slavní biskupové a arcibiskupové přinášeli z daleka? Teď zuří válka smrtonosná. Žižka poslal tolik duší k nebi, že se rovná Herodovi.

Ut quondam pueros
occidit teneros
Herodes crudelis,
Zyzka infidelis
transmisit tot celis
animas mistorum,
iustus ultor quorum

[1]) Staré letopisy, Scr. rer. boh. III, 470 a Výbor II, 229.
[2]) Tejčalík S. B., 36, 155.

svoje povinnosti a není hříchů ani křivd. Není třeba se ptáti, jak se v Čechách [illegible], tam není už husitů, král je vyhnal a stal se v Římě císařem. Píseň druhá však ukazuje, jaká smutná skutečnost se skrývá za obrazem nepravdivým: mnohý kníže a pán leželi před Prahou (rukopis: plach) mnohý den, odhodláni jsouce pro boha bojovati, aby vyhnali „der Hussen gewalt“, ale král nedbal, ten nebral korunu od žádného, leda od husitů a rozprášil vojsko knížat, o čemž by bylo lze psáti psaníčko.

A také motiv husí, který Altinger omílá do omrzení, zdá se i Muskatblütovi ještě po dvou letech dost vtipný, aby na něm vybudoval celou píseň; vypravuje opět o koncilu a pokračuje, že z husy tenkrát moudře a opatrně upečené vylíhlo se mnoho housat. Vzhůru, volá, křesťané, pomozte nám škubat housata, která nejsou ještě upečena, císař, papež, volitelé, — zvláštní theorie básnikova zní, že je jich šest, král český rozhoduje jen jako „obman“ při rovnosti hlasů — knížata duchovní, ať pomáhají péci housata. Bylo by mu věčně líto, kdyby nepomáhal škubat tlusté husičky, jež jsou křídel příliš silných. Kdybychom jim peří ze hřbetu vyškubali, zpívali bychom gloria, že už nekýhají ga ga ga. Maria, pomoz nám zabíjet husy, peří jim příliš vyrostlo toho roku.

Báseň je asi z r. 1422, kdy básník meškal sám v Norimberce na sněmu, kde král, šest volitelů a kardinál se radili o blaho křesťanstva. Básník jim nelichotí ve své písni.

„Jedna koruna královská je nemocna, zapomněla své cti proti Bohu, začátek toho přešel z Anglie, tam byl mistr Wicleff, jenž dal psáti knihy, z nichž kletba světa vznikla. Hus a Jeronym zvrátili lid v Čechách, jež jsou veskrze kacířské, jen málo jest pobožných . . .“ básník vyzývá knížata a rytíře, aby nelitovali příliš peněz, aby vytáhli do pole; od dob Kristových tak zle nebylo, i pohanstvo v Prusku vstalo proti křesťanům; nehněval by se, kdyby bylo spáleno obojí: Polsko i Čechy, je to hanba, že jsou tak mocni proti křesťanství, a jsou přece křtěni; i vyzývá knížata, aby se nebáli kacířů ani pohanů.

Hlubší dojem než bitva vítkovská na nepřátelskou stranu učinila krvavá bitva vyšehradská. Latinská báseň[1] „Strages Christianorum ad Pragam“ naříká nad ní trocheji dost chatrnými:

Scribere me meror vetat
ac animum inquietat
De strage Christianorum
per turbas hereticorum.

Není v básni detailu pro historika zajímavého, básník byl kněz, který sice zná bojiště, ale více než boj zajímají ho osudy duší padlých a scholastické otázky, proč svatý Pankrác nepomohl svým věrným a proč dobrá

---

[1]) Loserth, Mitteilungen 29, 230.

věc podlehla. Blaze těm, kdo vytrvali, prolili krev pro Krista a světlo věčné jim svítí, to je radost a ne smutek.

A ptáš-li, se proč nespravedliví mají štěstí a spravedliví padají, je odpověď krátká: aby spravedlivý byl více odměněn a aby nespravedlivému narostl trest, což doloženo příklady umučených Křtitele, Vavřince, Kateřiny, Ludmily. Protož, volá básník nelogicky, taste meč, Kristovi věrní, proti ukrutným husitům a nedejte jim pokoje! Stalo se r. 1420. v den všech svatých v samý první prosinec (tak), že byli umučeni a ověnčeni na nebi, vždyť holubice byly viděny nad nimi od mnohých svědků, značící anděly boží, napodobíce Krista jsou zabiti v pátek.

Porážkou pod Vyšehradem končí též báseň Počátkové husitství zvaná, která kronikářsky líčí, co *slusí každému věděti*,[1]) jak totiž knihy Wiklefovy do Čech přišly: ten Wiklef kulhavý byl farářem ve Wiklef a psal knihy proti papeži, že ho nedělal kardinálem, ty nalezli po jeho smrti a odsoudili ho, z těch knih se učili Hus a Jeronym, a Hus počal proti papeži a kněžím kázat. Král Václav kněze loupil a jeho „korrektorem" byli Voksa a Racek Kobyla ubitý v Hoře Kutné. — Po přerušení prósou pokračuje vypravování ledabyle veršované a špatně rýmované, vypravujíc, jak Hus kázal na venkově a z Konstancí se s Jeronymem nevrátil. Kněží se zbouřili a rozdávali krev boží. Potom prý kanovníci pohnali Husa do Říma, a tak neporádně, maličkosti míchaje do vypravování o velkých věcech, pokračuje toto plkání o hnutí viklifském až po jmenovanou bitvu a k ovládání Hory Žižkou. Zdá se, že toto skládání má vznik svuj někde blízko Kutné Hory.

V domácí literatuře těchto válečně tak šťastných let má strana katolická jediné slovo. Žaloby na husity ozývají se prudčeji a bolestněji, než před válkou.

Na válku naříká píseň latinská,[2]) začínající

Ordo catholicus
et apostolicus.

Vidí v Čechách jen ohně a loupeže, klamy, vraždy; kde je čas, kdy svaté ostatky slavní biskupové a arcibiskupové přinášeli z daleka? Teď zuří válka smrtonosná. Žižka poslal tolik duší k nebi, že se rovná Herodovi.

Ut quondam pueros
occidit teneros
Herodes crudelis,
Zyzka infidelis
transmisit tot celis
animas iustorum,
iustus ultor quorum

---

[1]) Staré letopisy, Ss. rer. boh. III., 470 a Výbor II., 229.
[2]) Fejfalík S. B., 36, 155.

erit in futuro
iudicio divino
iudex mortuorum.

Jaké zoufalství se zmocnilo strany tak velké, že v tolika písních se těší jen vyhlídkou na poslední soud!

Vyhlídkou na peklo, jehož odpůrci ze srdce dopřává, končí též obšírná báseň, vlastně rýmovaná diskuse representantů dvou stran „Václav, Havel a Tábor",[1]) která se ovšem nevyrovnává „Hádání Prahy s Horou".

Bylo roku 1424, v době, kdy zahubeno bylo nejprve kněžstvo, potom zboží panské, kdy, kdo byl ukrutnější morděř, násilník, žhář, měl heslo „obránce zákona božího", o zákoně mluvili a cizího zboží zuby i nehty se drželi a bylo čtvero lidí, Pražané, Táboři, několik Čechův věrných Václavu svatému, a lid, který se vrtěl mezi stranami, toho léta sešli se Václav, Tábor a Havel Vrtoš ve vypáleném kostele, a Tábor hledě jako tele, nabízel jim ze své vepřové pečeně; Havel nevěděl, má-li, a Václav ho napomíná, aby se postil a nebyl lakoten jako Tábor, hladový pes. Tábor naopak zve Vrtocha mezi své, kde se nají masa, bude míti svobodu, půjde na protivníky a umyje si ruce v jejich krvi. Vrtoch nemá chuti zabíjet, ale pouze by chtěl bráti zboží, a rád by věděl, kde se ten velký neklid vzal. První vykládá to Tábor krátce: kněží byli svatokupci, tu buh dal ducha svatého dobré kněží naší. Václav zamítá chlubivost, která by se musila býti bez hříchu, a vybízí k rozumyslné diskusi. Vrtoch chce věděti nejprvé, co jest boží zákon. Tábor tvrdí, že se tomu v Praze naučil, je to *písmo*, to prý správně vykládají jeho kněží.

Václav přijímá to východisko, ale k tomu není prý třeba čtyř kusuv pražských, které mnohého křesťana vypudily z jeho domu. Vrtoch se teší té shodě a ptá se, co mají křesťané věrní věřit, aby se mohli smířit. Tábor [illegible], až nebude čeho pálit, až bratr Žižka dá protivníkum kázeň [illegible]. Především jde o přijímání pod obojí, a o tom chtěli tolikrát slysení, ale marně.

Václav tvrdí, že král jim slyšení často dával, ale Wiklefi se nedostavili a radí, aby Vrtoch tak nepřijímal, aby ho čert neposedl jako Tábora.

Tábor zakalil oči a hrozně křičel, že bratří lépe rukama než písmem dovedou se hádati. Václav poukazuje na roztrojení, užívaje starého obrazu o kacířích, podobných svázaným ocasy liškám Samsonovým:

Dobře se šelmě o mnohých hlavách přirovnávají,
ač se hlavami dělí, však ocasy se srovnávají,

ale v církvi velké je jednota. Tábor míní, že by buh jim nedával takových úspěchu, kdyby se mu nelíbili; dříve bylo mnoho útisků od kněží,

---

[1]) Výbor z lit. české II 285, neúplně jako před tím v ČČM. 1831, 379 sl, kde Palacký báseň jim nalezenou otiskl, vynechav několik set veršů „dogmatisování"; [illegible] jak někdy [illegible], je to prostě člověk vrtošivý, nerozhodný

ale když vstachu Mahomet (!), Viklef Angliš a Čech Hus,
ti nám zjevichu na zlé popy jeden dobrý kus,

aby kněží neměli statků.

Vrtochovi se nelíbí prudkost Táborova, proč prý neobracejí své moci proti židům nebo pohanum? Žádného žida neobrátili, aby pil z kalicha, a v Čechách je teď opuštěna mnohá dědina, kterou osadí cizozemci. Václav ho vylučuje za to z diskuse:

Ty toliko jedno o pokoj zemský stojíš a na víru nedbáš maje žádost jen k tělesnemu pokoji; toho nelze, je třeba držeti věrně s církví obecnou. Zázrak úspěchu, jehož se Tábor dovolal, mu nestačí; uvěřil by, kdyby padly zdi Plzně, jako zdi Jericha, a pod.

Tábor je zase rozezlen a hrozí, chce vědět, v čem jsou kacíři. Václav praví, aby se z toho vyvedl Pražanum, kteří je kacerují, sám zase obrací řeč na záhubu země, z níž viní jediné Tábory;

věrné křesťany jste rozehnali, zmordovali mnohé
páléc, topíc, nosy, uši, prsy řežiec, lítí lvové,
panny bohu zaslíbené jste porušili,
pojímati jsú sobě muže mnohé musily...
Pověztež jeden svuoj dobrý skutek
maso v pátek i v puostě žerete smèle,
hovadný život s Pikharty vedete vy v svém tèle,
smilně, obžerně bydlíte jako pohané.

Tábor se směje, že Pražané dříve nedali žádného Čecha kaceřovat, a teď sami je [illegible]; až dokoná tu řeč, pujde na Pražany, kteří zase [illegible] slouží a co se týče boření kostelu, nevidí břevna v svém oku; sám pokládá ovšem kažení loutek za zásluhu.

Václav po dlouhém hádání vzdává se pokusu Tábora přehádati; tak jako on by mohl hájiti každý žid nebo pohan svého bludu

tvým tě mečem již porazím,
tvuoj blud tvú lží já snadně pokazím,
neb vím, že zle činíš, nechceš tbáti,
musíš se za to v pekle káti.

Tím báseň končí, nebo je spíše přervána, neboť jak hádka působí na Havla a jak se rozešli, toho se nedozvídáme.

Básník byl, ani nehledíme-li k nadávkám, mnohem méně objektivní než básník Hádání Prahy s Kutnou Horou; vybral si z táborského vojska nejdrsnějšího, [illegible] pikarta a tomu dal stále skřípat zuby a hrozit palicí; proti takovému odpůrci se ovšem učenému Václavu snadno vítězí. Forma „básně" je právě tak hrubá jako vtip a není stopy

po hladkých verších tenzony kališnické, historicky konkrétních rysů shledáváme ještě méně než v Hádání.

Došlo k třetímu velkému tažení proti Čechům, duryňsko-míšenskému, které končilo u Ústí. Hrozná tato porážka byla opěvána nejmenovaným básníkem, který útočil na vůdce jejího Bose Vitzhum[1]) a tři jiné pány. Jsou prý grosse fresser, utiskují, jsou podplaceni a zkrátka jsou ničemové. Starý Bose utekl od praporu a bohu budiž žalováno, že pro jednoho zbabělce bylo zabito tolik dobrých lidí, pánů, rytířů, panošů, měšťanů a sedláků. Bose, aby se měl v Durynsku dobře, zásoboval kacíře proti bohu, jeden zlatý bral od vozu, aby spíže přišla do Čech. Wildenstein nechal slézt a od Ústí utekl, kdo by ho za to potrestal, ten by tím si pomohl od ďábla; básník napomíná, aby knížata a kněžny ustanovovali jen četné muže, a končí nemotornou svou báseň datováním.

Zajímavější než tento pamflet je česká píseň o téže bitvě, jeden z vzácných plodů epických té doby,[2]) zachovaná zvláštním způsobem. Když blesk dne 5. června 1745 uhodil do druhé věže u sv. Jindřicha, nalezeny v rozvalinách rukopisné památky z roku 1613; mezi nimi píseň o bitvě u Ousti. Staršího textu písně není a proto také otázka po jejím stáří musí býti řešena jen z ní samé. Tvary písně, které lze poznati v nemnohém přepise, odkazují ji však do 15. století, aniž stačí na důkaz, že by byla současná. Píseň nezná Jakoubka Vřesovického a nezná Prokopa Holého mezi vůdci, za to uvádí jména nemožná: Hanuše Kolovrata, který byl strany královy, a mrtvého Čeňka Vartenberského (nevěříme-li s Tomkem, že míněn jeho syn), dá útočit Čechům, udává přehnané číslo padesátidvou tisíc padlých a vyzývá, aby každý následoval u víře předků svých. To by vše ukazovalo na dobu pozdější, ale ptáme se marně, jak by bylo básníka došlo tolik detailů, odkud by byl zájem o knížete Sigmunda (mělo to lahodit Jagelovcům?) a kterak by byl dovedl ubránit se všemu levnému prorokování.

Nezbývá než pokládat báseň za plod nejbližší doby a vysvětlit rysy, neshodující se s tím předpokladem, tím že básník nebyl přítomen bitvě a že mu šlo hlavně o oslavu panských rodů českých. Tak celým duchem se blíží k dávným panským básníkům, nezmiňuje se o nové taktice, pře-

---

[1]) Liliencron 1, č. 60.

[2]) Píseň „Slušíť Čechům spomínati" v znění rukopisném otiskl Nejedlý II., 912, kde též jsou varianty rukopisů a dřívějších tisků. Německý překlad její uveřejnil Hallwich v Mitteilungen d. V. f. G. d. Deutschen i. B. II., 184—196, chtěje dokázati, že píseň pochází až z 16. století, při čemž si pomohl malým falsem překládaje začátek

Slušíť Čechům vzpomínati	Es ziemt sich wohl die Böhmen zu mahnen
že jim dal pán bůh u Ousti vítězství . . .	In kräftigem Lied an den Sieg *der Ahnen!*

a dovolává se dokonce toho jako důkazu mladosti písně. Jakubec, 155, myslí, že byla složena později, podle starších záznamů.

jímá přirovnání z Alexandreidy o máku a pepři (zde hořčice), nezapírá své úcty k dámám, zvláště kněžnám, a svatý Václav jede před Čechy do boje. Mluví-li o víře predku, míní křesťanství, jehož jedinými vyznavači jsou nyní ovšem podobojí. Byl to snad starší šlechtic, který se smířil se spolkem s měšťany, ale ovšem o sedlácích ve spolku nechtěl ničeho vědět:

Nuže, každý věrný křesťan,
pán, rytíř, Pražan a měšťan . . .

Vzpomínaje padlých, nemyslí na jejich duše, nýbrž modlí se za vzrust rodů jejich.

Mnohem méně umělé než tato píseň, skutečně zpívaná, je báseň[1] o „pražské příhodě", t. j. o zajetí Sigmunda Korybuta v Praze dne 17. dubna 1427. Tento důležitý převrat byl opěván přívržencem reakce, která byla na řadu let ještě odvrácena, a vyznívá nejen proti vlastním strůjcům převratu, nýbrž proti mistrům a kněžím vůbec. Vyčítá jim, že nemají chuti býti mučedníky, netroufají si za město a vládnou na radnicích. Jmenuje jich mnoho, Jakúbka Rokycanu, Lukáše; svadili nás s celým světem, i Polsko jsme ztratili, odkudž jsme dřív pomoc měli. Nic se neptají jak se mají sedláci, jen když jsou v Praze dobře schováni.

To nečinili svatí, aby svolali „lotrovinu" udeřením na zvon, ti chodili pokorně na smrt, nynější vyhánějí, kdo je slovy trestá, jako ctné kněze svatomichalské. Osobními narážkami na jednotlivce, z nichž „čert navodil nám Engliše" a mistr Vavřinec (z Březové) „umie písmo přeložiti, z pravdy křivdu učiniti", ulevuje si báseň.

Téhož roku chystala se čtvrtá kruciáta na Čechy; náš Muskatblüt pěje o tom (píseň 81): kacířství husitů prý tak zmohutnělo, že je slyšet kvílení a nářek; to způsobili Jeronym a Hus. Básníka vyzvala jistá panna, aby o tom pěl, a když se vymlouval na svou slabost, chce mu pomáhat básnit o velkých knížatech bez slušnosti a svědomí, jimž brání jejich lakomství. Tak pověděl knížatům, co si nedovolil říci jim přímo: orel že pelichá a nemůže lítat a to je vinou knížat.

Wycleff se jmenoval ten, který v Paříži (!) zahájil, co naplňuje všechny země starostmi. Proto, šlechto, připrav se proti tomu lidu, rozviň prapor svatého Jiří, a důvěřuj v pannu, která ti pomůže přemáhat husity, obléknu-li brnění a podváže si helm.

Jak zlý, hloupý, zmatený, křivý, bídný, shnilý, slabý jsi světe, že se vzdáváš tolikeré milosti. Vy preláti a kněží, kdo z vás praví: „Táhni za mne na husity, dám ti žold"? Je zle!

Tak bylo skutečné a bídný konec kruciáty opěvá básník podobného s Muskatblütem jména; byl to účastník tažení Norimberčan Hans Rosen-

[1]) [illegible] VI., 228—33 a ve Výboru II., 311—4, [illegible] II. 384.

patří¹) jeden z nejplodnějších rýmařů patnáctého věku. Byl řemeslníkem ve svém rodném městě, patřil k váženému cechu mosazníků, kterých se ve válce užívalo jako puškařů, a v této vlastnosti účastnil se patrně tažení do Čech; později byl městským mistrem puškařem a hájil Norimberka proti Albrechtu Achillovi braniborskému r. 1449, byl roku potom ve vinném šenku svého rodného města a jeví se na konec jako básník erbovní; zdá se, že skončil život v klášteře dominikánském, ovšem nikoli převorem, jak chtěla tradice. Rosenplüt má mnoho vlastností pozdějších mistrů pěvců, k nimž ho však nelze vlastně ještě počítat; jako oni dovede básnit o nejvyšších pravdách náboženských a vyvinouti velký pathos mravní a při tom vypravovat nejneslušnější historky, nepohybuje se však v obtížných rozměrech mistrů.

Rosenplütův „Spruch von Beheim" je žalozpěvem nad hanebným koncem výpravy na Stříbro. Když prý, vypravuje svými prostými sdruženými rýmy, měli útočit na město, už napřed se přeli, komu má patřiti. Konečně moudrý jeden kníže prosadil, aby rozstříleli velkými puškami zdi. Ale když to za tři dni vykonáno slyšeli, že „Hussen" táhnou k nim a chtí je všechny zabít. Pan z Plavna byl vyslán, aby vypátral jejich počet, jiný moudrý muž uvažoval, jak sešikovati vozy, aby mohli husy pařit, až by jim kuži stáhli s uší; tu knížata se zbláznili a utekli, až husité se tomu posmívali a bůh a andělé asi truchlili; mnohý pěšák byl by se odvážil rád, kdyby mu jen byli dovolili, jak viděl básník. Tu couvli až k Tachovu, knížata zase rozbili své stany a radili se, kardinál je napomínal, zaprisahal, všichni to slíbili. Jeden zvolal, že by bylo dobře zase táhnout do země a spálit, co má zdi a střechu; všem se to líbilo a kardinál radostně slíbil, že s nimi umře nebo zvítězí, že bez štítu nebo pavezy půjde napřed. — Tak to rozhlášeno, ale ráno zase knížata se zhrozili a obrátili se. Kardinál zvolal, že nezvítězí-li, křesťanství bude malé jako trpaslík; vztyčil římský prapor, aby bylo znát, kdo je křesťan. To slyševše hrabata, knížata a svobodní jeli zase ke kardinálu a kýs rytíř pravil: „Kdyby bůh nemstil na nás zbytečný útěk hanebný, nebyl by pravým bohem." — Mladý kníže saský pravil, kdo chce sestoupit a bojovat pěšky, že s tím bude, nechtěje prodat chudých, kteří pěšky přiběhli — koně osedlaní měli státi na půl míle vzadu. Tu kníže, jehož Rosenplüt nesmí jmenovat, kterého však bůh nahoře pozná, pravil: „Ne, já nesestoupím, člověk se lehce opozdí a pták bez peří se snadno chytne." Za té hádky kardinál panovi, zvanému herzog Hans (synu krále Ruprechta) svěřil prapor. Ale jiný, mohl by býti zván Neidhart (závistivý), zvolal, že bylo lze nalézt lepšího; vévoda Jan rozhněván zvolal „že myslil, že všichni budou bratří, a zatím není věrnosti, jen závist a nenávist

und warf das panir aus der hende,
also nam die Hussenvart ein ende.

¹) O Rosenplütovi mnoho pojednáváno v literárních dějinách; nejlépe Roethe v Deutsche Biographie. — Demme Studien zu HR. Diss. mnichovské 1906.

Tu nastal shluk, a každý co mohl uháněl tajně

das sind die Hussen, die sie haben erslagen!

Básník viděl markrabího braniborského a smutného kardinála plakat hořce a sám řekl: „Kdyby někdo byl poslal tolik lazebnic do Čech, kolik bylo tam posláno mužů, ty by věru byly dobyly Stříbra a byly by tam zabily vše, co není víry křesťanské! Jak mám chválit knížata (dle své povinnosti erbovního básníka, míní), když nic chvalného jsem od nich neviděl. Což není velká hanba že knížata opustili zemi, nedobyvše hradu ani města .... ve svém zoufalství obrací se k matce boží a k bohu samému.[1])

Mezi pány které tak nemilosrdně tepe básníkův hněv, byl *snad* básník mnohem větší než Rosenplüt, poslední minnesänger, Oswald von Wolkenstein. Pocházel z mocného rytířského rodu tyrolského, narodil se asi r. 1377, opustil domov v deseti letech, aby se podíval do světa, maje tři haléře a kus chleba v kapse, a dostal se velmi daleko, ač po celých čtrnáct let neměl koně — jednoho ukradl, ale brzo oň přišel —, byl kuchařem, poslem, i veslařem na moři středozemním. Seznal mnoho zemí: Prusko, Litvu, Tatarsko, Turecko, Lampartsko, Francii, Anglii, Dánsko, Švédsko, Čechy, Uhry, Neapol, Afriku, Cypr, Španělsko, Portugaly, Sicilii, sultanát vypočítává v písních, a naučil se deseti jazykum, ač sotva důkladně: „francouzsky, mouřenínsky, katalonsky, kastiliánsky, německy, latinsky, slovinsky (windisch), lampartsky, rusky (reuschisch) a rumunsky (roman)", mnoho moří projel, na Černém málem utonul a zachránil se sám s jediným Rusem z lodi. R. 1400 po smrti otcově vrátil se domů a žil společně s oběma bratry; nejstaršího společně s mladším okradl a sváděl vinu na švakrovou, což slavnostně musil odvolati. R. 1407 se s bratry dělil o statky, kul pikle a vzpoury proti zeměpánu Bedřichu a pěl o lásce.

R. 1415 vstoupil v služby krále Sigmunda a jel s ním do Španělska, v jeho pak zájmu bojoval proti vévodovi Bedřichovi. Oženil se, ale dal se přece svou milenkou, paní Hausmannovou, zlákat, aby ji provázel na pouti, a vlezl tím do pasti; byli spolumajiteli panství a její rod nemohl se dovolat práva svého proti jeho násilnostem. Pokusili se o to, aby ho donutili vězením a mučením k povolnosti. Z vězení byl vybaven, ale marně pak sháněl pokutu anebo možnost býti jí zbaven. R. 1427 konečně jeho pře byla smírně vyřízena; pokutu uvolil se platit, ale zůstal část

---

[1]) Báseň Rosenplütova o útěku u Tachova a jiná druhá o Domažlicích, otištěny velmi často. Na starý otisk jsem upozornil sám ve svém Janu z Michalovic na str. 92; byly vydány v Höflerových Urkunden zur Beleuchtung der Geschichte Böhmens und des deutschen Reiches im 15. Jahrh. Abh. d. Kgl. b. Ges. Wiss. 1865 V., 13, s. 16 a 33, odkud před tím už byly otištěny v Jordánově „Königthum Podiebrad" pak v Liliencronových Volkslieder I., 61 a 68.

doživotně dlužen; dále musil slíbit, že se účastní tažení proti husitům nebo pošle tam náhradníka.

Vykonal-li tažení skutečně sám a užil-li hned doby nejvhodnější a přidal se k čtvrté kruciátě, není ovšem doloženo. Že byl v Čechách, tvrdí v písni 65, ale z jeho písně protihusitské (č. 110) nelze vyčísti osobních vzpomínek, leda hněv nad slibem učiněným, který si vylil na husitech.)

Celá jeho píseň je budována na motivu ne právě novém: „den besten vogel, den ich weiss, das ist ein gans", tuto starou veselou píseň cituje v strofě sedmé a pořekadlem, že Lippel by byl dobrou husou, kdyby jen měl peří, začíná první. Ale mravy hus, pokračuje, se změnily, zvláště v Čechách je to vidět, husa vyvýšila se nad ptáky lovčí, nad sokoly, orly, jestřáby, krahujce; mnohý ušlechtilý operenec je ubit a ukousán hrubou husou, to starý hřích plodí novou hanbu. Dvěma strofami oslovuje sokoly stěhovavé: velký mistr s nebe „von oberland" dal vám tvrdé zobáky a drápy, ptejte se, čím jste ho rozhněvali, vypelichejte staré peří a husa bude zkrocena. Nedejte se vy ostatní husičkou vysmívat, velký orle, pomoz, vznes se, sleťte na husy, až jim budou hřbety praskat. Na Husa (nebo husitu) svolává utrpení a ďábla:

Huss, nu hass dich alles laid
und heck dich Lucifer, Pilatus herre!

ten tě přijme a bude-li ti zima, zatopí ti, mnoho druhů najdeš na té cestě, nevzdáš-li se Wiklifa.[1]

Každý pták zůstává v řádu, v němž je narozen, jen husa chce míti křivé rohy, aby jimi trkala jiné ptáky a sama se tím potopila do ohnivého potoka; zkrátka, husa, která kdysi byla nejlepším ptákem, je teď nejhorším (das best — böst).[2] Široké její chodidlo by se zúžilo, kdyby muž, jenž nás všechny stvořil, se smiloval a zastrčil svůj ostrý meč, napřažený na nás pro naše velké hříchy. Křesťané, proste s námi velkého knížete, aby odvrátil svůj hněv, který se jeví morem a kacířstvím, pomoz k tomu Maria

dich Wolkenstain das pitte.

Nastává doba, kdy Čechové se přestali obávat vpádu a tím horlivěji navštěvovali své sousedy, aby je donutili k míru, jako je současně svými manifesty přesvědčovali o své pravověrnosti a svých dobrých úmyslech. Vpády i manifesty připomínají písně básníka B e r n k o p f a, zvaného,

---

[1]) O Oswaldu wolkensteinském napsal Beda Weber knihu „Os. v. W. und Friedrich mit der leeren Tasche" (Innsbr. 1850), která byla duchaplná, ale úplně nekritická, badatel z údajů básníkových sestavil hotový román, chtěje z něho míti tragického hrdinu a politika, jak ukazuje v střízlivé stručné biografii Josef Schatz, vydavatel jeho písní v Denkmäler der Tonkunst in Österreich IX., 1 (Vídeň 1902).

[2]) Proto přece v básni 49. nazýval svou gräserin herzliebe gans!

Frauenzucht[1]); opěval bitvu u Bulgueville (2. července 1431), kde ve službách René provençského bojovalo mnoho německých rytířů proti hraběti vaudemontskému o dědictví barské; básník se hněvá na ně, že šli pomáhat Francouzovi

Die Hussen tribent übermůt;
weren sü do hin gezogen,
was man durch gotes willen tůt,
sie heten sich wol baß behůt,
sie hand sich selb betroge.

Měli raději táhnout na husity, byli by tím sloužili bohu a lépe si posloužili. Padlí a zajatí z Bulgueville nebyli by ovšem valně změnili výsledek kruciáty páté.

Když pak Bernkopf po šesti letech dlouhou básní napomínal arcibiskupa mohučského, aby se nespojoval s biskupem würzburgským proti hraběti wertheimskému, a aby hasil raději oheň, dokud je ještě malý, napomínal ho:

Versehent irs nit, so mag uch wol gedihen,
daß man in uwerm lande siht
von Behemer lande snöde ketzerie;
ob das geschiht,
versehent irs nit, so sprechen ich uch pfie!

(Neopatříte-li to, stane se snadno, že zlé české kacířství se objeví ve vaší zemi, a pak řeknu: fuj.) Slyším pokračuje, mnohého žvanit v obci proti bojovným kněží, že je prý čas je trestat, to ten oheň, o kterém píši —; prostý muž pochopil tajemství kněžstva, že nedbáte než na časný zisk, a ne na boží. Proto bůh tak na vás dopustil, že žida mají téměř radši, než kněze božího . . .

Mezi obě básně padá bitva u Domažlic a konec výprav do Čech.

Hans Rosenplüt opěval i tuto bitvu, ač nikoli z vlastního názoru jako tachovskou; vypravuje, jak u Tachova se sešlo vojsko a kardinál svolá puškaře, aby se ptal, jak by dobyl města; je jich jedenáct a od nich měl patrně básník své zprávy. Žádají šest dní času, budou-li míti třicet centů prachu; kardinál jim chce dáti i čtyřicet a sto dukátů zpropitného, jen aby stříleli, ale braniborský kníže praví, že nepřijeli vraždit měšťanů, nýbrž aby bojovali. Jistá duchovní hlava namítá, že bude hanba, nezboří-li žádného města, podobně i mladý Míšňan se hněvá, že nemá broditi se po ostruhy v husitské krvi, a pěší reptají rovněž, když jim uchází kořist. Oblehali pak Hostoun (Hostawe), puškaři vyzývali pěší, aby ho útokem vzali, než toho knížata zpozorují; stříleli pak, až se chtěli vzdát, zabezpečí-li jim život. Knížata tam poslali pět rytířů, aby hrad převzali

[1]) Liliencron I, 67.

ale posel míníc, že je chtí oklamat, a stříleli do hradu, tajný posel pak zpravil knížata, že je velká nesvoda ve vojště. Husité ihned přitáhli k Rizmburku a Domažlicům. Je opět porada, podobná té, kterou líčil Rosenplüt až ve své básni o bitvě tachovské. Kardinál prohlašuje, že přijde do klatby a ohni, kdo couvne. Jindřich plavenský chce každého utopit v pytli, kdo prchne, mladý Míšňan vyzývá, aby ho probodl, kdo ho vidí utíkat, vévoda Albrecht bavorský prohlašuje, že jeho rod ještě nikdy neutíkal v boji, biskupové slibují nebe a peklo, jen dva z nejvyšších knížat nerekli ani tak ani onak. Starý Bramberský zastavil se na vysokém kopci a chtěl tu bojovat a tu viděli asi půl míle daleko táhnout nepřátele ve třech velkých vojích; markrabí couvl poněkud, aby ho neviděli a posílá pak dva rytíře — Rosenblüt je jmenuje —, aby nepřátele přepočítali. Ti vidí před sebou tři hrozné pluky nepřátel a jeden z nich, Rehperg, volá, aby utíkali, že jsou tři na jednoho, marně jeho soudruh odporuje, Rehperg uhání se svým poselstvím ke knížatům a ti utíkají —

das ist das streiten, das sie teten!

volá, jako tenkrát řekl, to že jsou husité, které zabili. Pěších zanechali, vehnavše je mezi vozy, a oni myslili, že budou bojovati odtud, až nepřátelé přitáhli a ze zadu je sekali a bodali. Běda těm, kdo první uprchli, nezůstane to beztrestné, krev těch, které zanechali, křičí k nebi. Básník se modlí za zrazené, kteří na útěku byli zabiti, — modlí se též, aby ti, kteří to zavinili, došli zpovědi a lítosti.

Báseň je nadepsána „O útěku husitském" (Von der Hussenflucht), což znamená ovšem útěk před husity.

Kde viděl Rosenplüt hrůzy, nad nimiž bůh pláče, ač je dopustil, tam český mistr básník velebil zázrak boží, jímž zvítězila dobrá věc, byli to učený Vavřinec z Březové.[1])

Vavřinec z Březové pocházel z vladycké rodiny, byl mistrem pražské university, studoval pak práva a požíval důchodů z různých far, ač nebyl knězem, pak vstoupil do služeb královských, a věnoval mu překlad Snáře; přeložil též oblíbený cestopis Mandevillův a pokoušel se o kroniku světovou. Po smrti krále žil v Praze snad jako radní písař novoměstský; když Sigmund Korybut byl v Praze zajat, píseň o pražské příhodě útočí také na něho, že

umieť písmo přeložiti
z pravdy křivdu učiniti,

byl tedy znám jako překladatel a právník; zdá se, že zemřel krátce po r. 1437.

1) Báseň Vavřince z Březové otiskl Höfler ve svých Geschichtschreiber I, (596—620) z jediného rukopisu universitní knihovny pražské, podruhé a ovšem dokonaleji J. Goll ve Fontes rerum bohemicarum V., 543—563 s úvodem na str. XXIII sl., který velmi pěkně oceňuje jak básnický tak historický význam básně.

Známe z básně čtyři verše úvodní: Boemia má vypravovat o velkých zázracích, učiněných boží milostí; začátek toho vypravování však chybí; a čteme líčení útěku; báseň tedy začíná, kde Rosenplütova končí. Jako se voda vrhá se skály, tak prchají strachem bledí; jednou cestou přišli a tolikerými odcházejí, jedni do kopce běží, jiní do země se ryjí jako krtci, jiní běží do Čech, míníce, že utíkají odtud, zanechávajíce vozy, znaky, šaty, zbraně, stany, pušky, peníze, stroje, zásoby, vozy:

Currus linquunt, clenodia,
vestes, arma, tentoria,
bombardas et pecunias,
machinas, rerum copias,
plaustra cum comeatibus
multis indicibilibus,

jen, aby se jim lépe běželo, a to aniž nepřítele uviděli, neboť tři míle (dle Rosenplüta půl) ještě byli vzdáleni, ale již slyšeli hluk kol, dusot koňů a strašný zvuk trub válečných a lidí zpívajících.

Za to mají, pokračuje Čechie, rychlejší orlu, statnější lvu, se vrhají střemhlav v boj, koně se unavují, bez dechu jsou pěší, jak pospíchají do boje, míníce, že nepřítel bude chtít bojovat, jak slíbil králi svému; vozy uhánějí, až kola odlétají od os, a voje se lámou; spoceni, zaprášeni, pomačkáni doběhnou, kde málo kdo jim odpor klade, většinu zajímají a zabíjí ostatní, pak pronásledují, nutí, aby uprchlíci sestoupili se stromu, i sedm se jich vzdalo jednomu, Čech zajal tři a dovedl je k vojsku svému, a norimberští měšťané přiběhli domů a nepoznali svého vlastního domova.

Jaká to hrůza rytířská; nic takového není slýcháno v celém světě. To že jsou rytíři papežovi a královi? To jsou ženy, srnky, zajíci, přišli vraždit a loupit a jsou zaplašeni jak ovce od sokolů, jak Assyrští před Samaří, vyplnilo se Mojžíšovo: Bůh bude za vás bojovati. Jak hanebný útěk utíkat neuzřevše nepřítele a zanechati nejdražší nepříteli tvrdému a ukrutnému — zvláštní výraz, kterého užívá matka Čechie, není to patrně hanbou pro bojovníka, nebo zapomněl Vavřinec na účast Pražanů a myslí chvíli, že mluví jen o nenáviděných Táborech? — svým sokům na slávu věčnou, sobě na hanbu a směšnou škodu. Měli kříž všichni, ale co jim prospěl? Legáta bez bully, kříže, pokladu posílají nahého papeži zpět. Co asi řekne kardinál Julián papeži Eugeniovi? pokračuje básník a zahajuje tím řadu dialogů uprchlíků. Kardinál vypravuje, jak pustošili zemi ohněm a mečem, až konečně

Tandem illi scismatici
gentis Boemie rustici
oppresserunt exercitum
[illegible]

hany, což není báseň s tím větší shodě s faktem, že bylo odtud uznáno, že pokus přemoci Čechy zbraní je marný?

Tak tedy vyzněla čížba se sokoly na husy v pokořující pro říši a církev pozvání k jednání, a boží bojovníci, tolikrát obviňovaní, že si nepřejí slyšení do opravdy, mohli osvědčit, míní-li svoje žádosti tak neupřímně, jak ještě r. 1431 jim vyčítala zlobná „Invectiva contra Hussitas" od nejmenovaného kněze.[1] Husité se kdysi rozčilovali nad spálením knih Wiklifových, teď spálili tolik lepších knih, nazývali Konrada čarodějníkem, jak byl jim vítán; hlásali pokoj, slibovali svobodu vod a lesu, teď vybírají desátky; ale hlavně jeví svou zatvrzelost, že nechtí a nechtí se dostavit k slyšení!

Fakta usvědčila pisatele z nepravdy, husité ochotně přijali první skutečnou možnost, aby dosáhli bezpečného ovšem slyšení a dokázali tím, že bojovali ne pro kořist, nýbrž pro mír; a zvláště teď po dlouhé válce ve vítězných Čechách zapustila myšlenka míru hlubší kořeny. Kališníci dospěli moudrosti prostého rozumu, kterou vyjádřil Prokop z Plzně r. 1435 slovy: „prve nežli všecko křesťanstvo převáléme, prve všichni zahyneme", a Táboři manifestem z r. 1431, prohlašujíce,[2] že jen kacíř pronásleduje křesťana, ne však křesťan kacíře, že je proti evangeliu potrestati nevěrné smrtí, napsali nejkrásnější husitskou báseň, neboť provést myšlenku snášenlivosti takové, bylo nad sílu století nejen patnáctého.

Přijali, věděli, že husitům bude dodržena bezpečnost, kterou porušil koncil vůči Husovi; nemáme přímých svědectví, jak za odjíždějícími hleděli krajané; v Německu, kdo slyšel, že přijedou, nemohl se zdržeti slz nevýslovné radosti.

---

[1]) Höfler I, 624.

[2]) Epistola Bohemorum ad Christi fideles 1431. Freher SS. 233—7. Krummel, Utraquisten und Taboriten 249—267.

Hlava čtvrtá.

KLIO.

Písně, proklamace, tendenční báseň, letáky všeho druhu provázejí válečné činy a jednání o mír; ve chvílích oddechu, když odvráceno okamžité nebezpečí, zapisuje se vypravování o událostech pro paměť vlastní a budoucích. Písně umlkají, proklamace zapadají, zprávy se ukládají, pečlivě opisují, zachovávají a zůstanou. Když lidská paměť, nespolehlivá a zapomnětlivá ta chovatelka událostí, zhasla se svými nositeli, nabývají ony zprávy významu jediných nebo aspoň hlavních svědectví, a odporují-li si, vzplanou mezi nimi nové války. Tyto boje jsou pro nové doby někdy stejně důležité jako byly boje krvavé v minulosti. Běda pak tomu, jehož zprávám se méně věří, nebo jimž méně lidí věří. Jeho pověst podléhá snad stejně bídně, jak skvělé bylo v minulosti jeho hmotné a mravní vítězství, a třikrát běda, nezanechal-li zpráv vůbec, nebo dovedl-li nepřítel mu je urvati. V okamžiku, kdy paměť vítězství ho má nadchnout k novým činům a nepřítele zastrašiti, selže a jest, jakoby nikdy nebyl zvítězil nebo hrdinně bojoval.

Žel, v tomto smutném postavení octli se téměř Čechové a zvláště Táboři po válkách husitských. Dopadla na ně kletba, kterou vyjádřil Šafařík slovy: Hoře historii toho národa, který výkladu svého vlastního a předků svých života u cizinců se domáhá. Byli tak zaměstnáni svými podniky „nad síly", jejich myslící hlavy viděly cíle tak vysoké a nadsvětské, že neuznávaly nutným zapisovat, čeho dosáhli a kdy byli zklamáni, nepsali o svých bojích a nepsali o svých úmyslech a vyjednáváních. Jen svou nauku vykládali, tak že jejich kronika není kronikou, nýbrž polemikou bohosloveckou. Jiní ovšem psali, psali doma, psali v cizině, lidé nejrůznějších stavů a hledisk, jen Táboři a Sirotci nepsali, nepsali ani, když je mír donutil k nezvyklému klidu. Proč jen? Padly všechny jejich historicky myslící hlavy na krvavém poli lipanském? Nebo zničila snad zlá ruka, co zůstalo v knihách na Táboře?

Kostnická hranice zanechala na léta stopu na ostrově rýnském, na věky v dekretech a protokolech koncilu; ve vědomí vrstevníků její žár bledl před hlučnějšími a na oko důležitějšími příběhy. Jistý český kacíř,

jménem Hus byl souzen, to a nic více napsal kardinál Fillastre do svého deníku[1]) a mnohem více věcného nám nevypravuje druhý, který nám dlaždí v jakém písmě bychom málem musili slabikovati památku kostnických mučedníků.

Theodorich z Nihemu, Westfál, napsal dílo o schismatu a pokračováním životopis Jana XXIII., v němž obsažena historie koncilu a mluveno velmi stručně o Husovi, více o Jeronymovi; o učení, zatčení a výslechu prvého se nezmiňuje, jen o tvrdošíjnosti obou, pro kterou byli upáleni, načež prý v Praze mnoho domů kněžských bylo drancováno a někteří zabiti, a arcibiskup ohrožen; vrací se pak k Jeronymovi, konstatuje, že byl velký a tlustý, hlavně se rozčiluje jeho tvrzením, že Němci chtí v Čechách vládnout, pročež bylo třeba se jim opřít. To prý v hrdlo lže, ze saských dějin vychází, že již Otto I. přijal jejich knížete, nově obráceného, v poddánství; Čechové byli také lidé zvířečtí, divocí a nevzdělaní; jejich kníže se pak Jindřichem V. stal králem a královým číšníkem, snad proto, že Čechové mnoho jedí a nemálo a často pijí; i jejich nynější rod královský je německý. Jeronym se prý *chlubil*, že některé kněze utopil, mečem zabil a u krále vymohl, aby mnozí byli ze země vyhnáni, a tak on a Hus, lidé z nejnižšího rodu vzniklí, hranatí sedláci (rustici quadrati) z milosti na universitě vychovaní nehodní kleričkové, vypudili z pouhé závisti slavné německé učitele; Jeronym zpíval na cestě k hranici vyznání víry a ač dlouho na hranici mluvil, zůstal zatvrzelým ve svých omylech.

Že bylo přece zachováno plno podrobností o soudě a popravách českých mistrů, že víme, jak přijali odsouzení, jak kráčeli k hranici a jak vytrpěli muka její, o to zasloužili se především tři muži, tak nestejní původem jako rozhledem a vzděláním — Čech, Němec, Vlach.

Mladý Moravan Petr z *Mladenovic*, bakalář svobodných umění, písař Jana z Chlumu, byl v Kostnici celý oddán službě Husově. Těšil ho ve vězení, prostředkoval podloudné styky se světem, zmařil překotné odsouzení připravené již pro první výslech — čímž ovšem, jak se nyní ví, prokázal službu jen koncilu — a Hus vděčně naň pamatoval i ve své závěti. Od začátku asi chystal se podati účet z pobytu kostnického: pilně opisoval Husovy listy, protokoly jeho výslechů a jiná akta, kteroužto sbírku dokumentů pak spojil a zakončil souvislým vypravováním. Tak vzniklo dílo, jež bylo po staletí a je podnes, přes svou nemotornou formu — compositio, spíše confusio, praví Palacký — hlavním a nedocenitelným pramenem pro Husův soud. Tím, že střídá stále listinář a vypravování vzdává se všech nároků stvořit dílo rhetorické nebo umělecké. Ale nedostatků slohových zapomínáme, pozorujíce osobní účast a hluboké přesvědčení o nevině mistrově, které spis mile prohřívá. Bezděky mění se vypravování v „život svatého“, ba více, v evangelium, sepsané učeníkem. [illegible] nám zaznívá vzpomínka na obdobné Kristovo zajetí, výslechy,

[1]) [illegible], Forschungen und Quellen, str. 164.

spory rozných kompetencí, mučení, potupný trest jeho. A zakončení vypravování o Husově posledním dni měnilo se v *Passio*, jak bylo také nadepsáno v rukopisech a zvláště opisováno k účelům liturgickým a nábožensky vzdělávacím. Vidíme nad knihou autora, jak při mistru věrně vytrval do konce, jak s jinými věrnými Čechy ho provázel na popraviště, jak naslouchal jeho posledním slovům, modlitbám a písním, jak vlastní modlitbou měřil dobu jeho utrpení a umírání, jak s utajeným dechem sledoval poslední zápas vida ho pohybovat rtoma, jako by se modlil, „co by dvě patere" říkal, až hustý kouř udusil jeho slova. „A tak se skonává položenie o umučení slavného kazatele pravdy božie, mistra Jana Husi," končí český výtah z celého obšírného spisu, zvláště z poslední části jeho, končí bez úvah, tak prostě, jako celé dílo je psáno.

Velikost věci, vytrvalost mistrova, který tolikrát nabízenou možnost, aby odvoláním se zachránil, vždy se stejnou rozhodností zamítá, ať v žaláři tváří v tvář několika přátelům a vyslancům, ať před celým sborem, odsuzujícím ho se smíchem a křikem, ať na samé hranici, hroznou smrt maje před očima, působí sama hluboko otřásajícím a povznášejícím dojmem, jemuž není třeba krásných slov a pathetických zvolání.

Do úvah o významu události se nepouští, jako nepředeslal sebe kratší přehled událostí před odcestováním Husovým ani nepřipojil slova o návratu Čechů z Kostnice nebo o následcích upálení. Jeho kniha je evangelium Husovo, skutky apoštolské mohly následovati.[1])

Především ovšem Jeronymovy, jehož Petr sám se stál Lukášem, při nejmenším obšírnější z obou „*Narrationes*", zachovaných o jeho při se vydává zřejmě za dílo písaře pana z Chlumu vypravujíc, že se připlížil k oknu vězení Jeronymova, byl však stráží zaplašen. Obsahuje stejně jako velké dílo o Husovi akta pře a obmezuje se po krátkém úvodě na události kostnické. Ale spis je na Petra příliš komponován a upomíná spíše na legendární „Pašije" Husovy. „Věrný rytíř", mistr čtyř vysokých učení, nemaje dosti bezpečného listu a nechtě sám sobě býti příčinou smrti, prchá z Kostnice, kam aby zbavil vlast potupy, sponte et libere venit. Je zrádně jat a vyslýchán a zní příliš pěkně, aby bylo pravdivo, jak hned tehdy se proti němu ozývá Gerson, kancléř pařížský, pak mistr kolínský, pak hidelberský (heidelberský), tedy páni z cizích universit, jichž se sám stal mistrem, v roce potom přistupují Čechové, úhlavní nepřátelé, kteří zastrašují i soudce, již ho chtěli vysvoboditi. Vylíčen pak jeho výslech s vítěznými odpověďmi co do pravé víry; o žalobách týkajících se bouří pražských nevěsím. Jeho velká řeč obhajovací podána osnovou

---

[1]) Zpráva Mladoňovicova byla od 16. století hojně tištěna, hned r. 1529 německy, r. 1537 původní znění [illegible] v Jihlavě [illegible]. Nově vydána velmi [illegible] Höflerem I, 105—113, kriticky od Palackého v Documenta 237 [illegible] vydal [illegible] V. Novotný [illegible] český výtah [illegible] r. 1633 a r. 1870 v Dílech J. Husi. Tento výtah byl přeložen [illegible] r. 1588 do latiny. Legendární zprávu, [illegible] z rukopisu [illegible], vydal A. Patera v VKČSN, 1888 136—143.

řeči obšírnou, kterak vykládal „velmi hluboce a misterně, že se měli čemu podiviti všickni", jakož i po odsouzení a po kázání biskupa laudenského „převelmi rozumně a vtipně s dobrú pamětí a smělostí mluvě k nim vysokým hlasem vymlúval . . .“ A stejně obšírně jako o mistru Janu vypravováno o jeho upálení. „Tak jest zhlazen věrný Čech a pravý od nevěrného kněžstva, jehožto stálost a věrnost od Čechuov věrných má budúcně pamatována býti.“ I k hranici ho doprovodil, ví, že v ohni čtvrt hodiny žil.

Výtahem z této práce nebo stručnějším zpracováním údajů jejích zdá se místy býti kratší vypravování, kde Gerson je nahrazen nejmenovaným doktorem pařížským, písař pána z Chlumu „jistým Čechem“; v těchto podobách jeho odsouzení a jeho smrt byly zachovány, také zde nic nebo příliš málo o jeho starší činnosti. Ať jest jedna jeho dílem, nebo ať vznikly napodobením jeho vypravování o Husovi,[1]) díky za ně náleží písaři Petrovi.

Jsme zaraženi, vidouce Petra z Mladenovic věrným stále vyznavatelem mistra, jehož doprovázel k hranici, ale nikoli přívržencem těch, kdo domýšleli myšlenky a požadavky jeho. Ale není divu, že ten, kdo tak upřímně byl přesvědčen, že Hus byl utracen nevinně, to jest, že byl věrným synem církve, a jen křivými svědky obviňován z bludu, a jen předpojatými a nespravedlivými soudci odsouzen, že ten zustal sám takovým, jakým Hus se vyznal býti, že se srovnal s církví a byl katolíkem, pokud jen bylo lze tomu, kdo přijímal pod obojí. Slyšíme, jak o pověstné disputaci v domě Zmrzlíkově předčítal hlasitě a srozumitelně latinsky a česky 72 články chiliastů táborských a pronesl odsouzení jich. I později farář od sv. Michala je členem strany nejmírnější a r. 1427 musí s Příbramem na čas opustiti město, než se podrobil ráznějšímu směru Rokycanovu.

Z historického vypravování jeho o Husovi stala se záhy legenda: existuje vypravování o zatčení, souzení a popravě Husově, které je starší než Sigmundova korunovace římská a je zbarveno úplně lidově a osobně. Vypravovatel hlásí se ovšem důrazně jako očitý svědek, který chce napraviti různé zprávy, jež ujímaly nebo přidávaly. Hus stojí před celým sborem i císařem a je vyzván, aby odvolal; a když toho neučiní, je teprve vsazen v žalář nad míru úzký. Tam ho navštíví Páleč a nazývá ho zatvrzelým kacířem, není dojemného loučení. Výslechy přeskakuje a vypravuje o událostech 6. července. Na Husovi se sotva kosti s koží klátily, tak byl zmořen. Volá své soudce do sta let před pána boha, a kardinál Cambraiský přiskočiv vece: „kacíř zatvrzelý . . . z naší ty ruky nevyjdeš!“ Tu Hus jim veřejně vyčítá (což činil jen v dopisech) jejich chování k Janovi s nevěstky, shromážděné při koncilu; králi praví, že ho za listy lejtovnými o život připravuje, a že on to nebude ani císařem ani českým králem. Král se zapýřil hanbou a sklopil hlavu . . . takového triumfu dopřávala domácí

[1]) Vypravování o Jeronýmovi v Monumenta (Norimb. 1558) II., 349—354 a 344—357. České znění z Budyšínského rukopisu z 15. století vydal J. Goll r. 1878.

tradice mistru na soudu. Nespravedlivé výtky, jako že nectil matky boží, že nevěřil dobře o svátosti, odbývá vždy zaplakav slovy: „Odstup to ode mne bídného a nestatečného,“ a oni ho vždy oslovují „kacíři zatvrzený hodný potupení a na smrt odsouzený.“ při odsvěcení dokonce: „Dostis, husi, křičela v pražském městě.“ Pálili ne knihy Husovy, nýbrž nějaké knížky, podobné k jeho. Hus lidu vykládá svou víru po německu, takže lid počíná šeptati, že dobře věří. Ale král velí svým biřicům škariotským, aby jej bitím rozehnali. Autor sám se chlubí svou znalostí němčiny, nazývaje knížete Hanuše *herr zu Klem*, byltě Klemuv syn! Husovi nabízejí, aby nechal dítě za sebe odvolat, ale ani na to nepřistupuje, když ústa jeho od mladosti úmyslně nelhala, aby zaň lhala cizí. Byl v ohni tak dlouho živ, co bys šel přes pražský most k matce boží na Malou stranu. Popeli, když jej sypají do Rýna, říkají: „Plov, husi, k bohu svému!“

Kniha Petra z Mladenovic o Husovi je hodně nespořádána, ale jak vysoko stojí ještě nad dílem německého kronisty koncilu, Ulricha z Richentalu. Opravdu více se snad sklamati nemůžeme, než přistoupíme-li k Richentalovu dílu s očekáváním, jež ani nelze pokládat za přemrštěné, a čteme pak, co nam podává. Byl měšťanem kostnickým neposledním, synem písaře městského, byl první ve městě, který věděl určitě, že koncil bude v Kostnici, opatřoval si opisy listin, činil si zápisy o všem, co mu bylo duležito, uměl latinsky — a konec konců, nehledíme-li k obrazům, kulturněhistoricky cenným, zbývá snůška noticek pravdivých i nepravdivých, duležitých a nejčastěji lhostejných, hodně málo spolehlivé statistiky a nikde jádro věci, nikde pojetí o spojitosti, na vše hleděl s žabího stanoviska.

Měl přece dosti času, aby si zápisky opravil, redigovaltě svou kroniku teprv r. 1431 a před tím byl dokonce v Čechách, odkud věděl, že Jindřich Lacembok, který tak slavně odpřisáhl husitství v Kostnici, zemřel v Hradci ve víře Husově. Ale nenasbíral tu nových zpráv o události, jejíž význam přece v době války bil do očí, naopak tato mezera časová způsobila jen, že paměť nekontrolovala pověstí, které nasbíral, a že upadá v nejmakavější omyly. Pro něho vlastně koncil neměl úkolu než nejhmotnější: odstranit trojpapeží a zvolit papeže nového. Toho jednání si jakž tak všímá, vše ostatní, co bylo usneseno nebo vyřízeno, ignoruje nebo odbývá je zmínkou.

Za to udává plno podrobností zevrubně o procesích a hostinách, kde a jak papež udílel požehnání, kolik bylo kněží přítomno, kolik hostí stolovalo a pod. A při tom není ani tak poctivý, jakým se činí; píše tendenčně v zájmu svého rodného města: v Kostnici bylo levno, bylo tu plno zásob, o ubytování tolika cizinců bylo skvěle postaráno, cizím řemeslníkum nečiněny obtíže, nýbrž dovolena volná konkurence; na krásném obraze není stínečku, a teprv z jiných pramenů nabýváme obrazu spravedlivého. Hus sám píše, že píce byla drahá, tak že koně se hodně prodávali, nebo se umístili v městech až míle vzdálených, že Čechy jejich rozpočet zklamal, víme

odjinud, že cizí prodavači musili platit značné dávky. A kontrolovat lze jen malou část údajů jeho.

Tendenční je také jeho vypravování o Husovi, chce dokázat, že v Kostnici nikomu nebylo ukřivděno, že nikomu nebylo porušeno dané slovo, a to činí neobratně a nejistě. Napsal totiž dvě různé zprávy, a obě nechal — takovým *celkem* je jeho kronika — v knize státi, ač si hrubě odporují.

Nejvíce zbarvena zdá se býti zpráva první. Vypravuje o velké slavnosti koncilu v neděli Laetare a ví ovšem přesně, jak tu páni hosté byli usazeni a uctěni.

V den na to — nebývá lepšího podepření zpráv než takové přesné datování, které vylučuje omyly — mistr Hannß Huß von Behem (o němž se před tím nezmínil) schoval se do vozu Lacemboka, českého rytíře, kterýž vuz jel za město pro slámu, vzav s sebou lahvičku vína a bílý chléb. Ale při obědě zpozorovali jeho nepřítomnost, a tu rytíř Lacembok a s ním rytíř Kolenbrat (Kolovrat), kteří Husa z Čech sem dovedli, běželi k purkmistru; ten dal zavřít brány a obsadit hořejší trh ozbrojenci; Hus byl nalezen, a tu Lacembok ho oslovil: „Maister Hanns, warumb haben ir üwer gelait selber brochen?“ Mistře Jene, proč jste *sám zrušil svůj bezpečný list*?! A vedli ho do paláce a odevzdali papeži, který ho věznil osm dní v paláci a pak ho uvěznili u kazatelů (dominikánů), kde ležel až do upálení a pořád k němu chodili učení bohoslovci. Tím Richental opouští Husa a vypravuje hodně podrobně, kterak papež žehnal lidu.

Že se o útěku Husově bájilo, ač neprávem, dosvědčuje Petr z Mladenovic, který svádí pověst na pouhou okolnost, že čeledíni jedouce z města pro seno, opomenuli sejmout plachty a vracejíce se bez plachet s nákladem sena vzbudili myšlenku, že něco nebo někoho vyvezli. Tolik ovšem, jako každý klep městský i koncilový, věděl i Richental, ale ta vzpomínka v něm velmi málo utkvěla, nevěděl již, že bylo v listopadu, a tím nahromadil až neuvěřitelně mnoho zmatku v tak krátké zprávičce. Nejosudnější v datu; on, očitý a tím pro historiky tak závažný svědek, ani nevěděl, že Hus na jaře dávno nebyl na svobodě, on, který vypravuje jinde tolik o tom, co Hus konal ve svém bytě, nemá představy, že Hus se ubytoval skrovně u vdovy a nestoloval s pány českými, nejméně s Lacembokem, který v době uvěznění v Kostnici nebyl, že ti páni nebyli jeho strážci nýbrž ochránci, neví, že Hus nebyl v témž vězení od zatčení do výslechů atd. Za to ví přesně, kterak český pán českého mistra po německu oslovil, neb o to jde při celé zprávě: Husův bezpečný list byl samovolně zrušen! K vůli tomu výkřiku je všechno nastrojeno, ale jak! A podobná je pointa také v druhé zprávě.

Richental totiž na Husa jakoby zapomněl a když se k němu vrací, činí, jako by to nepatřilo vlastně ani do historie koncilu: Teď nechme koncilu, až zvíte, jak Hus a Jeronym přišli do Kostnice a byli tam upáleni. Koncil prý oba předvolal, ale nechtěli přijet ani poslechnout; tu psáno králi Wenzeslovi, aby je poslal. A když ještě nechtěli, král Sigmund poslal

Husovi bezpečný list. Tedy ho král Václav sem poslal, provázeného panem Wentzla von der Tuben (Dubá) a Hansem Latschenbock s dvěma vozy a třiceti koňmi. Hus seděl ve vozíku se svým kaplanem.

Ve svém bytě sloužil Hus mši a mnozí tam běhali, ale tenkrát sloužil prý ještě jako naši kněží. Bylo mu to však zakázáno, a když neposlechl, zakázal biskup lidu poslouchat jeho mši. Tu v neděli Oculi (tak! v první zprávě bylo to Laetare; že to bylo před velikonocemi, je nejpevnější bod v paměti Richentalově!), Hus se pokoušel o útěk, jako už vypravováno — vidíme tedy, že Richental české pány skutečně pokládal za žalářníky Husovy. — O zatčení Husově nové vypravování se rozchází se starým. Hus dovolává se tenkrát sám svého glejtu, ale Lacembok mu odpovídá slovy poněkud temnými, ale tvrdými: „Es ist alß angesehen, das ir üwer sachen sollen zubringen oder villicht darum sterben.“ „Musíte svou věc dovést ke konci (?) nebo snad pro ni zemřít.“

Tu seskočil Hus s koně, vedli ho totiž k papeži koňmo, a chtěl vběhnout mezi lid, neboť bylo tam skoro 18000 lidí (!), ale papežští biřici ho chytili a uzavřeli ho v paláci. Král byl by mu rád pomohl, míně, že je velká hanba, jestli poruší bezpečný list. Ale učenci mu řekli, že není správno, aby kacíř požíval glejtu.

V pondělí velkonoční (tak!) přišel Jeronym, přibil psaní na dvéře chrámu a hned uprchl. Sháněli ho, i Richentala se ptali, kam se poděl. Ale teprv po šesti dnech seznali, kde bydlel, což předpokládá přece jen delší pobyt, než bychom tušili dle onoho údaje; zanechal tam strachy meč. Byl na útěku zatčen, když na hostině u faráře spílal papeži. Mistři mínili, že byl čtyřikráte grösser an kunst nez Hus. A tak dlouho k nim učenci chodili, až prohlásili, že odvolají. Tu radostí zvonili „aber“ laudes, „opět“ ale o pravním radostném zvonění všemi zvony neslyšeli jsme nic!

Bylo pak sedění, v němž bylo usneseno, že mají býti chováni v Švábsku a míti všeho dost, jen do Čech neměli se vrátit. Všemu se podrobovali, jen do Čech nechtěli psáti, že učili nesprávně, toto pokoření nevzali na sebe.

Odtud vypravuje Ulrich obšírně, zde je také ve svém živlu, neboť jde o věci okázalé a zevní; vypravuje o degradaci, které Hus se prý posmíval, o tom, jak byl odevzdán světskému soudu, s prosbou, aby ho neusmrtili, jak král ho odevzdal vévodovi Ludvíkovi a ten fojtovi Hanns Hagen, který ho odevzdal sluhům radním, aby ho vyvedli, ale nebrali mu šatu, nože ani střevíců. A tak se stalo, a měl přece na sobě dvojí dobré černé sukně z dobrého sukna a pás jemně kovaný, dva nože v jedné pochvě a kožený sáček, v němž asi něco mohlo býti. A na hlavě měl bílou čepici, na níž napsáno bylo Heresiarcha, to znamená arcibiskup všech kacířů a více než tisíc ozbrojenců provázelo ho z Kostnice. Richental to dobře viděl, neboť znalí mu sluhové fojtovi, kteří Husa vedli, spontaneo zavolali ho, aby šel s nimi na popraviště zvané prazvláštním jménem malé vnitřní zevní pole (patrně vnitřní část pole zevního). Hus na cestě modlil se a vida hranici padl třikrát na kolena. Chtěl se zpovídat, tu uvel

ndil místo okolo něho. Richental zavolal známého mu kněze Ulricha Schoranda, který však nechtěl ho zpovídat, neodstoupí-li svého kacířství, načež prý Hus odpověděl, že není třeba, že není v hříchu smrtelném. Chtěl kázat po německu, ale to mu bylo zabráněno.

Že ještě jednou světská moc nabízela milost, Richental zapomněl, ač tu podrobně popisuje zapálení ohně, a místo zpěvu mu utkvěly jen poslední strašné výkřiky v krátkém zápase smrtelném (dô gehub er sich mit schrien fast ubel) a odporný zápach, když od žáru hranice pukla země, v níž nedávno byl zahrabán mezek kardinála Pankracia.

Při Jeronymovi se dělo vše jako při Husovi, jen že nebylo tolik ozbrojenců; nebylo jich třeba, protože Čechové laici, kteří meškali v Kostnici, odjeli již s králem nebo domů. Jeronym zpíval Kredo a litanii, a byl spálen na témž místě, nebyv rovněž vyzpovídán, a žil v ohni mnohem déle než Hus a křičel strašně, neboť byl tlustý silný muž s černými hustými velikými vousy; také z něho byl popel vezen do Rýna a mnoho učených lidí pro něho plakalo, že tak zahynul, neb byl mnohem učenější Husa.

Tolik zaznamenal měšťan kostnický, který, jak lpí na zevnějšku a není nepřístupen prosté lidské soustrasti, představuje nám vědomosti a city celé massy městského lidu, tísnícího se okolo hranice.

Jeho kniha Husově památce byla osudná; byla se svými erby a obrazy dříve a častěji tištěna,[1] než zpráva Mladenovicova a těšila se velké oblibě a všeobecné důvěře. Když Gebhart Dacher, rovněž kostnický měšťan, ji obnovil[2] r. 1464 nádherným opisem, byl její význam zdvojnásoben, neb bylo lze citovat dva kronisty, vrstevníky, kteří vypravují souhlasně. A než končilo století, přidružil se třetí, professor tubinský, tedy blízký soused kostnický a také jaksi vrstevník, Nauclerus, pojal ji do své velké kompilace a stal se tak třetím svědkem, dotvrzujícím, jak Hus v postě 1415 prchal z Kostnice.

Zprávy obou očitých svědků upálení Husova přes různost jejich stanoviska se celkem dost vhodně doplňují, jinak je se smrtí Jeronymovou. Zde měl Richental soupeře, převyšujícího jej o více než celou výši jeho; tde měšťan kostnický viděl mohutné tělo vzdorovat plamenům, tam italský humanista kořil se mohutnému duchu, vítězícímu nad hmotou.

Gian Francesco Poggio Bracciolini, narozený r. 1480 v Terranuově, žák slavného Řeka Manuela Chrysolasa, prvního apoštola hel-

---

[1]) Poprvé r. 1483, podruhé 1536, obojukráte v Augsburku, pak 1575, 1636, posléze 1847. [illegible] reprodukováno 1869 světlotiskem 1887. Vydání textu pořídil Buck pro Bibl. Lit. Ver. Stuttg. č. 158 r. 1882. Obrázky z rukopisu klementinského a snímky maleb o Husovi reprodukoval A. Baum v Květech III, 1868; o Richentalovi [illegible] Allg. D. Biogr. 28, 433. O hodnověrnosti jedná a záporně soudí Th. [illegible] dissertaci z r. 1911.

[2]) Místa o Husovi z pražského rukopisu jeho otiskl Höfler I., 399 sl., nepozoroval však ani, že o Husovi je řeč dvakrát. Chronicon universale Nauclerovo tištěno r. 1515 s předmluvou Reuchlinovou.

lenství v Italii, jehož pochoval v dubnu 1415 v klášteře dominikánů, v němž byl vězněn Hus, přijel do Kostnice v družině papeže Jana, jsa již od r. 1402 úředníkem papežské kanceláře. Hlavní jeho zájem obrácen nebyl ani k odstranění schismatu, pokud se netýkalo jeho vlastního postavení, ani k reformě církve, nýbrž k osvobození ušlechtilých italských zajatců z nehodných vězení barbarů. Poggio je první, kdo prohledal klášterní knihovny německé a francouzské, aby objevil autory klassické; v sv. Havlu nalezl úplného Quintiliana, kterého s horečnou pílí opsal, nalezl rukopisy Plauta, Lucretia, Cicerona, jeho duch meškal v oblastech antiky, jež mu nebyla již pouhou školou slohu, nýbrž vůdkyní k filosofii a vědě. Byl bohatou individualitou, v jejíž celku nesmějí chybět ani zlopověstné „facetiae" jeho, ani jeho mužné hájení vypuzeného Cosima medicejského. Koncem května r. 1416 vrátiv se z lázní, v nichž se podivoval svobodným severským mravům německých paní, stal se svědkem odsouzení Jeronymova. O obojím napsal elegantní listy, o soudu Jeronymově svému staršímu kollegovi slavnému Lionardo Bruni, který z nevlídné Konstancie již před sesazením Janovým se vrátil do Florencie, v níž dosáhl pak důležitého a čestného postavení státního kancléře.

Poggio nechce ovšem hájit kacíře, ale odbývá svou výhradu se znamenitou lehkostí: nenáleží mu prý tak veliké pře rozsuzovati, ale hned připojuje nebezpečný výrok, že není úplně přesvědčen, je-li pravda, co se mu přisuzuje, přes jednohlasný rozsudek koncilu. Vlastně mu na tom málo záleží, jeho představy pohybují se v jiných oblastech než na půdě pravověrnosti a vůbec křesťanství; meškaje duchem u svých drahých pohanů, domníval se asi, že vidí Sokrata před soudci, když slyšel, jak srdnatě a jak učeně Jeronym odpovídal, maje jíti na smrt. Obratně vybírá z výslechu, co dojímá čistě lidsky, bez ohledu na pravdivost dogmatu hájeného. Jeronym naříká, že ho nechtí slyšet, když byl tři sta a čtyřicet dní držán v nejkrutším žaláři; vy jste lidé a ne bohové, volá klassickým obratem, stará se, aby nebyl budoucím časům na škodu příklad, jak moudrost tolika mužů bezprávně ukládala o něho . . .

A plné pouští humanista uzdu svému obdivu ducha znamenitého rhetora, který se mocnými důvody hájil, ničeho nepropověděl, což by na dobrého muže neslušelo; rhetorickou otázku, kterou zahajuje obranu proti nejhroznějšímu obvinění, chutě reprodukuje, těší se z žertu a štiplavých odpovědí, z břitkosti replik s patra daných. Potěšen asi byl nemálo, když Jeronym začal svůj úvod o výborných lidech, kteří byli odsouzeni nepravými soudy [illegible] je ten přehled poněkud dlouhý, nepředlouzil jej Poggio u psacího stolku; od pohanů Sokrata, Platona a pak teprve [illegible] přešel na příklady biblické od Mojžíše po Jana Křtitele, Krista samého a sv. Štěpána. [illegible]

Nezmiňuje se o [illegible] odvolání Jeronymově, které by rušilo umělecký dojem, vypravuje, kterak všichni [illegible], že [illegible]

žádati milosti, kdežto on jal se vychvalovati Jana Husa a jevil ochotu, [illegible] jako onen, a zdálo se, že touží po smrti, když tak se hlásil k Husovi. A zase učenec se podivuje jeho vtipu, jak odpovídal každému z těch, kdo přetrhovali jeho řeč, a každého umlčel a nikdy se hřmotem ustrašit nedal, a diví se jeho věhlasu a sčetlosti, jak po třistačtyřicetidením krutém vězení ve tmě a puchu, v němž nemohl čísti, přece měl tolik citátů pohotově, jakoby po ten celý čas v největším pohodlí se byl mohl studiem obírati. A ten učenec je skvělým řečníkem a filosofem, druhý Kato, muž věčné paměti lidské hodný — konče vypravování cítí Poggio, že se dal strhnout podivem a přidává obavu, že ty skvělé dary byly mu snad přírodou propujčeny jen k záhubě.

A dojem filosofa a muže antického sesílí Jeronym v něm, když ho viděl dva dni potom kráčet k hranici. „žádný ze stoikův nepodstoupil smrti s tak stálou myslí“. Nevypravuje, které písně zpíval, že Jeronym zpíval kredo, aby dokázal svou pravověrnost, faktum, že zpíval mu stačí, za to vypravuje, jak velel katu, aby před jeho očima podpálil hranici . . . „pravý filosof“ umřel v tom ohni a dýmu.

List Poggiuv je první umělecké dílo literární, první dílo slavného auktora, vážící látku z hnutí husitského; byl vydán nesčetněkrát,[1]) překládán do všech jazyků moderních, otiskován zvláště a v dílech o koncilu a o husitství.

Poggio tímto listem, který mu vynesl mírné pokárání od Lionarda Bruniho, posloužil nejen slávě Jeronymově, než i své vlastní. Žádný jiný jeho spis se netěšil ani zdaleka podobnému úspěchu, tento žije podnes a očisťuje jeho pamět od stínu, který na ni vrhají jeho Facetie.

Jeronym byl osobně jistě velmi nešťasten v Kostnici, kamž se téměř musil vypraviti přes to, že znal ohromné nebezpečí, v něž se bezúčelně vydává. Junácké štěstí, tolikrát osvědčené v Uhersku, Vídni, Krakově, ho opustilo a rok muk, kterých zchoulostivělé čivy naše nesnášejí ani v představě, předcházel hroznou smrt. Ale více, než se bál tělesného mučení, staral se o svou duši a o svou a národu svého pověst. A co do této mu přálo štěstí až závidění hodné. Umění totéž, které sám provozoval, vzalo jeho památku pod křídla svá, a z plamenu a dýmu dusivého vyneslo drahý skvost jeho slávy, zářící nyní po pul tisíciletí stejným leskem. První a vzácný to příklad v dějích husitských, za nějž nelze býti ani dost vděčným.

Ranní humanism, hnutí ve své vnitřní nevěře a zevní věrnosti k římské církvi tak opačné k české reformaci a tak nenávistné k ní, vydal ve svých začátcích tento ušlechtilý plod porozumění pro hlubokou vnitřní příbuznost obou, která se měla po století rázně projevovat. Zásluhu o to

[1]) Tištěn poprvé r. 1490, ale před tím již bez vročení německy jako jedenáctá [illegible] jednoho z nejznamenitějších humanistů německých Niklas von Wyle († 1479), [illegible] český překlad v Kostnici, nejstarší překlad český z rukopisu freiberského vydal Jar. Goll r. 1881; vytištěn byl český překlad r. 1495; pozdější překlady od Kuthena, Veleslavína, od Palackého v Dějinách 3, 1, 218 a j.

má snad stejně Jeronym rysy humanistickými, které jsou u něho jako předobrazeny, jako nadšení Poggiovo.

Tři svědkové u slavných hranic zvěčnili svými zprávami i sebe samy: Němec je zvědavým divákem, Čech hluboce dojatým přítelem a věřícím, Vlach je umělec a člověk a jemu se podařil nejcennější slovesný plod koncilu.

Jestli pokládal Poggio událost za tak ukončenou, jak byla umělecky ucelena jeho zpráva, snad byl málo potěšen pokračováním, které ji prodlužovalo. Jeho krásná objektivita neopustila ho ani později, jak vidíme z jeho vtipu na bitvu domažlickou. Kardinál patrně dal Němcům málo vína, co ho napadlo, chtít zvítězit se střízlivými Němci! V moudré pozemskosti a vědecké práci plynoucí šťastný život Poggiův byl tak dlouhý, že se dožil až i začátku kralování Jiřího, ale sotva mělo pro něho zájem, sotva ho upomínalo na hranici Jeronymovu.

Co jinak zapsáno v prvních desetiletích století patnáctého, nesnese ovšem srovnání ani s vypravováním Richentalovým; je však zajímavo sledovat v místních kronikách, jaké zprávy prosakovaly do různých částí sousední říše. Jsou to obyčejně pouhé noticky, svědčící o zájmu na válce, na niž bylo všude sbíráno vojsko, o níž všude bylo mluveno, když byl hlásán kříž a vymáhána husitská daň, nebo čteny proklínací bully.[1])

Zajímavým zjevem mezi místními kronisty je měšťan augsburský Burkard *Zink*; v mládí svém, opustiv záhy rodný dům, připravoval se na dráhu kněžskou, ale v bohatém Augsburku odhodlal se stát se kupcem, byl pak zřízencem kupeckým, opisovačem, žoldnéřem, městským úředníkem, poslem ke králi Sigmundovi a do Říma, a až do Kandie a na Rhodos se dostal přes Benátky na svých cestách kupeckých. Když Táboři stáli před branami Norimberka, byl tam s nákladem čtyř centů marokánského šafránu a vytrpěl dost strachu, než bylo jisto, že se spokojí mírným výkupným. V stáří svém (žil 1396—1474) pak sepsal kroniku městskou, ve které uplatnil zkušenosti a vzdělání, kterého nabyl v mládí. Historikové si ho váží a v jeho zprávách o husitech lze shledat také více pragmatismu, než jsme jinak zvyklí. Nevypravuje pouze, že Hus a Jeronym byli upáleni, nýbrž dodává, co práce a utrpení, úzkosti a bídy, zkázy životů a statků z toho vzešlo křesťanstvu. Myslí, že i Jeronym měl glejt, který by císař rád byl dodržel, ale papež toho nedopustil. Ví, že Hus a Jeronym nepřišli jako prostí obžalovaní, nýbrž troufali si předhánět celý koncil, a že Jeronym odvolal, ale pak prohlásil, že ničeho mu není tak líto, jako že zapřel svatého muže. Jistý humor vnáší do události, vypravuje, jak byla prý potrestána zrada Kutné Hory, když Horští přestoupili na novou víru, husité je zabili: „Teď umřete v nové víře a budete svatí," řekli. O husitech smýšlí ovšem nijak přátelsky, nazývá je „die bösewicht."

---

[1]) Kroniky městské vydává bavorská akademie: Deutsche Städtechroniken, sv. V. augsburská, sv. VII [illegible] sv. XXVI [illegible]

[illegible] 6

Velmi důkladné kroniky a dost zájmu pro události v Čechách, ale zmatené a podivné zprávy měli ve vzdáleném Bukovci. Měli tam starší [illegible] dolnoněmeckou kroniku Detmarovu; na počátku patnáctého věku pak pokračovalo se v ní a zpracoval ji též po latinsku dominikán Korner. Podle ztracené nyní recense díla Kornerova, který o svém díle stále pracoval a starší údaje opravoval nejen podle lepších informací, [illegible] zaujetí, vzdělán tekst dolnoněmecký, jenž se připisuje františkánu Johannes Ruf.

Z těchto děl dal by se sestaviti hotový román husitský. Čteme tu k r. 1410, což ovšem podle toho, co řečeno, neznamená, že to nebylo zapsáno později:

V tomto roce povstala v Praze v Čechách sekta kacířská, která si troufala kázati proti svatému zákonu a vší blaženosti a svátostem, zvláště svátosti těla božího a svátosti pokání. Sestavili si 70 článků, jimiž učili, veskrze kacířských. Měli představeným mistra, ne svatého písma, jak myslili, spíše písma černého, ten měl dvanáct vyvolených jako Kristus své učeníky, . . . r. 1412 svedl pul města Prahy, a nejen města, nýbrž celé říše české. Působil tak otravně, že kdo s ním mluvil nebo ho slyšel, byl sveden. Co mají dobří lidé opravdu, ctnost, to měl zdáním, dal-li mu kdo peníze, dal je almužnou. Jmenoval se Husa, připojí li se k tomu *pe*, jmenoval se Husape (domácí opice); co opice vidí, chce napodobit, a tak, co viděl dobrého, napodobil zdáním . . . zlý král český a jiní páni ho chránili, poněvadž kázal věc, která se jim velice líbila, aby udílení duchovních statků záviselo na knížatech; . . . r. 1413 pak, čteme, byl na římském koncilu odsouzen Wiklef a jeho žáci, zvláště kettermeister v Praze s jeho dvanácti učeníky.

R. 1417, vypravuje Rufus, rytíř krále českého v Horách Kutných (bergh to Cothvize) vešel do kostela a po přijímání urval kalich, šel s ním do hospody, kde dal přinést piva a nalíval je z kalichu sobě a svým druhům. Kněz potkal svého bratra, který se ho ptal, proč je tak smuten, a dozvěděv se příčiny, řekl, že nebude jísti ani píti, dokud nepomstí toho výsměchu. I sebral své druhy, havíře, a oblehli hospodu, v níž seděl kacíř. Ten vyšel a havíři se ho ptali, proč to učinil v kostele, a když rytíř odpověděl, co jemu je do toho, havíři ho probodli, a když jeho panoši ho chtěli mstíti, zabili je havíři všechny.

R. 1419 chtěli pražští kacíři na křesťanech pomstít své mistry, upálené v Kostnici, proto se srotili a běželi na klášter karthuzský, *povraždili* všechny mnichy, pak drancovali ostatní kláštery a zabili, kdo neutekl, zneuctili jeptišky, vyhnali kněze, kteří nebyli při jich sektě, spálili obrazy svatých, otrávili saského vyslance Roleff . . .

Tato zpráva Korner-Rufova je asi nejstarším příkladem motivace, s kterou více a více se setkáváme hlavně v belletrii, čím více se časově vzdalujeme od události: husitská válka je *pomstou* za smrt Husovu!

Románově zní vypravování o rytíři Zencho (Čeněk), jak zradil kacířům hrad, nebo o velkém pychu kacířů, kteří vyloupili hrob císaře Karla; jeho syn, císař Sigmund, dozvěděv se o tom, táhl na Prahu, ale kacíři mu odolali a zabili přes 5000 křesťanů, vzali pak útokem Vicegrad a povraždili celou posádku.

Dle této kroniky byli to Němci, kteří dali stíti augustiniána (Jana Želivského) v Praze, s jehož hlavou pak stará kacířka běhala Prahou; kronista ví také, že husité měli „wunderlichen gemachte wagenborgh“. Spisovatel *děvínské* kroniky konšelské, Engelbert *Wusterwitz* byl sám v družině Sigmundově a proto pilně si všímá českých poměrů, ale má často zprávy o nic méně dobrodružné. Král český, čteme k r. 1394, křivdil pánům, zbaviv je radovství a pojímaje do rady úředníky, kteří k tomu nebyli narozeni, bývalé podkoní, rasy, kuchtíky, — duchovní a světské pány stínal a v smůle vařil bez soudu a bratřil se s katem, jemuž říkal kmotře. Byl pak (psáno při jeho smrti) příznivcem kacířství a dopustil, aby vysoké učení bylo *přeneseno* do Lipska.

Patří to v radu prastarých zpráv, které z vlády milců učinily takovou karikaturu a prosté zemany, vznešeným pánům tak protivné, proměnily v šudby a katy. Uvěřil jim i kanovník nizozemský Edmund z D y n t e r u, který osobně s králem se stýkav nakreslil z vlastního názoru obraz zcela odchylný od těch pomluv odstavených dvořanů, ale připojil nicméně ke své zprávě také hrůzostrašné anekdoty, které znal z doslechu, jako, že Václav sám zval kmotra kata a pod. Žádný jiný zpravodaj nečinil toho rozdílu ani neodůvodňoval jako on hříchy kacířumilovného krále otrávením a chorobnou žízní.[1]) Wusterwitz vypravuje dále:

R. 1421 bylo snadno učiniti konec kacířství; Čechové netroufali si z Prahy, ale při Vltavě měli horu zvanou Tábor, tam chodili a uctívali čerta; na to se německá knížata nemohli dívat a útočili na ně, při čem padl hejtman Hinrik von Isenborch s sedmdesáti jiných dobrých lidí; to se stalo zradou českého pána, který slíbil knížatům, že je na tu horu dovede.

Král však chtěl po dobrém získat Prahu, tajně se radil s českými pány a propustil vojsko. Tak končilo tažení, velmi nenávistné, neboť kdo byl zajat, pro toho nebylo vykoupení, nýbrž jen nelidsky hořká smrt. V táboře pak bylo přes dvě stě kacířů rozsekáno a opáleno jako prasata, ale neshořeli, a byl od nich strašný zápach a nesnesitelné množství hmyzu. Sotva odtáhlo vojsko, zbořeny Zbraslav a Vyšehrad, kde v den všech svatých bojováno a 16 českých pánů padlo. Tak byl král oklamán, dodává kronista dosti podivně, neboť čím než smrtí mohli ještě páni osvědčiti víru svou? Ale dle něho to nebylo divu, poněvadž Čechové jsou od narození lháři, zrádci a neposlouchají ani Všemohoucího boha, jak by byli věrni římskému králi.

[1]) Zprávy Edmundovy byly pojaty r. 1474 ve velké Chronicon belgicum, které vydal J. Pistorius r. 1607 (II. germ. ver. sc. VI. Řezno 1731).

R. 1421 táhli kacíři před Kadaň a zabili tam Němce, v neděli květnou táhli před Chomutov, vzali město a hrad a zabili k čtyrem kopám německých dobrých křesťanů. A české kacířky, které ozbrojené táhly s muži, zhanobily (schantfleckeden) německé ženy a uřezaly jim copy a dělily prsa (deilden de bruste) — co je to? Podle Vavřince z Březové je upálily, zpráva kroniky je tedy spíše zmírněna, za to vypravuje, že kacíři provozovali německý květnonedělní zvyk (palmen schiessen) tak, že napichali tři až čtyři děti na jedno kopí a metali jimi, zpívajíce při tom na potupu utrpení páně česky: Krist ist erstanden. Po Biliny mrštili prakem dva staré mnichy, vše na potupu boha a panny Marie... Je podivuhodno, že při takovém zájmu o severočeská města není zmínky o německém vítězství u Mostu.

Jak zcela jinak působí po těchto pohádkách lidí vzdálených prostý kupec bolkovský (Martin?), který si činil záznamy skoro jen o nejbližším okolí svém, jen o tom, co viděl a zkusil sám od českých bojovníků a drancovatelů, ale činil je poctivě a nepředpojatě. Z jeho úst neuráží ani slovo o „české věrnosti“, ač je nedokládá jediným faktem a uvádí je naopak, když Hajn z Čirnova páše hanebnou zradu na Táborech, k nimž se zajatec přidal a společně pícoval. Jak by nebylo mezi sousedy, kteří po léta spolu válčí a uzavírají ovšem co chvíli nový mír nebo příměří, vzájemných výčitek z nedodržení smluv a ze zrady?

Zápisky jsou bohužel pouhým zlomkem; začínají známou (u Palackého otištěnou) historií, jak v Rádku roku 1425 lid s pevného domu fojtova, kam se utekl, spustí fojta a vyjednává. Husité nechtí kněze propustit; farář trpce naříká, že ho nenechali utéci, nýbrž donutili ho napomínáním a sliby, aby zustal s nimi. Marně mu paní nabízejí, že ho obléknou v ženské šaty a provedou ho, farář dbá své cti a volí umříti, kdežto oba kaplani se převlekou.

Ostatní muži se musí vykoupit, ženy jsou rytířsky propuštěny; ač i farář by mohl prostě odvolat, co kázal v Praze, Zhořelci, Hradci proti husitům, říká mu to latinsky kacíř hradecký, mistr Ambrož. Starý protihusita odpírá hrdinně a je upálen a mrtvý uvařen s jiným farářem, patrně stejně tvrdošíjným.

Čteme o útoku na Žitavu a Luban, vzatý a vyvražděný r. 1427, o porážce pana Sthesche z Goldpergu.

Prostě vypravuje tažení za tažením. R. 1429, když dvě stě zajatcu z Boleslavě odvedenu, kteří se pak vykupují najednou za 900 hřiven, „Hussen und thaberer“ vracejí se velmi brzo z Čech a proti sobě stojí vozové šiky jejich a míšenský a říšskoměstský. Píší si psaní: Míšňané: Ach, vy odpadlíci od víry, a prokletí kacíři, zítra, dá-li buh, posekáme vás, že vás psi sežerou... Ach, vy štěňata, odepíší husité, dá-li buh, porazíme vás sami, že vás psi sežerou, jen nás dočkejte do zítřka. Tušili dobře, neboť druhého dne když husité slyšeli mši a posnídali, slyší, že Míšňané utekli. Nedohonili jich a pálili a vraždili až do Plavna. Tam jsou

vypuštěni někteří pod glejtem, ale lůza je ubila. Ostatní pak útočí „jako slepí“, a dobývají celého města, zabíjejí ovšem bez milosti, ale přece slyšíme, že odvezli mnoho zajatců šlechtických a občanských.

Vzata pak Gerava a táhnou k Bamberku a Řeznu (!), tam, jako z Erfurtu, stříleli do nich zlatými náboji, které lítají tři až čtyři míle daleko. Vrátili se s velkou kořistí domů a zůstali tam šest neděl.

Před Němčí Vratislavští, Niští a Svídničtí náhle nakládají pušky a utíkají domů, tak že co ušli za čtyři dni, ujeli teď za jeden, neboť báli se velice „husitů a Čechů“, kteří slíbili při bratrské víře, že přijdou Němčí na pomoc, a učinili tak.

Dojde na rozhovor mezi staršími Táborů a Sirotků a panem z Czetterys. Čechové si stěžují, že země je jim nepřátelská, že je kaceřují, že hubili Čechy, proto: mrzíme-li Vás, braňte nám, my na vás počkáme. Heřman z Czetterys nezastrašen žádá příměří. A tu slyšíme podmínky, kterých bychom se od polních obcí z r. 1430 nebyli nadáli: Čechové dají zemi mír na jistý čas a budou se s ní snášet, budou-li chtít po tu dobu dát výhost tanci a lehkým ženám! „den tanz vermeiden und euch die freien weiber im lande nicht haben noch leiden sondern si aus dem lande jagen und vertreiben, als si auch zu Behemen getan hetten.“

Tento návrh zdá se panu Hermanovi potupným (smelichen); povolí mu příměří od soboty do úterka, aby se poradil s krajany, ale ovšem musí dostat jídlo a pití. A za ty čtyři dni v Svídnici návrh radostně přijímají, a uzavřeno příměří od sv. Jana po středopostí a vojsko odtáhne třemi směry.

Vypravuje pak historii o panu Hayn von Czirnaw; ten se v zajetí přidal k husitům a pomáhal jim krávy krást; přemluvil pak pod svou ctí knyzze Wedirsich a „pan Mihalko“, aby táhli na Löwenberg, slibuje jim hojnou kořist, ale mluvil tak ústy a mínil jinak. A dovedl je na Falkenstein, kde jim chtěl prokázat *českou věrnost*. Poslal rychle do všech okolních vesnic a sebral všechny tovaryše. A večer položil hosty jednoho daleko od druhého, a odebrali jim zbraně. Pak počali ukrutně řinčet zbraněmi a křičet a zajali Čechy. — Martin cituje i slova jejich podivnou češtinou. Michálek zcela nahý přece uteče, ale Bedřich, „knyzze Wedirsich“, je vězněn v Svídnici.

Ani jeden případ zrady české nevypravuje, ale počínání Hainovo je „česká věrnost“, tak se mluví ve válce.

Z porážky u Domažlic má Martin téměř radost, když se knížatům nevede lépe než Slezanům. Při tom si vzpomíná na bitvu u Ústí, ale vypravuje tak zmateně, že dá Čechům zase psáti, co vypravoval o korrespondenci s Míšeňskými: „Ach vy pohlavci atd.“ ba dá i zde zcela neprávem udatným Míšňanům utíkat při pohledu na útočící vojsko a prchnout „mit schanden und mit schaden.“

Mnohem lépe je zpraven, když jde r. 1444 zase o vpád „Čechů a husitů“, část „nekamenných putek“, sil zvláště soukromých, která tenkrát

rozdírala země koruny české, a tito přímo táhnou na Bolkov, kde vládne pan Hain von Czirnau.

Je roztomilé, s jakým uznání hodným klidem náš kupec vypravuje, jak mu drancovali jeho krám: „a když lidé v městě zalezli a byli tiši, tu Husité vešli ve velkých četách do města, někteří běželi ke kostelu, někteří k nejlepším domům, tak že jich osm přišlo ke mně. A vypáčili mi krám, a postavili dva ke dveřím s tasenými meči, a nepustili nikoho dovnitř, dokud můj krám a mé nářadí nerozdělili zcela a nevydrancovali. Má žena byla právě šestinedělkou, buh jí buď milostiv; měla přece také pěkné věci u sebe, jako roucha ložní a šaty ve světnici, kde ležela. A přece ji tak uctili, že žádný z nepřátel nechtěl k ní do světnice. Jen dva z nich, kteří se s ní dobře znali, a jimž prokázala mnoho dobrého v našem domě, šli k ní až ke dveřím a pozdravovali ji a přinesli jí také tajně pokrývku a prostěradlo a řekli: ‚Paní, oni hned zapálí město, proto dejte rychle vše, co chcete podržet, odnést do sklepa, neboť chceme hned odtud.'"

Češi se musí pak prosekati malou brankou a o kořist jsou připraveni.

Tak „lidských" řádku nečteme ve všech foliantech patnáctého století o Češích jako v této kronice bolkovské, ale ze všech pisatelů není také jediného, který se na „Čechy a husity" podíval tak z blízka jako tento kupec, jemuž drancovali krám a jehož ženě prokázali „českou věrnost".[1])

Jiný Slezan, ve všem se lišící od bodrého Martina, je zaháňský opat *Ludolf* († 1422), starý student pražský — chlubil se, že v Praze, té staré skvělé, Karlovské, kterou miloval, byl členem dvou universit, nejprve velké, pak university právníku, která se oddělila r. 1372 — napsal dlouhý a nespořádaný Tractatus de longaevo schismate, plný zpráv o husitství, psaných s nepřátelstvím Němce k Čechum a katolíka ke kacířům, Hussones. I s katolíky Čechy radí knížatum německým aby jednali opatrně; Husovi Sigmund glejt dáti *nemohl*, Žižka — slezský opat píše Czyskow nebo Czyska! — platí za každého kněze jistou sumu, a dává je usmrtit, neodstoupí-li víry; kdo pak se vrátí k víře, ty usmrtit dá bez milosti; reprodukuje jeho odpovědný list, který poslal vévodovi saskému po bitvě u Mostu. O Václavovi smýšlí co nejhuře, vypravuje o kuchaři, kterého ve *Vratislavi* dá upéci, ač přiznává, že prý kuchař zustal na živu; ženy české bojovaly v mužských šatech a oděních — nepletl si nějakou zprávu o dívčím boji se zprávami o sestrách táborských? — Dílo obsahuje dlouhé výpisky z klášterní kroniky a úvahy theologické. Kdo hledá svěží dojmy vrstevníka, odchází sklamán.[2])

[1]) Výpisky Martinovy objevil Palacký (srv. Z. Böhm. Gesch. str. 211) a otiskl je H. Hoffmann von Fallersleben „Martin von Bolkenhain von den Hussitenkriegen in Schlesien und der Lausitz" v Ss. rer. lusaticarum I., 354—373 (1839); vypravování o Bolkově položil Palacký v Děj. 3. 2. 14—16 totéž a příběh z r. 1444 otiskl G. Freytag v Bilder aus der deutschen Vergangenheit II. (Aus den Hussitenkriegen).

[2]) Otiskl Loserth v Beitr. z Gesch. d. hussit. Bewegung. Arch. f. öst. Gesch. LX. 271—381 (1880).

Podobně nás sklame „Tractatus de origine Hussitarum", který napsal Ondřej z Brodu r. 1421. Je to mnohem méně historií, než bychom očekávali, a více než o puvodu povídá o budoucím konci husitu. Chce ukázat, která proroctví se husity vyplnila, které obrazy Zjevení se na ně hodí, a chce odvrátit od mínění, že úspěchy husitu jsou dukazem pomoci boží, kdežto se dějí jen dopuštěním božím a jsou z ďábla. Dovídáme se u něho, že Wiklefisté upálili několik kněží, že plamen je sice usmrtil, ale těl jejich že se nedotkl, jakkoli přinášeli více a více paliva; slyšíme, že husitu toho času padlo již 120.000 (!), že zuří proti zbožným křesťanum a nechávají židy, kacíře, Waldénské, Tábory a Adamity na pokoji. Hrozné jest, že šlechtici, jichž předkové se ženili s dcerami knížat, spojili se s měšťany a sedláky v ďábelské bratrství, což jest míšenina železa a bláta.[1])

Z Ondřeje z Brodu mluví bolest nad vyhnanstvím, hněv na ty, kteří je zavinili, a sklamání nad nezdarem podniku, které ho měly uvést do vlasti k jeho četným obročím, k vyplnění nadějí, za něž tolik bojoval spisy i výpověďmi před soudnou stolicí koncilu. Události splývají v mlhu, jen obrazy apokalyptické svítí z nich ohnivě. Vyplnění svých tužeb se nedočkal, zemřel r. 1427.

Z jeho spisů však čerpal jiný *Ondřej*, nejvlastnější historik husitství, řezenský kanovník téhož jména. R. 1405 byl vysvěcen knězem — bližších zpráv o jeho životě nemáme — a věnoval se v tichu kobky klášterní historii světa, své vlasti a své doby.

Ještě uprostřed vřavy válečné končil svoje první dílo, císařskou a papežskou kroniku světovou, kompilaci, v níž doba Václavova a Sigmundova je líčena dle zpráv současných. Nebyly příliš spolehlivy; je až nápadno, jak špatně je zpraven o vnitřních dějích tak blízkých sousedu. O Václavovi shledáváme zde podobné zprávy jako u letopisce dévínského a u Dyntera. Měl velkého psa, na kterého si nikdo netroufal, stále měl po boku kata, kterého nazýval kmotrem, bavil se tím, že dával lidi na kožence házet vysoko do vzduchu, kuchaře dal upéci na rožni. Čechy, domáhající se nadvlády na universitě, přirovnává málo případně, ale [illegible] nenávistně k psům, kteří doma jsou směli, a cituje staré prý školské přísloví, že v Čechách není věrnosti. Husa nazývá bakalářem bohosloví, ne mistrem umění, jak nazval Jeronyma; Hus byl prý ke koncilu přiveden s dobrou stráží a souzen a odsouzen; jakožto kacíř upálen jest, maje hořeti ohněm věčným, a jeho popel hozen do jezera — běda, kdo dává zlý příklad světu! poznamenává k tomu. — Z jeho učení cituje několik vět, mezi nimi: Petrus není ani nebyl hlavou svaté katolické církve, a dodává „ale Kristus a Sischka bratr jednooký a hejtman". Jeronym byl prý zatčen, poněvadž se vyhýbal veřejným cestám a tím vzbudil podezření [illegible]. Jako pohané Mohamedem a židé talmudem, tak Čechové oklamáni jsou Husem, kterého mají svatým.

1) Höfler II. 427—[illegible].

Machomet paganos a fide fecit prophanos
Talmud Judaeos sed Huss decepit Bohemos.

Samostatná a duležitá práce Ondřejova byl pak jeho Concilium constantiense, vlastně sbírka listin, kázání, traktátů s provázejícím je vypravováním. V tomto díle shledáváme nápadně málo zmínek o Husovi, což ovšem neznamená, že by ho nezajímaly české věci, kterým Ondřej věnoval záhy velmi objemné dílo, nyní zvané „Chronica Husitarum", sahající od roku 1419 po 1429. Také v tomto díle střídají se listiny s vypravováním. Ondřej zachoval nedocenitelné dopisy kartuziánů o drancování jejich kláštera. Vypravování pak shoduje se často doslovně s deníkem, který je zachován pro léta 1422—1427. Autor je ovšem stejně protihusitský jako v kronice světové a neméně protičeský, jak ukazuje jeho krásná etymologie jména Čechu

Bos dictum est et mus de iure nomen Bohemus
bos a trahendo sed mus furtum faciendo.

Porážka u Ústí byla podle něho trestem božím za to, že křižáci i katoliky týrali a zvláště nečestně naložili s jeptiškami v Teplé, za to, že učinil klášter příměří s Husity.

Tendenční je také dialog z r. 1430 de haeresi bohemica. Ratio a Animus, Rozum a Duch mluví o očekávaném rozmlouvání, ke kterému podnět dal markrabí braniborský Albrecht. Ondřej hledí mu skepticky vstříc a snaží se přesvědčit čtenáře, že k cíli nepovede. Kacíři již Korybutovi prý slíbili, že se shodnou s církví, ale slovu nedostáli a nestojí o poučení. Slyšení už si vyžadali tolikrát, ale když jim bylo dáno, nepřišli. Také teď chtí se dostavit, až přijdou také Řekové a Arméni, a kdyby k tomu došlo, jistě nebude, budou chtít, aby se shodli také Turci. Sami mají, Simsonovy lisky, ruzné obličeje, ale ocasy spletené, co jeden tvrdí, druhý popírá. Jedni se zvou Pražští, jedni Táboři, jiní Bichardi a ač mají ruzné omyly, kterým ani Wikliff ani Hus neučili, shodují se v tom, že potírají katoliky a opírají se stolici papežské.

O jejich článcích by bylo lépe pomlčeti, a na námitku, že tolik z lidu se přidržují husitů, kteří by se vystříhali omylu, kdyby je znali, odpovídá Rozum: Laici mají *prostě* věřit, ale klerus *přesně*.

Duch pak žádá zvědět, proč katolíci trpí tak těžké pronásledování, proč se husitum tak dobře daří, že mnozí počínají pochybovat a zdá se jim pravděpodobné, že Husité hájí věc spravedlivou. Rozum ho příklady z historie přesvědčuje, že často trpí spravedlivá věc; Wiklefistu prý dle svědectví z jich vlastní strany (má to z Ondřeje z Brodu) jen do r. 1421 padlo již 120.000 a jen proto jsou tak četní, že zlosynové z celého světa se k nim sbíhají. Vuči zajatcum uplatňují prý Táboři více a více zásadu: Dej mi peníze a věř si, co chceš! Přes svoje úspěchy šťastni nejsou,

naopak jsou tím nešťastnější, čím lépe se jim daří jejich zloba, neboť nešťastnější jsou, kdo činí, než kdo trpí křivdu.[1])

Ondřej řezenský se svou zásadou, že laici mají věřit simpliciter, tedy nestarat se o bližší formulace nebo jinými slovy přenechat tyto věci kněžím, je tak příkrou protivou husitství, že odpor jeho je až příliš pochopitelný. Jednoho u toho zapřisáhlého odpurce a vrstevníka hledáme marně: zmínky o rafinovaných nebo vubec nápadných ukrutnostech, jaké shledáváme u vzdálených zpravodaju v Bukovci a Děvíně, a je nedocenitelno, že nic takového u něho nenalézáme.

Příkrý kontrast k Ondřeji řezenskému tvoří podle slov Bezoldových *Windecke*, je-li onen klerikální, ba protilaický, zastupuje scestovalý kupec a agent mohučský přímo stanovisko laické, ba protikněžské.

Eberhart Windecke narodil se v Mohuči okolo roku 1380 z rodiny patricijské; již r. 1393 opustil otcovský dum a nastoupil kočovný život, na cestách, patrně obchodních, ve službách firmy chebské dostal se r. 1394 též do Prahy. Od smrti otcovy r. 1406 počal sloužiti knížatum, především Štěpánu bavorskému. Mezi r. 1406 a 1410 byl východiskem jeho cest Budín, odkud ujel zastaviv u obchodního přítele klenoty, které dovedl před zapečetěním zaměniti bezcenným šmejdem, a ovšem se nevrátil. Podobně si zatarasil cestu do Prešpurku, kde r. 1412 zpusobil ruznice mezi radou a občanstvem; z vězení byl propuštěn na rukojemství, nechal však své rukojmí na holičkách a z dálí štval obec proti radě dále. Také svou ženu připravil o domy a vinice a zanechal ji v bídě; ještě r. 1429 žila v chudobinci.

Tenkráte již navázal styky s králem Sigmundem a odebral se k němu do Italie, ale ani v jeho ochraně necítil se volným v Uhersku. Dostal se až do Berlína k tehdejšímu správci marky braniborské a když ho omrzelo pít pivo, vrátil se k Rýnu, a pak ho přivábil koncil do Kostnice. Napsal tam [illegible] a nemotornou báseň o drahotě švábských děvčat a vyprovázel krále na cestách do Francie a Anglie; velkou horlivost osvědčil, když téměř donutil krále přes jeho hněv, aby vyplatil anglické dary a řád podvazkový, které zastavil v Brugách.

Od těch dob je ve službách Sigmundových, jehož r. 1420 provázel do Vratislavě a před Prahu; odměnou nabyl duchodu v svém rodném městě, v jehož politických bojích hrál pak úlohu. R. 1442 zdá se že umřel ve velké vážnosti.

---

[1]) Spisy Ondřeje řezenského částečně otiskl špatně Höfler, Palacký otiskl z nich listiny [illegible] Georg Leidinger pro sbírku Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte NF I, München 1903. O vydání J. [illegible], Čes. Čas. histor. 12 (1906), 219. [illegible] jemu nenáležící proti Sigmundovi, čímž obraz prostého může zkreslen, onen anonymní [illegible]

Windecke napsal životopis svého příznivce, Sigmunda, ale ten je ztracen, za to zachovalo se dílo beztvárné, jež bylo lze označit jako „Paměti se zvláštním zřetelem k Sigmundovi". Zápisky Windeckovy nejsou ani časově spořádány, byť nejkřiklavější zmatky snad zavinil teprv pořadatel jeho rukopisu. Pestře se střídá vypravování historie veřejné a vlastního života, anekdot, klepů, s opisy listin, dopisů, básní, seznamy ostatků atd. O jeho věrohodnosti jsou mínění ruzná, jisto je, že o sobě a o Sigmundovi mnoho zamlčel, vědomě prý nepravdu nepsal. Jelikož však začal sbírati listiny a paměti teprve asi r. 1433, události české byly již časově vzdáleny a omyly bezděčné nikterak vyloučeny. Bližších zpráv než z hovoru v okolí králova neměl, nejméně od Čechu, kterých nenáviděl jakožto odpurcu svého hrdiny, Sigmunda. Přece v jednom jim dával za pravdu: „kdyby se kněžím nic nedalo, naopak vzalo a oni chovali se jakožto kněží, pak bylo by lze učiniti mír."

Pak ovšem i o Husovi uznává, že jeho učení o hříších kněží a zbytečných obročích jejich bylo správné, ale on prý učil též o svátosti věci, kterých nelze psáti, pro samu nenávist a závist, a tak prý byl upálen, i pro Jeronyma bylo posláno a tu Češi se více a více rozhněvali.

Sigmund přichází před Prahu o svatém duchu (ve skutečnosti teprve o měsíc později) a v krásný jasný den zjeví se duha a na ní tři krvavé kříže, tu král žalostně pohlédl na to znamení nad Prahou a pravil: „ach Proge, min recht veterlich erbe, wie han ich dich funden" a byl velice zarmoucen.

Získal si před tím pána *Schlicka* a umlouval se s pány, kteří mu slíbili, že mu Prahu opatří, aniž Němci poznají moc koruny české, která by pak nebyla před nimi bezpečná. Tu rozpustil vojsko, ale nedodrželi mu toho, neboť byli vlastně také kacíři jako Pražané a také pili z kalicha.

Bitva pod Vyšehradem ztracena prý zradou jistého Mitsch von Gemenitz, který ujel s 1500 koňmi, král po bitvě řekl českým pánum, že jsou vesměs zrádci a kacíři, tu se naň vrhli, ale Uhři ho zachránili. Husité měli hejtmana, který se jmenoval Zißko a měl jen jedno oko a byl velký zločinec. — Když přišlo poselství, že Žižka je obklíčen a Rožmberk a jiní páni čeští tvrdili, že nevyvázne, král se sázel, že vyvázne „er kompt dervon", hněvaje se, že nechali v Čechách vládnout tak sprostého muže nízkého rodu „einen solchen snöden man von bubenart".

Německý Brod byl tak vyvražděn, že by nebylo divu, aby lidé si byli zoufali a žádnému Čechu nebo Moravanu nikdy již nepřáli.

Husité získali šlechtice vyhlídkou na kněžské statky, obecný lid slibem, že nebude robot, mládež tím, že nebylo u nich manželství a žili jako nerozumná zvěř, a nejchudším slibovali, že všechny statky budou obecné.

Konečně páni a města měli toho dost a přemohli Sirotky a Tábory, a tak byli zničeni bez pomoci německých knížat. „Hleďte," volá Windecke, jaké to nabylo království české moci, že všechna německá knížata

nemohla toho dokončit a zničit, ač tolik dobrých lidí při tom zahynulo, a nic nesvedli a oni bez pomoci jakékoli sami přemohli Tábory — jakou moc má království české!“

Císař se dohodl s Čechy, zvláště s hejtmanem pražským Raganty (Roháč) a farářem Rockenzan, neboť ostatní byli všichni mrtvi, „wann die andern Hussen Zisko, Jeronimus und Brotkop die worent alle dot“.

Ale ti dva, Roatz a Rockenzan, chtěli císaře zavraždit, věrný Čech však ho varoval a tu prchli na pevný hrad, jehož jména Windecke nezná, a když byli jati, Roháč chtěl, aby mu raději vypíchli oči, než aby se díval na císaře, ale císař dal postavit tři šibenice, na jednu dal pověsit Roháče a na druhou Rokycanu!

Tak je Windecke informován.[1])

Nepatrná je historická a ještě nepatrnější slohová cena díla T. E b e n d o r f r a z Haselbachu († 1464). Vídeňský učitel theologie byl vyslán universitou na bazilejský koncil a do Čech k jednání s husity. Byl to skromný učenec, zbožný a dobrácký. Chronologie a kritika jsou pojmy mu neznámé. Češi jsou mu vtělená perfidia. Sigmund je zrádce věci křesťanské.

Mnohem, mnohem skvělejší než v Německu mohla býti žeň historická v Čechách, žel, jen mohla! „Et facto mane“ když to se stalo ráno... těmi slovy, uprostřed věty, končí rukopis husitské kroniky Vavřince z *Březové*, sahající jen po konec roku 1421! Smrt vzala pisateli péro z ruky a nebylo, kdo by se pokusil o dokončení věty, o pokračování v díle mistra pražského.

„Bolestně postrádá badatel výmluvného toho tlumočníka, v temnu našich dějin nastávajícím od r. 1422 pro celé velké desetiletí, když tolik významných postav nechce odpovídat na jeho bezmocné otázky,“ praví Palacký. „Nejznamenitější domácí historik války, či spíše jediný, kdo zasluhuje toho jména ... výtečná kronika, jejíž náhlé přetržení při chudobě a zmatcích ostatních pramenů cítíme bolestně...“ Bezold. Jak jinak bychom znali dobu, a jako dílo mohli bychom zváti svým, kdyby nebyl příliš dlouho otálel, než své nadání spisovatelské dal ve služby historie.

Není jeho dílo tím, co bychom čtli nejraději: pravou husitskou kronikou o válkách; marně bychom hledali povýšené stanovisko, mluvící tak krásně z básně o bitvě domažlické, také v jeho kronice. Tato je dílem stranickým, je psána kališníkem, Pražanem, dogmatickým, politickým, sociálním odpůrcem Táboru.

Nejen, že se nedomáhal dosti pečlivě zpráv o událostech táborských, které se netýkaly přímo Pražanů, co o nich píše, je zbarveno nepřátelsky; jejich bohoslužba jeví se přílišně ornátu směšnou a mazlivou: táborský kněz hlavu k zemi skloní a zdvihne zadek; Kutnohorští vidouce to, ven

[1]) Windeckovy paměti vydal W. Altmann „Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds“, Berlin 1893.

[2]) Ebendorfer z Haselbachu: Chronica regum Romanorum, vydal Přibram, Mitt. Inst. f. ö. Gesch. Erg. Bd. III (1890), Chronicon austriacum Pez II. 682—986.

teprve že Čechové jsou nejhorší kacíři. Že by kněz nebo laik přijímající pod jednou mohl se stát mučeníkem svého přesvědčení, to patrně pokládá Vavřinec za nemožno: kdykoli vypravuje o vyvraždění města nebo umučení kněží, vždycky prý byly oběti ochotny přestoupit na víru vítězů, aby se čin jevil tím ukrutnějším.

Jak těžce se provinil Vavřinec na pověsti táborské a tím husitské a české vubec, ukázal Palacký ve své „Würdigung“ slovy:

„Není nic, co by více odporovalo historii, než připojovat ke jméni Táboru nebo Žižky a priori všechny ohavnosti, jež možná si představit, jako k bubáku, jak se děje bohužel od staletí. *Vavřinec má nemalý díl viny v tom.* Je svědkem tím hroznějším, že je dost obratný, aby dal mluvit dějům nepopiratelným samotným; ale líčí je tak, že se musely státi těžkou obžalobou. Tak není hned výjevu škaredějšího (empörender) než utopení biskupa Hermana v Lužnici po vzetí Příběnic dne 13. listopadu 1420; Vavřinec stupňuje hruzu vzpomínkou, že tento biskup r. 1417 na popud pana Čeňka z Wartenberka vysvětil několik táborských duchovních, ale zamlčuje vše, co tento zatím proti Táborům zkusil, činil, psal. Tak ukazuje skutky vždy v nejostřejším světle, nepoukazuje na stupně nebo motivy, kterými vznikly, nad to svádí tyto ohavnosti na celou stranu, aniž poznamená, že i mezi nimi byli dobří a zlí a že zlí z celé země hlavně proto k nim se hrnuli, že jejich geniální vojevudci připoutali vítězství k sobě. Zcela jinak se chová při zločinech své vlastní strany... Nechci tvrdit, že to vše učinil úmyslně, ale jeho vášně byly a zustaly činny, sdílel se o ně s kollegy a vrstevníky a jeho podjatost byla silnější, než jeho úmysl zustat věrným pravdě a projevovat historickou spravedlnost. Ostatně, vždyť chtěl dle slov svého prologu odstrašit potomstvo, aby neupadlo v podobnou nebo horší pohromu, a již proto musel zduraznit silněji temné části ve svém obraze.“

Ano. Vavřinec, jehož píseň o pražské příhodě vinila z malé osobní statečnosti, není bojovný, má odpor proti vřavě válečné a hrozí se ukrutností válečných i u svých straníku; pověděl i na Pražany při obléhání Mostu a při jiných příležitostech nejhorší. Nezná odborných rozdílu ukrutností a repressálií, nerozeznává vubec útočníka od obhájce. Pět německých měst je zvláště krutě stižených: Chomútov, Jaroměř, Kutná Hora, Most, který se ubránil, a Prachatice; není nápadno, že tři z nich, Chomútov, Jaroměř a Kutná Hora jsou jmenována v „Poroku koruny české“ z r. 1420? Zde byla tedy dána příčina k bezohlednému postupu; Vavřinec ji jistě znal, ale nemá slova o ruznostech těch. Zachoval potomstvu památku měst vyvražděných, neztrativ slov o jejich chování nebo provinění.

Jeho odpor proti ukrutnostem se však netýká obětí soudu a dogmatického fanatismu; vypravovav o tom, jak Martin Loquis pro své přesvědčení o svátosti byl mučen a upálen v sudě, volá: Chvála bohu, který plaší vlky, vkrádající se do stáda. Díky bohu, volá, za to, že byl upálen

švec, který se zády obrátil k svátosti, sláva tobě, Hospodine, volá, za to, že Adamité byli zahubeni (o nichž dává Žižkovi psáti zprávu nad všechnu pravděpodobnost dlouhou a podrobnou). Také když pražské ženy rázně a úspěšně se brání proti vnucovaným jim kněžím táborským, odměňuje je svým Laus tibi, domine!

Vavřinec je theologicky vzdělán a v bibli sčetlý, jemu tanuly na mysli zázračné bitvy a raději než o úspěchu hradby vozové vypravoval by o účinku trub jako před Jerichem: útočníky na hoře Vítkově, kdež se bohu zlíbilo město zázračně zachránit, neodrazili Žižkovi Táboři, nýbrž je zahání kněz s svátostí, jehož následuje asi padesát střelců, kdežto celé město se třese, pláče a se modlí!

Dílo je kronika sledující vyjma souvislé vypravování o Táborech celkem postup časový, pokusem o stupňování zájmu napětím, zdá se být, když Žižku v prvních kapitolách uvádí, jako by šlo o osobu neznámou, s přívlastky, jako familiaris regis, potom „monoculo, olim familiari regis et legis Christi zelatore praecipuo, de quo inferim multae tangentur . .“

Jiná přikrasa jsou jeho zvolání a apostrofy: vypočítav ukrutnosti Uhro před Kutnou Horou, zvolá: O princeps insensate! a ptá se, proč král hubí své, které by měl obhajovati, rozvádí to obrazy biblickými a vyzývá ho, aby činil pokání, by bůh se nad ním slitoval.

Ještě krátce po polovici století byla kronika Vavřincova přeložena do češtiny, ale ani v té podobě nikdo se nepokusil, aby ji jakž takž dokončil.[1])

Jen některá tvrzení jeho glosovat poznámkami si troufali, nejzajímavěji mnohem pozdější opisovač, krotký potomek Táboru, na něž tu útočeno, český bratr. On pochybuje o adamitech a zvolá při první zprávě o nich: „O vyhlebený mistře Vávro na onom světě, že jsi ty psáti směl, nevidél-lis jistotv toho a neslyšel-lis ušima sám o nich . . .“ nebo jinde: „O milý chytrý mistře, ano při tobě samém to kacířství bylo“ atd. . . při zprávě, že konšelé psali listy k bratřím Táborským a ke všem jiným městům a sedlákům, kteří se pravdy boží přidrželi, připojuje k slovu sedláku srdečná slova: „O věrní cepníci, naspoř Vás pán buh!“

Jak jinak pusobí po učeném mistrovi s jeho obšírnými disputacemi prostý voják *Bartošek* z Drahonic se svým zájmem čistě vojenským! Odbornost jeho nepomáhá nám proto k cennému pramenu v otázkách strategických a taktických, ani tam, kde po tom toužíme a zdá se nám to slibovat: při vypravování o bitvě lipanské. Zvláštní slávy nabyl Bartošek svou vybraně špatnou latinou, svorně vytýkanou všemi kritiky. Dobner humoristicky napomíná čtenáře, aby než se dá do čtení, otužil si žaludek, by podržel tuto stravu, aby měl na blízku voňavku nebo vejce, kdyby mu bylo špatně z toliké barbarismů. Frischlinův Priscian (karikatura humanisty) by zemřel z ran, kterými by mu tato historie zasahovala. Ale ovšem

[1]) Kroniku Vavřincovu vydal z části Ludewig v Reliquiae r. 1720, celou Höfler I., 321–527. Dokonale pak J. Goll ve Fontes rer. boh. V., se starým překladem.

odpouští to rytíři narozenému spíše pro meč než pro péro, pro čin než pro dějepis. Palacký lituje, že při jeho neprokázal nějaký hejtman, místo aby podřízený vojín jednal o pouhých holých faktech, jichž duch ho mine. Zvláště uznali, že Bartošek je pravdomluvný a jeho věrnost ke králi a papeži učinila ho nespravedlivým k odpůrcům, jejichž pohnutek nechápal. Vždyť byli také Češi a nad ty přece jen Bartoškovi nebylo, i králi Albrechtovi napsal do nekrologu: „jeho duše odpočívej v pokoji svatém, neb byl dobrý, *ač byl Němec*, udatný a milosrdný.“¹)

Je-li Bartošek prostý bojovník, který nezvyklou rukou nutí, aby vládla pérem, *starý kollegiát pražský* je učenec, který se chopil meče a přivykl mu tak, že bychom, jak praví Bezold, nehádali na muže vědy, čtouce o bojích a o mohutných ranách českých, beze stopy po traktátech a sporech náboženských, které jistě byly v knihovně, již mu vydrancovali po popravě Jana Želivského. Byl krajně umírněným kališníkem, Korybutovcem, jemuž Žižka je zrádcem, což ovšem bude snad připis opisovače, jako slovo heresiarcha při jméně Rokycanově, Prokop odpadlíkem a vojsko bratří tlupou loupežnickou, kdežto při korunovaci vroucně vítá „nepřemoženého“ Sigmunda.

Historikum nevypravuje nic nového, nebo skoro nic, ale sám je zajímavý; moderní romanopisec by si snad netroufal stvořit figuru podobnou: učence, kterému luza rozebere knihovnu, a v ní milovaný vlastnoruční traktát Husův v žaláři psaný; který pak, sotva uprchl z bitvy u Malešova, bavil se po bitvě ústecké s lipským „studentem“, který přišel vyjednávat o zajatcích, byl spolu zajat při pražské příhodě a táhl r. 1428 do Uher a hněvá se na nebezpečné hádky kněží!²)

Prostě a dojemně vypravuje kněz Vilém o posledních chvílích kněze Jana Želivského, zanechávaje nám bohužel památku toho druhu jedinou.

Bez sklamání neobejdeme se při spisech, slibujících nám historii a neposkytujících než polemiku, jako je Příbramův Život kněží táborských,³) což není snad název řady životopisů, byť sebe tendenčněji zbarvených, které bychom tak rádi četli, nýbrž článek ve velké řadě jeho traktátů protitáborských, jenž prozrazuje, že neměl oka pro vývoj, nebo nechtěl ho vidět. Líčí chiliastické šílenství z r. 1420 jako podvod těchto kněží, kteří prostý lid na horách o peníze obrali a v boj veštvali; a vyčítá jim jedním dechem, že nedovolovali manželům obcování tělesné a (málo stránek potom) že pojímali samí ženy. Stala-li se z mnišky z kláštera vyvedené ženka běhlá nebo manželka, je mu očividně stejným zlem.

Zajímavým a nepodezřelým historickým pramenem stává se někdy proti své vůli, chce ukázati, že táborští kněží zkazili téměř v š e c k y

¹) Vyd. J. Goll, Fontes V., 589—628 — o něm Palacký, Würdigung a Goll v Zpr. KČSN. 1884.

²) Na Chronicon collegiati upozornil Palacký v Abh. KČSN. V., 4, 23 sl., pak vydal Höfler I, 78—102.

³) Rukopis v Českém museu, část ve Výboru II, 409 sl.

školy žákovské, ale poznáváme, že jde o l a t i n s k é školy, že však táborští kněží přijímali na učení pacholíky a děvečky a je č e s k y učili. Příbram je nepřítelem té koedukace nebo dívčího učení vůbec a vypravuje mlsně, že došlo k neslušnostem při trestání těch holčiček. V š e c k a zpívání potupili, hlásá jinde jeho nápis, ale v textu stojí, že toliko písně č e s k é . . . velebí, vedou a drží.

Podobně jako s životem kněží táborských vede se nám poněkud s nejcennějším spisem táborských kněží samých, o tolik jej převyšujícím. Mikuláš Pelhřimovský, Biskupec, napsal objemné dílo, nadepsané slibně Chronicon Taboritarum,[1] dílo základní pro poznání učení táborského, ale přece jsme sklamáni: čekali bychom v kronice táborské vypravování o založení podivuhodného města, o rychlém opouštění původních zásad komunistických a o pozdějším upravení poměru místních, chtěli bychom seznat vedle synodu a disputací také něco z porad vojevůdců a o zevní politice republiky vůči Praze i vůči cizině — marná přání.

Je podivuhodno, že v tom mále, co zůstalo skutečných historických zlomků, pokusů a záznamů z Čech, má takovou převahu hlas dvou stran: vše, co je zachováno, je dílem katolíků nebo podobojích, a hlavně mírných podobojích. A v tolika městech Táboru a Sirotků, mezi Pražany krajních směrů, v Táboře samém, sídle písmáků, kteří svým vzděláním překvapili Enea Silvia, tam že by byla veškera touha sdílná potlačena? Věř si Horáciův žid Apella, zde není osudu ani náhody; neblahé ruce ničily, co se vytvořilo, šetříce traktátů a foliantů theologických, buď že pro svou učenost se zdály málo nebezpečny nebo že očividně dosvědčovaly skutečné kacířství Táborů. Této myšlenky se nelze zbavit a s trpkou bolestí postrádáme mezi tolika zprávami nepřátel vnějších a odpůrců domácích zápisků jediného, jen jediného Tábora.

[1] [illegible]

Hlava pátá.

JIŘÍK.

Die waffen ruhn, des krieges stürme schweigen,
auf blutige schlachten folgt gesang und tanz . . .

Začátek monologu, který Schiller dal pronést panně Orleanské r. 1429 při korunovaci Karla VII. v Remeši, mohl, historicky stejně správně, ba významněji, býti pronesen o osm let později v Praze při korunovaci Sigmundově. Z touhy po míru nechali si podobojí přehodit Palomarovu oblávku. Táborští se prozatím zajistili královskou listinou pod zlatou pečetí, a byl takový pokoj a pořádek, jaký bylo lze rozumně očekávat v zemi malé tisícky drobných i větších suverénu. A tanec a tanečnice se vrátily záhy na ulice pražské, kde byly tak dlouho v klatbě.

Zazněla-li v Táboře píseň v slohu a duchu Jeremiášově o porážce lipanské, dopřál-li si básník katolický nebo kališnický triumf z plna prsou nad vítězstvím u Lipan, nevíme. Žádný takový plod literární se nám nezachoval, ani zpěv nějaký o požehnání kompaktát . . .

Krutá dohra války, vzetí Sionu a poprava jeho pána opěvána latinsky pohřebníkem Sigmundovým,[1]) vynášejícím rozdíl mezi Roháčem a císařem, kterému se opřel. Což zajíc lvu, trpaslík Simsonovi se může vyrovnat? Roháč ubohý, nebo spíše hloupý, jak nerozvážně, bez rozumu jednal! Mohl se bavit, těšit, kvasit s pány a vévody, a volil takovou smrt. To je moudrost básně, která jinak suchopárně vypravuje události.

Utrakvista, magister Johannes *Borotin* hned psal nově zvolenému arcibiskupovi „occulte" (anonymně?) rýmovaný list, aby mu zkazil radost, ale nestačil rýmy a vmísil stati prosaické; prorokuje podivuhodně přesně, jako budou následky té volby, příliš přesně, abychom nepoznali pozdější původ básně, a lichost jejího datování do r. 1435.[2])

V Znojmě, městě, které kompaktáty nabylo takového významu, žil „notulator" (tajemník) Nicolaus *Petschacher*, rodem Slovinec z Kraňska (Carniolae genitus, natio zlava mea est), básník latinský nikterak vynika-

---

[1]) [illegible] VKČSN. 1897, 30.
[2]) Höfler, II. 832–835.

jící. Podle soudu Huemerova nesvědčí jeho disticha ani o formálním nadání ani o tom, že by byl znal a napodobil klassiky; ba ani gramatiky dobře neovládá a slov nemá nadbytek. Jeho latina je středověká a právě v poslední své známé básni užíval středověké okrasy, leoninského rýmu.

Sigmundovi císaři napsal epitaf, který vychvaloval jeho zásluhy o konec schismatu a těšil se jistému uznání; až i v Řezně zapsal si jej kanovník Ondřej do své husitské chroniky,[1] neznaje nebo neuváděje ovšem jména básníkova. Pak sloužil, aspoň písněmi, Albrechtu rakouskému a později Bedřichu III., při jehož dvoře tajil, že kdysi opěval jeho bratrance.

Čechům nepřál, opěval nejprvé českou porážku u Bejdova (dne 14. října 1431), kdy Bohemia fallax se snažila plenit Rakousko; vylíčil boj a děkoval bohu za vítězství; Rakousko ať slaví den Calixtův, a děkoval též Albrechtovi, kterého oslovuje králem; není-li báseň pozdější? z doby vlády Albrechtovy, jemuž chtěl vzpomínkou lichotit?[2]

Petschacher polemisuje proti straně jagelonské, která prý písněmi (nyní ztracenými) agitovala proti zvolení Albrechta králem českým. Básník vrhá se proto na Jagela a na jeho národ, na Litvany, jež tupí výčitkami národopisně zajímavými: Jsou prý posud pohany, ctí oheň, chovají hada prorockého (hospodáříčka?), oslavují slunce vycházející a místo beránka velkonočního pojídají koně. Jejich vůdce, když už mu bylo dvacet let, ještě ssál mléko ženské, voze ssebou dvanáct kojných — totéž ostatně vypravuje také Detmarova kronika lubecká z r. 1410 o Litvanech; živí se prý syrovým masem, i lidským, zvláště panenským, a vznešení vozí ssebou po šesti až deseti ženách dobře živených, a ty ssají jako děti. — A toho Jagela si zvolili Poláci králem, aby pak urval jinému ženu a bojoval proti Prusku, maje pomocníky Bedřicha a Petra Poláka, kteří hubí kostely a pravé křesťany.

Další báseň útočí přímo na Poláky, kteří prý mnoho uškodili Čechám. Kazimír, syn Herodův, pohanův, činí, co značí slovanské jeho jméno; není Davidem, jak pějí o něm, nýbrž Jeroboamem. Poláci nemají boha, spojovali se s Tábory; pravým dědicem Čech jest Albrecht, který s Míšňany zahnal nepřátele do Tábora jakožto skrýše loupežníků, nad čímž se Němci radují a Táboři pláčí.

Po těchto a ještě třetí „invektivě" proti Polákům čteme satiru proti Rokycanovi, básníku prý písní protialbrechtovských („Contra Ruckenzanum, qui composuit cantiones contra dominum Albertum"). Nazývá ho pokrytcem a ironicky filosofem, doktorem, mistrem, mužem svatým a lstivým sofistou, jenž činí se bohem, zatracuje spravedlivé a světí špatné (sceleratos). Také přednes jeho zlomyslně popisuje

[1] [illegible] 497, [illegible] J. Huemer, Hist. Gedichte a. d. 15. Jh. v Mitt. d. Inst. f. ö. Gesch. XVI, 633 (1895); několik veršů, hlavně protipolských, [illegible] I, [illegible].

[2] [illegible] Fr. Mareš v Zpr. KČSN. 1882, 299–304.

Suspirans stertit nare sonando rudit

. . . .

buccis inflatis increpat arte nova.
et digitis monstrat, manibus, clamore minatur
et luscis oculis respicit alta poli
et magis hunc capitis exaltat parva gugulla
aurea quam regem sancta corona facit.

Nositel té malé kukle byl by v Paříži, Padově, Vídni sotva „birea" (což jest dle glossy stultus stultorum), ale byl by rád Platonem, ač nezná ani tolik jako Coranda.

Jaký se má zvolit král, praví další báseň Petschacherova: Čechové nemají dbáti na to, je-li Němec, jen je-li spravedliv. Rakušan a Čech jsou bratří, Kristus a církev budou jim rodiči, Němci králové učinili Čechům mnoho dobrého, Karel a jeho rod; je-li křesťan, ať je Němec nebo Čech, každý spravedlivý a zbožný král je nám vhod . . . tak ať mluví Čechové vždy ke cti krále.

Není tou cantio Rokycanovou, na niž Petschacher odpovídá těmi dvěma básněmi, leták prosaický „Krátké sebránie z kronik českých", jímž horlivý kališník hlavně z duvodu národních agitoval proti zvolení Němce králem? Vycitoval, aby doložil svou výstrahu, z Dalimila vše, co Němci učinili českým panovníkum a jak zle vládli králové Němci, ani Karel mu není tím ideálem, jakým byl jiným. Německou zášť datuje od potopy světa, vlastně Němci byli určeni, aby Slovanum sloužili, byli jejich „many", jak ukazuje jejich slovo značící „muž", a Slovanum Alexander Veliký udělil vládu nad celým západem, kteráž listina je latinsky a německy připsána. Traktát obsahuje tolik versu, ovsem Dalimilových, že mohl snad býti označen jako polemická báseň Rokycanova, jehož směru náleží neznámý pisatel.[1])

Po zvolení Albrechtově vyzýval Čechy, aby pana Albrechta milovali a bohu děkovali, že jim ho dal. Je prý štědrý, pravdivý, mírumilovný; kdo má krásnou choť nebo dceru, Albrecht mu ji neporuší (jde to na nebožtíka Sigmunda?), milujeť vlastní cudné lože manželské; zákonu Kristovu ho učil Mikuláš Dinkelsbuhlský, svatý muž. Král je mírný v pití, udatný, stálý, ujme se vdovy a siroty, přály jste si krále, a buh vám dává otce. V jeho radě nezasedá žádný Achitofel, Čechové ať jsou mu věrní, a on jejich jméno učiní velkým ve světě, perlu ztracenou vrátí a škodné zloděje zahubí, zřídí znovu doly, vystaví chrámy, obnoví vysoké učení (studium generale) v Praze, které bylo velikou slávou Čechu. Takového krále jsi si svatou volbou zvolila, bude ti druhým Karlem.

---

[1]) „Krátké sebránie" otiskl Hanka jako přídavek k vydání Dalimila r. 1851 (str. 228—239). Jungmann datoval je do r. 1458, podobně Vlček, a Tobolka hájil toto datování v ČMMor. 20, 152—3; jeho vyvrací a pamflet do r. 1438, jako již Palacký, datuje Ant. Polák ve VČSN. 1904, III., úvodem k novému otisku jeho.

Další báseň vyvrací omyly husitské o přijímání. Teď prý, umírá-li zloděj neb loupežník za své zločiny, křičí: Jdu na smrt pro krev Kristovu: V chlebě je tělo i krev, nevěř lžikněžím, dávají jed za med.

Ještě r. 1439 chválí Albrechta, který porazí Turky a dobude Jeruzalema, ale téhož roku i jemu píše epitaf.

Dlouhou báseň napsal ještě (je to poslední v řadě zachovaných) o smrti polského krále Vladislava u Varny.

O kandidatuře Albrechtově a odpurcích jeho máme také německou tendenční báseň: básník, který nazývá se *Radeler*, opěval je allegoricky. Ušlechtilý papoušek byl prý zvolen ptáčky lesa králem, to těšilo bílou holubici, ale pohněvalo starou vránu, bývalou choť orla, který holubici papoušku dal. Tu krkavec a kukačka a sup se spojili proti papouškovi, ale přišli mu na pomoc dobří ptáci z Míšně, Saska, Harcu, a vránu, která chtěla utéci se svým hnízdem, t. j. pokladem, chytili z Uherska sokoli, což bylo velkým štěstím. Vrána, která si odnáší své hnízdo, příliš plasticky své ptáky dobrý Radeler neviděl.

Allegorická jména vysvětlena v posledních strofách, krkavec zlodějský je Petr Polák, sup „plattengeier", patrně pro pleš kněžskou, je Bedirsick (kněz Bedřich), proti kterým i Petschacher brojil; kukačka Ptepczke (Ptaček), orel císař, vrána jeho žena Barbora, holubice Eliška, les jsou Čechy a ptáci jsou páni.[1])

Básník *Chipenaczer* zvaný, který veršem a jazykem je velmi podobný Radlerovi, ne-li totožný s ním, naříká na drancování Němcu v Budíně a na zbabělost Maďaru proti Turkum. Král má sebrat svoje věrné, v Rakousku, ale také v Čechách a na Moravě a podrobit si Uhry.

Bojovníci husitští, pokud se nevpravili do klidných poměru po celá desetiletí, bojovali a mreli na cizích bojištích; arcibiskup kolínský r. 1447 v dlouhé válce s městem Soest a jeho spojenci najal Čechy, aniž se ptal, jak přijímají. Sloužili pod Petrem ze Šternberka v bratrské válce míšensko-saské a v čas příměří táhl markrabě Vilém s nimi na pomoc arcibiskupovi. Vojsko vzalo mnoho měst, ale Soest se ubránil po sedmnáctidenním oblehání. Četné básně o tom vypravovaly,[2] poslední zmiňuje se o vojsku Kolíňanů, Čechů a Sasů

von Colschen, Behmen und Sassen.

Klevští statně pomáhají puškami a otřásají Čechy:

se schoten mit bussen in dat her
die Behmer worden krank,
der grave von Sternberg reip averlut
wat boser ruter sind die Cleveschen!
se drucken uns up de hut.

---

[1]) [illegible] I., č. 73.
[2]) [illegible] I., 99.

střelili puškami do vojska. Čechové byli oslabeni, hrabě Sternberk volal hlasitě: jací zlí to jezdci jsou Klevští, tlačí nás na kůži.)

O zvláštní svéreposti nebo ukrutnosti právě českých pomocníků arcibiskupových, jak je vylíčovala pozdější historie, současné tyto písně se nezmiňují, nečiní rozdílu.

O tažení Jiřího z Poděbrad proti Sasům r. 1450 zmiňuje se píseň, které jde však více o Brandenbury než o Čechy. Velký kníže saský obrátil se proti Čechům s velkým vojskem; němečtí knížata však se mu stali nepřáteli a musil se vrátit; píseň vyčítá záhuby a zmiňuje se jen, že by Gans Pultlitz a mnoho jiných se musili vykoupit zlatem, kdyby Čechové nebyli v tom překáželi (patrně svými zajatci).

Záhy mladý král český poutal pozornost; Jakub *Vetter*, nazývající se all der welt spiegler, zmiňuje se o bojích rakouských a o účasti Rožmberka ve válce

niemant in zu hilfe chom
nur der von Rosenberg.[1])

Brzo po tom mladý král slavil svůj vjezd do Prahy; v jeho družině byl také německý mistr pěvec Michael *Beheim*. Vracel se podivuhodnou oklikou do domova svých předků, praděd Beheimův se zval podle jeho zápisku Kunz Pilsner a vystěhoval se do Švábska, kde se nazýval podle své vlasti a kde se jeho pravnuk Beheim narodil r. 1416 v Sülzbachu u Weinsbergu.

Beheim patří po Rosenplütovi k nejstarším pěvcům-řemeslníkům; byl vyučeným tkalcem, ale provozoval své řemeslo jen v mládí, pak ho vábily dvory. Stal se, když byl již ženat, vojínem a básníkem, který se svým prvním pánem Konrádem z Weinsbergu, svým učitelem v básnění, viděl mnoho měst — i Bazilej za koncilu — a mnoho dvorů. Po smrti Konrádově r. 1448 slouží Albrechtu braniborskému proti Rotenburku a vyváznuv ze zajetí, vydává se na dalekou cestu za příbuzným markrabího, králem dánským, až ke korunovaci do Trondhjemu v hrozné a nevlídné zemi norské, kde mnohý nepoznává za celý život, co je víno, ovoce, chléb. Navrátiv se, přechází ve služby Albrechta VI., vládce venkovských zemí rakouských; r. 1455 slouží již Ladislavovi, v jehož družině táhl s hrabětem celjským proti Turkům.

Na cestě nasbíral zprávy k pozdějším historickým písním o Drakulovi a o Turcích a zažil pak naposledy hrozný strach, když hrabě byl v Bělehradě zavražděn, a sám očekával také smrt. S vojskem se vracel Uherskem a v Budíně se znovu setkal s mladým králem.

Ladislav patrně básníku přál, rád ho poslouchal a ukládal mu themata k zpracování. Tato přízeň a mládí královo činilo, že básník zaujal k němu cela jiné postavení, než k ostatním četným pánům svým; čtyřicetiletý ženatý muž cítil se povolán králi radit, upomínat ho na jeho povinnosti,

1) Liliencron II, 99

říditi vnitřní jeho politiku — to mu brzo podkopalo postavení, nad které Beheim nikdy neměl krásnějšího, stále vzpomínal té doby, laskavého krále a dobré služby.

V Čechách se mu nadmíru zalíbilo, scestovalý muž napsal báseň „von Peham" a shledal je dokonalými — že jeho vlastní rod odtud pochází neřekl. — Nad tu zemi není, jejich mravy jsou znamenité, Čechové jsou silní a spravedliví, ve všem světském jsou napřed, skvělý obraz má jen jeden stín, v Čechách není — záchodu, je to velká hanba, že lidé musí chodit do koutku, což často i hodným ženám škodí na pověsti. Z básně se tedy přiučujeme zajímavému faktu kulturně-historickému, které podivně odporuje závěrum, jež bychom činili ze stáří *slova* pro věc patrně ne neznámou, ale tak vzácnou jako o mnoho století později v Polsku nebo Norsku.[1])

Opakem Čechů jsou ovšem Uhři, na něž Beheim má spadeno od dob první své služby u Ladislava a od osudné cesty do Bělehradu. O tom pěl Beheim v pěkné básni s umělými rýmy, přecházejícími z jedné čtrnáctiřádkové strofy do druhé, „von der Behem treu und von der Unger untreu". Kdysi přišel ke dvoru grofa uherského, ale špatně pochodil. Nadál se, že tam bude vážen a obdarován, jakožto sluha králuv, jehož erb nosil. Ale každý erb byl více ctěn než králuv, Beheimovi se dostalo výsměchu a nechali ho s prázdnem odejít. Takoví jsou Uhři, nikdo ti tam věren není, žaluje králi a obviňuje je dokonce, že usmrtili jeho otce.

V Uhersku je vzduch nezdravý, ale naučím tě dobrému léku: vezmi s sebou vozový šik či raději dva nebo tři z Němců a Čechů, ti jsou ti věrní: Nestydím se, že chválím Čechy, ať jsou, jací chtí, jsou věrní druhové a svého pána ctili jako milostivého krále a všechny jeho poddané chovali pěkně v Praze a všude, když jsme tam byli domovem. Pronesu veřejně chválu Čechů podle nových jejich skutků. Kdyby nebylo nesvornosti v říši české, pak věru můj král Ladislav mohl by s nimi přemoci celý svět, jako velký Alexander s řeckým vojskem, hanba nesvornosti, která tak dobrý národ mate a uvádí v blud. Toho by měli litovati, kdo zavinili, že tolik dobrých lidí bylo zavedeno; urození Čechové, dbejte svého šlechetného jména, zděděného ze starého rodu a uveďte svou říši ve svorný stav; pak poroste Vaše čest a chvála. Toho bys měl dbáti

giersigk edler herre,
geborn zu kunstat da,
und auch zu bodapra,
seit du bist gubernater,
des reiches ein bestater

a mnoho dobrého ještě učiní tomu mladému muži, svému pánu, dbej ještě více o čest a učiň svornost v říši, pak tvá sláva poletí celým křesťanstvím.

---

[1]) Báseň známa jest z výtahu Gille, pro šířku je nepřístupna.

Vidíme, že Beheimova láska k novým krajanům není bez výhrad; ať jsou jací jsou, básník odpouští Čechům, jsa v dobré míře i jejich kacířství, ale ne na dlouho a ne od srdce! Veřejně přednášel své chvály Čech, potajmu a allegoricky útočil na husitství.

K jedné ze svých básní napsal Beheim prosaický argument, který praví: Toto je allegorie, již složil jsem svému pánu, králi Lasslaw v Praze, o kacířích, neboť veřejně jsem o nich zpívat nesměl, proto jsem to udělal na zpusob allegorie (bîspel), tak že to museli přece poslouchat.

Báseň zní, že král dvou říší v jedné z nich přemohl mocného odbojníka, ten se zdvihl znovu v říši druhé, zpustošil a podrobil ji. Král vyslal proti němu svého syna, který ho přemohl a vysvobodil všechny zajatce. Královic ustanovil gubernatora a vrátil se, slíbiv že se zase vrátí; gubernátora však neposlechli všude, někteří se opřeli a volili si vlastního správce — co míní král o té vzpouře?

Když to zpíval, praví další prosa, král žádal výklad; Beheim se ptal krále, jak by smýšlel o těch neposlušných, a král odpověděl, že by jim byl nemilostiv; tu pěl Beheim výklad:

Král je bůh, říše jsou nebe a země. Lucifer přemožený v nebi vládl 5000 let na zemi. Kristus osvobodil lidi, zanechal svatého Petra místodržitelem, ale pohané, židé a odpadlíci od Říma neposlouchají ho — ale neujdou trestu v poslední soud.

Husité ani v této tajně přednášené básni nebyli přímo jmenováni, ale vztah byl patrný; podobně opatrně si počíná v básni o několik úředníních, kde krále varoval obrazně (vztahuje li se báseň skutečně na *české* poměry, což je velice pochybno pro dobu září a října 1457). Silný lev žil v lese, jemu sloužila všechna zvířata, ale zemřel a zanechal jen mladé lvíče. Na to mladí počítají kuna, vlk, rys, liška, medvěd, a radí se, jak by se ho zbavili. Chtí ho zkrotit a oloupit ho o vše, co činí jeho sílu, drápy a vlasy na prsou; šlechetný lev ať si váží jen těch, kteří jsou mu opravdu věrni.

Konečně důvěrností s králem osmělen, troufal si Beheim přednésti mu „*in widerspil*“, opačný posměch, čili ironickou chválu kacířů v Čechách. Jako už před šedesáti lety se posmíval neznámý básník[1]) lantfridu Václava IV., jako skládány domnělé listy Sigmundovy k Čechům, Beheim se ujímá „tabororů“, jimž vše v říši spílá, neb jim křivdí. Povídají, že jsou neposlušni, a zatím Pražané poslouchají Rokycany více než papeže. Že jsou nevěřící a oni mají více článků víry než celá říše a přijímají ne pod jednou, nýbrž pod obojí, ne-li již pod trojí nebo čtverou. Že nectí svatých a oni ctí Husa a Rokycanu výše než boha; jsou plní boha: už novorozeňátkům dávají svátost a dospělí přijímají dvakrát denně. A jak se stavějí o církev!

[1]) Liliencron I., 41.

Váží si kalichu a monstrancí, pobíjejí jejich zlatem meče a pásy, z mešních rouch umějí vyrábět výborně jupky a kabáty. V jejich modlitebnách jsou duchovními zloději a vrahové, kteří zmocnili se kostelu a klášteru. Kleriky a mešní roucha tu visí na tyči, statkem zádušním jsou helmice a brnění.

Za to bude jejich odměna veliká, tolik duší připravili do nebes, pročež je chvalme o letnicích na ledě a všichni němí zpívejte chválu jejich.

Tato báseň se patrně stala Beheimovi osudnou. Snad spoléhal příliš, že zůstane Čechů tajna, poněvadž ji asi přednášel v důvěrném německém kruhu královč. Ale sklamal se, vlastní blízký krajan, Šváb, pán ze sousedství jeho rodiště, prozradil ho a pak ovšem Beheim musil smutně opustiti zemi, jejíž mravy nedovedl ctíti. Nikdy to onomu krajanu neodpustil a po Čechách nepřestal toužiti.

Šel zase do Rakouska, kde by rád byl zůstal do smrti, což se mu ovšem nepodařilo; r. 1459 je ve službách císaře Fridricha III., nazývaje se brzo císařovým sluhou, brzo císařovniným básníkem.

V této době opěval universitu vídeňskou písní „Von der hohen schul zu Wien". Koho by bez ní byl král (?) Albrecht poslal na koncil kostnický, a kdo by se, nebýti vysoké školy, byl ubránil vorn hussen und wicleflisten? Špatné kněze byli by přehádali, a tak by mnoho tisíc duší bylo přišlo do pekla. Jako patrně v Čechách.

R. 1459 stal se radou a manem císařovým pan Jiskra z Brandýsa; r. 1461, když Vídeň byla krátkou dobu obléhána Albrechtem hornorakouským, i Jiskra ji hájil: tenkráte snad složil Beheim báseň u nás velmi známou: o bitvě u Lučence.

„Jak pan Jiskra bojoval s Uhry", nazval Beheim tuto nadšenou píseň; co kdy řečeno o rytířství je hračka proti činům jednoho rytíře. Chcete znáti jeho jméno? Jmenuje se *[illegible]*. Čech rodem, rada a služebník císaře Fridricha, sloužil i dobrému králi Olasslaw. Z jeho činů si vybral jeden, jak na hradě Lučenci byli jeho nejlepší obleženi, že ani myš nemohla utéci, a trpěli hladem a žízní. Jiskra vzkázal jim, že jim dá znamení ohněm. Pak ihned sehnal tři tisíce mužů, s nimiž přitáhl; nepřátelé (Beheim se nepouští do bližšího vypisování strategických poměrů) se opevnili a zatarasili, tak že lesem mezi oběma vojsky nebylo lze projíti. Ale pěší Jiskrovi udělali cestu a brodili se pak potokem, až se dostali k nepřátelům. Tu jistý Polák Břetislav *cin polek, hiess prscheczlauf*", volá, že je vidí přijížděti, ale gubernátor praví: „To je jejich neštěstí, mám 20 000 mužů, [illegible] pro nás [illegible]." Polák odpovídá, aby dal pozor, by jich nebylo dost na večeři. Gubernátor nabízí mu, aby se svými čtyřmi sty koni přešel k nepříteli, ještě by vozkové biči je všechny zahnali. Hejtman nepřijímá nabídnutí, nýbrž věrně vytrvá; Čechové porazí prvních tři tisíc vyslaných proti nim, obležení vypadnou, a zvláště se vyznamenává v Jiskrově vojště Herman ze Zvířetic (Swyredicz). Uhrů bylo dvanáct na jednoho (20 000 proti 3000 není ovšem ani sedm), a bojovali nejprve střelci, pak

kopiníci a konečně meče obnaženy, koně řehtali hlasitě, řinčela brnění; na půl míle bylo slyšet hluk od střílení, úderu, trub a kotlu. Tu klesl do trávy mnohý statný hrdina, a padl-li jeden panu Jiskrovi, padlo Uhrů deset; a když to nepřátelé pozorovali, dali se na útěk a tu teprv nadešla běda Uhrů. Když to viděl Hunadienusch, gubernator, dříve tak pyšný, volal „ide fejér lót!“ to jest „přiveďte mi bělouše“, kterého měl z Turecka, a ujížděl. Uhrů leželo jako snopů ve žních; mnoho bylo zajato a kořist byla velká, zvláště po uprchlém gubernatoru.

Tím na krátko přestaly české styky Beheimovy.[1])

Ve Virtembersku, odkud přišel Beheim, žil učený rytíř pan Heřman von Sachsenheim, který narozen byv ještě před Husem (1365) zažil téměř celé století jeho; zemřel r. 1458. Teprv když byl starcem, jal se básnit; napsal velmi neslušnou historii o starém rytíři a děvčeti na trávě (grasmetze), která ho zasypává za jeho galantnost nejnevybranějšími nadávkami, on praví, že je snad husitkou, a chce ji předvolat před koncil:

(236) du maht ein Hussin sin,
ich wil dich für concilium laden.

Učené allegorickou báseň o mouřenínce (moerin) věnoval lásce vyšší; básníka předvedla mouřeninka před trůn královny lásky samé. Před tím byl neznámými uchvácen a svázán a domníval se, že jsou to husité, když ho zakovávají tak tvrdě

(286) ich sprach: ir muget Hussen sîn,
daz ir mich also hart verschmit

ale lidé při dvoře královny byli tak hodní, že je pochválí, byli

die waren frumer den der Hus,
der dort zuo Behem macht den louf.

Allegorická jako Moerin je též báseň o zlatém chrámu, psaná r. 1455 na počest matky boží; v tomto chrámě-světě jsou university varhany; takové varhany dokonale vyzdobené byly v Praze (942 sl.), ale teď dávají

---

[1]) Život jeho napsal Th. G. v. Karajan v úvodě k „M. Behems Buch von den Wienern 1461—1463. Zum erstenmale nach der Heidelberger u. Wiener Handschrift herausgegeben“, Wien 1843. Opravil jej H. Gille, Die historischen und politischen Gedichte M. Beheims. Palaestra XCVI., Berlin 1910, 4—8. Z básní otištěno: o bitvě u Lučence jako č. 6, o věrnosti Čechů jako č. 10 v Karajanových „Zehn Gedichte M. Beheims zur Geschichte Österreichs, Böhmens und Ungarns“ v Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst. Wien 1849. [illegible] otiskl Ph. Wackernagel, Das deutsche Kirchenlied 2, 682. Z ostatních obsahy u Gille; v rukopisy nahlédnouti nebylo lze v době válečné. Báseň o bitvě u Lučence přeložil prosou H. Jireček, Perly české 1855, 76—111. Značná literatura rumunská a maďarská se s ním nejnověji zabývá (Bleyer, Condurato a j.).

falešný tón. Králi Ladislave, volá básník devadesátiletý, udržuj svou korunu tak, aby se zalíbila světu! Nespouštěj se boha; buď pevný ve víře v tvurce svého. Nemáš býti husitou, tak to sluší tvé šlechtě, chraň se před propastí pekelnou; zustaň stálý při římské stolici a nedbej toho, koho zvou Rockentschan; je podvodník nehodný.[1])

Také český přívrženec zásad, hlásaných oběma Švábv, se ozval, ale neobracel se na krále, nýbrž na posluchačstvo hodně široké:

> *Všichni* poslúchajte,
> chválu bohu vzdajte

začal týmiž verši, kterými zahájena již r. 1417 první „Žaloba na husity". Pokračuje pak

> i tudiež naší matce,

t. j. jak obšírně vykládá, církvi svaté. Křesťané jsou ovšem povinni ji poslouchati, ale mnohý odpírá víře, to je cizoložný syn, nectěte ho, nemějte ho bratrem, věřte více mateři, než těm lhářům:

> Málo věřte, co oni
> z kompaktát vymlúvají,
> nebť k hanbě a jich k necti
> bóh ráčil dopustiti
> ty jich konprdáty.

Ale, ač je tak snižuje, nevzdává se zbraně, aby neobviňoval podobojích, že kompaktát nedodržují, že je velmi zmátli, a těší se, že jejich šik jim zruší, že musí couvnout

> mosejíť postúpati
> ti nevérní husáci
> a svój zákon zrušiti,
> nebť je mu zahynúti
> v ty nynější časy.

Co prý páchali mordy, loupež, jímání a pálení kněží, sluší jim rovněž činiti:

> páliti, mordovati,
> miesta jim nedávati,
> než sem i tam hnáti
> beze vší lítosti,

jako by se to nebylo dávno dálo nebo aspoň důkladné pokusy o to se nestaly. Takové byly naděje strany básníkovy

[1]) [illegible] básně některé vydal [illegible] v Bibl. Lit. Ver. Stuttgart [illegible] 137. Zmínka o Rokycanovi je také v [illegible] básni o [illegible], v době válečné [illegible].

za Ladislava krále,
neb jich moc již na mále..

Básník vyzývá k zbožné modlitbě

af to husovské plémě
všecko zahyne.
Amen, všichni díme.[1])

Jedna mocná paní neřekla to Amen spolu, Smrt.

Ta zmařila rázem všechny naděje kladené v Ladislava Pohrobka, a hlavně naděje našeho básníka a stejně s ním smýšlejících, kteří se domnívali do něho té síly, aby zahubil kacířství v Čechách. Není divu, že sklamaní nepojali za pokyn nebes, nýbrž hledali vinníky mezi těmi kacíři, kterým smrt prospěla. V letácích, žalobách, proklamacích, kronikách a také v básních vyslovováno podezření do omrzení.

Mezi písněmi německými o Ladislavovi, které se nás dochovaly, byla aspoň jedna, která podezření ještě nevyslovovala; vypravujeť prostě smutnou událost se stanoviska rakouské čeledi královy.[2])

Naříká nad tím, co se v Praze stalo: bylo ve středu, mistr Pavel poslal tajně pro svátost, aby kacíři nevěděli, páni rakouští nad ním bědovali, Werdenbeg, Ruckendorf, Kreidl, Truchsess; celá Praha naříkala; v třetí den bylo lze ho prohlížet, než ho nesli do hrobu, nejprve měšťané, od mostu rytíři; jeden, který se nazývá Rockenzan, kacíř v Praze, kropil pána, kéž je upálen. Rakouská čeleď smutně odtáhla; Maria, oroduj za toho, který zpíval tuto píseň!

Zcela jinak zní píseň druhá:

Chcete slyšet, jak se dařilo králi, tak daleko v cizích zemích? přijel do Čech množit víru křesťanskou, ale čtyři se umluvili tajně, že ho zavraždí; jeden z nich byl proti tomu, toho pak dali zavraždit. Biskup pasovský ho varoval před chotí Jiříkovou a odjel pak pro královnu; král ihned poslal pro Jiříka a nařídil mu, aby přijal jeho víru, neboť přijede mu šlechtilá panna. Jiřík, že se poradí s Rokycanou, který řekl slovy synedria, že bude lépe, aby umřel jeden, než mnoho tisíc. Jiřík pravil, že má doma krásnou ženu, ta že krále musí otrávit. A oblékl jí cizí šaty a uvedl ji před krále, jako šlechtičnu (král ji tedy neznal!). král, který si zakázal návštěvu Jiříkovy choti, cizí dámu si pozve — do lázně, ne podle tekstu zachovaného, ale živšího v pověsti, kterou znal Theobald . . .

Podá krásnou dámou jen jablko, ale ona je překrojila nožem na jedné straně otráveným, to patrně míní verše:

---

[1]) Drahé [illegible] otiskl V. Nebeský v ČČM. 1852, 3, 47—8 z rukopisu kapitoly olomoucké.

[2]) [illegible] Hormayrově Hist. Taschenbuch 1833, odtud s ostatními písněmi o Ladislavově smrti u Liliencrona I, s. 106—108.

mit der frauen er eins apfels ass,
gross gift was dar innen,
also haben si dem herren vergeben
in eim slag einer messerklingen

Motiv je starý: královna Parysatis, matka Dareiova, jedla se svou snachou Stateirou, podezřívajíce se však vzájemně, jedly jen tytéž pokrmy a z téže mísy; tu Parysatis překrojila ptáčka rhyntakes a pojedla jednu polovici, druhou podala snaše, ale její nůž byl otráven na jedné straně a mladá královna zemřela za hrozných bolestí, tak vypravuje Plutarch (Artaxerxes kap. 19) a tak vypravuje báchorka německá o Sněžence.[1])

Lékaři čtyři svlékají ho a praví, že trpí morem ,,pestelenz hat er" — aniž proto básník je logicky viní ze spoluviny ve vraždě — oznamují mu, že musí umřít, ale těší ho pak, že bude snad ještě dobře. Král doporučuje Jiříkovi své rady, aby je poslal bezpečně odtud, když sám pro víru zemřel. Tak pozbyl král žití svého. Jiřík a jeho choť ho otrávili, druhý byl Rokycana, třetí Eizinger, který ve Vídni byl uvězněn.

A pravili radové, — ,,sein ret", královi? přece ne ti, za které právě orodoval? — že se to mělo stát, když byl maličký. Jiřík že toho nedbá. Ale pokus se patrně stal, neb báseň pokračuje: že mu darovali (kdo?) kolébku zlatou, tak jedovatou, že tři psi, které tam hodili, se rozskočili. Jeho otce otrávili i jeho matku (kdo? tak přece obviňováni Uhři!); bůh se smiluje, že Ladislav byl třetí. Král francouzský a vévoda Fridrich (saský) přisahali, že tu smrt pomstí, básník doufá, že dostojí přísaze, neb nebyli by hodni nosit kalhoty, kdyby krále nepomstili. Tak pěl Hans Hopfbach, rytíř dvoru královského ve Vídni. Básník — jemuž Erlach (Volkslieder I, 99) připsal ,,eine boshafte Seele" a ,,ingenhafteste Bitterkeit" — je přes všechnu nezorovitost písně největším umělcem ze všech, kdo opěvali tuto smrt. Tón je jednotný, ve vymýšlení způsobů otravy projevil fantasii velmi čilou, jako vůbec celý příběh s jeho poradami a účastí paní z Poděbrad je nad míru romanticky zapleten.

Tři strofy z této písně (2, 8, 38) přešly do přepracování písně první, takže i píseň první v tomto znění vyslovuje bez bližší motivace a souvislosti, že Jiřík a jeho žena krále otrávili.

Píseň třetí pochází patrně z doby pozdější, kdy bližší okolnosti při smrti byly zapomenuty, a vznikla daleko Prahy, nejspíše za odporu slezského a zvláště vratislavského v pozdějších létech vlády Jiříkovy.

Pěje ,,o králi z Rakouska", jemuž nebylo rovně; Uhři mu přezdívali německých chlapců, tak byl mlád, když vyjel z Budína a zabynul v Praze. Chtěl získat ženu a moc, poslal pro nevyrovnatelnou pannu do Francie, a král francouzský mu napsal, že má vyjmout Kačte; tuto psaní zapomněl

---

[1]) [illegible] in deutschen Märchen. [illegible] Germ.-rom. Monatsschrift VII (1915), 158

král na stole, nevěrný kacíř je četl a běžel k Rokycanovi; Rokycana svolal kacíře dohromady a počali spílat králi; chtěli německého psa zabít

Wie dunkt üch umb den tütschen hund,
solt er uns hie vertriben?
wir wöllend im nemen sin junges leben,
er mag uns nit entwichen!

Spiklenci přisahají, vniknou ke králi, a první vytáhne ho za vlasy zpod přikrývky a mrští jím na zem. Král padá na kolena a prosí o svůj život; všeho se chce vzdáti, čeho zde nabyl, ale marně; což i jeho nejvěrnější rádové jsou mu nevěrni? Jiříku, drahý otče, „nech mne žíti, dám ti Svídnici a Vratislav." „Nemůže býti, Svídnici mám beztoho a Vratislavě nabudu, pomohou-li mi celé Čechy, budu v nich králem." Král prosí, aby ho poslali do kláštera v šedé kutně, ale nic nepomohlo; páni čeští zapomněli se nad věrností a ctí, položili ho na zem a udusili ho polštářem, zohavivše ho

sin gemecht habent si im zerbrochen.

Tři dni ležel, aniž někdo ho směl spatřit. — Vyneste krále z německé země, praví jeden kacíř, bylo by hanbou, kdyby nás byl vyhnal. A *Gürsig* pravil: Králem českým jsem já. Ladislav zemřel pro nepravou víru svou; Rokycana se chce stát vévodou rakouským. Jiří je urozený jako ostříhaná svině, zbohatl loupením, kradením a zradou

Der Gürsig, der ist hochgeboren
recht als ein suw die ist beschoren,
er ist ir wol geliche,
mit rauben und stälen mit verräteri
damit ist er worden riche.

Básník „ein gelerter man" — patrně vyučený mistr pěvec — dle všeho slezan, přišel ke cti, když na počátku 16. století úřední poesie vídeňská opěvala vítězství Maxmilianovo nad českými žoldnéři Ruprechtovými jako opozděnou pomstu za Ladislava, a zpívali

küng Lasla hant si ersteckt¹)

Odtud byla i tato píseň hojně tištěna (nejstarší otisk je teprv z r. 1513) a ještě r. 1620 konala tytéž služby.

Z písně nebo ze společného pramene vnikla tradice o udušení krále též do magdeburské kroniky (i do jiných): Laßlav prý (398) dědil zemi r. 1458, pan Jersyk ho tam uvedl, ale když se měl oženit, obával se pan Johan Rockizan a Jirik těch pánů, kteří by přišli s nevěstou. Proto se uradili a otrávili krále, ale ten měl tak dobré lékaře, že ho jedu zbavili, tu oni ho dali na loži udusit (dempet upp dem bedde). Pak musili Jiřího

¹) Liliencron II., 242 13

vzít za krále; on přísahal, že bude dobrým křesťanem, ale co slíbil, málo držel. R. 1468 pak čteme, že papež sesadil krále Gersyk von Podebra, a obšírně vypráveno, jak františkán kázal o té klatbě a jaké odpustky bylo lze získat. O výsledku nečteme nic.

R. 1459, zdá se, básnil Rosenplüt svou píseň proti Turkům; líče hlavně bídný stav říše.[1] Je tu samá allegorie, jako v písni o Albrechtovi, nahoře uvedené: Turci „vyletěli" a chtí škubat dvojí velké ptáky supy a nekřtěné (Maďary a Srby?), orel ať se učí od sovy (Poděbrada), jak ochočovat sokoly (knížata říšská). Velcí supové a také „Kanzelschreier" (Rokycanovi kacíři?) vysmívají se orlu.

Roku 1431 prý

da ward der adler von der eulen geletzet
und treib in auf ein ecke;
die slege machen, daß der esel
tregt gar swere secke

orel byl zkrocen sovou a zahnán do kouta; bitím se osel naučí nosit těžké pytle, tak i říše patrně přivykla porážkám.

Jiří byl králem; zle nad tím horekoval básník latinský, katolík, snad autor písně „Ordo catholicus", s níž užívá stejné, kdysi tak obecné strofy. Podle vzoru písně „Omnes attendite" zahajuje také svuj nářek slovy

Omnes christicolae,
mentes advertite!

svolávajícím všechny křesťany. Běda, když církev se podrobí světskému meči. Víra, která už prchla z Asie a opustila Afriku, je také v Evropě vyhnankyní v Čechách a na Moravě. Tam jsou doma bludy nejrůznější,

Pelagii malitia
Ebonitae nequitia
Wiklefque stultitia
simul Hus maleficia
ac haeresis perversa.

To začalo r. 1410, příčinou jest Wiklif, který teď je v pekle, z něho pak povstali

Johannes Husinecz
Johannesque Biskupec
Nicolaus Kunratec
Christianus Jacobellus,

jména dalších jsou v pekle známa; nejnovější je tu: Rockizana pessimus, nevěstný ... — biřák chytrý, jsou z kmene kananejského, jejich rodiče

[1]) Liliencron I, 100

jsou Satanáš a Jezabel — — tu rýmuje básník po česku dále:

čert jim vlade i ďábel.

Tato sekta jest velmi silná a mocná, mají hlavou

Podiebrath Georgium
regem hunc modernum

svého apoštola, mocného vojevůdce, který učinil spolek s ostatními knížaty

Hic sanctus apostolus
claret ex baronibus,
imperator validus
cum ceteris principibus,
secum pepegit foedus.

Tuto strofu vynechal druhý rukopis, a nahradil ji několika českými strofami, vlastně skupinami jmen, jako

Pátek, Lupáč, Borotín
ten samorostlý z . . . . . syn
Engliš, Jemnic s Matějem,
holý s malým Prokopem,
jenž sú šli s bubencem

Báseň končí pozdním nářkem nad smrtí Ladislavovou: Běda, naše hlava padla, protože se opírala té sektě, celý svět želel smrti takového krále . . . Ježíš, jeho matka a všechny svaté duše pomáhejte potlačit ten blud.[1])

Rokycana pessimus byl tehdy obmyšlen invektivou stejně ostrou, jako před čtvrtstoletím od Petschachra.

Čechové viery pravé,
poželejte bezpravie,
kteréž se děje nynie
svaté cierkvi římské
od toho Rokycana

Ta ruma Rokycana je odřezanec, tupí otce svatého, následuje Wiklifa, je chlebověrec velmi zpupný, Antikristův předchůdce. Čert ho přinesl do Prahy, kde hned činil rozbroje. Básník naráží tajemně na pletky s vdovou Krupovou, s níž ho sám svedl, ale odměny nedostal. Jako on jsou jeho kněží, říkají, že jdou do Říma pro posvěcení, ale sotva byli za hranicemi, stávají se hotoví kněží. Nedávají líbat míru, nekropí, česky zpívají, atd., ale berou od bekyň slepice, husy, zajíce, štiky, mazance; od křtu málo, jen dvě libry zázvoru", za rozhřešení pět kop místo Tobiášova „Jdi a ne-

[1]) Píseň Omnes christicolae, nazvanou Cantio de autoribus bohemici scismatis iskl Hofler I., 558—60 (tekst s českými strofami), druhý tekst Peiper, Lat. Verse [illegible] n. u. m. Peiper soudí, že autorem je básník „Ordo catholicus".

hřeš více" — — je přímo skvostné, že teď, po půl století, se ozývá až doslovně žaloba na svatokupectví, ale s opáčnou adresou. Autor není asi kněz, nýbrž katolický laik, smýšlející podobně jako kališník podkomoří Vaněk Valečovský, jehož traktát proti panování kněžskému[1] obrací se také zvláště ostře proti Rokycanovi, šetře kněží katolických. Stejně jako on, volá básník

Již-li Pražané viete
a nic řeci nesmiete,
že vládnú kněžie vámi,
činie z vás, co chtie sami,
toť jsú vaši páni.
Budiž bohu žel mnoho,
že ti popi tak mnoho
maji Prahú vládnúti
a k jich vuoli vše býti
čert jim puojčil štěstie.

Jako bychom slyšeli Goetha:

Reformation hielt ihren schmaus
und trieb die pfaffen von hof und haus,
um wieder pfaffen hineinzupflanzen.

Básník náš ovšem míří přece jen hlavně na popy pod obojí a modlitbou za jednotu českého lidu se svatou církví činí konec de archihaereticis Viklefisticis Husitis".[2])

Tenkráte nadešla chvíle, kdy Michael Beheim zase uslyšel o Češích a o panu von Bodapra, teď králi českém.

Na podzim r. 1462 uzavřeli vídeňští měšťané svého zeměpána a císaře v jeho hradě. Mezi obleženými byl i Beheim; občas zpíval před císařovnou a dostal pak pohár vína, který ho udržoval při životě. Jinak s ostatní čeledí konal hlídky, tloukl prach, střílel a hlavně hladověl a strachoval se, neb Vídeňáci měli naň zvláště spadeno. Věděli, že si činil zápisky

[1]) Vydal Jar. Čelakovský ve Zpr. KČSN. 1881, 325—345.

[2]) Píseň o Rokycanovi, o jejíž formě jednal Nejedlý, Děj. I., 418, uveřejnil Nebeský v ČČM 1852, 3, 44—7. Prusík (Krok, III, 407, r. 1889) nalezl vdovu Krápovou v Tomkově místopise; ovdověla r. 1429 a patřil jí dům u slona mezi náměstím, Týnskou a Dlouhou třídou. Datuje podle toho báseň mezi r. 1435, kdy byl Rokycana zvolen arcibiskupem a 1437, kdy opustil Prahu. Ale temná narážka se vztahuje na minulost a strofu

Krále se pány svadil,
Jeho milosti radil:
papeže neposlúchaj,
na jeho kletby nedbaj
ni na kardinály

lze vztahovati jedině na dobu vlády Jiříkovy

a že chce o něm zpívati, také později marně hleděli se zmocnit jeho knihy, „knihy o Vídeňácích“, dlouhého rýmovaného vypravování, jehož metrum upřímně nazval svou „angstweis“; je to nyní z nejdůležitějších pramenu pro dějiny onoho roku.

Mezi žoldnéři, sloužícími císaři, bylo, rozumí se, Čechu dosti. Beheim vypravuje hrdinský kousek hejtmana Taboschosgi (Tovačovský), který se lstí zmocnil opevnění („taber“, české slovo se ujalo) a nemoha ho udržet proti přesile, šťastně vyvázl a vrátil se s kořistí.

Pak vypravuje svým prostým zpusobem, jak čtyři páni se uradili v Novém městě, že pošlou vyslance ke králi (zu kung iersiken in behem), aby vyprosili pomoc jeho (146), zvolen byl pan Ondřej z Baumkirchen, aby jel do Čech krále prosit, by zachránil císařskou korunu z velké tísně. Měl čtyřiačtyřicet mil do Prahy a jel den a noc a málo odpočíval, v noci vyjel a třetího dne, pozdě večer byl v Praze. Čtyřicet koní vzal ssebou a sám čtvrtý přijel do Prahy, všichni ostatní zustali na cestě. Šlechetného krále zastihl v Praze a téže noci rychle předstoupil před něj a žaloval na tuto hanbu a žalost.

Císař nikdy nebyl v takové tísni a neví člověka na zemi, ke kterému by se utekl a jemuž by mohl tak duvěrovati jako království českému. Prosím tě, pomoz mu rychle — pokračuje a básník dá mu po devět strof naléhat a slibovat, přinášet bílé listy, nabízet ženu, děti, statky, život svuj jako rukojmí. Baumkirchera srovnává co do věrnosti s Jonatanem, jak byl věrný Davidovi. Král choval se prý jako věrný poddaný a vysoce chválený a vážený přední kníže volitel římské říše:

Der edel kunig labesan
tet als ein treuer undertan.
und auch der obrist furst der kür
des heilgen ramschen reiches, für
ander fursten geseczet,
hoch gelapt und gescheczet

Král pochvaluje věrnost Baumkircherovu, pak se rozmýšlel, byl v paláci sám s Baumkirchrem, hleděl k nebi, sotva pět minut, pak král praví, aby šel do své hospody, že zítra sebere svuj lid a přijde císaři na pomoc.

er stund an dieser ahte,
ein kleinez sich betrahte.

Mit im selber, wan er was ein
und stund in den palast alein
bei dem Baumkircher, daz ist war,
und sah gegen himel enpar
mit schnelliglicher eile
in einer kurczzen weile,

Kaum auf ein zwolfteil einer ur,
und sprach: gang in dein herberg nur,
beleib heint dise naht alein
und margen so reit wider hein
so wil ich mein volk samen
mich bewerben mit mannen.

Und hinnach komen alsobald
meinen herren keiser mit gewalt
lösen in diser grassen not
oder dar umb geligen tot.

Baumukircher prosí, aby ho nenechal jeti od sebe tak samotného, aby poslal s ním svého syna, pak bude vidět vážnost tvou, a král skutečně

und also bald des margens fru
da schicket im der herzag zu
seinen sun Viktorine
mit im ze reiten hine
(Herzag zu Münsterberg vil drat
graf zu Glacz, her zum Bodibrat)
mit in von Sternberg her Stenko,
abrister burggraf zu Braug, so
zauch auch sein son her Jane,
mit in manch kuner manne

Čteme ještě hojně dalších, divně psaných jmen, jedou s 2000 muži (ve skutečnosti 600), básník je provází nějaký čas, pak se vrací ke králi, jehož tituly vyčítá:

Jersik, zu Peham küng und auch
markgraf zu Merhern un dar nauch
herzog in Lucenburger land
und in der Slesi allersant
und markgraf zu Lusizce

psal všemu panstvu a rytířstvu, aby se chystali na výpravu. Všichni jsou ochotni, neboť kdo slyšel o tažení Vídeňských a o zločinech, měl nevoli k nim. To všechno král slyšel, než Baumkircher přijel, proto jim už před tím opovědél a spéchal, aby výpravu nemeškal.

Er tet gleich dem Samariton,
do uns Lucas beschreibet von

Jednal jako Samaritán, o němž píše Lukáš, který šel z Jerusaléma do Jericha a nalezl raněného, od loupežníků oloupeného.

Dva byli tam šli před ním: kněz a levita, kteří ho oba na cestě nechali ležet. Pohan se nad ním smiloval a dovedl ho až do Jericha, kde ho opatřil dobře. Tak se stalo i císaři, toho v celé římské říši všichni křesťanští knížata opustili, tento král, kterého pokládají za nevěřícího římské církve, se nad námi smiloval a osobně přišel nám na pomoc ve velké tísni, proto budu ho velebiti do smrti, neboť v smrtelném hoři nás zachránil

dieser küng was im bei gestan,
den man dan ungelaubig zalt
der römschen kirchen mit gewalt,
der tet sich auch erbarmen
über uns also armen.

Mit sein selbes person kam er
uns zu hilf in der grossen swer
dar umb ich sein lob preisen will
ümmer zu meines endes zil,
wan in totlichen seren
begund er uns erneren.

Král se nejprve vypravil se 7000, z nichž vyčítá Beheim: Jan von Rosenberk, Heinrich von der Leiten, erbmarschalk zu Beham, hauptman in Merhen, Jindersich von Streitse (Stráž), Leb von rosentale (Lev Rožmitálský), Michel von Michelsberk, Dietrich von Janawicze, Jenck von Petersburg, Bracob von Rabensteine, čtyři Colprater (Kolowrat) atd., z Moravy pány von Cinpurg und von Tabatschä. Král přijel za pět dní do Korneuburku, a obeslal pány z Rakous; měl dva a dvacet tisíc mužů, poněvadž vedl jen nejbližší, vzal jen dva nebo tři z každého města; kdyby byl měl více času, pak by bylo Vídeňáky zamrazilo, byl by přivedl více než dvakrát stotisíc!

Tak císař vybaven z obležení, a na koni darovaném Viktorinem dojede (st. 190) ke králi, který zase podle názoru Beheimova

Der edel kunig lobesan
tet als ein treuer undertan
gegen sein rehten herren da

Rozmlouvají pomocí tlumočníka (196)

Der kunig fraget bald der mer,
waz dise sach und zwitracht wer.
man tulmetst im al dise wort.

Velmi zajímavo je, jak podle líčení Beheimova kletba je u Vídeňáků s pohrdáním chtěli zapovědět modlení za papeže a císaře, a hrozby, že by

přišli do klatby a do achtu a aberachtu, se nelekali: dělali vtipy, že acht und aber acht je šestnáct a nebudou-li míti bobu (bon = ban, stejně vysloveno), že půjdou na hrách; v klatbě byli Benátčané a Češi, vezmeme si Rokycanu za nejvyššího biskupa a Václava (Vlčka ? ?) oficiálem

Nem wir den Rackendon zu haf
fur unseren obristen bischaf
und den Waczla zu official

Při míru, který byl uzavřen prostřednictvím Jiříkovým, ostatně na Beheima nebylo pamatováno; ani zde se mu nevyplatilo, že sázel po starém středověkém způsobu vše na jedinou kartu, na krále. Jako kdysi Ladislav, ani Fridrich neubránil věrného sluhy svého a tak musil velmi nerad opustit svou druhou vlast a odebrat se blíže k svému vlastnímu domovu, kde nalezl zaopatření při dvoře falckém v Heidelberce, potom rychtářství ve svém rodišti, ale také v letech sedmdesátých smrt rukou vraha, jak svědčí kříž v Sulzbachu postavený.

Nebylo Jiřímu souzeno, aby dlouho vystupoval v krásné úloze mocného knížete mírodárce; opět vzplanula válka občanská a byla vedena pérem a mečem. Mikuláš *Tempelfeld* napsal traktát,[1] aby dokázal, že katoličtí poddaní nejsou povinni zachovávat slíbenou poslušnost králi; vratislavský ten kanovník čerpal své doklady historické částečně ze spisu krajana Ludolfa. Řadou assertiones hájí svoji thesi, šestá zní, že už od šedesátii let je české království v podezření kacířství. To dokládá historii Čech a Wiklifa a Václava IV. až (v desáté assertio) ke kompaktátum a (v jedenácté) k době Ladislavově. Četnými listinami dovozuje, že Jorsicko je schismatik; že Ladislava otrávil, uzavírá z okolností.

Že auktor, který byl hlavním agitatorem proti Jiřímu, se dožil sklamání svedeného občanstva vratislavského, které trpce litovalo své poslušnosti a proklínalo ho, že vzdychal „Ach Bože, kdo by byl považil že u kacířu bude taková moc!“ než zemřel v témž roku s králem, kterého marně potíral, vypravuje škodolibě jiný vratislavský odpůrce králův, Peter Eschenloer (1420—1481), městský písař a historik, který psal historii mnohem poctivěji než Tempelfeld, a také o nepříteli se snažil, pokud uměl, mluvit pravdu.

Situaci hleděly vyložit nejen latinské korrespondence diplomatické, nýbrž i vypravování pro domácí obyvatelstvo určené. Koranda mladší vypsal pěkným kusem prosy jednání poselství krále Jiřího k papeži, za něhož mluvil marně za zachování kompaktat; také o verše nebylo zle.

Válka budila poetickou ozvěnu. S české strany jenom pád [illegible] v červnu 1465 byl opěván latinským veršotepcem, který akrostichem „Georgio regi Boemie“ věnoval svou báseň králi. Z plna hrdla

[1]) Otiskl Loserth v Arch. Öst. Gesch. 61 (1880) str. 187.

se posmívá Hynkovi z Lichtenburka, že mu nepomohla pomoc papežova k tomu, čeho mu právo nedopřává:

> Invalidus Hynko
> ad bellica
> vult, suffragetur
> apostolica
> lata sententia.
> Qualis dementia,
> quod iura negant,
> vis, te protegant
> literae
> papales propere

Nemusil jsi „caput caecum" v tu bídu upadnout; jdi do kláštera, neb k boji se nehodíš.

Básníkovi je vítězství triumfem *české* věci a velebí krále a Viktorina.[1]

Když r. 1468 týž Viktorin byl poražen Matyášem, tu zase zapěl učenec katolický Hymnus in profligatione Victorini Bohemi, nefandi Georgii Hussici primogeniti; básník, papežský depositář B. de Mariscis, jmenoval tedy krále Georgius Jiřík.

Jeho hymnus je parodie Seduliova slavného abecedního hymnu A solis ortus cardine, kterýmiž slovy stejně začíná, jakož i strofy jeho začínají abecedně písmeny A až do G. Hymnus chválí papeže Pavla II., který zachránil lid spasený a zrušil moc Jiříkovu. Chválí císaře a krále uherského a vyzývá lid pozemský, aby se těšil, a andělé aby bohu chválu pěli nad potřením Satana.

Týž snad básník přebásnil slavnější ještě hymnus na sv. Jana od Pavla Diacona, z něhož jsou vzata jména not „ut re sol atd.", v hymnus pro slavnost vítězství nad Turky a Čechy.

I tato píseň chválí Pavla II., kterého Kristus dal stádu pastýřem, aby zabránil pokrokům těch Čechů, které přivábil Satan, aby se nebáli loupit chrámy, zaženouce obec Kristovu. Pavel však napomenul Uhry a Benátčany, aby spěchali zaplašit Kristovy nepřátele; básník modlí se za něho.[2])

Dalimilova kronika, která v době polemik protiněmeckých byla jaksi vzkříšena, byla napodobována vypravováním historie současné a nedávno minulé; jeden z rukopisů Starých letopisů českých zachoval nám zlomky této rýmované kroniky[3]), stati o Adamitech (známé pod

[1]) J. Truhlář, Paběrky z rukopisů Klementinských, 37, VKČSN 9, 244.

[2]) Obě básně u Peipera n. u. m., též Jordan, Das Königtum Georgs, Beilage 4, F., G., kde auktor je podepsán.

[3]) Scriptores rer. boh. III. 476 o Adamitech, 486—502 o válce uherské; odtud Výbor II., 831.

jmenem „o sektě táborské" a „o naháčích", které jejich počínání vykládají s českou střízlivostí

> a jiní nazí běháchu
> neb jsú již někteří mysla zbyli,
> protože se mnoho postili

aniž si proto odpírá kronista smyslného dojmu představy adamitské slavnosti

> nazí spolu tancováchu,
> panny a paní krásné mezi nimi biechu.

Obšírná pak je kronika o jízdě krále Matyáše do Čech, válce s Uhry r. 1469 tamtéž, důležitější pro historika pro své zprávy než lahodná pro čtenáře svou formou.

O celou rýmovou kroniku českou zpracováním Dalimila snad se pokusil Prokop, písař novoměstský v duchu protiněmeckém, ale katolickém, ale jen nepatrné zlomky se zachovaly, tak že nevíme, pojata-li do ní též doba husitská.

Význam a osobu Jiřího a celé husitství kreslí bezděčně dvě hlavní práce tendenční jeho doby; každá svým zpusobem v ideálu, který se před ní vznáší, a ve skutečnosti, na kterou žehrá. Ctibora Tovačovského „Hádání pravdy a lži o kněžské zboží a panování jich" oslavuje Jiřího předmluvou jako krále jasného, přirozeného mudrce, jehož sláva zní do končin světa, protivníka pyšných, obhájce poddaných, skrotitele neposlušných, který, ač laik neučený, vysoko přesáhl všecky sousedy moudrostí. Tak koří se králi dumyslný spisovatel, vojevůdce, státník, kdežto ubohý, hladový, zmatený několikanásobný doktor Pavel *Žídek* ve své *Spravovně*[1]) vidí zemi nejhuře spravovanou a krále, který nemá ani jediného velblouda, jako Job jich měl pět set, a ani jediného kardinála ve své radě, a přece je tak zarputilý, že věhlasné rady učeného Žídka neposlouchá.

Měl patrně zlé zkušenosti se stranou pod jednou, že se neutekl na nějaké sídlo její, a bál se vubec opustiti dvur, na jehož nehostinnost nepřestal naříkati. Jediná sladká naděje ho udržovala, že se král smíří s církví a že jemu se pak dostane zaopatření. Je komické, že bezděčně podkládal podobná přání i králi samému a Rokycanovi, onomu radí, aby postoupil Čechy [illegible] Sasovi a vymínil si Kolín a Nymburk (str. 60) nebo píše, že na útisky v zemi Vaše Jasnost nic nedbá, jen když je Vaší Jasnosti dáti. Rokycanovi pak by dopřál pět kop týdně (Spr. 16), jakkoli ho nazývá Luciperem.

Vše v knize je přeházeno, až pathologicky nepořádno. Hlavním dojmem, který zbývá z nervosního, pseudodemokratického povídání [illegible]

[1]) Vydal J. Tobolka [illegible] I. 222. Herben, [illegible] 215.

i jakou ze světových kronik známých, jest představa krále, který trpí a hledí užitečně zaměstnat i toho bezděčného šaška.

K encyklopedii a kronice světové, která tvoří třetí část Spravovny, patří také přehled nejnovějších dějin českých. Zde Žídek nakreslil po Ludolfovi a Ondřeji pověstnou karikaturu Václava IV., začínaje zločiny novorozeněte a dvouletého děcka, sprostě nazvanými. Ví, že arcibiskup „Zdeněk" neuměl číst a proč doktor Johánek, „děkan u všech svatých", byl utopen. Hus nebyl oprávněn kázat proti lakotě kněží, král si ho váží jako husy zlatá vejce snášející. Studentů se vystěhovalo 26.000! Jsme překvapeni, že o útoku na radnici a smrti královně vypravuje dost nepředpojatě. Sigmund dal upálit ne Krásu nýbrž Kroupu; zmatené je vypravování o útoku na Prahu, mísíc události z r. 1420 a 1421. Žižka mnichy palcátem zabíjí, je uveden mezi vůdci Sirotků, a čekajíce zprávy o vojenských činech Táborů, slyšíme, že sloužili bez ornátů. Kdyby si král toho žádal, byl Žídek ochoten vypsat mu ty divné věci v kronice české. Král nežádal.

Při pathologickém rázu knihy a člověka neimponuje ani skutečná smělost, kterou osvědčuje, a jeví se jen zneužitím práva šaškova. Jiní byli stejně přesvědčení katolíci jako Žídek a mluvili s králem zcela jinak, neboť věděli, kdo byl Jiří, o čem ubožák neměl ani tušení.

Jiří zemřel a žádná píseň přátelská[1]) nebo nepřátelská, žádné elogium, nevypravuje nám, jak působila tato smrt nejpodivuhodnějšího muže století, krále z nízkého rodu, kacíře, vychovance války, který neuměl latinsky, ani dobře německy a kterého přece navrhovali dobří Němci, katoličtí učenci, ba knížata za generalissima německého, krále konstantinopolského ba římského, ale ovšem tato fakta sama praví více než tisíce uhlazených veršů, jež se staly tak levnými vzkříšením poesie antické a jimiž jeho nástupcové byli zasypáni do omrzení.

---

[1]) Že i takové písně zněly za vlády Jiříkovy, dosvědčuje píseň proti Plzeňským z r. 1466, která na str. 116 měla býti zmíněna, ač ji známe jen z prosaického překladu německého, který otiskl Bachmann ve Fontes r. austr. 42, 393. Čítala devět strof, které Plzeňským přezdívaly synů Jidášových a bratří Kajfášových a vyzývaly Jiřího, aby vyhnal lotrovské semeno z Čech přes moře, aby jeho věrní tu mohli žíti podle evangelia.

Hlava šestá.

NOVÝ FARAO.

„. . . nevěděl o Josefovi . . .“

Skladatel básně „Václav Havel a Tábor“ byl asi přesvědčen, že všechna v Čechách zastoupená mínění vtělil ve své čtvero lidí, od obrazoborců po pevné katolíky, s Pražany a Vrtoši uprostřed. Když minulo pul století, toto rozlišování bylo nedostatečné: na cestě nastoupené kacíři od tradice a moderních zařízení k písmu a k základum došlo se uvnitř i vně země dvojím směrem dále k samému prvokřesťanství a za křesťanství k skepsi a indiferentismu pozdního pohanství.

O sto let dříve zplodila Italie první křísitele své slávy starověké, a první místo, na němž je severně Alp ctili, byly Čechy. Zde hostil Karel IV. Petrarcu, odtud dopisoval si s ním jako sobě rovným, zde ovšem také věznil Rienza, odtud Jan ze Středy a Očko Vlašimský posílali své pokorné listy poustevníku Vauclusskému. Ale zustalo při těchto stycích mužů učených, nenásledoval květ domácí poesie, jaký zastihla dcera Karlova, provdavši se do Anglie, ve své nové vlasti, kde ji opěval Chaucer. A z Anglie když takto navázány přímé styky s Čechami, ne poesie a pohanská mythologie se vezla po té dráze, nýbrž myšlenky prvokřesťanské.[1])

Na koncilu kostnickém setkali se pak žáci Wiklifovi s žáky Petrarky a Boccaccia: horliví zanícení pro obnovu církve v hlavě a údech s náboženský lhostejnými prebendáři, zachovávajícími zevní dobrý poměr s církví latinskou. Nejslavnější z nich, sekretář Poggio, nalezl na Rýně dvojí cennou kořist, vysvobozoval z klášterních vězení mnohé urozené zajatce, jako Quintilianovy Institutiones a jiná díla starověká, a podivoval se antické duši stoické, Sokratovi před soudci, v křesťanském Jeronymovi, netuše, že jeho list Brunimu, v němž reprodukoval nebo spíše zpracoval jeho obhájení před koncilem, bude jeho nejpopulárnějším a nejčtenějším dílem, nositelem jeho jména po pul tisíciletí.

Když došlo na koncil nový severně Alp, tu díval se zvědavě na posly české nový Poggio, mladý sekretář kardinála Enea Silvio Piccolomini

---

[1]) O Karlově humanismu Friedjung, Kaiser Karl IV. und das geistige Leben seiner Zeit. — Z novějších spisů Konrad Burdach (Vom Mittelalter zur Renaissance), Vlček v Dějinách I. 280 sl.

ze Sieny, který se měl státi apoštolem humanismu v Germanii, učinit se svým přítelem Šlikem kancléře panovníku malými akademiemi věd, a dobýti Římu antickému ohromnou provincii barbarskou, Germanii, než zasedl na trůn Říma nového, vládnoucího světu odpustky a klatbami.

Sedíce na rybničné hrázi ve Vodňanech rozmlouvali v letní den prvních let dvacátých Mikuláš Biskupec, kněz Lukáš a soused, Petr zeman Chelčický o tělu Kristovu a dohodli se velmi dobře; ale rozešli se v písemném styku o otázku skutečné přítomnosti Kristovy ve večeři páně, a rozešli se ještě více o praksi křesťanskou. Když se před tím mistři vysokého učení pražského tázali, smí-li křesťan zákona božího hájiti mečem a krveproléváním, byl snad mezi jejich posluchači jediný, který očekával odpověď jinou než dali, totiž rázné: Nikoli. Jak by byla pochodila při tom svoboda slova božího, zda by byl sám mohl na svém tichém venkovském sídle hlásati svoje učení a přijímat pod obojí, to bylo lhostejno. Křesťan neodpírá zlu, moci světské, tedy Sigmundovi, a když činí bezpráví, má se za ni jen modlit, „aby věrní lidé za nimi v své dobrotě trvali a s nimi nějakého pokojíka požiti mohli.“ Oloupí-li ho o pozemské, radostně to přijímá a lásku zachovává, strpí bezpráví, bude míti za časnou škodu věčný zisk.

Pražané a Táboři tak nesmýšleli a místo aby získali korunu mučenickou, otřásli celou budovou středověké společnosti, a snad právě proto mohli učení Chelčického po řadu let v Čechách se scházet a mohutnět, až ani krutá pronásledování jim neublížila. Za svéteným Táborem, jak ho kreslila báseň, stál tichý český bratr, kdežto horlivému Václavu přes rameno hleděl s úsměvem povýšeným učený a nevěřící humanista.

Kdežto bratrství jako pozdní květ hnutí husitského vyrostlo na české půdě, humanismu byly Čechy naopak uzavřeny. Byla to ještě Italie, která humanisty plodila anebo vychovávala, a do Čech kacířských zabloudil leda chudý biskup, aby se svěcením uživil, kdežto na školy italské dlouho nepřicházeli podobojí. Enea Silvio sám, jakkoli Čechy jej mocně zajímaly, dostal se do země jen jako vyslanec politický.

Kdyby tehdy nebyl mor překazil cestu Eneovu do Prahy, měli bychom o jedno zajímavé datum kulturně historické více: věděli bychom, kdy poprvé oči moderního člověka hleděly na Prahu a na její okolí, ba mohli bychom čísti od něho nejstarší popis města. Vždyť on to byl, který podle slov výtečného znalce kultury renesanční[1], první požíval a s nadšením až k jednotlivostem vylíčil nádheru italské krajiny. Kdo do té doby pohlížel na přírodu, viděl jen popředí, viděl jen předměty, pro které měl odborný nebo stavovský zájem, nepostřehuje ostatních, nevida velkého obrazu, který dohromady tvoří. Ale nebyl by asi nechal českou krajinu působiti nepředpojatě na sebe, člověka, humanistu, povzneseného nad předsudky, které jako železný svor nosilo lidstvo ostatní kolem čela: přicházel jako straník, jako ctižádostivý agent, chytrácky skrývající naděje, které

[1]) Burckhardt 237.

pojil k přijetí návrhu, jež přinášel. Přijímal zprávy od své strany, od přátel obsadivších kancelář, od mocného Rožmberka, vkročil do Tábora jako do peleše vrahů, obávaje se o drahý život svůj, muž jediný své doby, do kterého bychom se nadáli schopnosti a zároveň vědomostí a zkušeností, aby objektivně a povýšeně hleděl na poměry české, byl zároveň, nepozbývaje zdání té objektivity, nejzarytějším nepřítelem Čech. A staly se jimi po jeho vzoru celé dvě generace humanistů, od nichž bychom čekali, že náboženská snášelivost, předčasně se zde rodící, jim bude sympatická, když hleděli tak povýšeně na zvyky a dogmata, která dělila strany. Jen kdyby jedna z těch dvou stran nebyla zadávala tučná obročí a sinekury, koruny básnické, ba dokonce i trojnásobnou korunu samu.

Že Enea Silvio, stav se papežem Piem „mrazem klatby spálil" tyto šťastné začátky v Čechách, bylo velkým neštěstím, ač nezvítězil a zemřel, aniž donutil Čechy, aby se vzdali kompaktát, ale horší bylo, že literární čin, překávající staletí, jako kdysi Poggiův, byl namířen opačně a že významem svým o tolik překonal Poggiovu zprávu, o co byl nepřátelštější Čechům: jeho Historia Bohemica.

Z dedikace díla, věnovaného učenému králi arragonskému Alfonsovi, velkému příteli humanismu, mluví totéž sklamání, táž rozmrzelost, jako z básně „Omnes christicolae", a tím je tato předmluva jedním z nejcennějších pramenů pro posuzování tehdejší situace Čech. Očekávali bychom, že velký hněv, vzbuzený českými úspěchy bude zmírněn ranou lipanskou a válkami po ní, ale nikoli: nepříteli jako byl Enea Silvio, který jako kancléř rakouský, vyslanec a kardinál nejlépe znal poměry, jeví se kacířské Čechy vítěznými, šťastnými, mocnými. Jako kdysi veršovec, truchlící nad bitvou pankráckou, nenalézá jiné útěchy, než obecnou útěchu pastorků štěstí, představu odměny a trestu na onom světě, tak a ne jinak po čtyřiceti málem létech Enea Silvio! V Čechách, praví, v naší době nejhorší lidé, opovrhše poslušenstvím církve, pošlapavše náboženství svých otců, povraždivše kněží Kristovy . . . lidé bez víry, bez dobrých mravů, v loupežích a cizoložstvu ve vší nečistotě živi jsouce, proti nesčíslným národům, proti nejsmělejším vojevůdcům, nejvypravenějším vojskům nepřemoženi ostáli, mnozí z nich jsou šťastně živi, jiní bez nemoci sešlostí věkem zemřeli, takže kdoby hleděl jen na věk toho života, by je nazýval *blahoslavenými* . . . Ale ovšem je ještě život jiný, a proto Zischka, Ciaccho (Čapek), Prasco (Ptáček) vítězi, Coranda a Jacobellus ctění jako apoštolé a andělé, Procopové s Janem a Jeronymem k ohni odsouzenými nyní v pekle pokutu nesou a věčně ponesou, kdežto katoličtí mučeníci jsou světci.

Tak s dětskou vírou křesťanskou mluví předmluva knihy, která končí drsně anticky bezbožskou větou, že zbraněmi se získá království, ne zákony.

Snad by vyzněla měkčeji, kdyby spisovatel nebyl doufal, že král Jiří se zachová jako on, který tak obratně dovedl měnit stranu, a že dosáhnuv trůnu jako kališník, podá mu ruku, aby zrušil kompaktáta.

Ani v té ani v oné větě nelze shledávati základní idey díla: znalci jsou vesměs mínění, že kardinál Piccolomini dílem, kterým se bavil v lázních viterbských, nesledoval tendence žádné, než čtenáře bavit a estheticky povznést, jak praví Voigt.[1]) také Bezold[2]) shledává u něho hlavně vědomou snahu humanisty stvořit dílo umělecké, obraz dle vůle doplnit nebo okrášlit změněným osvětlením.

Ale stvořil-li umělec hravě své nejživotnější dílo, straník docílil nekonečně více, než tušil, právě v době, kdy strana katolická v Čechách naříkala nad smrtí Ladislavovou, vadnutím svých nadějí v potlačení husitství živého. Enea Silvio zahájil boj proti *památce* husitství, a na tom bojišti byl nepřemožitelný, zvítězil svou „*českou historií*" na celé čáře a diktoval několika stoletím, jak hledět na minulost českou a tím i na ty Čechy, kteří se té minulosti své zastávali a na vymoženostech jejích budovali dále, nebo je aspoň zachovávali.

Byl nepřemožitelný, neboť nebylo mezi Čechy člověka, který by se mu vyrovnal, ba jen ho chápal: muže, jenž měl smysl pro všechno, v němž obraz doby a duševní kultury se tak úplně a životně zrcadlil, že málo jiných se tak blíží normálnímu člověku ranní renessance; tisíce vídali anebo věděli aspoň po kusech, co věděl on, ale neměli pudu, aby nakreslili z toho obraz, a neměli vědomí, že svět žádal takových obrazů.[3])

Ve svých českých dějinách poskytl světu takový obraz, jaký žádal, ale musil barvy tak, jak to žádal zájem církve, po jejíž nejvyšší hodnosti sahal, jak si toho přál i kus jeho německých přátel nebo českých urozených straníků. Svět, nová tvořící se teprv evropská veřejnost, hltal nový spis, kterým česká historie — jako kdysi Poggiovi Quintiliani a Plautové — byla vysvobozena z kobek klášterních v Čechách. Z nespořádaných foliantů, v nichž umírali biskupové, hádali se do omrzení Přemyslovci, zakládaly se kláštery a posílaly nebo neposílaly poplatky a pomoc císařům, učiněna krásná, stručná knížka, psaná lahodnou latinou, plná zábavných příhod, výroků moudrých — Čechy byly teprv objeveny: každý vzdělanec od Neapole po Anglii záhy znal české amazonky, přelstění Přemysla II. stanem, a smál se závěti hrozného Žižky a nápadu nevzdělaného Prokopa na koncilu. Chápouce, že Čechové sami, přehlížejíce, nebo tváříce se, jakoby pro vkusnost díla přehlíželi trpké pro ně pravdy a výmysly v něm, a nemohouce se vytasit ničím, co by mu mohlo sebe slaběji čelit, rozevřeli okřídlí a vpustili ve svůj tábor úhledný povoz, skrývající zbraně, jejichž zhoubnosti nepoznávali. A tak současně, co slavili, slzíce radostí a zpívajíce Tě boha chválíme, nejskvělejší vítězství, utrpěla česká pověst své Lipany.

Neboť zřídka psal historii země muž tak zaujatý proti jejímu obyvatelstvu, nebo aspoň hlavní části jeho, jako Enea Silvio Piccolomini. Svou

[1]) Enea Silvio (1856–63) II, 317.

[2]) König Sigmund atd. I, 27.

[3]) Výroky Burckhardtovy, Die Kultur der Renaissance, str. 224, 237, 277, vyd. 3.

nechut k husitum přenáší na dobré katolíky, jejich předky, a projevuje ji na nemožných téměř místech. Koho by napadlo viděti neskromnost v tom, že Čechové odvozují svůj národ od babelské věže, když přece byla všeobecná středověká theorie, že tam vzniklo všech existujících 70 nebo 72 jazyku? A nad tím se pozastavuje po celou kapitolu, dávaje Čechum za vzor *skromnosti* chlubné bájení Římanu a Franku o puvodu trojanském!! Nebo odvozuje starý německý ráz země ze zvyku, že se káže prý německy v kostelech, česky na hřbitovech, jako by to mohlo pocházet z tak dávných dob.

A bylo to vůbec pravda? Nebo přenesl lehkomyslně pozorování z Krumlova nebo Budějovic na celou zemi? Skutečně je jeho historie málo spolehliva i tam, kde píše jako vrstevník a svědek; to ukázal skvěle Palacký ve své Würdigung. O věci, která mu byla známá a blízká jako nikomu, o své vlastní řeči, konané na sněmě r. 1451 v Benešově, vypravuje Enea pravý opak pravdy, dobře doložené ze současných zápisu!

Jak je teprve informován o věcech, které se ho týkaly méně! Na přírodu se dovedl humanista zase dívat, nebyla mu jakýms velkým rebusem, z něhož sluší vyčíst skrytou nauku křesťanskou, ale míti úctu k faktum se ještě nenaučil a kde se mohl prostě zeptat, věřil raději knihám. Mohl si dát od nejzkušenějších lidí, od bojovníku u Lipan, co nejdukladněji popsat nebo dokonce předvést vozový šik český, a jaké nemožné a naivní fantasie, vysedéné v *museu*, světa vzdálené studovně, vypravoval o něm!

Z objemné předlohy své, Pulkavovy kroniky, vyloupal Enea právě tolik, aby tomu, co chtěl napsat o Husovi a husitství, předeslal zábavný román: vypravuje o Čechovi a Krokovi, o Libuši a jejích sestrách — dal jim špatným čtením jména Brela a Therba místo Běla a Tetka — o Vlastě a dívčí válce; o Nezamyslovi čteme u Pulkavy, že žil v *míru*, zustávaje ve zvycích otcovských, Enea udělal ze svého Nimislaa muže stupidi ingenii, lenocha, který mezi nevěstkami a souložnicemi žil nečinně a měl štěstí, že žádný nepřítel ani vzpoura ho neohrožovala; z Kresomysla a Neklana udělal jednoho knížete. Čteme-li u Pulkavy, že věštkyně radila, aby obětovali bohům osla, klassický Enea mluví o lidské oběti: zabili jinocha. Je nápadno, že správně nazývá Jamira (tak) a Oldřicha bratry Boleslava III., ne syny jeho, ale on ovšem také Přemysla II. činí bratrem Václava I.!! Historii knížat při tom obmezil na minimum.

Za to historie Přemysla II. je rozvedena bohatě; v Prusku porazil prý Tatary, Rudolf habsburský byl jeho magister curiae, když měl bráti léno, nechtěl veřejně pokleknout, klekl v stanu, ale stěny jeho náhle spadly; za to je král uvítán od královny dlouhou a ozdobnou řečí, po které se chopí znovu zbraně; co na tom, že z římského krále činí podvodníka, z českého křivopřísežníka, vždyť jde jen o barbary.

Karlovi Čtvrtému první činí v duchu Petrarkově známou výčitku, že více miloval své království, než říši římskou. Václav dbal více vína než říše, ze zajetí byl vysvobozen na velkou její škodu.

Celá historie od Čecha do Václava tvoří jen třetinu díla, ostatek, začínající kapitolou De perfida secta Hussitarum je věnován době, kterou Eneas zažil, a historie česká je tu postavena do širokého rámce děju současných v Rakousku a Uhersku.

Počátky sporu svedeny na to, že Němci vládnou pražským učením, což je velmi nemilo Čechum, lidem od přírody divokým a nezkroceným; k Husovi, který Němcum universitu odňal, druží se kněží obtížení dluhy, zločinci a buřiči; na koncilu dává otcum mnohem bazilejštěji jednat s kacíři, než se v Kostnici dělo. Smrt podstupují Hus a Jeronym hrdinně, jako by k hodum byli pozváni. Humanista byl zde silnější než katolík a z radosti nad jeho rhetorikou citoval list Poggiuv.

Stejně určitě jako o puvodu hnutí vypovídá o příčinách *války; vindictae studio Husse parentes primi caedes et rapinas exercuerunt;* aby pomstili Husa, počali loupit a vraždit, napadlo to také letopisce vzdáleného města, ale Enea Silvio položil celou autoritu muže, který mohl znáti poměry skutečné, na váhu pro oduvodnění nejprimitivnější. Jak by té představě byl odolal prostomyslný čtenář? Vudcové husitu byli od té doby obestřeni pochybnou gloriolou mstitelu.

O této válce, mythologicky prostě oduvodněné, vypravuje slohem antických historiku; podle jejich vzoru slyšíme řadu ozdobných řečí; aby Koranda mohl pronést svou, kterou zachraňuje Václavovi IV. trún, vynalezen úmysl, sesadit ho.

Řečníkem je také Jan Zischa z rodu Trosnovia, ten sbírá zoufalé lidi a útočí na kostely; ač je sám zločinný, zhrozil se zločinu Adamitů; Žižka oslepl, ale slepému národu líbil se slepý vudce; po každém jeho vítězství slyšíme znovu, že pustošil kostely. Mnichy nazývá — a tu snad čteme tajnou zlomyslnost autora samého — neužitečnými lidmi, kteří nejinak než jako svině v krmníce byli. Je cynik, jemuž nezáleží ani na křesťanském pohřbu, proto pořídí o své pozůstalosti tělesné tak, že masa má se dostat ptákum, a kuže má býti natažena na buben. Ale nedbá valně ani o kořist, praví svým vojínum, že oni jsou všichni bohati, on že nemá z války než prázdné jméno. Ostatní Čechy ovšem více než horlivost víry uchvátila patrně touha po loupežích. Drasticky líčí opilství české. Táboři nebojovali puvodně koňmo, protože nejen pocházeli z nízkých vrstev, nýbrž většinou utekli soudu a vězení. Prokop, kterého si váží jako vojevůdce nepřemoženého, smělého, neohroženého, na sněmu bazilejském řeční směšně a je poučován vlídným kardinálem, atd.

Co do pověstné ukrutnosti husitské shledáváme u Eney pozoruhodně málo o ní, a ještě méně věcí, které by mohly otřásti nervy člověka patnáctého věku. Jen Orebitům se připisuje jakási vynalézavost, při čemž sluší míti na mysli, že zabití nebo upálení kněží bylo zcela jinak ukrutností než sebe horší zuření proti laikum. Že s jménem Žižkovým představy ukrutnosti nespojoval, ukazuje také jeho úvaha o jeho obrazu v Táboře; je to ten, „kterým nejedno město vypáleno, nejeden klášter vyvrácen,

nejeden kostel ohněm zkažen, nejeden kněz zabit." Ale co je horší, české hnutí u Eney stojí velice nízko, národ je nevzdělaný, stojí tak hluboko pod sousedy Němci, k nimž se Enea lichotil, že by toho Poggio nechápal. Ani jejich dogmata, ani učení sekt, v něž vybíhá jejich nauka, ani jednání stran, nic neprozrazuje, že se zde, mimo úžasné výkony válečné, dokázal též kus duševní práce. Čtenář Eneův viděl jen vojska, sebraná ze zoufalého lidu, která ovšem byla nepřemožitelná a vzbuzovala podivení. A věděl přece, že ten lid divoký miloval učení, že nedisputovali tak neuměle, jak je líčil, neměl však příčiny, aby šetřil pověsti jejich.

Vypravuje o svém chovanci, Ladislavovi, nad jehož ztrátou truchlil, připisuje mu úmysl, aby při svatbě sezval takové množství cizích panstev, až by kacíře donutil, by se zřekli svých vymožeností, a dovolává se svědectví lékařů Ladislavových, že poznali značky jedu, že však senát vídeňský jim zakázal ze strachu před Čechy o tom mluviti.

Takový byl obraz českých dějin, a zvláště českých dějin posledních padesáti let, jaký nakreslil přední spisovatel své doby, který, když kniha vyšla, byl již hlavou křesťanstva. Čechové, kdyby jeho dějiny byli dobře četli, byli by ztráceli méně času snahou, získat jej.

Vše, co bylo o českých dějinách psáno před Eneou, zapadlo v zapomnění, nebylo opisováno, neřkuli tištěno, čehož dílu papežovu se dostalo již r. 1475 v Římě, r. 1486 v Norimberce, celkem třikrát v 15., *desetkrát* v 16. století; a čtenou kniha zůstala i v sedmnáctém a osmnáctém.

Magister Václav Písecký první — ve svém listě M. Michalovi ze dne 25. září 1510 — poznal a bolestně pociťoval, jakou mají špatnou pověst Čechové po Italii; tím že je vinen Enea Silvio, který nenaučiv se zákonům historie od řeckých spisovatelů podaných, smýšlí jako vrah Čechů. Ale tento hlas vyzněl na prázdno, z humanistů nikdo si netroufal opřít se uznané autoritě, a v té době již jí čeliti ani nedovedli, zapomenuvše sbírati živé tradice a naučivše se znáti svou zemi jen z Eneova románu.

Dávno před Píseckým již Moravan Jan *Húska*, farář v Uherském Brodě, k žádosti dvou pánů z Boskovic, r. 1487 přeložil dílo Eneovo, a téhož roku, kdy byla psána rozhorčená a správná slova Píseckého, Mikuláš *Konáč*, nevěda o Húskově překladě, přeložil a u Jana Wolfa vydal „Českou Kronyku". Následoval ho Veleslavín koncem století 16., takže řada českých překladů pojila se k nesčetným výtiskům originálu, aby Eneovým dějinám, plodu několika týdnů zotavení, daly význam stěžejné historické práce o Čechách.

Sami husité životopisci mistra z Eney čerpali, skladatelé písní církevních se naň odkazovali rádi, a tím více ovšem historikové katoličtí budovali na něm. Hned příbuzný Eneův, kardinál papienský, Jakub Piccolomini, vypravuje ve svých Commentarii také historii vyslanectví Jiřího, jehož slyšení u papeže byl přítomen, a předešla ji vypravováním

o husitech od Wiklifa[1]. Husovi proti pravověrným mistrům nepomáhají jeho útoky, neboť moc pravdy je veliká, tu vymýšlí jinou lest, pomocí krále Wincislaus, jenž se mimo tabuli o nic nestaral, vypudil Němce, a odtud následuje výtah z Eney, v němž Žižka ani není jmenován; tím více jedná o kompaktátech, kterými Čechové opovrhují, nesrovnávajíce se s církví.

Jiří byl první král haeretik, nedbaje katedrály vešel po zvolení do kostela svého Rokycany. Za doklad své pravověrnosti ukazoval prý list papeže Calista, nadepsaný „Jiřímu, *králi* českému". Odkládal prý válku s Turky, kterou slíbil a na niž naléhal papež Pius; není prý příčiny k ní. A přece Německo skoro jeho rozhodnutím se řídilo, jediná Vratislav kladla odpor.

Z Eney opisoval novoměstský písař Prokop, opisoval J. Nauclerus v Tubinkách ve svém Chronicon universale, které vyšlo r. 1515, a rozstříhal ho a zprávy jeho rozdělil do paragrafů své „Wandalia" Albert Krantz[2] (před 1450—1517). Kniha byla dokončena před koncem století, ale tištěna teprv r. 1519 po smrti slavného učence, theologa, historika a politika rostocko-hamburského. Wandalia byla historií Slovanů a jejich potomků v severním Německu. Vedle příhod pruských, meklenburských a pomoranských jen z donucení kráčejí tu také děje české, ovšem z Eney přejaté. O závod s ním hned na začátku se vysmívá domýšlivosti české, že odvozují svůj původ od věže babelské; proč prý ne hned od Noema nebo od Adama! A kde je jejich historie za tak dlouhou dobu?

Chronologii odbývá ještě humanističtěji než Enea, odvozuje spory pražské od disputace konané v přítomnosti *Karla IV*. Tenkrát Němci zvítězili a to Čechy tak bolelo, že jeden z nich ukazoval svým přátelům otrávené knihy Wiklifovy, které přinesl tajně do Prahy. Z těch knih vybral argumenty některé, těmi na Němce stále doléhali, až Václav učení zařídil po způsobě pařížském a tím Němce vypudil. Ukrutnosti husitské fantasticky přeháněl. Kde končí Enea, stane se Krantz nad míru chudým, vypravuje o době po Ladislavovi skoro jen, že z obou králů nízkého rodu Matyáš se aspoň dobře držel proti Turku, ale Jiří zhoršil zlo, neboť nadržoval kacířům, proto papež Pavel ho dal do klatby a slavně ho sesadil. Ale nedostávalo se někoho, kdo by rozsudek byl provedl a kacířského krále vyhnal. Takový nebyl nikde nalezen!

Tak byly údaje Eneovy každým novým dílem jen „potvrzovány", a v první polovici století šestnáctého byl tak uznanou autoritou, že domácím historikům ani nepřišlo na mysl, aby opravovali jeho údaje, kde se neshodovaly s jejich tradicí.

Mimo české dějiny napsal Enea Silvio a pojal do svého spisu „De viris illustribus" život Jiskry z Brandýsa, jehož seznal při dvoře císaře

[1]) Otiskl Freher, Rer. boh. ant. ss. 1602, 206—221 „Historica narratio de

[2]) . . . Wandalia, in qua de Wandalorum populis et eorum gestis . . .

Bedřicha.[1] Zachoval pohnutlivou a nesčetněkrát po něm vypravovanou historii, kterou pojal též do svých dějin českých, jak starý hrdina žádá na šestiletém králi svém odměnu za své služby.

Z četných jeho listů důležitým a pověstným se stal list ke kardinálu Karvajalovi, který s „dělanou hrůzou", jak praví Goll, vypravuje o jeho pobytu v Táboře.[2] Přehání humoristicky svou hrůzu a svůj odpor k tomu lidu strašného ještě města, jemuž přece přiznává — čehož by z jeho dějin nikdo nevyčetl — že má jedno dobré: miluje učení.

Skvělého úspěchu díla svého se Enea nedožil; přestal býti spisovatelem a nevěda, jakou ránu zasadil památce neposlušného národu, vzal do hrobu sebou hněv, kterým dýše jeho předmluva, hněv poraženého. Přenechal boj proti němu svému drsnému nástupci, v němž nebylo živlu humanistického. Vůči tomuto muži vzal Jiří konečně sám útočiště k humanismu; r. 1466 vstoupil v jeho služby a vyslal do celého světa křesťanského obhajovací spis, plamenný protest, hotový válečný manifest protipapežský, bývalý kollega a přítel, pozdější odpůrce Eneův, Řehoř z H e i m b u r k u. Také humanista, ale zcela jiného rázu než Enea Silvio, u něho skvělá forma a umělecké zřetele nikdy se neuplatňují na úkor věci a pravdy, je především celý muž.

Narodil se v Svinibrodě, stal se v Padově doktorem práv a prosáklý vědomostmi a názory humanistickými vrátil se do Německa.

Enea Silvio rád by z něho byl měl žáka výmluvnosti, ale Heimburk zůstal svým, a jako stál vždy církevně politicky na opačné straně, tak i v rhetorice nebyl nikdy krasořečníkem; Silvio stanovil pro něho pojem zvláštní německé nebo přirozené výmluvnosti.[3] Heimburk sám nestál o chválu „domácího slohu", výmluvnosti, kterou prý zdědil po otci, tím upřímněji šlo mu o věc, pravým leskem řeči je mu mluvit pravdu, připojil-li se k straně nebo osobě, pak byl pevně přesvědčen, že její pře jest dobrá.

S Eneou tvoří opačné póly a nenávidí se upřímně, ještě než král Jiří vzal Řehoře do svých služeb. Po tři léta byl královým rádcem ve věcech zahraničních, pisatelem jeho manifestů i diplomatických listů a soudruhem v klatbě papežově. Byl-li ten spolek šťastný, je pochybno; politika Řehořova utrpěla porážku tím, že se klamal v povaze Matyáše a budoval příliš na ní;[4] odešel od dvora bohatě odměněn, aniž provedl svých smělých předčasných plánů evropského kongresu knížat.

Hlavním plodem humanistického spisovatelství Řehořova v Čechách je skvělá jeho Apologie, odvolání proti klatbě, klassická památka právnická. Král odvolává se od papeže, jehož jako soudce zamítá, odůvodniv to posudkem celého jeho chování, k římské stolici a odtud ke koncilu a odtud, humanistické novum, k veřejnému mínění.

---

[1]) Bibl. Lit. Ver. Stuttg. I.

[2]) Palacký, Děj. IV. 1. 399. J. Goll v Lumíru r. VI. 407.

[3]) Voigt, Wiederbelebung d. klass. Altert. II. 285, 287.

[4]) Bachmann, Über König Georg und Gregor von Heimburg. MVGDB 35. 144.

Jako biskupové nemohou býti odsouzeni bez vědomí biskupů téže diecese, tak ani on, král tím nechce býti, jakožto arcibiskup říše a pán a ochránce svých biskupů. Potrvá-li papež v hněvu, král obrátí se k obecnému koncilu, jaký mělo býti dle usnesení bazilejského každých deset let, obrací se stejně k budoucím papežům a každému ctnému muži práva a spravedlnosti milovnému. V takové věci vždy obhájce spravedlivosti, každý přítel práva i nižšího stupně bude nad utlačovatele.

Tuhé kališnictví Jiříkovo a humanisticky povznesený názor Řehořův nalezly v této Apologii shodný skvělý výraz; ovívá nás dech německé reformace z jejích vět.[1])

Tři léta po apologii Heimburkově vyšel první humanistický plod domácí. Z kanceláře císařské pronikl humanism také do české a z prvních nositelů jeho byli bratři z Rabštejna, Prokop, český kancléř, a mladší *Jan*, probošt vyšehradský, doktor bononský, vyslanec Jiřího k papeži[2]) a věrný jeho man, přes to, že byl katolík a duchovní hodnostář. Když horlivci katoličtí zdvihali válku občanskou, byl by rád zůstal neutrálním a aby toto stanovisko obhájil, napsal r. 1469 svůj „Dialog".

Spisovatel shromáždil dovedně a vtipně, poněkud podle vzoru Eneova Pentalogu, čtyři hovorníky: Zdeňka, který má smutnou úlohu, že jako světský pán musí přesvědčovat duchovní o povinnosti, poslouchat papeže i proti králi a vlasti, Viléma z Rabí, který nemilosrdně odkrývá sobeckost Zdeňkovu, která tento důvod jen předstírá, Švamberka a sebe, duchovní velmože, kteří by rádi zachovali věrnost ke králi, ale jsou ovšem povinni poslušností papeži, jenž neúprosně velí válčiti proti Jiřímu králi. Nenuceně a přece plánovitě postupuje hovor, zachovávaje zdání volné konversace a historické skutečnosti, aniž tím trpí logičnost stavby myšlenkové.

Tak dialog se stal pomníkem hanby Zdeňkovy a slávy Jiřího a Čech, probošt vyšehradský zná nebezpečí války, ke které má býti donucen, zná moc Čechů, osvědčenou v nedávných bojích, a je hrdý na ni.

Ale především je dialog pomníkem krásné duše a vysokého humanistického vzdělání svého původce, z něhož učenost ani kněžské pomazání nesetřely Čecha a pána z rodu těch nepoddajných a šíleně smělých šlechticů, pouštěvších se v boj s celým světem. Nesnižuje ho, že z něho mluví také uražená samolibost, když strana dala plebejským a nevzdělaným církevním hodnostářům mluvit za sebe. Zůstává proto týmž hrdým, uvědomělým českým vlastencem, jenž by tak rád docílil jednoty i pod králem kacířským. Tomu uvědomělému vlastenectví naučil se na cizí půdě a nalezl v cizím jazyku a jeho pokladech literárních pro ten cit výraz nebývalé krásy. Na domácí však tradici buduje, když přes povinnou poslušnost církevníka dospěl k myšlenkám revolučním, jako k oddělení

[1]) O Řehoři je velká literatura, Brockhaus, Gregor v. Heimburg, 1861. Palacký Apologii vydal ve Fontes rer. austr. Dipl. 20, 647—660 (1868).

[2]) Truhlář, Počátky humanismu v Čechách. Rozpravy III. tř. Čes. Akad., roč. I. č. 5 (1892) a jinde zde [illegible].

moci církevní a světské, odporu k násilnosti, v jaký vyvrcholily též manifesty táborské a jenž zrál v schůzkách bratří.

Jeden český humanista a jeden jeho plod za vlády Jiřího, váží však více než desítky pozdějších, a doba Jiřího je jím osvětlena tak, jak toho zasluhuje; ale kdežto historie Eneova se stala knihou nejčtenější, dialog dřímal v několika málo rukopisech a příliš pozdě, jen pro nové dějiny včas, byl zase objeven.[1])

Je však pozoruhodno, že v době, kdy Čechy jsou zmítány marnými pokusy, aby se smířily s církví a při tom uhájily těžce získaných vymožeností, ozývají se opět, jako kdysi u hranic kostnických, Čech, Němec, Vlach, rodí se tři plody humanistické ceny trvalé, formálně vynikající, významem svým daleko přestihující požadavky dne, ukazující vysoko nad vřavu a zaslepenost bojujících stran. Jeden pojímá dějiny kacířského národa umělecky s povýšeného stanoviska lehce zakrytého pohanství, druhý nalézá pádný výraz pro svobodu světskou od moci duchovní a třetí, vzniklý v největší závislosti na církvi, dospívá k myšlenkám snášelivosti a oddělení obojí moci.

V době vladislavské humanismus se valí do Čech proudem. Uzavřela-li se mu na věčnou škodu svou a národa universita, tím více vniká do kanceláří a do literatury; ale význam latinských jeho plodů klesá při tom hluboce, díla, které by se mohlo přirovnat k památníkům krátké doby Jiřího, nevydala. Je-li zdání jiné, měly-li Čechy tenkrát největšího básníka a mecéna Německa v jedné osobě, Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, pak úsudek vstevníků, živený vzájemnou chválou, už dávno není naším, přes to, že celá století ještě jej opakovala a hlásala slávu „velkého Čecha", nevědouce nebo nechtíce věděti o větším: první světlo na nebi vladislavském již nesvítí.

„Velký Čech", a musíme samozřejmou pravdu, že jím byl, dokazovat proti jeho vlastním, nesmyslně upotřebovaným výrokům.[2]) Velký básník a je třeba vyhledat lupou ze svazku jeho děl nějaký verš, který podnes uchvacuje citem nebo vtipem, velký mecén, který sebral ohromnou knihovnu, a ani o jedné své knize nevyslovil soudu směrodatného ve své korrespondenci, žádnému rukopisu nevěnoval filologickou péči tehdejších poetů, aniž svěřil jej tiskařskému umění, za jehož vynález Němce tak velebil. Velký muž, a je vtělená ješitnost, tráví léta plná síly v idyllickém procul negotiis, čeká na úřad církevní, vrní nad zkažeností doby a nedá ni jediné kloudné rady, jak ji odpomoci, velký duch, a utkvěl na úzkoprsém smýšlení stavovském a na středověkém názoru náboženském.[3])

[1]) Překlad Dialogu v Palackého Dějinách; o něm J. Truhlář v Počátcích, Bachmann v MVGDB 33.

[2]) Můj referát o Wolkanových Dopisech v ČČH I 260—69.

[3]) Velkou literaturu o Bohuslavovi slušno hledati u J. Truhláře, Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. v Rozpr. Č. A. III, 3. 4 (1894), kde výstižně a zevrubně jednáno o celé době, zvláště o humanistech později uvedených; Truhlář vydal také Listář Bohuslavův.

Husitství v básních muže, jenž byl vychován v náboženství pod obojí, ale stal se v Italii kosmopolitickým latiníkem se sklonem k citům německých přátel, říšským občanem velké Germanie a fanatickým římským katolíkem, nezaujímá mnoho místa a rozhodně poznáváme více smýšlení básníkovo, než víru českou. Snaží-li se příbuzného četnými básněmi přesvědčit o výhodě být katolíkem a když se nedá, spílá mu a popravuje ho in cotumaciam, nedovídáme se nic o Henrikově přesvědčení ani o jeho mravích. Rovněž nářky na zkaženost doby nepřesvědčují nás, že by nebyly mohly vzniknout i v zemi pravověrné, kdyby osud tam byl básníkovi dal žíti.

V písni k svatému Václavu ideálem je mu doba Otakarova, kdy říše sahala k dvěma mořím, a zkaženost nejeví se jen v tom, že učeným se zdá, kdo opovrhuje svatostmi velkého Říma, než i v smělosti hovoru, kde se pochybuje o odměně a trestu, ba hlásá se filosofie Epikurova (v tom je patrně nějaká tradice humanistická; také Dedekind, o nemnoho let později, dává mladým „grobiánům" rozvinovat filosofii pohanskou a bezbožskou), ale básník naříká jen na množství sekt a prosí světce, aby od nich pomohl; v elegii na Matyáše není zmínky o jeho poměru k Čechům a k tchánovi.

Nad list Bohuslavův „O Praze a mravích Čechů" napsal někdo zlomyslně řecký verš, značící, že to řekl někdo z Čechů samých, tak nepěkný zdál se jim obraz, tu nakreslený. Začíná od Libuše, přirovnávaje český starověk k mythické antice, líčí Prahu, stále připomíná zkázu počavší před sedmdesáti lety, ale pozoruje, že se zase zdvíhá Menší město ze zhouby.

Tím hůře pochodil lid, slouží břichu: jak jeden žízní, žízní všichni, vtipkuje s Eneou; vlídni jsou k cizincům, vyjma Němce, které pokládají za největší nepřátele svého náboženství, ženy jsou krásné, poněkud tělnaté, obě pohlaví sklonná k vilnosti: „nápadno je, že ve velkém tom městě není žádného z těch domů, které slušnost nerada jmenuje". V písni k sv. Václavu přece psal o lupanárech, jakoby jich tu bylo hojně, taková je reálnost a originalnost v této poesii. Kněží té sekty míní, že nelze trpět veřejnou neřest, byť jen, aby se předešlo šíření neřesti do rodin; nečekáme, že by se básník byl přesvědčil, zda mravní poměry byly lepší v městech s lupanáry, nebo měli-li pravdu *tamní* mravokárci. Stačí položiti vedle toho obrazu jen vypravování prostého — a důkladně předpojatého! — žáka Hanse *Lintbacha*,[1] abychom poznali, jak přehnané a křivé je celé to líčení.

V listě psaném některému českému humanistovi (ne Adelmannovi, jak chybně jej označil vydavatel Mitis) čteme jakýs přehled dějin českých. Syn Karlův nebyl hoden trůnu zděděného, byl hanbou rodu svého, ctil Venuši a Bakcha, opovrhuje Martem a Palladou; zavržen knížaty a lidem

[1]) J. Nováček, Český Lid VI. (1897), 269—275

trávil věk neslavný. Pak vyřítilo se na nás, co furií rodí Avernus, tu prchly všechny ctnosti, města svítila plameny a Sas pomořský zhrozil se krvavého Labe; meče a střely hrozily, strašně zněly rohy válečné, rolník byl vyhnán a úrodná půda vydala trní a hloží, vinice marně se dovolávala pečlivé ruky, nikdo nechytal zvěře, kde bývalo město, rostla tráva . . .

Vše tak cize, jakoby šlo o to, opěvat záhubu Troje nebo Karthaginy; že český státník píše o nedávné historii své vlasti, nikdo by nepoznal z pěkných těch veršů.

Je dobře, že vedle slunce na českém nebi humanistickém svítil také měsíc, a že úsudky Bohuslavovy nejsou jediné.

Viktorin Kornel ze Všehrd ve všem stal se opakem slavnějšího soka, byl uvědomělý Čech naproti světoobčanovi, pevný kališník a protipapežský proti katolíkovi, výhradně český spisovatel naproti latinskému básníku, vážný pracovník, který uplatnil novou vědeckou methodu na právu českém, vedle požitkáře estetického; Bohuslav předku svých nerad vzpomíná a vzpomíná-li, nemá dosti slov odsouzení a hany pro své krajany, Viktorin, by sto jazyku měl a tolikéž úst, železny hlas a měděné peřie, nemohl by ani mluviti ani vypsati, jaké sú chvály hodni Čechové staří . . . Bohuslav kreslí hrozný obraz husitských bojů a nejraději by spálil Prahu, Viktorin velebí Žižku a vroucně se ujímá poddaného lidu, upřímný kališník splývá s humanistou. Příkladem těch, kdo se nad spravedlivým neslitovali, jsou mu ti, kdo „nevinnú *hus* na oheň ven z země vydali“, jejich pamét zahynula, ani rosa nebeská na ně neprší.

Jedno je jim přece společno. Právě jako Čechové Bohuslav i Viktorin spojovali humanistickou učenost a ducha antiky s hlubokým náboženským přesvědčením, kdežto v Německu, zevně zcela katolickém, odráží se smýšlení, které současně ovládá římskou kurii: jednotné náboženství nebo skoro jen kultus zachovat pro nevzdělanou massu všemi prostředky zevní moci a při tom hovět v kruhu vyvolených vzdělanců filosofii pohanskobezbožské a jí řídit své mravy.

Konrádu Celtovi (1459—1508), prvnímu korunovanému básníku Německa, vynesla jeho nechuť ke mši místo mezi „svědky pravdy“, předchůdci reformace, které zaznamenal Flacius Illyricus; že ne úcta k tělu a krvi páně ho pudila z chrámu, dokazuje jeho poměr k Čechům.

Na své pouti po universitách a jiných sídlech nové učenosti a poesie zavítal r. 1491 do Čech, které v jeho paměti žily neblahou vzpomínkou na plagiát, jehož se dopustil před pěti lety na Bohuslavovi, který ho za to peskl jménem dvounohého osla,[1]) a neostýchal se pranic, přijmout pohostinství Jakuba ze Stříbra, utrakvistického professora, kterého pak uvedl v nejtrapnější rozpaky, když se prozradilo, jaké žerty učenci podobojí si dali líbit, chtíce se zdát humanisty povznesenými nad předsudky davu, jako byl jejich host. Celtes sám prchl bez loučení v deští z Prahy, obávaje

[1]) J. Truhlář v ČČM. 1897, 337.

se trestu, jakým usnesení sněmu kutnohorského z r. 1485 hrozilo tupiteli jednoho z obou vyznání.

Celtes[1]) posmíval se přijímání pod obojí a přijímání dítek; jak silný to lid, který tolikrát hltá boha, kalichů malováno tu tolik, jakoby tu byl chrám Bakchův.

Roku potom napsal „Panegyris" na vévody bavorské, v níž vyčítal Němcům, že trpí kvetoucí říši cizího jazyka a tvrdošíjné víry. O desetiletí pak později jako uznaný učenec a korunovaný básník, oslavovaný každým, kdo chtěl býti přijat do některého z jeho spolků poetických, napsal na porážku čtyř tisíc hanebně zražených českých žoldnéřů, kterou dvorní poesie vídeňská povýšila na porážku Čechů, Boemannů, vůbec, panegyrickou „Rhapsodii" nad vítězstvím krále a sedmi volitelů nad Čechy, oslaveným Foebem, Merkuriem, Bakchem a devíti musami.

Nechutná skladba je provázena komplimenty vídeňské „Sodalitas literaria poetarum", a olomoucký humanista, místokancléř krále českého, Augustin Kasenbrot, zvěčnil se vtipem, že místo Boemanni sluší psáti českolatinskou nestvůru: Bohemandi, bohožrouti. Zde tupeni Čechové, zde tupena hus, která letěla k německým labutím, a aby důstojné bylo zakončení, čteme tu sapfickou ódu, oslavující venkovský klid „Bosla", Bohuslava, jenž se vzdaluje kacířské Prahy, města, které nevyrovnatelně krásnou polohou (Celtes tedy viděl okem v Italii vzdělaným krásu Prahy) napodobuje město sedmi pahorků, kde však žije zuřivost v myslích vnuků, která v době tyrana *Sižka* bořila tolik památek staré slávy, nyní ležících v ssutinách. Vládne se tam špatně, luza rozhoduje, ten ctí mrav římský, onen řecký, jiní sledují kacířství pohanské a nové rity, chválí zapověděné zákony Anglicana Bicleph — Bosle, ty moudře město opouštíš, žiješ na venkově, nasloucháš zpěvu ptáčků, pěstuješ révy, lstivě lovíš ryby, honíš zajíce a unaven kocháš se studiem hvězd a přírodních věd.

Bohuslava bylo lze oslavit v panegyriku na porážku českou: neztotožňoval se s poraženými, sám oslavoval vítězství, kynoucí králi Maximilianovi v této válce, zavíraje v básni zrak i srdce porážce krajanů.

Útoky Celtovy jsou u nás známy z uvedených prací Truhlářových, na něž musí býti poukázáno. Ale tyto úvahy výborného a nezapomenutelného badatele byly stíhány zvláštní nepřízní osudu. Jednak r. 1880, kdy vyšel první jeho článek, nebyly ještě vydány epigramy Celtovy; když pak vyšly o rok později[2]), nepoznal jich a pro knihu z r. 1894 jich neužil a což jest ještě osudnější, panegyrik (ῥαψῳδία) znal jen z kusého výtisku v knihovně Klementinské, kdežto úplný exemplář této vzácné knihy (2. vydání ?) chová mezi svými knihami nevím, ovšem od které doby a Zíbrt v Bibliografii 4, 4302 se o tom nezmiňuje, ač cituje Truhláře) knihovna

[1]) J. Truhlář v ČČM 1880, 484 „Kterak se zachovali nejstarší humanisté k národu českému," pak na u. m. v Rozpr. Č. Ak. III. tř. ročník III., 4, 125 sl.

[2]) K. Hartfelder, Fünf Bücher Epigramme von Konrad Celtes. Berlin 1881.

musea Českého. Na základě tohoto materiálu Truhlářovi neznámého bude třeba připojit několik doplňků.

Především dlužno konstatovat, že mezi českými epigramy Celtovými jsou dva, z kterých jeho kališničtí přátelé mohli míti upřímné potěšení; první dává výraz svrchovanému skepticismu, ne-li indifferentismu (I., 65): Papež Husa, „oplakání hodnou obět" odsoudil k upálení a jeho stín dal Kerberovi, ale české chrámy velebí Husa a spojují ho s bohem; kde je pravda, papeži?

De rogo Joannis Hus.

Conflagras vivo lacrymabilis hostia busto,
Cerbereoque datur umbra voranda cani.
Bemorum sed templa tuas amplissima laudes
Concelebrant supero te socianda Jovi.
Dic mihi, quo tanden possim cognoscere verum,
O princeps Latii splendide concilii.

Druhý (I, 68) obsahuje český úštěpek proti papeži: když papež proklel naši zemi a naše ženy, aby nerodily, bylo tolik v Čechách vína a obilí, že nestačily stodoly, a všechny matky rodily trojnásobně.

Cavillum Bemorum in Romanum pontificem.

Dum Latiale caput nostram exsecraverat oram,
Et nullo, dixit, germine terra vire,
Nullaque sit Bemis foecundi femina partus
Intententque graves sidera moesta lues,
Tanta fuit Bemis foecundi copia Bacchi
Et tanto tellus foenore dona tulit,
Ut vix maturas caperent plena horrea messes,
Et cunctae matres pignora trina dabant.

V Rhapsodii naproti tomu, pokud nebyla známa Truhlářovi, není nic, co by českého čtenáře zvláště zajímalo; císaři gratuluje všech devět mus. Clio ho velebí, že zvítězil první nad bojovnými Čechy:

Bemorum de gente fera, quam tu inclytus sumis
Militibus gravidam, fortem belloque ferocem
Sternis et ingentes das primus in agmine strages,
Dum nostras temere tentant invadere terras

přirovnává je k stádu býků, s nimiž bojuje a jež přemůže lev. Thalia líčí, jak prchají a jak část jich vede císař do Řezna spoutaných jako pastýř dobytek k večeru, aby duše prodejné otroctvím pykaly tělem:

Tale Ratisponam ducta est fera turba sub urbem
Venales animae luiturae corpore poenas.

Melpomene velebí habsburský rod, Euterpe neodolatelnost útoku Maximiliánova, Polyhymnia jeho mládí, v němž se tužil, tak že Erato může vynášet jeho obratnost v boji; Terpsichore líčí jeho slávu, kterou podle slov Calliopiných překoná všechny dřívější císaře; Urania věstí, že přijme korunu římskou, vyžene Turka i Čecha z Evropy:

Finibus Europae dum pelles fortibus armis
Turcum et Romana Boemannum lege solutum,
Qui duo conturbant felicia saecula nostra,
Hic fidens iaculis. hic silva et montibus altis,
Tanquam nativo quis clauditur undique muro ...

Potom Bacchus tančí se satyry a zpívá strofami sapfickými o ochránci tolika poetů a přeje mu,

Ut queat nostris removere terris
Perfidum Turcum gladio minaci,
Sarmatas ultra Suedosque pellens
Cum Boemannnis.

Král na blahopřání odpovídá, že nikdo neodejde nepodarován. Potom je epigram o Husovi, jejž osudné jméno předurčilo k upečení, když chraptivý chtěl zpívat mezi almanskými labutěmi; v epigramech I, 67 končí tímto vtipem, v Rhapsodii připojeny neorganicky tři disticha proti Čechům nynějším.

Podivná jsou Truhlářova slova (Rozpr. 127): „Obměnu tu neumí vysvětliti ani Klüpfel, ani my neumíme", proč totiž místo začátku ódy na Bohuslava

Bosle Bemorum decus et ruentis

zní začátek v rukopise normberském

Albe, Bemorum decus ...

Vždyť pravou příčinu naznačil sám dávno před tím v ČČM. 485*: „Českému uchu musilo oslovení Bohuslava zníti komicky". . . Tak patrně znělo a kdežto Celtes mínil, že Bohuslava na vynikajícím místě, hned po císaři, povznesl k hvězdám a vzbudil u krajanů závist a lítost, že se také nezachovali lépe k poetovi, který rozdával nesmrtelnost, rozlehl se po Čechách hlasitý smích, který *Bosla* nemálo mrzel a jeho vděčnost důkladně mírnil; sám Celtes to patrně poznal.

Celtes nebyl z humanistů jediný, kdo oslavoval vítězství řezenské; s udivením poznáváme, jaká váha právě této bitvě připisována, jak teď konečně pokládali četní Němci své porážky před sedmi a osmi desítiletími za odčiněny. Tak smýšlel zajisté slavný Jindřich B e b e l (1472—1518),

který byl vítězstvím nadšen k dvěma básním.[1]) První, věnovaná královně Blance Marii, je Ecloga triumphalis, v níž Faustulus, Lycidas a sbor ostatních pastýřů projevují svou radost nad vítězstvím. Faustulus přinesl zprávu z Řezna. Snad jste slyšeli, řekl mu tam starý pastýř, jak česká *cohors* neposlouchá ani císaře ani církve, jaké války vedla proti sousedům a jaké loupežníky chová. Vím, odpověděl jsem, co ví celý svět; bohužel, po léta zuřil ten lid proti našim polím, chatám, pastýřům i kozám. A tento rod císař potřel. Lycidas jásá, volají pastýře a sborovými písněmi s refrainem velebí šťastnou dobu, kdy ani medvěd, ani vlk ani liška jich nebude loupiti. Neboť český lev, dosud tak obávaný, kterým jsme tolik již trpěli, již ustrašené bojí se vyjít z vlastních skrýší, leží poražen, pastýř i stádo budou bezpečni . . Maximiliána, otce vlasti, chvalme, a velebme mír, který nám opatřil.

Hledíme-li udiveni na tuto licenci básnickou, která vítězství řezenské nad plukem žoldnéřů, placených falckrabím, pokládá za vítězství nad českým státem, nijak nedotčeným, ba spřáteleným, žasneme tím více při básni druhé: básník vítězstvím nad Čechy tak plně pozbyl rovnováhy duševní, tak málo zná politické poměry, že vyzývá všechna knížata německá, aby spojenými silami — dobyli Čech!

Nunc properate, duces Germani, Martis proles, teď chystejte své framey, volá znalec nedávno objevené Germanie Tacitovy, nedejte se soukromou politikou odvrátit od zbožné, spravedlivé, *snadné* války, máte příležitost svrchovanou, porazit Kristovy nepřátele a Čechy zpurné německými ranami podrobit Kristu nebo vyhubit železem. Styďte se, že odpadlík od víry svaté církve v lůně německé země beztrestně pychá a vesele získává slávu válečnou. Nelekejme se nepřítele barbarského, divokého, smělého, kterého předkové nedovedli v mnohých válkách porazit. Teď jest čas, teď bůh pomáhá, Maximilián Vás vede, a z kořene budou poraženi, když nesčetné (!) jich čety nedávno do jednoho potřel. Líčí pak boj. Vyšli z domácích lesů a hubí chaty venkovské, daleko i široko pálíce, a neustávají, jako vlk, když vpadl mezi pasoucí se brav, neustane, dokud těla všech ovcí neleží. Nic jinak oni nevěřící, od chlapectví zvyklí žíti z loupeže: vše hubí, až žaloby ubohého lidu dojdou sluchu královu . . dlouho stojí pevni šikové nevěry a mnoho krve proléváno, až je naše vojsko spořádanější obstoupí smrtonosnými zbraněmi odevšad; tu prchají, přijímají rány do zad, hynou na útěku, toho kůň, toho kopí, toho meč nebo střela rázná usmrcuje. Konečně smutné zajatce s rukama nazad svázanýma veda, král triumfem kráčí do zdí krásného města.

Nuže, spěchejte, nevěřící rod teď bude moci udatně býti vyhuben a naše země od hanby očištěna; poraženi nepřátelé ničeho se již neodváží, otrockým strachem a hanebným studem. Udatnost vůdcova vám připraví četné triumfy.

---

[1]) Otištěny u M. Frehera, Rer. germ. ss. II. 2. vyd. (1717), str. 507—529. O datování Arne Novák, L. f. 36, 227.

Slavný humanista a právník Oldřich Zasius (1461—1536), maje řeč k císaři jménem universisy friburské, oslavoval rovněž vítězství nad Čechy, jejichž jméno bylo kdysi tak hrozné, že velká vojska, než ještě je spatřila, byla obrácena na útěk; ty však jsi na ně nic netušící s malou četou udeřil, že ač velmi udatně se zdáli odporovat, tvým nezadržitelným útokem jsou poraženi . . . Ty ukázky fantasie válečné humanistů německých stačí.

Italskému humanistovi, který opěval celou válku landshutskou a ovšem také episodu českou, vzpomínky na husitské války nevadily a sotva si vzpomněl, že Čechové jsou kacíři. Byl to Richard Bartholinus, kanovník kathedrály v Perugii, který provozovav doma umění řečnické a básnické, účastnil se různých vyslanectví a došel zvláštní slávy při dvoře Maximilianově; císař sám jej korunoval básníkem, udělil mu titul comes palatinus a dal podnět, aby učená jeho *Austrias*,[1]) složená r. 1504—1507, byla patřičně vydána a kommentována. Slavný švýcarský učenec, sekretář císařův, pozdější reformátor svatohavelský, Vadianus, vydal ji poprvé r. 1515 a Jakub Spiegel z Schlettstadtu, rovněž člen císařské kanceláře a později tajemník Ferdinanda I., napsal k ní scholia, která mnohonásobně převyšují její objem, a takto rozmnoženou ji otiskl r. 1531; J. Reuber pak pojal r. 1584 báseň i s těmito výklady do svých „Veteres scriptores" . . . Sám Pico de Mirandola provázel ji slovy uznání a vyčítal básníku jen přílišné mythologisování, proti čemuž se Bartholin hájil allegorickým výkladem.

Čechy uvádí Austrias hned na konci knihy první, kdy Ruprecht dostává klamnou věštbu:

> Bellum ingens caedesque cano, Rhenumque cruore
> spumantem aspicio, venient in regna Boemi
> auxilio, Martemque cient, Francosque sub ictu
> prosternent primo atque undabit sanguine Rhesus . . !

což jest právě tak dvojsmyslné, jako konec věštby:

> Ne dubita, dabitur requies finisque malorum,
> nam te victurum promittunt numina regem,

který hlásá klid smrti a vítězství krále německého. O pomoci Čechů děje se pak zmínka: na př. v deváté knize jistý Cymmon (zrádce) odvrací spoluobčany od boje odkazem na českou pomoc (Reuber, 651):

> aderunt, sic fama vagatur,
> indomitae gentes pugna, totusque Roberti
> Albis in auxilium.

---

[1]) De bello Norico ad D. Maximilianum Austriados libri XII.

Desátou knihou dochází konečně, když bohové již usmrtili Roberta, na bellum Bohemicum. Císař (669) spěchá k Řeznu; tam tábor rozbili Martovci Čechové, lid boha neznalý, zuřivě vyčkávajíce bitvu. Caesar oslovuje své vojsko, že proti nim stojí rouhavý contemptor deorum, a že Němci, kteří jediní odolali Římanům, nemají trpět, aby je drancoval nepřítel, jenž, neznaje válčit, jen slepě jako zvěř se vrhá v boj.

> Ergo ne de nostra dubitemus pellere terra
> hoc genus infidum? pugnaque lacessere victa
> agmina? quae nullos norunt certaminis usus
> sed qua se effudit bellandi infraena cupido,
> prorumpunt, hostemque vocant de more ferarum.

Tisiphone zatím (675) vkročila do táboru českého, pobízí k boji a vzněcuje zuřivošt; všichni chopí se zbraní a připravují vozy a střely, mezi nimi překrásná Pantho, vůdkyně tisíce dívek, ozbrojených luky; byla jako slavná Hippolyta, choť Theseova. Čechové bojují nepořádně a hlučně, Austriadé mlčky (rozdílu tomu se naučili od Řeků a Trojanů, čehož si učený Spiegelius nepovšiml), ony pudí furor, tyto gloria Martis: Čechové potřeli franskou jízdu, která se nepozorně vrhla v boj, ale císař sám zabíjí české hrdiny, kteří slovou: Melargus, Lyeus, Dorchas z Prahy, Syris, Lycetes, zahalený ve vlčí kůže Thearcus, jehož nezachránila jeho mitra, atd. Podobná jsou jména odpůrců a obětí vévody brunšvického a hrdin jiných. Pantho na jazygském rychlém voze vyrazila, je však přemožena a raněna a doporučuje se milosti vítěze (Kazimíra). Čechové ustupují k šiku vozovému. Tu Minerva, vzpomínajíc drahého Ottona (Otakara), spěchá k Amphitritě a vyprošuje si spasný déšť. Císaře ovšem nezastraší, ale přece je nucen vzíti vojsko do tábora zpět; Diana obrací se na bratra Phoeba, aby vody zahnal. O třetí stráži noční došla na bojiště smutná zpráva o smrti Ruprechtově a vojín český kolísá, má-li prchnout nebo vytrvati. Z jitra pak jsou Čechové ovšem poraženi, jejich princeps Agartes marně je napomíná, je raněn Austriadovým kopím, marně se jich ujímá Minerva.

V jedenáctém zpěvu slyšíme, že raněný Phyaltes doběhl do Prahy a umíraje zvěstoval porážku; ženy pražské drásají si tváře a bijí se v prsa, pak se vypraví, aby si na císaři vyprosily těla padlých, plavou přes Dunaj jako kdysi Cloelia, a Caesar, který již propustil živé, vyhovuje jejich prosbě; po pathetických řečech pohřebních vracejí se ženy do Prahy.

Bartholinus znal patrně dobře Enea Silvia a při Čechách myslil na Vlastu a její družky, ale o Čechách své doby měl vědomosti velmi nepatrné a obraz bitvy kreslil úplně nezávisle na skutečnosti.

Na sjezdě králů ve Vídni r. 1515, při zasnoubení vnoučat Maximiliánových pronesl Bartholinus řeč,[1] v níž před králem českým velebil vítězství císařova a nemohl se vyhnout ani české bitvě: je prý slavné i býti

[1] Freher, Rer. germ. ss. II, 363 (Struve 660).

poraženu od takového vojevůdce a nikde nebylo bojováno udatněji a nebezpečněji. Císař se podivoval Čechům a nejen milostivě ušetřil zbylých, nýbrž naplnil bojovný ten národ takovou náklonností, že mu čeští žoldnéři osvědčili znamenitou věrnost, zvláště při obléhání Morana, kde musili jísti maso hnusných zvířat.

Podobně známý Jan Faber v pohřební řeči nad Maximiliánem ve Welsu praví: „Nikdo potom císaře nemiloval vroucněji, než Čechové, kterých pro znamenité jejich ctnosti a neporušeného ducha si císař vysoce vážil, a užívaje jich ve válkách, zkusil jejich věrnost.“[1])

Bebel ve svých slavných „Facetiae“ (z r. 1508—1512) zustal svému smýšlení o Češích věren; z francké země kat se v Čechách stal kacířským knězem, a když se ho udiveně tázali, jak je to možno, řekl: Jaký národ, takový kněz. Čechové bez zpovědi chodí denně k stolu Božímu, začíná jiná anekdota; Polák zloděj, Čech kacíř; mezi nicotné věci patří také český mnich.[2])

Ve svém Triumfu Venuše pak tolik napovídal na mnichy a jeptišky, že Čechy tím jaksi ospravedlňoval; ale ač bývá zván předchůdcem reformace, o reformaci české svého smýšlení neměnil.

Je však zajímavo, že jeden z prvních napodobitelů jeho, Adolphus strassburský, ve svých Facetiae vypravoval také, co odpovídají Čechové, když jim doporučují odpustky: jsou prý dvě skříně, v jedné jsou zásluhy Kristovy a ty nelze vyprázdnit, druhá je papežova a tu nelze naplnit.[3])

Z humanistů českých Řehoř Hrubý z Jelení, kterého Bohuslav, pro špatné verše jeho, také nazval dvounohým oslem, osvědčil se důstojným žákem Viktorinovým v próse překladů i originálu. Z nich vyniká jeho „Napomenutí k Pražanům“ z r. 1512, v němž stručně shrnuje historii války husitské: bůh soudem spravedlivým pro Husa svatého poslal Žižku jako metlu svou na duchovní.

A překládal Erasmovu „Chválu bláznovství“, protože pozoroval, že Erasmus, římský kněz, kárá věci, o jichž odstranění se přičinili „naši staří Čechové . . . v Bazilii a jinde“.

Václav Písecký pak, který tak těžce nesl zlé působení Eneovy historie a prohlédl její vady, nedočkal se věku, aby ji snad mohl na základě své znalosti řeckých historiků nahraditi dílem lepším, ani aby mohl obroditi pražskou universitu humanismem, kterému se v jeho podobě katolické zavírala.

Mikuláš Konáč z Hodíškova naproti tomu r. 1505 tuto historii přeložil humanistickou češtinou jako „Českou kroniku“; vynechával nejostřejší místa anebo je zmírnil nejapně a neslohově: z „arcikacířů“ se stali „věrní synové církve“, o nichž pak mluveno stejně zle, jako v originále.

---

[1]) Freher, Ss. II., 413 (734).

[2]) Facetiae III., 13, 101; I., 9; IV., 6.

[3]) K. Hagen, Deutschlands literarische und religiöse Verhältnisse im Reformationszeitalter I., 406, Erlangen 1841.

A v předmluvě dokonce on, kališník, vykládá počátky husitství zcela tak, jak činívaly katolické polemiky: z touhy po bohatství pražské kapituly.

Jak málo si těch neshod byl vědom, ukazuje jeho úvodní báseň, psaná rýmovanými strofami sapfickými:

Tato kronyka národu českého
právě dotyká od pojitie jeho,
kteří bývalí knížata a králi
vlast spravovali

do času krále Jiřího prvnieho;
i věci dále kraje okolního
též oznamuje, mírně vypravuje
a vypisuje.

Kterýž Eneáš Sylvius řečený,
slavný muž v ten čas a velmi učený,
duovodně sepsal, z mnohých kronyk vybral,
Alfonsovi oddal,

arragonskému králi přejasnému,
chtěje každému zjevit smrtělnému
jací bojové v Čechách a mordové
byli ohňové,

Kterak Jan Žižka, ačkoli jsa slepý,
kniežata řiešská, jiné Němci cepy
také nahrával, ciesaře přemáhal,
z země vyhnával.

Protož jie sobě neobtěžuj čiesti
nebť muože tobě užitek přinésti,
Čechu, Slováku, Moravče, Poláku,
chvíli všelijakú.

Na počátku šestnáctého století, sto let po Husově vystoupení, končí raný český humanismus; katolíky posiluje k týmž útokům, kterými Řím doléhal po století, kališníky činí spíše shovívavými a vlažnými, uče je zapírati husitskou minulost.

Žádný Čech nepokusil se od husitských válek, aby humanistickou latinou nakreslil celkový obraz hnutí husitského, a činil-li tak písař Prokop, ten pokus stačí právě na důkaz, že se o to pokoušet neměl. Je záhadno, kde tento starý písař novoměstský a bývalý učitel na pražské universitě vzal víru, že by se mohl státi historikem, když přece nedovedl napsat věty, aby neopisoval. Jeho spis byl ovšem tendenční, maje dokázat, že kostely pražské patří katolíkům. Úvod svého Chronicon novae civitatis pragensis opsal z Vavřince z Březové, zbarviv jej římsko-katolicky, kvetoucí stav země české za Karla IV. vypisoval z Enea Silvia, až ho opisování omrzelo a

odkázal na pramen, a nedovedl díla svého, psaného r. 1476, dále než k roku 1417; končí zprávou o příchodu cikánů, předobrazitelů Táborů. Kde čerpal ze ztraceného nyní pramene, zanechal několik zpráv odjinud neznámých a tím se přece zavděčil historikům.[1])

Čeho zanedbávali Čechové, o to pokoušeli se při nejmenším dva Němci z českých zemí. První z nich Jan L e o n i s,[2]) magister mostecký, veden vlastenectvím místním napsal r. 1493 historii bitvy mostecké, která existovala ještě r. 1830, ale je ztracena a nahrazena překladem německým z r. 1513.

Leonis počíná Eneovským líčením kvetoucího stavu Čech, který trval, dokud několik knězi nezatoužilo tak po vládě, že proti vznešeným lichotili lidu. To prý se osvědčilo skutečně nejpohodlnější cestou; hlásali, že sluší požívati i krve boží, ukazovali, že prý papež a jeho přívrženci nejsou pravými pastýři, odpadše od přikázání Kristova; tato nauka se šířila nejen u lidí hrubých, než i u vznešených, a kdo nepřisvědčil, byl vyhnán nebo udáven. Hledajíce nejvybranější ochránce, ustanovili si jistého Hanuss Zizka jednookého; sebe zvali spravedlivými, kteří bojují za zákon Kristův. Následovalo rozdělení říše, válka, spustošení, a říše kdysi tak slavná upadla do hanby tím větší pro jejich nelidskost.

Bylo však město na samých hranicích, které věrně vytrvalo. Občané vzkázali císaři, že budou věrni, ale doprošovali se pomoci, majíce tak blízko hrad, s něhož bylo lze stříleti k nim jako do terče. Císař je svěřil markrabímu míšeňskému a bylo štěstí, že dostalo takového ochránce.

Zatím Žižka, zbrojník neřesti, pleně táhl celou říší; zradou vzal Chomutov, kde ženy řádily jako pominutí psi s ukrutností, z níž mužům byla hrůza; nešetřeno žen ani dětí v kolébce. Jaký děs padl na Mostecké! Asi dva roky před tím byl Žižka Mosteckými zajat, ale že neměl pútky s nimi, propustili ho za slib, že nebude proti jich městu. To připomínali mu teď poselstvím; Žižka slíbil, že učiní co může. A skutečně navrhl svým, aby minuli Most, a varoval je před nešťastným koncem; ale jeho rada byla zavržena, načež se odebral s několika málo bojovníky jinam.

Ale ostatní Mostu nechtěli šetřiti, poněvadž se spojoval s cizinci, s Míšňany. Takoví jsou Čechové podnes, že nenávidí národů jiných, zvláště Němců. Láska k vlasti, praví, jednota jazyka, jednotné vyznání práva této říše daly by dosti příčiny k šetření; ale Mostečtí odpadají od říše a spojují se s cizinci, a opovrhují evangelickou pravdou, proto by nebylo rozumno, aby ušli spravedlivé pomstě.

Husité útočili na zámek, na němž Titus von Gorenez vládl; tu vymyslila rota neřestí hroznou zlobu, v Bílině zajala Rampholda von Gorenez, bratra Titova, a přivázali ho nahého na taras, čekajíce, že hrad se

[1]) O něm jakožto humanistovi Mareš v Rozpr. Č. Ak. I., 8, 2 (1900); Bachmann v MVGDB. 35,; otiskl Höfler I., 67—78

[2]) Ludwig Schlesinger, Die Historien des Mag. Johannes Leonis. Ein Quellenbeitrag zur Gesch. der Hussitenkriege. 1877.

poddá. Ale zklamali se; svázaný křičel na obležené, aby nedbali naň, ztraceného, a hleděli jen, aby brzy byl usmrcen. A obratný žoldnéř prostřelil prsa jeho smrtící střelou. Nadšeně velebí auktor bratry jako přední mučedníky Kristovy.

Na Mostecké padla velká hrůza, ale udatnější je (humanistickou řečí) napomínali k vytrvalosti a důvěře v boha, aby dali krajanům dobrý příklad. Lid probudí se jako ze spánku a chápe se zbraně, přijímají míšeňskou posádku, cvičí se ve zbraních. Nepřátelé nabízejí mír a hrozí chvástavě, ale dostanou krátkou odpověď, že měšťané neodstoupí od církve křesťanské. Dvanáct dní nezní zvon, ale den Marie Sněžné Mostečtí uctívají slavnostně, a v tom lesk zbraní zvěstoval příchod markrabího.

Husité posílají část vojska naproti nepřátelům, ale Mostečtí se položí v zálohu a zahájí boj s překvapenými nepřáteli. Raněný kůň praporečníkův skáče sem a tam a zadní myslí, že přední utíkají, kůň klesá a na ně padá strach páně, a vše utíká, pronásledováno Mosteckými, kteří neustali, dokud slunce nezapadlo. I padli všichni nepřátelé vyjma ty, kdo se rychlostí dostali do vozové hradby, a kdyby nebyla bývala zazděna jezerní brána, nebyl by ušel ani jediný; v noci postaveni na hradbu hudebníci a hlukem svým budí v nepřátelích představu, že budou přepadeni, proto co nejrychleji dali se na útěk, a mnozí, mínice, že jdou k Žatci, seznali ráno, že šli naopak k Rudohoří. — Jak bylo takové vítězství možné? Jen všemohoucností boží; mnozí nepřátelé později vyznali, že viděli se všech stran se vrhat na ně velké zástupy.

Mostečtí, poznavše pomoc matky boží, nechtěli býti nevděčni a slíbili slavit ten den zpěvem a procesím i v předvečer postem.

Na Eneovi závislým zdá se také slezský humanista František F a b e r, který r. 1520 vydal v Lipsku knížku nevelkou, obsahující veršovaný nářek na neštěstí básníků v naší době, a před ním báseň hexametrickou „Sylva cui titulus Bohemia". Sylva je v době renaissanční asi totéž jako byla antická satira nebo jest moderní causerie. Faber sáhl hluboko do fraseologie Virgiliovy, aby ve své silvě vypsal osudy Čech. Předesílá popis země a lidu, bojovného a pití oddaného, který často v závodech pijáckých vyvrhne duši. Mravy jejich mírnil Karel IV., Pompilius po Romulovi. Ale štěstí je nestálé, hned po těchto halkyonských dnech nastala neočekávaná bouře. Básník znovu vzývá Phoeba, aby ji mohl vypět.

Ate, nikdy nenasycená utrpením lidu, chtěla se pomstít, že Čechy vyhnaly Marta. Oslovuje své ore, zda to budou trpěti. Dovedla přece — chlubí se jako Juno u Virgilia — zbořit Troji, Spartu, Korinth; pohlíží zpět na Trebii a Trasimen, a což nerozdrtvala Gally, Britany, Germany

. . . Gallus [illegible]
[illegible] agros Latii, Veneto indignante superbo
Maximilianus aquilas [illegible] . . .

To je ovšem chvála předčasná; Ate zapomněla, že těch úspěchů dobude teprve za století. Vyhledá dům Martův na Haemu, plný zbroje, hlídaný Discordií; je tu družina: Timor, Labor, Sudor, Furor, Insidiae, Virtus, Ira, Mors a Fames. Ate žádá radu a čin, Mars poslechne, a Ate vrací se do Čech; moře a lesy se třesou. Spěchá do města, které Boioemi nazývají Tábor; na vysoké skále leží, obklíčeno Lužnicí, to místo si bohyně vyvolila a v něm zvláště nového druhu, strašnou nestvůru, hrozného obličeje, úst lidské krve žíznivých, tisícího potomka tyrrhenského krále Mesentia; když hoch plakal, rozhněvaná furie vyrazila mu oko a zanechala ho jednookým a tak, Cocles, byl stále nazýván.

Unde est perpetuo dictus cognomine Cocles. Toho pozná a uvede jej na hrad, kde meška hrozné vojsko, všichni přijímají ho s obnaženou hlavou a vítají ho jako slíbeného vůdce. — Ate jej oslovuje, že nadešla doba, kde se může proslavit; on opovrhuje bohy, bude působit jako blesk v chrámech. — Zboř oltáře, ohniště, — dostaneš tisíc zástupů, s jednou vůlí a nemalá bude odměna. — Tisiphone bude mu chotí. — Všichni pijí víno smíšené s lidskou krví, přísahají záhubu země a zboření chrámů, tak že Juppiter se otřásl a bál se, aby zase giganti nevršili Pelion na Ossa. Cocles chopí se zbraní — a četa vytrhla, podobna hrozným Britanům tmavou tváří, očima hrůzou červenýma, kůží železu zvyklou a tvrdou.

Pestrá společnost allegorií se přidává, Discordia, Sacra Superstitio, Irreligio, Valdensis labes, a slepí učitelé bludu vedou slepé bezcestím.

Cocles vykonal rozkazy bohyně, pálil chrámy, domy, města; vypočítat, kolik hrůzy působil, bylo by únavno. Nezdrželo se monstrum doma, ale jako Dunaj vylévá vlny do sousedních rovin, tak ucítili zlo Moravané, pak Odra, zvláště Nisa, rodiště básníkovo, jejíž chvála zaznívá:

et tu clara parens, nobis pulcerrima Nisa . . .

Odtud se Cocles vrátil, mírněji byl by s Jovišem zacházel vítězný Enceladus; nic není znáti z Karlových Čech. Proč se tak zřítilo království? Je Juppiter hluch? nemá blesků?

Prosbou za Čechy končí se báseň, v níž není historického postřehu ani původního obratu, tím více applikací míst básnických ze starověku, především z Virgilia.

Tak vyznívá humanistická literatura o husitství, zatím co nová generace humanistů dávno boj proti scholastice učinila bojem proti Římu.

V Čechách vedle humanismu vzešlo v druhé polovici století také símě Chelčického a zachránilo české zemi kvas husitský; v literatuře patnáctého století ovšem uplatňuje se bratrství hlavně písněmi svými, kterážto dědictví Husovo pak odevzdává všem reformovaným církvím. Ale písně jejich nebyly historické; jako Táboři nectili svatých ani oni a nezpívali o nich, a vůbec literární jejich činnost v XV. století je nepatrná, význam jejich v této heroické a mučednické době je v tom, že jsou a jací jsou, ne v tom, co píší.

Pokud ve svých Pamětech už v této době vracejí se k Husovi, jeví vypravování jejich týž ráz, jako v době pozdější; tak Sepsání bratra Tumy[1], „humoristy mezi bratřími", z r. 1502 začíná Wiklifem, Matějem z Janova a Husem. O Jiřím soudí nepříznivě, došel koruny prý pro zásluhy otce svého, jenž věrně s Žižkou ve spolku bojoval. Potom král vedl skvělejší dvur než někdy sám císař Karel, i nemaje k tomu dosti peněz, činil křivdy vdovám a sirotkům. Bůh vzbudil proti němu Zdeňka i Matyáše. Z trestu také proto, že se protivil kněžím táborským, kteří světleji pravdu zvěstovali, nežli kněží Rokycanovi.

Zajímavá ač neutěšená je literatura polemik proti bratřím s hojností pověr a klepu o nich, jimiž se proslavili někteří spisovatelé této doby.

Učený a všemi humanisty vychvalovaný probošt olomoucký dr. Augustin přirovnal lékaře Jana Černého, že nechtěl odstoupiti od bratrství, k Plutarchovu druhu Odyssea, který nechce se stát člověkem, když Kirke ho proměnila v prase. Že na králi vymohl kruté dekrety proti bratřím, a že Bohuslav je vášnivě a vlastenecky schvaloval a při tom tak málo rytířsky se zachoval k paní Martě z Boskovic, která napsala proti Augustinovi „Excusatio" bratří, ukazuje, jak málo tento humanismus v Čechách měl společného s humanitou.

Z šíření nejhoršího klepu viní se hlavně pověstný inkvisitor Henricus Institoris, který v Opus perutile sermonum vypravoval, jak pikharti v jamách tělesně obcují, a jak znalost písma mají od velké černé mouchy, která jim vlétne do úst; jen že by jim také pomáhala volit starší, popírá; píše ve svém Tractatus contra Waldenses r. 1501 na konci, že buh velel odměnit se dobrem za zlo, a proto chce jim, Valdenským, t. j. bratřím, prospěti v něčem, v čem je nespravedlivě obviňují. — Je prý obecná pověst: chtí-li zvolit staršího, shromaždí se po zpusobu apoštolu a modlí se všichni Otče náš. To je pravda. Ale pak říkají, že prilétne nad shromážděné velká moucha, a na čí hlavu si sedla, ten je starší. Zavrou ho do komory jako blázna, on křičí a mluví jazyky, jako posedlý ďáblem. Pak se modlí a osvobodí ho. Okamžitě mluví dokonale latinsky a umí číst a psát. To není pravda, to je vyzkoušeno — mají-li to někteří, nevím, ale ne ti, kterým teď říkají pikharti a jichž je velmi mnoho v Čechách, kde stále se vzmáhají.

Mnohem větší účast v šíření klepů takových má nejslavnější učenec z rozhraní století patnáctého a šestnáctého, Jan Trithemius (1462 až 1516), opat sponheimský, velký polyhistor a smělý falšovatel dějin. V Chronicon svého kláštera (1501) vypravuje o jamnících „fossarii", kteří jsou nadmíru chytří, tak že nemohou snadno býti [illegible]. Ale praví při tom, aby nikdo to nepokládal za zázrak: je to dílo zlého ducha. Každý z nich vstoupí do chrámu při katolické mši, a v koutě stoje po celou mši proklíná, pak přilétne [illegible] křídly velká moucha a vletne mu do úst.

---

[1]) J. Goll, ČČM. 1883, 321

Tu je pln ďábelského ducha . . . oni však říkají, že je to duch svatý . . . Znal prý jednoho, který se té mouchy lekl a stěží ji odehnal . . .[1])

Předtím, k r. 1400 vypravuje, proč Václav byl sesazen; také prý proto, že zkazil universitu a doktory vyhnal! Ví o dvou výpravách proti Čechům, jedné r. 1422, druhé r. 1431; obě by byly končily vítězstvím, kdyby pro hamižnost a ctižádost knížat kacíři nebyli dostali vrch. R. 1434 prý vévodové rakouský a míšeňský táhli proti husitům, zabili jich přes 12000, ostatní s potupou zahnali, našich padlo 3000! R. 1447 arcibiskup kolínský, přived 26000 žoldnéřů českých, marně oblehal Soest. Ale pak Čechové veškeru zemi vévody Bergského ohněm a mečem hubili, kostely a kláštery plenili, nádoby svaté, vysypavše svátost na zem, uloupili, jeptišky a panny bohu zasvěcené, byly-li staré, pálili, mladé však a krásné do Čech jako zajatkyně odvedli a s neuvěřitelně zuřivou chlipností veřejně jich zneužívali.

Proti pikhartům obrací se nikoli katolická, nýbrž kališnická parodie písně O svolánie konstanské.

O svolánie pikhartské.

Pikharti jsou horší Jidáše, který Ježíše zradil, ale nepravil, že syn boží zde se nezustavil. Oni praví, že nic tu není, kdežto Kristus

vždy na nás pamatuje
v prostém chlebě a víně
zuostal a jest cele
buoh a člověk právě —

je v svátosti taký, jaký je s anděly, pravý bůh. Věrný křesťane, nemívej pikhartského plemene v domě, ať tě nepřipraví o tvou ovci jedinou.

Obrana viery proti pikhartům, k níž je připsána v rukopise musejním z r. 1491 báseň, je dílem přísného kompaktátisty.[2])

Na druhém, levém, křídle utrakvismu stál skladatel Listu Luciferova Oldřich Kalenice z Kalenic, šlechtic utrakvista směru Rokycanova, který si váží minulosti strany.[3]) Jeho list je psán asi r. 1477—1479 Lvu z Rožmitálu. Lucifer vzpomíná, jak se mu dařilo dobře, než přišel Kristus. Proti němu vzbudil Nerona atd., ale potom jiní zjednali Luciferovi panství tím, že dali kněžstvu hodně statku. Teprv Wiklif počal opět kaziti panství Luciperovi, zejména pak Čechové zavedením kalicha. Proti tomu teď Lev nejvíce bojuje. Luciper počítá své věrné: Sigmunda Albrechta, Matyáše, Jošta Vratislavského, Kapistrána, Hilaria, Křižanovského. K pomoci poslal jim běsáky, ty doporučuje panu Lvovi, ti mu jistě do pekla pomohou.

Čteme v této satiře, která patří k nejlepším v literatuře naší:

---

[1]) Joh. Trithemii opera vyd. M. Freher 1601, II., 413.

[2]) Zpr. KČSN. V. 3, 716—8 (1845).

[3]) Vydal Zdeněk Nejedlý ve Věstníku KČSN 1903 podle rukopisu jenského; zkrácený otisk předtím v Jordanově Königtum Podiebrads 520—538; v Jungmannových Výpiscích a u Jirečka je list spleten se starším předhusitským z Manuálníku Korandova.

„A lid v království českém nám velmi odporném v zákoně Ježíšově jest nade všecky národy lidské dospělý a smělý, neb jsme jiné lidi i národy oslepili, aby jim nesvítilo čtení Ježíšovo, ale lidu českého oslepiti nemuožeme, ale světlost Ježíšova čtení v temnostech kněžstva našeho římského od Ježíšovy viery i života zatemněného již svítí.“

Toto sebevědomí kališnické nepřimělo nikoho z nich, aby se pokusil o historické probadání nebo vylíčení velké doby, která jim tu přednost vynesla: čtli Mladenovice a výtah z něho, opisovali a tiskli některé listy Husovy z vězení, při bouři r. 1483 zpívali o Husovi a Žižkovi,[1]) také vypravování o Jeronymovi a Poggiův list si přeložili; vzpomínky na války jakoby se soustředily v jediné osobě Žižky, o němž vypravování se zachovalo.[2])

„Kronika velmi pěkná o Janovi Žižkovi, čeledínu krále Václava“ zklamává nás jen po té stránce, že bychom rádi slyšeli více od vypravovatele z XV. století; ale samo o sobě prosté její vypravování působí velmi mile. Vylíčiv počátky hnutí až ke kruciátě, auktor obrací se teprv k hrdinovi svému. „Tehdy povstal jeden Čech z řádu rytířského velmi udatný, jednooký, jménem Žižka z boží milosti i povstal zhuoru i táhl vojensky polem na ty.“

A vypravována pak tažení Žižkova, celkem s dobrou chronologií, jen přespříliš stručně; nejobšírněji boj s přesilou Sigmundovou u Kutné Hory a Německého Brodu.

Jak příliš stručně zní: „Potom jest Žižka přitáhl s vojskem na Špiálské pole. A tu jest s Pražany smířen.“ nebo: „Tehdy se jest u Přibyslavě Žižkovi vyvrhla hlíza i umřel jest Žižka, i pochovali jsú jeho v Králové Hradci, a tu ležie,“ aniž následuje karakteristika závěrná: „Takto umřel“ . .

Ale přece nám dopřáno vylíčení zjevu Žižkova: „A Hradečtí kázali jsú sobě Žižku namalovati na korúhvi na bílém koni v rytířské zbroji s palcátem v uodění, tak jako, živ jsa, jezdil“ . . . Končí pak vypsáním osudu vojsk [illegible] jsú zbyjeni“!

Puvodce kroniky patrně náležel straně umírněných kališníků jako téměř všichni historikové. Náležel jí také ten, kdo začal již v době války jako do deníku zapisovat jednotlivé události a tím dal základ k nedocenitelnému, pokračováními a přepracováními rozšířenému dílu, zvanému „Staří letopisové čeští“, dílu svrchovaně beztvárnému, které často nejdůležitější věci odbývá stručně nebo jich opomíjí — vždyť každý je znal, a nezdálo se možným, aby je kdo zapomněl — a malicherné projednává široce a [illegible]

---

[1]) [illegible]

[2]) [illegible]

[3]) [illegible]

psal-li je katolík nebo kacíř; což ovšem značí, že to nemohl býti katolík. Není v nich stopy po komposici, jsou a zustávají zápisky pro osobní pamět.

Ale nebýti těch prostých mužů, neměli bychom pro celá desetiletí po válce zpráv pražádných, a vedle Eney by domácí tradice byla úplně oněměla. Musili bychom ještě mnohem větší měrou vybírati svou historii z pramenů cizích.

K „Letopisům‘ patří německé písně, které vzbudila velká bitva řezenská — slavná „behemsch schlacht“, jako ovšem vubec landshutská válka nezvykle bohaté rozezvučela harfy básníku a rýmařu, stejně jako lyry latinsky naladěné. Hans G e r n von Embs chválí nejen římského krále a knížata, kteří se hněvali, že Čechové táhli loupíce a pálíce, a usnesli se

Mariam, gots muter ruf wir an,
daß wir die k e t z e r bezwingen;

chválí říšská města, lancknechty a zvláště jejich vudce Mark Sittich, který se stal rytířem. Za to Wisbeck, který nechal Čechy na holičkách, je zaslouženě kárán:

wenn er wär ein redlich man,
mit in wär er gezohen.

Těší se, že konečně dojde na válku zevní, na tureckou; dosud se bijeme doma a mnoho lidí jsme ochudili.

Tato píseň se líbila, podle její melodie zpívány písně jiné.

Jiný básník začíná, že jsou tři díry v křesťanstvu, které je kazí. První je tam, kde hnízdí Noh, odkud přišel Turek. Druhá je, kde bílý lev má své místo a kde jsou Čechové, špatní křesťané, krále Ladislava udusili, krásnější byl než Absalon. Teď vytáhli pomáhat nespravedlivé věci, hubit lva bavorského. Zde vypsáno, jak Čechové opustili svuj vozový šik, ale měli postavení výhodné, zatarasili se pavézami jako dvířka chléva velkými, a jak prudkého boje bylo třeba, než obrněnci tarasy povalili — tu byli rozděleni a utíkali řvouce a běžíce. To je Čechu první metla za vraždu Ladislava, jehož Maximilian je synovcem. Král ze své zděděné rakouské laskavosti nechal jich šest set na živu a buh mu zachovej život, aby mohl ucpat první díru a vyhnal Turky, a také ucpat třetí, kde bručí medvěd, Švýcarsko.

Třetí píseň po obšírném úvodě o počátku sporu vypravuje o zavolání Čechu, jak hubili zemi, a s jakou pomocí král táhl proti nim a poslal nejprve lancknechty. Čechové přišli naproti jako by byli vojskem Vutovým (Vodanovým, t. j. vichřice, meluzina):

si kamen in engegen
mit büchsen und mit guter wer,
als ob es wer des wutes her —

řvali jako divocí vepři, kňučeli hrozně. Tu Němci neobstáli, kdo nemohl utéci, musel umřít. Knížata viděli tu tíseň, král zvolal: Útočme zase,

die ketzer well wir strafen tun

a nastal teprv pravý boj:

die Behem waren manlich leut,
stonden vest wie die mauren.

Tu tekl potok krve, a Němci

die Teutschen wurden wolgemut,
sie giengen in der ketzer plut,
als wärs ein maientaue —

až Čechové dovolali se milosti královy, šest set zajal, jak mu slušelo, více než šestnáctset padlo. Jak se dařilo zajatcům a kam se poděli, básník neví.

Hans Schneider, básník z Augsburku, tehdy císařského Veličenstva „sprecher", který v téže válce již opěval tažení norimberské, podle zvyku těchto propovědění a hlasatelů vyptává se posla a slyší novinky z Bavorska, od osudné smlouvy dědičné začínaje. Falckrabě prý povolal Čechy a Ráce a ti zle řádí:

die frauen schwechen, kirchen brechen.

V bitvě nejprve nám vzali několik schlangen (děl), ale pak útočila hlavní moc a především král

die Behem hinder iren bafösen
mit schießen triben solich wesen,
als kum ein man gesehen hat;

stáli jako zdi, pak rozbili druhé ležení, a král se ohlížel po pluku norimberském. I zde slyšíme o velkém křiku poražených Čechů, konečně křičeli, není-li zde nějaký dobrý bratr, který by uměl česky, aby mohli vyjednávat o milost. Hnali jich šest set do Řezna v hromadě jako prasata; mnoho ztratili praporů, z 4000 málo jich se vrátí.

Básník, když ho opustil posel, přemýšlí o tom, kolik se činí vdov a sirotků; Norimberk prý poctivě se vypravil do boje, při čemž se nepálilo a nevraždilo, jako v této válce.[1]

Přesto tito básníci, ač zřejmě jsou pod vlivem téhož úředního pojetí vídeňského, jak svědčí zvláště zmínka o Ladislavovi v písni druhé, jeví všesměs více porozumění než učení humanisté. Žádný tak nepohání jako oni. Žádný nevidí v bitvě odplaty za Domažlice a nechce, aby král německy dobýval Čech. Nevěděli již o husitských válkách? Již se blížila doba, kdy celá století dělila přítomnost od jubilejního roku pražského, od kázání

[1]) Všechny psané u Liliencrona pod společným nápisem „Die Böhmenschlacht" II. 231—244. „Jede partei [illegible] die andere [illegible] an und [illegible] jede mit recht" (Liliencron, str. 612

v Betlémě, od pálení knih, od sněmu kostnického; v Čechách shledala nové pokolení, z něhož katolíci hleděli nejrůznějšími prostředky, za hlasité pochvaly ciziny, získat bývalá postavení, podobojí omezovali se více a více na oblíbení svého kalicha, a bratří zjevně a skrytě, jak právě bylo dovoleno, budovali nový život, ale všechny strany byly vzhledem k oněm vzpomínkám novým faraonem, který nevěděl o Josefovi. Žádná se cele k ní neznala; jedněm byla ohavností, druhým vadilo spojení podobojích se stranami výstředními, třetím bojovnost Táborská, a tak klidně dopouštěli, aby vrstevníci a potomci se o ní poučovali z knih cizích odpůrců.

U sousedů pak, aspoň tam, kde zájem nebyl živen starou nenávistí, jako v Bavorsku, Rakousku, Sasku, u Slezanů a českých Němců, rovněž zapomnění překrývalo historii českého rozmachu. V Elsasku žil bratr bosák Johannes Pauli, který r. 1519 dokončil svou sbírku příkladů, jež vtrušoval předtím po čtyřicet let ve svá kázání. Jedna z těch povídek, které pak patřily k nejoblíbenějšímu čtení šestnáctého století a byly nadepsány „Schimpf und Ernst“ (Žert a vážnost),[1]) je ve skupině o válečných lstech a zní:

„Uhři vedli válku proti Čechům, hejtman Uhrů jmenoval se Zista. Čechové táhli na Uhry s jízdnou silou; i tvářil se Zista, jakoby chtěl prchnout, a nařídil děvkám a ženám, táhnoucím s jeho vojem — neboť je-li někde deset tisíc žoldnéřů, je při tom dvacet tisíc děvek — aby rozprostřely své závoje a zástěry přes cestu. Ale krajina byla taková, že Čechové musili slézt s koňů a jíti pěšky. Tu hadry se jim vpletly do ostruh a nemohli vykračovat. I obrátil se Zista se svým lidem, pobil mnoho Čechů, neboť nemohli utíkat pro hadry.

Tak mnohý nemůže se dostat do nebe pro závoje a hadry; ženy a děvky mu leží v cestě. Kolik lidí světských i duchovních nemůže dále pro hadry!“

Žižka vůdcem Uhrů, zbožné fanatičky táborské obyčejnými kuběnami lancknechtskými — bylo možná, aby tradice hůře se prohřešila na památce husitských válek?

Nebyly utěšeny úvahy, které mohl činit starý husita, jehož děd pečetil list do Kostnice a který se svým otcem prožil a pamatoval celé století od konce koncilu, r. 1517, v čas velkého a radostného narovnání tří stavů. Pravda, náboženského i stavovského míru bylo dosaženo, ale onen nevztahoval se na bratří a ten zanechal selský lid, který se svými cepy byl kdysi volán na obranu svobody slova božího, v krutém poddanství. Ze všech vymožeností skvělých válek zůstával vítězné straně nepopřeně již jen pouhý symbol, kalich ale prázdný, z něhož nápoj vyvětral. V cizině pak české jméno stálo vedle Turků, v stejném opovržení a nenávisti u prostých davů, vedených kněžími, jako u výkvětu humanistických vzdělanců, jichž krásné vědě české vysoké učení, kdysi tak slavné, jediné bylo zavřeno; věřilo se, že bratří slaví adamitské orgie a že čarují — jak hluboko má ještě klesnout jméno české?

[1]) Vyd. I. 111, Oesterley 85.

Pomyslil snad na to, že Jeronym před málo více než sto lety zval své soudce, aby mu odpovídali po stu letech, a snad truchlil, že na této zemi nic není znát o vyplnění věštby; snad vzpomenul na místo v Husových listech (z r. 1412), že krotká hus, zvířátko domácí, posledních věcí letem nedosahuje, že však jiní ptáci léčky jejich strhají. Století od Husova a Jeronymova upálení minulo, ale ti slíbení silnější ptáci, kde jen zůstávali?

Tak mohl uvažovat dobrý husita na svém venkovském sídle, když se dověděl o přijetí svatováclavské smlouvy, někdy v předvečer Všech svatých r. 1517.

Hlava sedmá.

LABUŤ WITTENBERSKÁ.

Wacht auf, es nahent gen dem tag!
Ich hör singen im grünen hag
ein wunnikliche nachtigal,
ir stimm durchklinget berg und tal.
Die nacht neigt sich gen occident,
der tag get auf von orient,
die rotbrünstige morgenröt
her durch die trüben wolken get ...

Tak vítal v červenci r. 1523 norimberský mistr pěvec nový den, který zaplašil noční stíny, a s ním slavíka, jehož zpěv — o němž městský řemeslník patrně neměl nejživější představy — jitro zvěstoval. Nápis dlouhé básně[1]) označoval slavíka ještě zřetelněji:

Die wittembergisch nachtigal,
die man iecz höret überal ...

Ba nebylo místa v Německu, ani v cizině, kam by hlas toho slavíka nebyl pronikl, od šesti málem let, od té chvíle, kdy universitní professor doktor Martin Luther dne 31. října 1517 přibil na dvéře kostela zámeckého ve Wittenberce pětadevadesát thesí proti papežským odpustkům a vyzval k hádání o nich. Ta disputace nabyla takových rozměrů, že ani po čtyřech stoletích neumlkla ještě a není skončena.

Slova smělého mnicha zněla mistru pěvci jako rokotání sladkého slavíka. Luther miloval zpěvné ptáčky a napsal jim později petici proti čížbě svého sluhy, ale nehlásil se nikdy k jménu wittenberského slavíka, ani od jiných nebyl tak zván. Tím více se ujalo jiné ptačí přirovnání.

[1]) Hans Sachs o českých reformátorech ani v této básni ani ve svých dialozích reformačních zmínky nemá; jeho krátká báseň „Ursprung des behemischen landes und königreichs" vyšlá r. 1553 (Bibl. lit. Ver. Stuttg. 103, 338—41) vypravuje jen stručným přehledem o české pověsti a o králích. České krále, kteří se stali císaři, chválí vesměs: „und haben hoch löblich regiert", nečině výjimky ani s Václavem IV. — Báseň otiskl Voigt v Acta literaria I., 188—193.

když — arci mnohem později — vztahoval na sebe domnělou věštbu Husovu a chtěl býti ptákem od Husa přislíbeným: zpěvnou labutí.

Dlouhá a klikatá ovšem byla cesta, po které Luther od hrůzy, kterou jako každý katolík, každý Němec a ještě více každý Sas, cítil při jméně proklatých kacířů, Husa a Čechů, dospěl k tomu radostnému přiznání. Nechtěl ještě býti zván Čechem, když byl dávno se více rozešel s církví než oni; ale došed poznání, přijal všecky důsledky toho názvu, a ani později, když kladl hlavní váhu na věci, které ho odlišovaly od Husa, nezapřel ho nikdy a mluvil o „drahém", „svatém muži" s nezměněnou úctou, ať odpůrci sebe více upozorňovali na rozdíly jejich nauky.

Jak nevědomě se zprvu dál onen postup, bylo lze téměř hmatati na disputaci lipské. Jak Luther smýšlel před ní, ukáže několik stručných údajů, které zde stůjte bez výkladu.[1])

Luther před r. 1505 slyší na universitě erfurtské od professora Grevensteina, že Hus byl odsouzen nepřesvědčen, neusvědčen, nepřemožen, což však jím nehne.[2])

Vstoupiv téhož roku do řádu, čte nanejvýše udiven kázání Husova, v kterých neshledává nic závadného; ale přece raději odkládá nebezpečný rukopis.[3])

V přednáškách o žalmech, konaných r. 1513—16 na universitě wittenberské, je řada výroků proti pikhartům, projevující, že Luther nevěřil s Tritheimem a jinými v adamitské orgie jejich, naopak věří v čistotu *našich českých sousedů*, ale vyčítá jim duchovní pýchu.[4]) Podobně v „Resolutiones" *nešťastný ten lid* nazývá fariseji[5]); ve výkladu 109. žalmu r. 1518 haní ty *dobré lidi a bídné kacíře*, kteří vidí smysl všeho v Písmě, jen ne hlavní smysl Písma.[6])

V kázáních z r. 1515 směle mluvících o uctívání svatých, ohrazuje se proti pikhartské neúctě k nim. Němcům jméno Čech je prý přezdívkou člověka plného démonů.[7])

Luther r. 1517 vystupuje proti odpustkům; k jeho thesím vydal professor ingolstadtský Dr. *Eck* (1486—1543) „Obelisci", v nichž tvrdí

1) [illegible] pro dobu ranní do r. 1521. [illegible] Jar. Goll, Jak soudil Luther o Husovi v ČČM 1880, 60—80; Čihula, Martin Luther a Čechové pod obojí, ČČH. III., 1897, 274 sl., 329 sl.; týž, Poměr Jednoty bratří českých k Lutherovi ve VKČSN. 1897, č. IV.; pěkné [illegible] 1897. W. Köhler, Luther und die Kirchengeschichte nach seinen Schriften, zunächst bis 1521. Erlangen 1900, str. 162—236, bylo mi přístupno teprve za tisku. Spisy Lutherovy citovány podle velkého vydání výmarského, vycházejícího od r. 1888 a dosud nedokončeného; W = Werke, T = Tischreden, hovory Lutherovy, jichž dosud vyšly tři svazky.

2) W. VI, 587.

3) W. I, [illegible]

4) W. III, 292, 334, IV, 361.

5) W. I, 607.

6) W. IX, 187.

7) W. I, 423.

že [illegible] 18 není než rozléváním českého jedu a jiné že chutnají Čechami. Luther ve svých „Asterisci" prohlašuje to za hrozné nařknutí; diví se, jak Eck po takové ukrutnosti k bratru muže přistoupiti k oltáři.[1])

Luther se cití tak málo haeretikem nebo přítelem Husitů, že v náčrtku k listu papežovi ze dne 10. května 1518 radí, aby inkvisitory poslali raději do Čech a Moravy, plných kacířu.[2])

Dominikán Silvester Prierias však praví tehdy, že Luther si vede tak, jako by se chtěl do Čech odstěhovati.[3])

Téhož roku slavný E r a s m u s Rotterodamský učinil pověstný a nesčetněkrát citovaný výrok. Psal dne 7. května Martinovi Lypsiovi, vlastně formou listu proti anonymovi hájil svého překladu Nového zákona, a sesměšnil padesátý duvod odpurcuv ve prospěch Vulgaty uvedený: „Quin et illud ridiculum, quod ait per hanc translationem *convictos* Hieronymum, Hus et Wiclef, cum alter *exustus fuerit non revictus*, alterius libri nonnisi post mortem damnati." Slova, že Hus byl upálen, ne usvědčen, změněná, jako bývá, v [illegible] znění *exustus quidem sed non convictus*, stala se okřídleným.[4])

Jan Eck, přijímaje Lutherovo vyzvání na disputaci, nazývá ho haeretikem a Čechem, poněvadž rozdmychává staré popely, Husův a Jeronymův. Luther v „Disputatio et excusatio" . . . nazývá to jedovatou lží a praví ironicky, že podle odpůrce jeho celá církev, poněvadž smýšlí jako on, zahyne v českém jedu, vyjímajíc jediného šťastného Ecka.[5])

Luther v spisku „Resolutiones super propositione XIII" ptá se, proč biskupové římští, když učí, že jenom jim jsou svěřeny ovce Kristovy, nejdou je pást do Čech, kde tolik práce na ně čeká.[6])

Luther v kázání, konaném v Lipsku dne 29. června, prohlásil za lež, že by chtěl hájit českého kacířství. Eck v kázáních na tom trval, a tím byl dán předmět hádání obou, začínajícího dne 4. července.[7])

V předvečer svátku Jana Husa r. 1519 v přeplněném největším sále Pleissenburgu v Lipsku naslouchal také pražský kališník Jakub varhaník hádání den předtím zahájenému mezi drem Eckem a drem Lutherem o otázku, je-li primát papežův od boha nebo od lidí, a slyšel s nejživějším zájmem, jak jeden z odpurců byl škádlen a umlčován tvrzením, že hájí nauky českých kacířu, že mluví jako Rokycana v Basileji; slyšel ironické omluvy Eckovy, aby mu bylo prominuto, že nemá dost přízně k Čechům,

---

[1]) W I, 302, 305, 355, 625.

[2]) W IX, 174.

[3]) W II, 51.

[4]) [illegible] Sytried, [illegible] ve vydání Mylhově 9k [illegible] In primo libello [illegible] Je v Epistolarum opus, 416 (Basilej 1538).

[5]) W II, 159.

[6]) W II, 225.

[7]) W II, 245.

slyšel, jak Luther se dovolával lásky a slušnosti odpůrcovy, aby ho přece Čechem nečinil, a odešel pak k obědu s trpkými asi pocity, jak jméno Čechů a husitů je stále v téže klatbě a témž opovržení u Němců a u celé církve, také u toho doktora, který spisky z posledního roku vzbuzoval tolik zájmu, vzpomínek na Husa a nadějí u Čechů podobojích, jichž několik přítomno bylo disputaci.

Ale téhož odpoledne dočkal se varhaník radostného překvapení. Eck nemínil vyhovět Lutherově prosbě a vzdát se znamenité své posice; nepouštěl ho ze společnosti Čechů a Husa na koncilu odsouzeného, až ho dohnal, v rozporu mezi přesvědčením a hrůzou z kacířství, k tvrzení, že mezi odsouzenými články Husovými jsou i „christianissimi et evangelici", výrok, příčící se tak všemu, čemu se v Německu učilo a věřilo, že vévoda Jiří, vnuk Jiříka Poděbradského, rázně zaklel: „Das walt die sucht!" (Mor do tebe!)

Eck dosáhl, čeho chtěl, a nepovolil, Luther byl zatlačen na zoufalou soutěsku, kde musel odvolat nebo přiznat se k společenství odsouzených kacířů, a v svátek Husův viděl ho Jakub varhaník s marnými výhradami — „snad stalo se odsouzení omylem, snad byly články podvrženy" a pod. — nastupovat cestu za upáleným; slyšel, jak Luther, zaklínaje se, že nesmýšlí jako Čechové, přece je omlouval, pravil, že jich nepřesvědčují a jen je kaceřují, že jsou také lidé, odsouzen že byl i Kristus . . . Jakub vzpomínal na pašije Husovy, které se čtly právě ten den v českých kostelech, a radostně a s nadšením poslouchal další hádání o primát, které bez výsledku končilo den potom, načež hovor přešel na jiné pole, kde nebylo již příležitosti mluvit o Češích.¹)

Celkem Luther se přiznal ke čtyřem článkům Husovým, které koncil odsoudil, tím se počíná stálé obviňování se strany katolické a sblížení s podobojími, z nichž dne 17. července dva, Václav Rozďalovský a Jan Poduška, mu psali z Prahy, jakou radost měli ze zprávy Jakuba varhaníka a z vítězství Lutherova. Napomínají ho, aby se nelekal kaceřování a vyobcování, v Čechách že mnoho věrných se za něj modlí: „čím byl kdysi Jan Hus v Čechách, tím ty, Martine, jsi v Sasku", píší a posílají mu Husův spis „De ecclesia."²)

Proti Eckovi Luther vydal koncem srpna 1519 Resolutiones super propositionibus, v nichž se mnohem otevřeněji vyslovuje o dekretech koncilu kostnického. Že patronem Čechů ho prohlašují, toho málo dbá, mohou jej třeba Turkem zvát.³)

V polovici září 1519 „contra malignum Eckii judicium" mluví mimo o Češích, ale o pestilentissimo ... Pighardorum errore.⁴)

---

¹) W II, 275—305.

²) Enders — Dr. M. Luthers sämtliche Werke. Briefwechsel bearbeitet von Dr. E. L. Enders, Calw & Stuttgart 1884 sl., sv. II, 75 a 78.

³) W II, 406.

⁴) W II, 632.

Hieronymus Emser (1477—1527), kněz a šlechtic, který si zakládal na svém erbu, kozlu nebo vlastně kozorožci, sekretář vévody saského Jiří v Drážďanech, uveřejnil list, poslaný katolickému administrátoru pražskému — mohl ho znáti, cestovav po Čechách, aby shledával materiál pro svatořečení Sasa Benno; měl prý i českou milenku, která ho do Lipska vyprovázela — o hádání lipském, pokud se dotýkalo Čech. Emser se tváří, jakoby Čechové pod obojí neprávem se těšili a služby boží konali za Luthera. Luther prý nechce nic míti s Čechy, a souhlasí-li v čem s nimi, to brzy odvolá. Luther koncem září 1519 odpověděl prudkým spiskem „Ad Aegocerotem Emserianum ... additio", kde mluví ironicky a podmínečně o domnělých bohoslužbách českých; ví, že nejde o Čechy, nýbrž o primát, a od Čechů, ač nevěda je zastává, odstupuje.[1])

Dr. Jeronym Dungersheim (1465—1540), odpurce pikhartů, proti nimž r. 1514 psal Confutatio a Reprobatio, vydal po delší polemické korrespondenci na podzim 1519 „Dialogus ad Lutherum", v němž ho nazývá wiklefistou, husitou, táborem; co pronaší o papeži, má ne z husitů, nýbrž z pikhartů, jimž takto se činí patronem, ač je nejednou sám haeretiky nazval.[2])

Eck píše kurfirštovi 8. listopadu 1519, že Luther hájí Husa, ač je skutečně odsouzen neomylným koncilem, že sousedé jeho, čeští kacíři, se radují z učení Lutherova, modlili se veřejně za něj a říkají, že pro křesťanské a pravdivé články byl upálen.[3])

Počátkem listopadu 1519 Luther v listě „Ad Eckium ... super expurgatione Eckiana" oznamuje, že se zastává již mnohem více článků Husových než v Lipsku, jak ukáže, až přijde čas.[4])

V. „Sermon vom sakrament des leichnams" z konce r. 1519 praví, že by bylo slušné a pěkné, *ziemlich und fein*, aby koncil budoucí nařídil přijímání pod obojí, ač ho k spáse není třeba.[5])

V únoru 1520 píše, hluboce otřesen po přečtení spisu „De ecclesia", Spalatinovi, že nevěda učil všemu co Hus; on, Staupitz, Pavel a Augustin jsou nevědouce husity. Neví, co si má myslet, vida tak hrozné soudy boží, když pravda sto let známá se pokládá za prokletou. Teď teprve Hus, i bez zřetele na poměr k primátu a k neomylnosti koncilu, nabývá velkého významu pro Luthera.[6])

V „Operationes in psalmos" r. 1519—21 Luther podává definici církve doslovně podle spisu Husova a prohlašuje otevřeně a slavnostně

[1]) W. II., 658—679.
[2]) Enders II., 169, 176.
[3]) Enders II., 236, 239, 247.
[4]) W. II., 702.
[5]) W. II., 742.
[6]) Enders II. — o významu spisu pro Luthera Kohler, L. u. d. Kirchengeschichte I., 197, 345.

před nebem a zemí, že sbor kostnický byl v této věci conciliabulum Satanae, a nebyli-li mistři čeští odsouzeni pro nic jiného, stala se jim křivda.[1])

Začátkem r. 1520 vévoda Jiří píše kurfirštovi, aby zakročil proti Lutherovi: jehož „Sermon" zní „pragisch" a husité se po něm rozmáhají; Luther píše, jakoby byl biskupem a haeresiarchou v Praze.[2])

Koncem ledna 1520 vydal Luther výklad několika věcí ve svém kázání o večeři páně, vyvraceje tvrzení, že je z Čech; v Čechách jsou prý pikharti kacíři, jamníci, jichž učení nezná, a podobojí, kteří nejsou kacíři, nýbrž jen schismatikové. Chybují tím, ale měli by býti po dobrém smířeni, on sám, jenž je pomlouván neprávem, že se s nimi stýká, rád by to činil, ba šel by do Čech, kdyby mohl dosíci jejich návratu k církvi. Podobně ve spise proti Janovi, biskupovi míšeňskému, v únoru.[3])

V březnu v „Responsio" na odsouzení dvěma universitami praví, že také Hus a Jeronym nebyli odsouzeni důvody.[4])

Začátkem r. 1520 vytištěn v 2000 exemplářích Husův spis De ecclesia; stránky jsou nadepsány zvláštním způsobem: Joannis Hussitae De ecclesia; německy Huss znamenalo husu a tiskař jakoby jméno překládal. Dne 19. března 1520 Luther posílá Spalatinovi toho Husa.[5])

V polemiku mísí se v tuto dobu živel nový a vnáší do hnutí nový kvas. Pokolení humanistů vyrostlé na německých školách a universitách koncem patnáctého století, dostalo se v rozpor s mocí církevní a s mnišstvem, hájíc svobody vědy. Pýcha německého humanismu, Jan Reuchlin, ve sporu s kolínskými dominikány, ohrožen inkvisicí, kletbou papežskou a pokutami světské moci, vyvázl bez trestu a nepokořen, neboť hájili ho „poetové" zbraněmi vědy a vtipu. František ze Sickingen svým mečem, Ulrich von Hutten [illegible], než ještě proces byl v Římě ukončen, slavili a malovali v Německu triumf Reuchlinův, a vydali jeho odpůrce posměchu slavnými listy „nepatrných lidí", skvostnou persifláží scholastických *sofistů*, „Epistolae obscurorum virorum" (1512)[6]).

A tato skupina bojovných učenců, revoltujících proti Římu, a neméně neohrožených rytířů říšských, zemského míru nedbajíc, blíží se počátkem roku 1520 Lutherovi a nabízí mu svou ochranu, nechtíc, aby byl odkázán na pomoc — [illegible]

---

1) W VI, 451.
2) W VI, 76.
3) W VI, 80, 138.
4) W VI, 285.
5) Enders II, 362.
6) [illegible]

Salutes vobis plures,
quam sunt in Polonia fures,
in Bohemia haeretici,
in Praga Judaei etc. [illegible]

[illegible]

Konrád Pellikan, guardián františkánský (1478—1556), pozdější protestantský professor hebrejštiny v Curychu, píše v březnu z Basileje o pověsti, že Luther [illegible] uprchl do Čech,[1]) a dne 28. dubna píše o téže pověsti Crotus Rubeanus.

Erfurtský tento učenec (1480—1539), jemuž náleží myšlenka a provedení skvostné první části „Epistolae" — obecné mínění připisuje to mylně Huttenovi, jenž byl hlavním spolupracovníkem části druhé — vracel se tehdy z Italie a píše Lutherovi dlouhý dopis, varuje ho, aby nemnožil po příkladu Husově počet křesťanských mučedníků a nabízeje mu ochranu Sickingenovu. „V ničem tak nenamáhají svatí otcové ducha, jako aby odvrátili od tebe mysl knížete Bedřicha, abys, zbaven vší ochrany, byl nucen utéci se konečně k Čechům, což pokládají za pád tvé nauky a tvého jména. Víš, v jaké opovržení upadlo to jméno a co zmůže mínění stářím zmohutnělé . . . Oživl Basilejskými Hus, bídně utracený tyranstvím Thomistů. Co bude bezpečno, když tak svatý spis zasloužil odsouzení? Ale není utracen, bude žít, dokud žije pravda . . .[2])

V témž měsíci vydal Ulrich von Hutten, tehdy dvořan Hohenzollera Albrechta, arcibiskupa mohučského, pět latinských dialogů, z nichž „Vadiscus" o římských trojicích ostře útočil na vládu Říma. Vychvalovaný Eneou Karel IV. nazýván tu nehodným císařského jména a špatným vzorem pro svého jmenovce Karla V., protože tolik snášel od papeže: „nebyl hoden žít, neřku-li býti císařem, kdo si to dal líbit."

Kdo se diví Čechům, že se něčeho odvážili, když jim Římané dávají tolik příčin? praví Hutten dále. Káráme Čechy, odpovídá mu Ernhold, ale nedivíme se jim, neboť Římané chovají se tak, že by ještě horší věci mohli způsobit.

Ve spise „Vom Papsttum zu Rom" v květnu 1520 praví Luther, že Rekové a Čechové jsou snad lepšími křesťany než my.[3])

Dne 11. června 1520 rytíř Silvester z Schaumberku prosí Luthera, aby nešel do Čech, a nabízí mu pomoc sta šlechticů. Luther provází ten list, který posílá Spalatinovi, dne 10. července slovy, že ne již v Čechách, ale uprostřed Německa jsou lidé, kteří by ho chrániti mohli a chtěli, kdyby byl vypuzen . . . Nezvítězí-li Římané důvody a písmem, násilím a tresty nedosáhnou nic, než že Německo bude dvojnásobně Čechami.[4])

V Galeatus Paderbornensis (II, 57) se lekl: terribilis fuit mihi valde una loquela, quae pervenit ad me: faciunt mihi surgere crines superius — dicunt quod est murmur, quod praedicatores antequam videant quod Reuchlin debet eos vincere, ipsi volunt potius provocare unum alium Iudeum, ibunt in Bohemiam et hortabunt haereticos ad credendum contra ecclesiam et papam. — Doufá, že to není pravda. Je to vesměs parodie hrozby Hogstratenovy proti Římu. Vydání Böckingovo.)

[1]) Enders II, 358.

[2]) Enders II, 388—392.

[3]) W. VI, 277.

[4]) Enders II, 466, 431—2.

Není nesporno, ale dosti obecně přijato, že toto sblížení se stranou „revoluční", hájící proti vzrustající suverenitě knížecí svobodu nižší šlechty německé, bylo podnětem k nejdůležitějšímu kroku, který Luther podnikl v průběhu sporu o moc papežovu a neomylnost koncilů: jeho odvolání k šlechtické obci německé s návrhem na úpravu církve a společnosti.

Dne 23. června dopsán epochální spis „An den christlichen Adel deutscher Nation", v němž slovy: „Es ist hoch zeit, das wir auch einmal ernstlich und mit warheit der Behemen sach furnemen, sie mit uns und uns mit inen zu vereinigen" ... zahájil Luther úvahu, jak by mělo dojíti k spojení s Čechy, aby konečně přestala „greuliche lesterung, hass und neid auf beider seiten" ... Nejprve musí se Čechům učinit ústupky, uznati totiž, že Hus i Jeronym byli proti papežskému, křesťanskému, císařskému glejtu upáleni, což bylo proti božímu přikázání. Čechové měli to snášet trpělivě, kdyby byli dokonalí, ale nikoli to schvalovat, ba raději i podnes měli by dávati život, než by uznali takovou věrolomnost za spravedlivou.

Nechce z Jana Husa činit světce, ale ať byl jakýkoli kacíř — Luther ovšem prý nenalezl nic nepravého v něm — upálen byl neprávem a nemá se nalehat na Čechy, aby to schvalovali ... Glejt se má dodržet i čertu, nerkuli kacíři; kdyby bylo lze kacíře přemáhat ohněm, byli by katové nejučenějšími doktory.

Navrhuje pak, aby císař a knížata poslali několik rozumných biskupů do země, kteří by zkoumali možnost spojit všechny jejich sekty; papež měl by jim dovolit, aby si zvolili arcibiskupa, kterého by biskup olomoucký nebo ostřihomský nebo děvínský potvrdil, a bude-li papež bránit tomu, nikdo ať se naň neobrací a Čechové ať ani haléře za to neplatí! Pro přijímání pod obojí a ornáty nemá býti spor; .. statky církevní neměly by se přísně vymáhat zpět.

Ani pikhartů by teď úplně nezamítal, kdyby věděl, že nechybují co do svátosti večeře.[1])

Ve spise stejně důležitém o babylonském zajetí církve z léta 1520 prohlašuje, že Čechové ať jsou jací jsou, co do kalicha mají na své straně slova Kristova; ne Čechové, nýbrž Římané mohou býti zváni haeretiky[2]).

Dne 3. října přinesl Eck do Německa klatbu na Luthera a vydal odpověď na Lutherův spis, hlavně o českých věcech, jak svědčí název: Des hl. Concilii zu Costenz ... entschuldigung ... Husovi prý nebylo slovo zrušeno. Luther proti tomu spisu — jenmuž ostatně také neznámý psal Chuntz von Oleysdorff knížkou „Ein Dialogus wider Eckens büchlein" — chtěl stáhnouti lví kůži s oslích uší — vydal spis polemický, nazvaný „Von den neuen Eckischen bullen und lugen", v němž chce býti hodně upřímný a prohlašuje všechny články Husovy za pravé. Husova věc byla božská, věc koncilu ďábelská, Hus nebyl usvědčen ...

---

¹) W VI, 454—457.

²) W VI, 504—6.

Vypravuje, co se o Husovi dávno říkalo, co řekl Grevenstein, a zvláště dojemnou historii, kterou zatím slyšel od Staupitze, jak dr. Proles kdysi pravil před obrazem augustiniána dr. Zachariae, že by nechtěl se zdobit jeho zlatou růží. Tu mu udělil papež za to, že usvědčil Husa z jeho vlastní bible, že tam stojí „ego, non populus", což dokazovalo primát papežský. Hus se marně bránil, že místo v onom rukopise je podvrženo, ač tomu skutečně tak bylo; koncil pokládal ho za usvědčeného a papež odměnil dra Zachariae. Vůbec o Husovi bylo stále hojně mluveno, což rostlo, až Luther do toho upadl a seznal, že ani 20.000 Ecků by nevyvrátilo Husa.¹)

V prosinci 1520, očekávaje, že bude předvolán do Wormsu, Luther přemýšlí o osudu Husově; vzpomíná, že Sigmunda po odsouzení Husově stihlo neštěstí.²)

Lutherův spis k šlechtě německé vyvolal v pole dávného již odpůrce Lutherova, Emsera.³) R. 1521 vydal repliku „Wider das unchristenliche buch ... vorlegung an gemeine hochlöbliche deutsche nation", v níž má ovšem také kapitolu o Češích a horší se na Lutherovu snahu sjednotit Čechy s katolíky: „Kdyby nebyl čert tebe přivedl, Čechové nepochybně před dvěma třemi lety byli by se shodli s křesťanskou církví;" Emser prý ví, že několik bohabojných Němců a Čechů, světských i duchovních, již se dohodlo o řadě článků, jak by se dostaly ztracené ovce zase do ovčince Kristova. Luther štve Čechy na Němce svými slovy o koncilu; co se týče glejtu, císař se velice zarmoutil, slyše, že oba mistři mají býti upáleni, ale koncil ho přesvědčil, že císař není nad koncilem, nýbrž pod ním a že jeho glejt koncilu nezavazuje.

Luther prý si asi myslí, že knížata ho pošlou do Čech a on se tam stane biskupem. Že Luther schvaluje přijímání pod obojí, způsobilo už v tomto roce, že mnoho lidí bylo od Čechů bito, vyhnáno, nuceno přijímati pod obojí a výti s vlky ...

Návrhy na volbu farářů nazývá Emser pikhartskými, jamnickými (grubenheimerisch); u pikhartů je farář a slouha (Sauhirt) jedno.⁴)

Tím, že Luther žádá, aby se zrušilo svěcení kostelů, projevuje své pikhartské srdce; vždyť je to také jedno z učení Wikliffa a jeho žáka Husa, že se kostely nemají světit. Jako pikharti nemají kostelů, nýbrž shromažďují se v jamách, kdež také hovadským způsobem spolu tělesně obcují.⁵)

Z repliky Lutherovy „An den bock zu Leipzg" vznikla v prvních měsících r. 1521 prudká a velmi hrubá polemika; Emser duplikoval, ba quadruplikoval „bykovi" wittenberskému (mimochodem: kozel byl vtip,

¹) W. VI., 587—591.

²) Enders III., 25.

³) Tyto polemiky i s Lutherovými odpověďmi vydal L. Enders v Braunových Neudrucke deutscher Litteraturwerke č. 83—84 a 96—98, r. 1890—1892.

⁴) Braune, Neudrucke n. u. m. 3, 1, 79.

⁵) Tamtéž I, 107.

býk pouhou retorsí a Luther hbitě odpovídal. Svou dupliku „Auf des bocks . . . antwort“ končil úvahou o blaženém neklidu, který budí boží slovo, kdežto Emser chce mír, jako Antikrist římský. Pro takové kázání Hus a Jeronym byli upáleni v Kostnici, neboť jejich učení trkalo kozly a vlky. Proto se radili bužkové Emsrovi, jak jim bránit. Tu kardinál florencký zvolal: „Ach, nechte bestie jíst a pít, jak chtějí; ale oni chtí nás reformovat a učit právu, proto musíme je potírat.“

Lutherovi Husova hanba je milejší než Aristotelova čest: ať si lhář Aristoteles zůstane v chlévě, v kterém chce, jen když jemu zůstane Hus, z boží milosti vzkříšený, který trápí papeže a papežence více, než když byl živ; a kdyby pukli zlostí, musí slyšet, jak jim říká pod nos, že mohou prolévat nevinnou krev, ale ne ji umlčet. Hus dokázal, že papež učil jinak než evangelium.[1])

Emser, který v duplice své uvažoval, jaký je Luther pták, — především by ho zval mladou husou, protože tolik hájí starou, ač obě husy nechrání Kapitolu, jako jejich předkyně, nýbrž útočí na ně (2, 28) — odpovídá, že Luther se vrací zase k staré písničce o staré huse, své modle, a ptá se, podle čeho Husa mají poznávat, ne-li podle plodu? Ať otevře oči a vidí bídu, nevěru, kacířství, omyly, vraždy, maření bohoslužby, vzniklé z Husovy nauky, která zahubila takové ušlechtilé království, jak sami cítí a vyznávají.[2])

Luther, odpovídaje „Auf das uberchristenlich . . . . buch bocks Emsers“, praví, že Husovi a Jeronymovi podvrhli falešné mínění, nemohouce jim poctivě odporovat, jak jasně vychází ze spisu a knížek obou.[3]) A pokračuje: Vy tolik pálíte, klnete, zuříte a běsníte proti zjevné pravdě, jakobyste rádi vzbudili český příklad a vyplnili proroctví, že kněží budou pobiti.[4])

Emserovi zůstalo poslední slovo, Luther neodpovídal již, a tak končí celá polemika závěrem Emsrovy „Bedingung“, kde vypočítav všechny auktority, které s ním jdou, hrozí: „a vezmouce na pomoc císařský acht, kacíře, který nás chtěl vyhnat, poženeme ze země do jeho vlasti, Čech, abychom se ho zbavili a německý národ byl zase v míru a jednotě; k tomu nám bůh pomáhej.“[5])

V polemikách s Emsrem Luther také odpovídal, jen jednou, svému nejhouževnatějšímu odpůrci, básníku „Narrenbeschwörung“ a „Schelmenzunft“, který sám vážně stál o reformu církve, Thomas Murner (1475—1536), bosák strasburský, r. 1520 vydal proti němu hned tři traktáty. Nejprvé, před 10. listopadem napsal bratrské napomenutí „Ein christliche und

[1]) W VII., 282, Neudrucke n. u. m. 2, 23.
[2]) Neudr. 2, 41.
[3]) Tamtéž 2, 52.
[4]) Tamtéž 2, 76.
[5]) Neudr. 2, 221.

bruderliche ermanung" . . ., v němž praví o Češích:[1]) ,,Za čtvrté pokoušíš se srovnati nás s Čechy, s národem římskému jménu nepřátelským, ač prý ani ve své vlastní říši nejsou svorni všichni, aby přijali články Husovy, — ,,Piltzna, Glotz" a jiná města jsou katolická, — kářáš nás a zvláště papeže, jako by byl zločinec a činil to jediné proto, že nechtí vracet statky církevní . . Víš-li pak, že Čechové zabíjeli mnichy a kněze, a kdekoli chytili mnicha anebo kněze, vedli ho před Sischka, ,,ein blinder man", před nímž musil kleknout a ten palcátem ho uhodil přes hlavu a zavraždil ho, a že to na velikou potupu musil činit právě slepec? Víš-li, že pobožnou německou radu nachytali na kopí a bez příčiny ji zabili, všechny jejich statky bezprávně uloupili a vzali? Víš-li také, že slavnou školu z Prahy vyhnali, k třiceti tisícům, a tak větší část z vlasti vyobcovali? Víš-li také, že krásné kostely tak nekřesťansky strhali, jak jejich zdi ukazují, a že podnes trvají ve svém pychu a své bujnosti a jsou zcela zatvrzelí? S těmi se máme dohodovat, kteří nás denně nazývají ,,německými psy", ve svém jazyku Niemetz piesska? Těm má papež položit hedvábnou podušku a měkce je posadit nebo jim péci koláčky? Radil bych, aby mu dali peníze na to" . . .; oni samu prý nikdy nežádali smilování, jak jim je papež má prokazovat? atd.

,,Také není pravda, že Hus a Jeronym byli proti právu upáleni, co do příčiny upálení; že však jim byl porušen glejt, to jsem sám často káral. Ale co nám je do toho? Neb rušit glejt je trestné pro soudce, ale neospravedlňuje zločince. Než o tom bude mluveno zcela zvláště" . . .

Je pochybno, zda ve Wittenberku imponovala Murnerova znalost češtiny a české historie, o níž tak s vysoka nevědomého Luthera poučoval, se skvostným detailem o Žižkovi, jistém slepci, který pro větší potupu popravoval kněze.

Druhý spis byl nazván ,,Von dem bapstum" a třetí obšírný ,,An den grossmächtigen adel" . . ., kde opravuje a opakuje, co řekl v ,,Ermanung", a odvolává, co přiznal o porušení bezpečného listu Husova. Než ještě prichází na Čechy, vtipkuje, že malují Luthera se svatým duchem na hlavě: měli by ti tam namalovat svatého ducha na jednu stranu (neb někdy máš pravdu), na druhou čerta a do prostředku město Prahu.[2]) O Husovi píše již:

Nepřátelům se ovšem má státi v slově, to je pravda, jen jestli se zachovávají tak, jak se na glejt sluší; jinak jim však nepatří víru zachovat. Ale mistr Hans Huss, Jeronym a české poselství se tak nezachovali, neboť slíbili koncilu, že nebudou dělat novot, dokud nebude konečné rozhodnutí koncilu učiněno, a zatím začali již svou sektu; Hus se hájil, že tím není vinen, ale kdo by Čechům zachoval věrnost, když oni jí nezachovali? Čechové nezachovali své přísahy, dané vlastní vrchnosti, radě, když dobré německé radní, své krajany, chytali na kopí.

[1]) [illegible] II. 576 f.
[2]) [illegible] 153 [illegible] 53.

Tím, že koncil neuznal glejtu, Husova věc není lepší; vrah, jemuž se nestojí v slově, zůstává přece vrahem, ač je neprávem, rušit jej.

Po této poněkud nejasné úvaze, která nás poučuje, že Murner hájil porušení glejtu nějak po způsobu Richentalově (Hans Huss) a zajisté zcela jinak než Emser, slibuje Murner, že v jiném spise dokáže, že bylo **spravedlivo** nedodržet glejtu.

Co do spojení s Čechy má prý Luther zbytečné starosti; sám by si ho přál, ale ne Lutherovými prostředky, nýbrž radil by Čechům, aby věřili jako všichni křesťané na zemi, jichž je bez počtu, pak nám budou vítáni, jako milí křesťanští bratří.[1])

Další polemiku vedl Murner zbraněmi vtipu, napaden byv dialogem „Karsthans"[2]) z r. 1521, v němž syn sedláka toho jména, kolínský student, varuje otce, aby s kacíři nedisputoval: tomu ho učil Hochstraten, který prý řekl, že není dobré ani bezpečno s nimi disputovat, jsou totiž příliš učení a často zahanbují inkvisitory (Ketzermeister). Tak činil Jan Hus, tak der geschwind Hieronymus v Kostnici; kdyby je byli pustili k slovu, byli by zahanbili celý koncil, ale oheň jemu přišel na pomoc . . .

Otec Karsthans by se snadno stal husitou; vždycky, když ho něco příliš rozčiluje, volá: „Kde je můj cep!"

Murner mstil se roku potom velkou a vtipnou, ač drsnou básní „Vom grossen lutherischen narren", kde čteme zmínku o Čechách při polemice proti sekularisaci v kapitole: „Co sedí v kapse velkého blázna":

Wen sie die güter alle nämen
und auf ein hufen legten zusemen,
so würd den armen das darvon,
als sie in Behem haben geton,
da auch der arm meint, das im würd
von geraubtem gut ein zimlich bürd.
Do nam es der reich und liess den armen
sich in elend zu erbarmen . . .

Nejasná je narážka v současném jeho „Kirchendieb- und Ketzerkalender", v němž Husovi je zasvěcen den 3. února: „J. Huss der Dr. Ecken bat, er solt im den belz tapfer waschen, aber sonst am lib nit tun." Hus prosil Ecka, aby mu vypral kožich, ale na těle mu neublížil.(?)

V prosinci 1520 Luther opakoval všechny odsouzené články své v „Assertio omnium articulorum" atd. Článek 30. zněl, že některé articuli Husovy jsou christianissimi . . .

K tomu Luther dodává, že se mýlil a že předvolal. Erravi et revocavi, neboť ne několik, nýbrž všechny odsouzené články jsou proklety Antikristem; papeži do očí praví, že všechny jsou evangelické.

---

[1]) Tamtéž 55.

[2]) Karsthans je [illegible] v dílech Huttenových Böhmingkem, ač není z nich

Ale nečiní dobře, kdo ho zve husitou, neboť nesmýšlí jako Hus, nýbrž, byl-li kacířem Hus, Luther je více než desetkrát kacířem. Hus totiž se pokoušel, jako i Luther na začátku, aby za trvání papežských dekretů zůstala pravda celá. Proto Hus se nevzpírá, aby byla samovláda papežova, praví jen, že bezbožný papež není členem církve, tím méně papežem, ale že se jako jiný tyran má snášet. Já však, i kdyby sv. Petr dnes seděl v Římě, popru, že římský biskup je papežem . . . nezdržuji se tím, je-li dobrý nebo zlý.

Hus prý chybil snad také v tom, že uznával dvanáct rad evangelických, ač je jen jedna: panenství nebo coelibatu.[1])

Stručněji, nestanově rozdílu mezi sebou a Husem, rozvádí Luther totéž německy (v lednu 1521) v „Grund und Ursach aller artikel . . .", kde je také zajímavo, že Luther tu činí, co odmítal ještě v knize k šlechtě: nazývá Husa svatým. Děje se to však tak nenápadně, že bychom o věci pochybovali, kdyby Luther nemluvil později několikrát o Husovi jako světci. Píše totiž prostě: Es hat auch S. Johannes Hus zu wenig getan und nur angefangen[2]) atd.

Tak Hus, ne-li sto let po smrti, tedy sto let po bitvě na Vítkově stal se pro valnou a brzo vzdělanější část Německa světcem, ovšem světcem církve, která nectila svatých.

Opačně v odvolání čl. 26. o moci papežské nečteme nic o Husovi v textu latinském[3]); za to v německém[4]) praví, že za doby Husovy papež rozkázal andělům v nebi, aby nesli do nebe duše poutníků, již zemřeli cestou, kterežto hrozné opovážlivosti a více než ďábelské smělosti Jan Hus se opřel a tím ztratil sice život, ale dosáhl přece tolik, že papež musil toho nechat . . .

K čl. 33 pak praví, že upalovat kacíře je proti vůli Ducha svatého; také prý po tolik století žádný kacíř nebyl upálen. Řekne se, že Hus a Jeronym byli upáleni v Kostnici; odpovídám, že mluvím o kacířích, ale Husa a Jeronyma, viros catholicos (frum christen), upálili kacíři, odpadlíci a žáci Antikristovi.[5])

Tutéž zimu 1520—21 trávil Hutten na Ebernburgu, jako host statečného rytíře Franz von Sickingen, vždy ochotného pouštět se v půtky a hájit svobody stavu rytířského. Huttenovi, který sám byl nedávno obrácen na víru, podařilo se přesvědčit hostitele svého o pravdě nauky Lutherovy a o spravedlnosti věci jeho. Sickingen byl odhodlán Luthera chrániti proti klatbě celou mocí svou, Hutten pak program velké reformace církve a říše vložil do nových latinských dialogů, které dokončil v lednu 1521. Je tu skvostná „Bulla" a dva dialogy, nadepsané „Monitor".

---

1) W. VII., 135—136.
2) W. VII., 431.
3) W. VII., 131.
4) W. VII., 421.
5) W. VII., 139. 439.

V prvním z nich hovoří Luther s knězem, který opouští jeho stranu a napomíná ho, aby se také obrátil; druhý varovník přichází od sněmu wormského, aby odvrátil Franze von Sickingen od spolku s Lutherem, který škodí jeho pověsti. Sickingen se přiznává k spolku, ale nevidí v něm nic, co by cti ubližovalo. Proto chce hájit životem a statky Lutherovy bezpečnosti. Dlouhou řečí kreslí ničemnost a nehodnost Říma, jehož moc musí býti zlomena.

Přítel je zaražen, jaký kámen mu Sickingen valí v cestu; přišed aby varoval, sám je varován. Ale jedno namítá: je obecné mínění a přímo dokázaná skutečnost, že nikdo dobrého konce nevzal, kdo byl nepřítelem kněží, byť jen jejich chyby pronásledoval. Franciscus odvětí, že se neleká; teď že padly mlhy, mysli jsou osvíceny. A abys viděl, že nebyli všichni odpůrci kněží nešťastni, jmenuji ti jednoho z mnohých, Čecha *Zisca*, ohromné a dlouhé války proti kněžím nejnepřemožitelnějšího vůdce. Co chybí tomu k slávě největšího vojevůdce? Nezanechal slávy, že osvobodil vlast od tyranie, že z celých Čech vyhnal ničemné lidi, zahálčivé kněze a líné mnichy? jejich statky navrátil buď dědicům těch, kdo je darovali, nebo obecnému dobru? římským přehmatům a lupu papežskému zavřel zemi? udatně pomstil žalostný konec svatého muže Husa? a v tom všem nevyhledával kořisti ani sebe sama neobohacoval? A přece v nepřetržitém běhu štěstí žil, až k velkému zármutku vlastenců svých, kterým před smrtí udělil spasná napomenutí, končil život svůj? Varovník namítá: Ale já slyšel vždycky, že Žižkovy skutky jsou svrchovaně nečestné a bezbožné. Sickingen odpovídá: I já tak slýchal, ale od nepřátel jeho, nebo od těch, kteří historie dobře neznali a soudili podle lidové pověsti.

Ale což je to nečest, trestat nejprovinilejší, nebo bezbožnost, zbavit statků lidi hrdé, ukrutné, lakomé, smilné, nevěrné, kazitele mládeže, převracovatele zákonů nikomu neprospěšné, mnohým škodné, poněvadž s takovými zločiny spojují nárok na nejpoctivější jméno; statku, které mají zahálčiví a líní neprávem, zatím co dobří a užiteční občané často strádají, a vyhnat je z vlasti, v níž množstvím svým zdražují potravu!

Mon. Myslíš, že to Čechům prospělo?

Franc. Jak ukázal výsledek, ano.

Mon. Zdá se, že bys chtěl jeho činy napodobit, kdybys mohl.

Franc. Neodpírám zcela; jsou-li oni rozhodnuti neposlechnout napomínání nebo neustoupit naléhání, pak bude třeba je nutit.[1])

Hus byl vzkříšen; dostane-li se mu také Žižky? ptali se tenkrát úzkostlivě nebo nadějně v Německu. Sickingen se ohlašoval Žižkou a nelekal se toho jména.

Kde vzal Hutten, nemaje jiných pramenů, než takové, které Čechům samým kalily tradici o Žižkovi, tak světlý obraz vůdce husitského? Snad odtud, že se Sickingenem se chystal k válce protiknězské a tím hlavní

---

[1]) Hutten vyd. Böcking IV., 151—[illegible]

mnich Žižkův — že válčil proti kněžím a upaloval je, což asi nad jiné opravňovalo k výtce ukrutnosti, neboť kněz byl svou bezbranností roven ženě — pozbyl hrůzy. Snad, poznávaje své vlastní odpůrce, jejich způsoby a jejich pravdymluvnost, nabyl i divinace pro historické obrazy Eneovy a Krantzovy.

Myšlenky z „Monitor II." jsou rozvedeny v německém dialogu „Neukarsthans", jevícím tolik shod s Huttenovými spisy, že stále kolísá mínění, je-li jeho vlastním dílem nebo pochází-li od velmi horlivého jeho obdivovatele. V Neukarsthans hovoří Sickingen se známým sedlákem Karsthansem a vykládá mu, že snad bude muset dojít na násilné řešení.

Mám starost, že nedojde na reformaci kněžstva, nebude-li jako v Čechách největší část kostelů zbořena, neboť dokud stojí, stále dráždí popskou lakomost, a pověra nemůže býti vzata od prostého lidu, leda že se odejme, co zbytečno, a zruší se všechny řády mnišské. Proto Žižka nebyl blázen, že bořil kostely, neboť kde jich ušetřil, tam se dařilo, jako Čechům předpověděl: „Necháme-li stát hnízda, za deset let tam budou zase ptáci všichni." Také nemohu dost vynachválit jeho hlubokého porozumění, že všechny mnichy vyhnal a zahubil; v tom správně rozpoznal, že základ vší špatné víry pochází od těchto hcoměrníkův a že nelze jich nasytit. A Karsthans odpovídá, že se mu zdá nutno, aby se v Německu stalo, co v Čechách.[1])

Na svém tažení proti Treviru Sickingen jednal důsledně, kostely a kláštery hubil a pálil; Luther se těchto konců hrozil.

Píše Spalatinovi dne 27. února 1521, dojde-li zuřivostí římskou ke vzpouře protikněžské jako v Čechách, že je nevinen, že radil, aby šlechta ne mečí, nýbrž sněmem a výnosy položila Romanistům hráz. Proti nebojovným kněžím bojovat jest jako by bojoval proti ženám a dětem; to byla nepřímá odpověď Huttenovi.[2])

Tehdy byl již shromážděn sněm říšský, na němž se měl zodpovídat Luther. Aby zamezil, by Luther byl předvolán pod glejtem, kardinál Aleander marně dne 13. února 1521 dlouhou řečí přesvědčuje sněm o nebezpečnosti Lutherově příkladem českým. Luther prý vyvolává české odsouzence z pekla, hájí všech 45 článků Wiklifových, uráží koncil kostnický a tím i německého císaře a národ německý.

Týž kardinál píše pak, že v domě kurfiršta saského je obraz, představující na jedné straně Luthera s Huttenem, za nimi Husa a Erasma, naproti nim papeže uprostřed kardinálů.[3])

Luther, byv varován, aby nešel na sněm a pamatoval na Husa, krátce před Wormsem vzkazuje Spalatinovi, že Hus byl sice upálen, ale pravda nezahynula.[4])

---

[1]) Hutten IV. 676.
[2]) Enders III., 90.
[3]) Balan, Monumenta reformationis Lutheranae, 80.
[4]) ČČM. 1884, 73.

Výslech Lutherův dne 24. dubna mění se v jednání o při Husově. Eck žádá odvolání, protože jde o vážnost sborů církevních, které učení Wiklifovo a Husovo již odsoudily, a Luther před komisí odsuzuje koncil kostnický, protože odsoudil pravdu boží v Husově článku o církvi.

A Luther dán do achtu, že hájil oltářní zvyky proklatých Čechů, že tupil sbor kostnický, nesmrtelnou to slávu německého národa, a císaře Sigmunda.

R. 1521 je dosaženo vrcholu v podobě mezi drahou Husovou a Lutherovou: odpor proti znemravnění v církvi a moci papežské, odchylky v učení, snaha zůstat v církvi, zamlouvání rozdílu, odvolání, soudy kacířské, předvolání, bezpečný list, přiznání, marné domluvy a hádky, zjevný odpor, prokletí, zakročení světské moci. Od té chvíle, kdy glejt v Kostnici je porušen, ve Wormsu zjevnému kacíři dodržen, přetata jedna z rovnoběžek, jen jednu lze sledovat dále a jalové je počínání hádat, jak by se byly utvářely obou osudy i nauky v opačném případě. Husův osud jako předmět sporu a varovný příklad působil ovšem na osud Lutherův, za to Luther zachovává předchůdci vděčnou paměť a husité různých odstínů záhy putují do Wittenberka a udržují styky s novým střediskem neposlušnosti k Římu.

Posílali také knihy do Německa a ty jednak teď teprv byly tištěny, jednak působily na protestantskou literaturu. Tak v květnu 1521 se schválením Lutherovým vyšel ve Wittenberku Cranachův obrazový „Passional Christi und Antichristi", aspoň částečně podle vzoru a myšlenky maleb husitských.[1])

Luther ve svém úkrytu na Wartburku divil se v dopise, který napsal k oklamání veřejnosti v červenci 1521, že nikdo ho nehledá v Čechách,[2]) ostatně neprávem, neboť se skutečně myslilo, že tam mešká.

V srpnu r. 1521 vyslal Luther z Wartburku výklad 36. žalmu pro útěchu hloučku věrných ve Wittenberce, a tu píše, že papež se svými odsoudili Husa, ale nepomůže jim kletba, křičení, brebentění, zuření, běsnění, bulla, [illegible], pečeť — on jediný, mrtvý, nevinný Abel živého Kaina papeže se všemi jeho přívrženci učinil kacíři . . .[3])

Počátkem r. 1522 seznává Luther učení českých bratří, nejprve z kruhu mimobratrského, pak soukromým poselstvím Roha a Weisse, konečně úředním poselstvím. Dne 15. července téhož roku posílá českým stavům na sněmě shromážděným latinský list, vyznává, že Čechu dříve

---

[1]) W IX., 677—715; poměr mezi českou Antithesis a Passionalem není historií umění dosud přesně stanoven.

[2]) Enders III, 202.

[3]) W VIII, 229. [illegible] psaní, že spisek Der 36 Psalm byl věnován české královně Marii, ale to není zcela správné. Luther pojal teprv r. 1526 týž výklad žalmu (teď 37.) do svých „Vier tröstliche psalmen" . . ., které chtěl věnovat královně, uslyšev, že je nakloněna novému učení, ale než se tak stalo, padl Ludvík u Moháče a Luther svými žalmy těšil vdovu královskou.

tak nenáviděl, ale myslí, že se jim doneslo, že tak schválil jejich neposlušnost a hájil ji proti papežencům, že nikdo té nenávisti s nimi nesnášel tak jako on. „Kolikrát se řeklo, že jsem rodilý Čech, kolikrát jsem podnes obviňován, že se chci utéci do Čech. — Tak nyní vaše jméno má lepší zvuk u nejlepších vznešených Němců a u nejhorších má lepší zvuk než moje vlastní." Prosí je, aby se nedali zlákat k vyrovnání s Římem, alespoň aby utrakvismus zachovali a aby neproklínali nevinné krve Husa a Jeronyma s jejich učením. „Já zajisté a naši bychom se k Husovi znali, i kdyby, čehož bůh uchovej, celé Čechy se ho zřekly (Certe ego cum nostris J. H. assereremur, etiam, quod Deus avertat, si tota Boemia negarit); bude náš, kteří jsme ho zabili, když ho vypudíte vy, kteří jste ho hájili."[1])

Téhož dne posílá hraběti Šlikovi svou odpověď na „Assertio" krále anglického s dedikací, v níž stejně praví, že už třetí rok se mluví o jeho útěku do Čech, ale on, ač by toužil vidět Čechy a náboženství našim papežencům tak protivné, nejede, ne že by se strachoval jména, kterým slavný národ cejchovali nejbídnější, ale proto, že chce státi tam, kam ho Kristus postavil, a když ho zabijí, bude papeže tím více trápit.

Ale chtěl by do Čech nejen prchnout, nýbrž i bydlet v nich, tím totiž, že učiní, aby Čechové byli prosti hanby, a jen jméno papež aby bylo opovržlivé . . . Čechové se nemají doprošovat, aby jejich kněze světili ti, kdo Husa upálili a krále Jiří a celý jeho rod prokleli (to věděl od Karla Munsterberského).[2])

Kdo přirovnával tato a podobná místa k starším výrokům Lutherovým a ignoroval vývoj jeho mínění, snadno mohl mu dokazovat nedůslednost; tak činí též král Jindřich VIII., neboť ten, který pro něho sepsal *Assertio 7 sacramentorum*, a kterému Luther odpovídá v spisu, věnovaném původně Šlikovi. Král praví, že Luther se kdysi ostře vyslovil proti schismatu Čechů, a nyní upadá v to, co dříve mu bylo odporno. Dále dí, že Luther se lichotí k Čechům a činí si je přáteli z mamonu nepravosti, aby, až jednou bude vyhnancem, mohl se stěhovat do vlasti těch, v jichž bludy se přistěhoval.[3])

V pozdějším listě k saským knížatům napomíná je král, aby nezanedbali jiskry, turecké prý nebezpečí vzalo začátek od dvou ničemů — nebulones — a kdo neví, z jak malého červíčka vzrostl ohnivý drak české vzpoury, ne bez velké škody Německa!

O tom, jak ustanovovat kněze bez pokoutního svěcení, jednal Lutherův list k radě pražské[4]) z r. 1523; téhož roku vydal spis „Vom anbeten des sacramentes", aby vyrovnal neshody mezi naukou Bratří a svou. Spis je psán tak šetrně a laskavě, jako snad žádný jiný spis Lutherův, ve shodě

---

[1]) W X. 172—174; vymarské vydání pokládá latinský text za původní, ne jako Enders (ve vydání listů, kdež text neotiskuje) za zpětný překlad z němčiny.

[2]) W X. 2, 180—2.

[3]) Assertio (1523) list B 1a.

[4]) De instituendis ministris ecclesiae 1523.

s tehdejšími snášelivými zásadami jeho, je i ve výtkách zdvořilý, uznává jejich vzornou kázeň, ale chce jim za ni dáti pravější učení, nechce vzájemného kaceřování. Bratří odpovídají stejně přátelsky a nekaceřujíce, vděčni za vlídnost Lutherovu, ale odmítají splynutí, dbajíce více o skutky a smýšlejíce o eucharistii jinak; o Husovi není řeči v těchto jednáních, znamenajících vrchol bratrské samostatnosti. Tím styky na dlouho přestávají.[1])

Od této doby Lutherův názor jak na Husa, tak na podobojí a na Bratří je ustálen. Zná jejich učení a s Husem nemá již příčiny se zabývat; nemá zájmu ani potřeby, aby vyšetřil nebo vytýkal rozdíly učení Husova, podobojích, Bratří od svého; ví, že rozdíly jsou, ale přes to jsou mu milými sousedy, po případě spojenci, Husa pak nepřestal ctít a milovat. Ke změně těchto názoru nedošlo, a když zevní okolnosti mu připomenuly dvakrát ještě, až hrozivě, Husův osud, neváhal s nezměněnou účastí se o něm vyslovit. Ne, že by ubylo zmínek o něm, jsou všude tam, kde se k nim naskytla příležitost. Tak v prudké odpovědi na proklínací bullu velkonoční „Die bulle vom abendfressen" (1522) poznamenává k prokletí husitu a jiných kacířu, že nečinili nic proti bohu, ale chtěli, aby papež byl zbožný.[2]) A v červnu 1524 proti kanonisaci sv. Benno — výsledku práce Emsrovy — „Wider den neuen abgott" praví, že v Kostnici byli odsouzeni a upáleni Hus a Jeronym, praví Gotteskinder und märtyrer, ale svatořečen byl Tomáš Aquinský, studnice a základ všeho kacířství.[3])

Podobně v četných současných letácích bylo by nevděčným počínáním, vyhledávat kde jakou zmínku o Husovi a husitech; stanovisko bylo dáno Lutherem a auktoři, často velmi prostí, nic ze svého nepřičinili. Tak hned více slibuje nápisem, než splnil, nejprvnější a nejnaivnější prostomyslný laik Hans Schwalb, který r. 1521 vydal „Beklagung" mnohých zlořádu křesťanského života „und darinnen begriffen kürzlich von Johannes Hussen".

Titulní rytina krátounkého letáku (má jen čtyři listy) představuje velkou tržnici odpustků. Auktor úvodní básničkou omlouvá své počínání: kdyby všichni mlčeli, byla by zpupnost tím větší; modleme se za zbožného Martina, abychom s ním byli spaseni, za to prosíme Marii a jejího syna. Také na konci v rýmech latinských a německých o Lutherovi jeví se auktor ctitelem svatých, nazývá Luthera nástupcem svaté panny Kateřiny. Horlí pak málo souvisle proti klatbě na Luthera a proti hříchům a nádheře kněží, kteří nejsou v klatbě. Tomu prý učil mistr Jan Hus Čechy a za to byl upálen. A co z toho bylo? To, že Němci jsou tam pokládáni za kacíře, jsou potajmu zabíjeni, vražděni, nazýváni „via nemetz, das ist falschen teutsche hund". Takový pych byl by jinak snad dávno zahynul . . . zbořil

1) Cihula ve Věstníku Kr. [illegible]
2) W VIII, 695.
3) W XV, 84.

přemnoho krásných kostelů, ubili mnichy cepy a kameny, když *Zischge*, . . . *ulrich*", vyhnav z Prahy biskupy, statky rozdělil, dobrými kněžím opovrhoval . . . to byl užitek z toho, že kněží dali upálit Husa, což se nemělo stát, ani kdyby byl kacířem býval; kacíře, žida, Turka učte dobrými skutky a učenými slovy, ne ohněm, a násilně nikoho neobracejte . . . k čemu bylo by třeba kněží nebo učeněm? k takovému obracení hodí se kat (obrat vzatý z Lutherova spisu). Více v traktátu není o Husovi, jedná skutečně jen **k ü r z l i c h** o něm.

Významné je v době, kdy německá reformace byla ještě poručena v ochranu německé šlechty, otištění protestu české šlechty, poslaného do Kostnice. Vyšlo r. 1523 se zajímavými glossami.¹)

V Skandinavii snad teprv zároveň s lutherskou polemikou seznali dávno zapomenuté české kacíře. V letáku dánském o Petru kováři a Atzerovi sedláku moudrý kovář vykládá, kdo jsou ti lidé, které papež prohlašuje kacíři: ti, kteří nemlčí a svědčí o evangeliu, což papeži nevynáší peněz:

Saa var oc en god Christenmand,
Johannes Hus saa hede han.
Han sagde: Paven og hans parti
fore med saadant hedrageri.
Det maatte de ikke hos dem bäre,
derfore maatte kan deres ketter väre.
Det kunde ikke med mindre endis,
end han maatte derfore brendis . . .

(Tak byl také dobrý křesťan, zval se Jan Hus. Ten řekl, že papež a jeho strana provozují takový klam. Toho nemohli snésti, proto musil být jejich kacířem, a ničím menším to nemohlo končit, než že musil za to být upálen.)

A tak podnes, kdo nechce dávat peněz za odpustky, je kacířem, ač kdyby bůh tak dbal telecí kůže a vosku, nikdo by nebyl spíše spasen než telata a včely.

Saa skulle Rytzer og Bemer väre
for de holde ikke Paven i ere
De give hannem ingen penninge met alle,
derfore lader han dem kettere kalle.

(Proto jimi jsou prý Rusové a Čechové, ti papeže nectí, nedávají mu vůbec peněz, proto káže je nazývati kacíři.)

Důležitější jsou dvě publikace, které byly učiněny z rukopisů, zaslaných Huttenovi z Čech. Smělé plány německého Žižky a jeho rádce a pomocníka se zřítily v samých začátcích; Sickingen, mluvě s norským bás-

---

¹) V. Novotný, Hus v Kostnici a česká šlechta, Praha 1915; k tomu Fr. Laborský v ČČH. XXII. (1916), 117.

níkem, byl Žižkou, ale Žižkou, padlým v první bitvě „Eodem anno Franciscus de Seckingen, Teutonicus Zisca et fortissimus Lutheranae sectae defensor . . . ceciderat“ zapsal mnich Pavel Lang ve svém Chronicon neumburgensis ecclesiae o něm, když dne 7. května 1523 podlehl své ráně na Landstuhl, a jen o tři měsíce později, dne 8. srpna, na ostrově Ufnau u Curychu dokončila na Huttenovi zákeřná nemoc také své dílo.

„Knih neměl, ani nářadí, jenom péro,“ napsal farář hostitel o pozůstalosti jeho; knihy své zanechal na Ebernburku, a tam se staly kořistí nepřátel Sickingenových, jen mirabili providentia Dei něco z těch pokladů zachráněno, dostal je a tak se vyjádřil jeho skromný a pokorný přítel, který za jeho čest posmrtnou vrhl se v smělý boj s velmocí duševní, s Erasmem Rotterodamským. Byl to Otto z Braunfelsu, který tímto dědictvím, vykonávaje snad závět Huttenovu, stal se prvním vydavatelem Husa a husitik v Německu.

Otto B r u n f e l s — nejnovější auktoři ho nazývají Otou z Braunfelsu podle solmské vesnice, z níž rodina měla jméno — patří k nejzajímavějším mužům reformace. Narodil se v Mohuči jako syn bednáře mezi lety 1484—88 a vstoupil do řádu kartusiánů v Strassburku; zde vyučoval a přemýšlel o vyučování, což vyneslo spis De corrigendis studiis. Marně se přibližoval Erasmovi, který na jeho listy podivu plné neodpovídal. Hnutí reformační uchvátilo ho a r. 1520 opustil klášter; Hutten, s nímž se seznámil, byl přístupnější než slavnější Erasmus, k němu a k jeho ochránci Sickingenovi se utekl r. 1521 na Ebernburg „útulek spravedlnosti“, pak opatřil mu Hutten faru na blízku Frankfurtu, kterou jeho rodina zadávala, a chránil ho proti útokům faráře frankfurtského, jemuž poslal odpovědný list v době své půtky s kartusiány. S doporučením k Zwinglimu šel Brunfels do Švýcar, ale zůstal v Neuenburku farářem; zde zažil spor Huttenův s Erasmem, odtud odpověděl Erasmovi na jeho „Houbu“. Další jeho dráha vedla ho do Strassburku, kde založil školu a do Bernu, kde se usadil jako lékař a rozvíjel důležitou činnost. Stal se spoluzakladatelem botaniky, napsav první pečlivými malbami opatřený herbář, všímající si rostlin vůbec, ne pouze několika lékárnických. Jestliže Luther si stěžoval, že mnozí a také Brunfels od něho odpadají, značí to, že Brunfels trval při naukách prvních let Lutherových a neodchýlil se s ním od národní a demokratické úpravy církve, jakou sliboval spis An den Adel, k církvi zemské, kteráž změna vyšla zřetelně na jevo, když saská vláda vypověděla Karlstadta v září r. 1524 ze země. Karlstadt v Basileji obcoval s Brunfelsem, který patrně nenáležel k žádné z nových ustálených církví. Zemřel r. 1534.

Nevíme, dostal-li spisy Husovy od Huttena samého, aby je uveřejnil, ale je to pravděpodobno, vydával spisy Husovy ještě v nejlepší shodě s Lutherem; publikace je věnována M. Luthero, apostolo Christi. Vycházela postupně, nejprve spis domnělé Husův, ve skutečnosti Matěje z Janova De anatomia Antichristi liber unus, opatřený stručným životo-

písmem Husovým na deseti řádcích; z celého díla vůbec patří lví podíl Matějovi. Vydavatel opatřil spis sestavením Husových jednak omylů (ve smyslu Lutherově), jednak „evangelických a křesťanských článků“.

Vydání počalo vycházeti ještě r. 1524, pravděpodobně v Strassburku, a bylo ukončeno r. 1525.

Spisy jsou opatřeny úvody, úvahami a rejstříkem. Luther přijal oceňování a v listě v díle otištěném těšil se z této Husovy kanonisace.[1]) Mimo vlastní a domnělá díla Husova otištěn i stížný list českých pánů a předeslána úvaha o jeho odsouzení.[2])

Z tohoto vydání pořídil první dva německé překlady spisů Husových sympatický doktor Wenceslaus Linck z Koldic v Sasku (1483—1547), Lutherův spolužák, druh v řádu a na universitě. Dlouho hleděl mírnit boj, ale konečně generální vikář augustiniánů přijal protestantskou faru v Altenberku a oženil se; reformoval Norimberk a r. 1525 přeložil traktáty De abolendis sectis a De pernicie traditionum, i s úvody Braunfelsovými, kterýž úvod o sektách končí živě a rázně: „Hleď, jak přesilný Simson se řítí na Filištínech, na sektách mnichů, na kterýchž sloupech stojí papežská říše obcující na koncilu kostnickém své modle Dagonu (t. j. papeži), žerou, hýří a praví: náš bůh dal v ruce naše našeho nepřítele; tu on převrhá a láme tyto sloupy a zadáví jich umíraje více, než kdy jich potřel v životě.“

Druhý spis Brunfelsem vydaný patří k nejzajímavějším plodům husitským. Je to obrázkové dílo ze skupiny antithesí Kristových a Antikristových, nadepsané „Processus consistorialis martyris Jo. Huss atd.“, v němž bychom čekali podle toho nápisu něco jako překlad Mladenovice; ale toho není, ač i Brunfels slibuje v úvodě hlavně příspěvek k životopisu Husovu: duchovní pře provádí se znovu před čtenářem křesťanským. Processus consistorialis obsahuje stránku úvodní a na 20 listech dva spisy příbuzné, při Husovu (25 stran) a boj Kristův s Antikristem. Vydavatel praví, že nemáme životopisu Husova, ale nebylo prý zachováno nic, než co je poznamenáno v prvním svazku jeho děl. Teď se mu však dostala do rukou historie, která nekreslí sice život celý, ale lze z ní soudit snadno, jaký byl Hus v životě ostatním. Byla podivuhodnou prozřetelností boží zachována z pokladů velekřesťanského učeného Oldřicha z Huttena blahé paměti, jemuž také byla z Čech dodána. Toto dílo chce Brunfels vydati, a dovolává se starého rukopisu, který je ochoten ukázati, kdyby někdo o pravosti pochyboval. Ať „Huttenomastyges“, kteří říkají, že Řím si přeje míti takové nepřátele jako byl Hutten, snášejí tyto rány a bodání, on že má ještě prudší a silnější v zásobě.

---

[1]) 17. října 1524. Gaudeo J. Hus vere martyrem Christi nostro seculo prodire, hoc est recte canonizari.

[2]) O Brunfelsovi L. Keller, O. B., ein Gottesgelehrter, Arzt und Naturforscher des XVI. Jahrhunderts, Monatshefte d. Comeniusges. VIII. 267—279, F. W. E. Roth v Zeitschrift f. Gesch. d. Oberrheins IX.

Spis, jak obšírný jeho nápis naznačuje, důsledně staví ustanovení papežská proti božským. Tak na první stránce vidíme dva dřevoryty: nahoře sedí soud papežský — iudex, assessor, advocatus — a pod nimi čteme paragrafy církevního práva, kdo má soudit; dole sedí dva notarii, dbající o útraty soudní, a vedle nich vidíme carcer, z jehož zamřížovaného okna hledí tři hlavy, vše opatřeno citáty a čísly paragrafů. Vzadu na listě — a to jest neobratnost tiskařská, že tyto kontrasty není vidět zároveň, jak si to asi představoval auktor a jak snad bylo v původním rukopise — čteme místa z listů Pavlových (apoštol vyobrazen vedle nich) proti soudům a proti statkům kněžským. Dole praedicator, patrně Hus, káže klečícímu množství, zatím co notarii zlomyslně zapisují kázání. Na dalším obraze vidíme dva kněze, jak podávají „chléb a kalich Páně na památku smrti Kristovy", Kristus sám velí požívati obého slovy z Jana 6, pod ním však papež pod trojí korunou hlásá opak, Tomáš (Aquinský) mu přisvědčuje, ale Augustinus ho poučuje, že doktor je sluhou zákona.

Soud začíná; kazatel je předvolán (Citatur praedicator) příslušnou formou, když mu dva biřici přinesli citaci. Praedicator uvádí místa, podle kterých není povinen jíti před soud do Říma, a následek je, že ho plebán, vyobrazený se zvonem a svícemi, vyobcuje. Zde konečně v textu se objevuje jméno Husovo aspoň začátečnými písmeny: Quia praedicator J. H. in certo atd. Po té zatčený praedicator tvrdí před soudcem, že křesťan nesmí přísahat, a má dlouhou o to hádku s právníkem (iurisperitus); děje se to ovšem samými citáty, nejen z evangelia, nýbrž hlavně z (Pseudo) Chrysostoma. Tento motiv byl pro Brunfelsa stejně důležit jako kdysi pro Husa a jeho vrstevníky: jeho vlastní theologické dílo „Pandekty" jest rovněž namířeno proti přísaze. Spor končí papežovým dekretem proti kacíři a nařízením, aby byl odsvěcen a odevzdán světské moci. Praedicator degradován s obvyklou slavností a vidíme ho pak v košili s hlavou oholenou; v téže podobě je odevzdán moci světské, vtělené v jedinou osobu, tak že papež ji oslovuje „Domine Potestas" (což je ostatně skutečné jméno úřadu; podnes italsky podestà). Potestas hraje si na Piláta a nastává tento hovor:

Potestas: Jakou žalobu vedete proti člověku tomuto? Jana 18.

Papež, biskupi, preláti se svými: Byť tento nebyl zločinec, nevydali bychom ho tobě. Jan 18. Bouří lid uče. Luk. 22 (má býti 23).

Potestas: Vezměte vy jej a podle zákona svého suďte ho, já na něm viny nenalézám. Jan 19 (vlastně 18 a 19 kontaminováno).

Papež: Námť nesluší zabíti žádného. Jan 18. Ale propustíš-li tohoto, nejsi císařův přítel. Jan 19. V jehož vstupujeme království, když trůn je uprázdněn. De sentent. et re . . .
Oni pak všickni křičeli v křiku. Luk. 22 (23). Vezmi, vezmi jej. Jan 19.
Je obtíží našim očím, nemůžeme ho vidět. Sapient. 2

Potestas: Což pak učinil zlého tento? Žádné příčiny smrti nenalezl jsem na něm, protož potrestaje propustím ho. Luk. 23. Neboť věděl, že jej ze závisti byli vydali. Mat. 27.

Papež: Zakazujeme co nejdůrazněji vrchnostem, světským pánům a správcům a jejich úředníkům, aby sami o zločinu, jakmile je církevní, nějak nerozhodovali nebo soudili, ani uvězněné pro ten zločin bez svolení biskupů nebo inkvisitorů ... ze žaláře nepropustili. ... kdyby však některý z těchto pánů odvážil se opřít, budiž vyobcován a kdyby rok to snášel zatvrzele, odsouzen jako kacíř. De haeret. ... lib. VI.

. . . .

Catholicus doctor (míněn ovšem Kristus): Nevíte, čího jste vy ducha? Syn zajisté člověka nepřišel zatracovati duší lidských, ale je spasiti. Luk. 9. A nechtěl Kristus, aby ucho Petrem uťaté zahynulo. Luk. 22. (podle smyslu ovšem).

. . . .

Papež: Přece má církev za něho činně zakročit, aby život byl ušetřen a rozsudek zmírněn ... radíme, aby byl uvězněn v doživotním žaláři, aby oplakával, co činil ...

A tomu rozuměj tak, aby neříkali přesně a výslovně: zabij, stínej, lámej kolem ... ale dobře mohou rozkázat: aby činili spravedlnost. Neboť není vůbec dovoleno klerikům naléhat na prolévání krve ... Avšak mají-li světskou pravomoc, mají a mohou bez strachu před irregularitou přenést ji na jiné .... Světský pán, který by meškal vyčistit zemi svou od hnusu kacířského, budiž vyobcován ..

Potestas: Čist jsem od krve spravedlivého tohoto; vy vizte. Mat. 27.

Papež se svými: Krev jeho na nás i na naše dítky. Mat. 27.

Následuje modlitba *Oratio J. Huss* a obraz upálení; pak čteme De Christi victoria et Antichristi casu, rovněž složené z citátů; s obrazy, z nichž dva (opět nestojí proti sobě, jak by bylo potřebí) představují známý antithetický výjev: papeže na koni, Krista na oslici. Text, v němž se octl také obraz našeho praedicatora, na dvou stranách tvoří dva kalichy zkrácením několika řádků. Rytin, které podle úvodu reprodukují staré české kresby, užito ostatně z části již ve vydání Husových spisů. „Processus consistorialis" byl přeložen (tak se zdá, Brunfelsem samým.) do němčiny pod názvem „Geistlicher bluthandel Johannis Hus" .. ; překlad vyšel r. 1525 a je opatřen týmiž dřevoryty jako originál. Zmínka o Huttenovi zní jinak než v latině: čtenář ať děkuje zbožnému, drahému pánu Huttenovi, jenž knihu k dobru křesťanské obce vydal. Zní to, jakoby úvod byl napsán, byť ne vytištěn, ještě za života Huttenova, kdežto latinský text mluví o jeho blahé paměti.

Text je celkem věrným překladem latinského originálu, ale v nápisech dřevorytů shledáváme přídavky, výrazy pak jsou populárně přistřeny.

Tak při kázání Husově „in simoniacos, haereticos et fornicatores“ čteme, že jde o „pfründenfresser . . . hurerei und geiz“; Citatur praedicator = Hie citiert der richter den prediger Joh. Huss, jinak praedicator nazván „predikant“; při vyobcování je chyba tisková: hie wirt Joh. Huss verbrannt m. verbannt, místo Catholicus doctor řečeno zřetelněji Kristus; svědkové upálení Husova volají posměšně za ním: „Ei, verfolg nunmer die pfründenjäger und pfaffenhüter (-huren?). Setz dich wider die geistlichen.“

Přeložena-li takto stará česká památka, jednající o kostnickém koncilu, také na koncil basilejský podobně pamatováno.

Martin R e i n h a r t, kazatel jenský, v březnu 1524 otiskl čtyři články pražské s odůvodněním z bible, články ty prý poslali evangeličtí Čechové, když je předvolali; sami nepřišli, báli se ohně, když svatý rytíř a mučedník Jan Hus byl v synagoze Satanově v koncilu kostnickém bídně zahuben. Vydavatel, který věnuje svůj spis Pirckheimerovi v Norimberce, nalezl starou knihu v Roztokách a nazval ji návodem, jak skleslé křesťanství může býti uvedeno v prvotní stav.[1] Tenkrát Pirkheimer ovšem nešel již s Lutherem.

Vzpomínáme na roztockého husitu Rutze, s nímž snad rukopis zde otištěný souvisí.

Zároveň vystupuje odpůrce Lutherův nejvytrvalejší, v němž mimo motivy všeobecné, dobré i špatné, také bývalé společenství zájmů obrátilo se v divokou nenávist; ten, který provázel každý krok Lutherův do jeho smrti nejprudší polemikou, takže tou smrtí nastává téměř i konec vlastní činnosti jeho. A tato polemika s Lutherem vedla ho více než kohokoli k studiu věcí husitských; kde Murner hrdě vykřikuje svou ignoranci o husitech, tam Jan C o c h l a e u s vypisuje a otiskuje staré rukopisy; stal se pro XVI. století hlavním historikem husitství.

Jmenoval se vlastně Jan *Dobneck* a narodil se r. 1479 ve Wendelsteinu nedaleko Norimberka z rodičů selských; pozdě se dostal na studie, stal se v Norimberce humanistou, r. 1507 v Kolíně magistrem, a spřáteliv se s Huttenem, Rubeanem a jinými humanisty, učitelem v Norimberku, kde vydával, přijav jméno podivně vytvořené z jména rodiště, učebnice grammatiky, hudby a kosmografie. R. 1515 provázel tři synovce Pirkheimera, v jehož renaissančním a uměleckém ovzduší prožil nejšťastnější léta, do Bononie, zde se opět stýkal s Huttenem, jenž byl pak vystřídán Rubeanem, ale též s dominikánským převorem Janem Fabri.

---

[1] Anzeigung [illegible] wie die gefallene Christenheit [illegible] bracht mög werden. Vor hundert Jaren beschriben [illegible] — das concilium zu Basel und die Böhem betref[illegible] [illegible] 1524.

Bez znalosti práva pustil se do útoku na Justiniana a římské právo, který dospěl z nouze, stal se r. 1517 doktorem theologie ve Ferraře, aby mohl v Německu dosíci obročí, a šel do Říma, kde studoval dějiny papežství a začátky řečtiny a hebrejštiny. Tam seznal důkaz Lorenza Vally, že darovací listina Konstantinova je podvrhem, a zpravil o něm Huttena, který jej po půl roce vydal tiskem. V Římě byl vysvěcen a vrátil se r. 1519 do Německa jako děkan ve Frankfurtě n. M. Shledal Německo rozeštvané a obrátil se na Luthera samého, aby (především) vědám, náboženství a společnosti vrátil mír; o ten šlo humanistovi hlavně.

Ale r. 1520 odhodlal se opustit své přátele humanisty, nevěrce i novověrce a dát se v služby obrany církve; dne 24. dubna 1421 byl přibrán ve Wormsu k diskussi, žádal na Lutherovi, aby se vzdal bezpečného listu a disputoval s ním „pod stětím nebo upálením", a namlouval pak po celý život sobě a jiným, že by byl zastavil hnutí, kdyby Luthera k tomu byli donutili. Proč zvete Čechy kacíři? ptal se Luther. Řekni jim, ať odpřisáhnou ostatní prokleté články Wikliffa a Husa, a církev jim povolí, jsou-li tak umíněni, přijímati pod obojí, odpověděl Cochlaeus. Sám by raději jméno i život ztratil, než by odpadl k barbarské sektě husitů a v nevzdělané omyly táborské.[1]) Hovořil pak s Lutherem o samotě a loučil se s ním, maje slzy v očích, oznámiv mu boj. Zahájil jej ostatně dosti pozdě, teprve na rozhraní r. 1522 a 1523 vyšly první jeho spisy polemické, latinský a hned po něm i německý o 24 listech, nadepsaný „Historia Alberti Krantz von den alten Hussen zu Behemen in kaiser Sigmunds zeiten", překládající řadu kapitol z „Vandalie", která jako jiné folianty rostocko-hamburského učence a politika vyšla nedávno posmrtně tiskem.[2])

Cochlaeus věnoval spisek vévodovi saskému Jiří, který stejně prý jako král anglický odolává novým „Hussen" a střeže své ovce, aby nevyskakaly se svými jehňaty z ovčince Kristova do pustých chlévů husitských. Luther se chlubil, je-li Hus kacířem, on že jím je desetkrát,[3]) což ovšem je pravda, neb Hus nenapsal ani setý díl nadávek a všeho, co vede ke krveprolití, kolik Luther latinsky a německy za tři léta. Knížata míšeňští, předkové vévodovi, byli v obraně proti husitům nejpřednější a také nejvítěznější.

Z výkladu má se každý poučit, že novotáři nepřinášejí nic nového, a má přispět, aby křesťanstvo tím více mohlo odolati dem türkischen hund a aby bůh nás tak netrestal jako Čechy.

V četných svých polemikách dalších, v nichž hlavně sestavuje odpory Lutherovy, dochází ovšem vždy na Čechy, o nichž Luther tak různě psal.

Také s opačné strany útočeno tehdy na Luthera, od těch, kterým nešel ve své reformaci dost daleko a které hlavně pohněval, když se proti

---

1) Enders 3, 181, 187.
2) Wandalia ... v Kolíně n. R. 1518.
3) Stalo se v Assertio, W VII, 135, jak uvedeno dříve.

nim dovolal vládní moci a stal se podle jejich slov papežem saským. Ve svém „Brief an den fürsten zu Sachsen wider den aufrürerischen geist" r. 1524 vzpomínal Luther na Husa, pravě, že stál ve Wormsu před císařem a říší, věda, že bezpečný list je porušen. Ale Münzer, který v tom listě viděl příčinu, proč byl z Alstedtu a celého Saska vypověděn, odvětil mu zlomyslně, že zásluha za jeho pevnost patří německé šlechtě, které mazal med kolem úst a která čekala od něho českých darů, „beheimische geschenk, klöster und stift, welche du izt den fürsten verheissest."[1])

Ke Krantz-Cochlaeovým dějinám husitským družila se r. 1524 ještě stručnější „Compendiosa . . . hussiticae haereseos . . . descriptio a Theophilo Tectono congesta", vydaná na osmi listech humanistickým historikem, strassburským učitelem Jeronymem z Gebweilera (1473—1545), tedy patrně[2]) s tendencí katolickou. Ale r. 1527 vydán v Norimberku konec díla Mladenovicova, pašije Husovy, s vypravováním o Jeronymu pražském a listem Poggiovým; celé dílo Mladenovicovo pak vyšlo německy v Hagenavě r. 1529 jako „History und warhaftige geschicht", jak svaté evangelion v Janu Husovi bylo na koncilu kostnickém papežem a jeho přívrženci veřejně odsouzeno léta páně 1414.

Předeslán je dopis, kterým Jan Agricola tiskaři Secerovi doporučuje knížku o tom, jak zbožný přítel boží Jan Hus byl od synagogy kostnické pro evangelium upálen. Knížka byla nalezena v knihovně doktora lékařství Rockenbacha v Zeitzi a přeložil ji Mikuláš Krompach.

Agricola hádá správně, že ji napsal Petr notář, často v ní uváděný; je v ní pilně ukazováno, jak Hus stál na tom, aby byl poučen, a jak na to oněměli a pokládali odvolání k Ježíši za omyl. Má prý ještě spisy, jak byl upálen Jeronym a mnoho krásných útěšných listů, psaných Husem z vězení; ty prý také pošle.

Vlastní překlad plní malou příručnou knížku.

Chybné vročení je mechanicky přejato ze začátku knihy, kde čteme správně o svolání koncilu r. 1414, v textu je pak upálení datováno správně.

Jan Agricola, který knihu takto doprovází, patří k nejdůležitějším osobnostem reformace, a více než kdo jiný oživoval paměť Jana Husa. Jmenoval se vlastně Schnitter a nazývali ho také Eisleben podle jeho rodiště. Žil od r. 1492—1566 a stál Lutherovi blízko již jako student a soustolovník; k disputaci lipské ho doprovázel jako písař, pak byl kazatelem a učitelem.

R. 1527 proti Melanchthonovým Articuli zdvihl odpor, hlásaje, že ne bázeň před zákonem, nýbrž láska k spravedlnosti leží a víra v Krista jsou prameny obrácení, zákon (desatero) nemá místa v evangelickém náboženství, odkud název sporu antinomistického. Agricola povolil domluvám a odpovědím Lutherovým jak r. 1527, tak opět r. 1536, když se

---

[1]) [illegible], Neudrucke 118 sq. s. 37.

[2]) [illegible]

zase usadil ve Wittenberku a nastal znovu přátelský poměr, který však r. 1540 byl vystřídán prudkou osobní polemikou, jež Agricolu dovedla do vězení, ale končila tím, že se podrobil a odvolal, a byl povolán za dvorního kazatele do Berlína. R. 1548 pohoršil znovu přátele, spolupůsobiv při známém „Interim"; proto má zlou pověst v historii theologie evangelické.

Na vydání krásných útěšných listů, které sliboval v úvodě, zatím nedošlo. Ale tyto listy byly patrně čteny i jinými; rukopis Mladenovicovy historie, který je obsahoval, byl tenkrát v knihovně wittenberské (nyní v jenské) a seznal jej také Luther, jak dosvědčuje nový a epochální citát v jeho dílech.

R. 1531 vyšel velmi ostrý edikt proti protestantům, Luther jej glossoval stejně ostře ve spise nadepsaném „Auf das vermeinte . . . Edict . . . Glosa Dr. Luthers". Na jaký tón tu uhodil, seznáváme z toho, že papeže nenazývá jinak než *Babstesel*.

Na konci mluví o tom, že byl p o v o l á n — „ale já doktor Martinus jsem byl povolán a nucen, abych se stal doktorem, bez své vůle, z pouhé poslušnosti. Tu jsem úřad musil přijmout a přísahat svému drahému Písmu, že je věrně budu kázat a jemu učiti. A při tom učení mně přišlo v cestu papežství a chtělo mi to zabránit. Proto se mu vedlo, jak je vidět, a bude mu stále hůře. Ve jménu a povolání božím budu šlapat po lvu a hadu a to začnu živý a dokonáno to bude po mé smrti. Sv. Jan Hus o mně věštil, když psal z vězení do Čech: Upekou husu, ale po stu letech uslyší labuť zpívat, tu budou musit trpět. A při tom zůstane, dá-li bůh."[1])

Luther má patrně na mysli list (Pal. Documenta č. 17) psaný ne z vězení, nýbrž z vyhnanství krakoveckého r. 1412 Pražanům, v němž Hus s krotkou husou srovnává jednou „jiné ptáky", jednou „orly a sokoly", kteří jednak roztrhnou osidla, jednak vzletnou do výše a strhnou ostatní ptactvo s sebou, míně ovšem své pražské přátele. V době, kdy sledáno, i Lutherem samým, mnoho domnělých věšteb, tato slova zdála se zřetelně ukazovati k následovníku a datum dodala zachovaná slova Jeronymova, že své soudce zve po stu letech před trůn boží. Přenést je na Husa bylo věcí nejsnadnější, když byla zachována v témž rukopise, co onen list. A tak bez úmyslnosti, bezděky, mohla v kruhu Lutherově vzniknout pověst o věštbě, ke které v Čechách samých nebylo základu.[2]) Jak by jinak, kdyby tu věštba byla skutečně před r. 1519 bývala, nebyli Rožďalovský nebo Poduška na ni upozornili? Také nahrazení Husova obrazu o krotké huse a smělých bystrozrakých a rychloletých dravcích obvyklým

[1]) W XXX., 387.

[2]) Historii symbolu labutího projednal Manso v programu „An vere . . . vaticinatus sit" atd. r. 1817, otištěném v jeho sebraných článcích, 159—168, a nově Adolf Hauffen pěkným článkem „Huss eine Gans, — Luther ein Schwan" v Untersuchungen und Quellen . . . Joh. v. Kelle dargebracht (Prager deutsche Studien IX.) 1—28. Hauffen cituje list Husův podle „Monumenta" a přes zřetelné označení, že

kontrastem prosté husy a krásné labuti — srv. nahoře citát Konrada Celtesa, sám r. 1518 psal Luther skromně: „já husa mezi labutěmi" — spíše lze připsat Lutherovi hlavně proto, že mluví o zpěvu labuti proti kdákání husímu, neboť zpěvná labuť je v Čechách zjevem převzácným, ale tím je obecnější, čím blíže se dostáváme k moři; nejde ovšem o poetický zpěv umírající labuti, nýbrž o zpěv krásného ptáka, který zní méně líbezně, ale o tolik mohutněji než zpěv slavíka, jejž opěval Hans Sachs.

Tak Lutherovým přilnutím k památce Husově získal protestantismus nadmíru šťastný symbol, labuť, která zdobí obrazy, peníze pamětní, pomníky jeho, udržujíc při tom vždy také památku Husa jakožto skromného předchůdce.

Hned rok potom Jiří Rhaw vydal počtářskou knížku[1]) a poučoval, jakým výpočtem Hus nalezl svých sto let, jak porozuměl velkému číslu Danielovu, vše pomocí prostých čísel, kterými nahradil písmena, — *a* je 1, *b* jsou 2 atd. — a jak se také dopočítal l a b u t i. Brzy byl obraz popularisován Agricolou, Bugenhagen ho užil v pohřebním kázání, Flacius Illyricus vypravuje, že slova Centum revolutis annis, která připisuje Husovi, byla pravou věštbou na r. 1517, a dodává: Říká se také, že prý krátce před smrtí vyslovil věštbu: Husu pečete . . . ale labuť nebudete moci upéci. Že slova jsou v l i s t ě, což věděl Luther, bylo zapomenuto a všichni pozdější mluví o ústním proroctví. Matthesius kázal, že Hus zvěstoval „ein Labod oder Schwan", Melanchthon slova Husova pojal do Carionovy kroniky, Johannes Nas, františkán, naopak vtipkoval o bílém peří a černém mase labutím, a dal na onom světě Lutherovi a Husovi dohlížet na labuti a husy, aby se nepřipáhly. V 16. a 17. století řada citátů o proroctví Husově již se netrhá. Různě si pomáhají z obtíže, že od r. 1415 nebo dokonce 1414, jak někdy chybně datují, není 100 let do r. 1517; Mathesius tvrdí dokonce, že buch vom papsttum byl napsán r. 1516 místo r. 1520. I ve Francii věštbu čteme u protestantů a katolíků. V 17. a 18. století katolíci a protestanti diskutují vážně o pravosti proroctví. Nová legenda, utvořená podle staré snad teprv v pozdější době prvního století reformace, vypravuje, že kurfirstu saskému v noci, než Luther přibíjel své these, zdálo se o dlouhém peru, jímž píšící mnich dosáhl až do Říma na tiaru papežskou; to pero bylo od stoleté české husy. U Agricoly — jiného než Eislebenského, Agricoly z Špremberga — v knize podobizen (18) mužů, kterými bůh vzkřísil čisté evangelium, Wahrhafte bildnis etlicher gelarten menner, durch welche

---

byl psán za doby koncilu [illegible] v Kostnici. Hautfen ukázal důrazně na [illegible], ale nedokázal svého tvrzení, že by proroctví již před Lutherem bylo vzniklo v Čechách a bylo Lutherovi sděleno od českých [illegible] [illegible] Gallovo: „Rozumí se samo sebou, že [illegible] počal teprv za živobytí Lutherova [illegible] vyvíjeti se pověsť" (ČČM. 1880, 61).

[1]) Ein [illegible] Rechenbüchlein vom Endchrist. Apocalypsis in Apocalypsin durch Georgen Rhaw. Wittenberg [illegible]

Gott atd. (1562), vidíme na prvním místě obraz Husův a naproti němu verše:

Im vierzehnhundert und zwelften jar
nach unsers herrn geburt, nim war,
da ich Johann Huss offenbar
zu Prag gots wort lert rein und klar,
gefiel solchs nicht dem Antichrist,
dem babst zu Rom. Durch arge list
mich gegen Costnitz citieren tet;
vom keiser Sigmund gleit ich het,
doch mir solchs nicht gehalten ward,
vorm babst ward ich anklaget hart.
Vor ein Ketzer man mich verdamt
und wart erbermlich dar verbrant.
Doch lebe ich ewig in Gott,
der mich erlöst aus aller not.
Ein gans brät ir, sagt ich in dar,
über hundert jar, nemt wol war,
wird komen ein schneeweisser schwan,
denselbn werd ir ungbraten lan.

Poslední čtyrverší opakováno pak nesčetněkrát, pod obrazem Husovým a v knihách, v různých variantech a modernisováních, na př.:

Heute in der flammen glut
ihr eine gans braten tut,
über hundert jahr den schwan
ihr ungebraten werdet lan.

Reformovaní nemluví o labuti, ale vliv pověsti lze poznat z něžnosti, s níž na př. Beza velebí husu v Icones.

I v Čechách se zpívalo:

Rádas husu poslouchala
a k nís měla velkou chuť,
onať jest prorokovala,
že pán bůh pošle labuť;
ta již jasně zpívá krásně
jako před smrtí labuť.
Slyš její hlas, dokud máš čas,
než tě trefí boží prut.[1])

[1]) Cituje Mikovec ve vydání Husových listů (1849) z pramene blíže neoznačeného.

V těchto letech Čeští bratří, po smrti bratra Lukáše, opět jednali s Lutherem; tenkrát mu skutečně po dlouhém jednání vydali místo nevěrného překladu Weissova nový Sobkův překlad své apologie a Luther r. 1533 napsal předmluvu k němu, což byl veliký ústupek, neboť odchylky v nauce jsou značné; předmluva je zase prodchnuta duchem shovívavosti a uznání pro vzornou kázeň bratří. R. 1535 pak po novém poselství bratrském, na němž „pěkně a křesťansky se srovnali,“ napsal list k bratřím, v němž pomlčel o rozdílech učení, a po novém jednání (šestém poselství) napsal r. 1538 předmluvu k překladu konfessí a apologie bratří, v níž bratří pod vlivem Lutherovy úcty k Husovi poprvé kladou větší váhu na své spojení s Husem, služebníkem božím, a vůbec od té doby se častěji přiznávají k Husovi.

Agricola, který pomáhal při upravení německé konfessí bratrské a tím byl snad upomenut na Husa a na svůj slib, daný v úvodě k History, dostál konečně slovu a uveřejnil čtyři útěšné listy Husovy; přeložil je český student wittenberský z originálu,[1]) obsaženého v jenském (wittenberském) kodexu, několikrát již uvedeném.

Buď omylem, nebo snad proto, že původně měly vyjíti listy jen tři, je sbírka nadepsána „Tres epistolae sanctissimi“ . . . ač otištěny jsou listy čtyři v převráceném pořádku (26., 24., 10 a 27. června). Připojen je protest českých pánů a předeslána předmluva Lutherova.

Po patnácti letech Husova pře a osud jeho vstoupily zase v obzor reformátorův. Dne 24. července 1536 byli Wittenberští úředně zpraveni, že císař Karel svolal koncil do Mantovy; Luther si od koncilu ovšem již nic nesliboval a v této pessimistické náladě psána též předmluva jeho.

Vydává prý tyto listy ne na potupu (ač zaslouženou) koncilu kostnického, nýbrž aby varoval koncil budoucí. Pravda zvítězila, ale jaké neštěstí pro Německo a Čechy způsobil koncil!

Publikace vzbudila zájem. Ještě téhož roku, koncem listopadu, vyšel německý překlad její, neudáno, kde tištěný; překlad velmi obratný, obsahující nejen Lutherovu předmluvu a listy, nýbrž též historii posledního dne Husova Warhaffte beschreibung der letzten handlung, list českých pánů rozmnožený o 54 podpisů, pokud je vydavatel přečetl na vybledlém písmu. Překladatel neomezil se tedy na tisk latinský „Tres epistolae“, nýbrž sáhl ke kodexu, z něhož byly vyňaty. Nadepsán je „Vier christliche briefe, so Johann Hus“ atd. Tím předešel neznámý překladatel Agricolu samého;

---

[1]) Srovnání latinského textu v Tres epistolae s originálem v jenském přepisu provedl P. Diels ve výmarském vydání I. 676—688 a konstatoval, že přes veliký počet odchylek se překlad neliší smyslem od originálu; největší část odchylek sloužil tomu, aby smysl byl jasnější, věty úže spiaty, výpustky pak mají skoro vždy jen účel, aby zbavily textu přítěže, [illegible] věcí, které neměly zájmu mimo Čechy. Výpověď na základě [illegible] je málo. Za tisku vyšly o tom poznámky V. Novotného v ČMM 1915 378. Protest českých pánů není tu otištěn znovu, ježto pochází z Čech.

četme v zápisech o stolních hovorech Lutherových,[1]) že v lednu 1537 Agricola přivedl řeč na Husa, mluvě o několika listech, které sám přeložil, prodchnutých trpělivostí a modlitbou. Vzpomínal, jak v žaláři zkoušel kamenem a byl tupen králem Sigmundem. Luther se podivoval duchu Husovu, který takové věci s takovou stálostí psal, a končil: „Er ist ein teurer man gewesen. Sein tod ist wol gerochen worden, nam post mortem illius Sigismundus factus est infortunatissimus, uxor eius totius aulae scortum factum est, Bohemi Germaniam undequaque devastarunt, Normberga hat brandschatzung gegeben; sie sind bis gen Zeitz komen (odkud byl Agricola), die Deutschen haben etlich mal mit den fersen geschlagen.“ — Císař se prý odvážil ho hájit, ale papisté jej přesvědčili, že kacíři závazek glejtu neplatí, a tak byl vězněn a upálen.

Současně ukazoval Luther přátelům výpisky z Richentalovy kroniky, vyšlé právě podruhé tiskem, kterou dostal v polovici prosince. Byl tu počet kardinálů, knížat, mistrů, lékárníků, nevěstek atd. Proti tolika a tak různým národům, pravil, stál mistr Jan Hus jediný v Pánu.

Nový překlad[2]) Agricolův vydán téhož r. 1537, nadepsaný „Etliche Briefe J. Hus, des heiligen marterers“ . . . s předmluvou, kterou znalec Lutherova jazyka pokládá za vlastní překlad jeho. Ale je doslovnější než anonymův, nepřidává nic a nevyniká nijak nad překlad ve „Vier Briefe“. Jinak se Etliche B. úplně shodují s Tres epistolae, obsahují však doslov Lutherův, patrně k tomu vydání německy napsaný.

Kdo ty listy čte a má zdravý rozum nebo svědomí, musí říci, že výborný velký duch byl v tomto Husovi, který tak křesťansky píše a učí, tak rytířsky bojuje s pokušeními smrti, tak pokorně vše snáší a konečně tak mužně podstupuje nejpotupnější smrt za pravdu. Mezi tolika velkými, učenými lidmi z celého světa on sám jako beránek mezi lvy a vlky. Byl-li kacířem, pak nebylo ještě nikdy pravého křesťana na zemi. Neboť podle kterých plodů chcete poznati křesťana, ne-li podle Husových?

Hus nechává zlého papeže hlavou církve, ale ne svaté církve; měl prý ovšem říci: Ať je papež zločincem, přece je svatý a neomylný . . . Husův odpor prý začal v kázání proti odpustkům, které byly — na stavbu chrámu petrského! Tu všechny svině proti němu křičely, štětiny ježily na hřbetech, brousily si rypáky a sběhly se, až ho zrádně upálily. Neboť to byl hlavní článek jejich: papež je neomylný.

Luther slyšel prý, že císař Maximilian říkával: Ukřivdili zbožnému muži, a Erasmus Rotterodamský napsal, že je exustus, non convictus. A opět vypravuje historii o dru Prolesovi a historii, jak četl jeho Sermones a divil se, proč byl upálen. Všichni odpůrci přiznali, že Hus byl velmi učený, učenější než všichni doktoři na koncilu. Nejlepší prý je, že svědčí o něm

[1]) [illegible] od r. 1531. Náš hovor je Tischr. III. 374.

[2]) [illegible] r. 1550, viz Katalog [illegible] 1915.

jeho odpůrci, „písař, který udělal německá akta s tolika obrazy" (Richental je míněn), vypravuje, jak neohroženě šel na hranici a jak se usmál sedláčkovi dříví přikládajícímu a řekl: Sancta simplicitas.

To ovšem byl omyl, to nestálo u Richentala a nestálo to asi vůbec ještě v žádné knize, to Luther měl asi z ústní zprávy, a krásná legenda původu bohužel neznámého odtud teprv byla opakována a pozměňována, až na vítězné své cestě došla k Meissnerovi a Hugovi.

Luther pokračuje, že papírová infule s obrazy ďáblu ani nechtěla hořet . . . Není-li ten, kdo tak se dovolává pana Ježíše a tak jde do ohně, mučedníkem Kristovým, pak nikdo nebude spasen. Papež strčil toho muže do pekla, ale jistě bude v nebi. Tolik praví geistlos (místo geistlich) pánům, kteří snad budou na koncilu. V Kostnici také byli jisti, že nikdo o nich nebude psáti nebo je proklínat, ale Jan Hus *věstil jinak* a jinými a z části mnou se to vyplnilo . . .¹)

Lutherův doslov zdá se býti psán pod dojmem sytějšího čtení Husových listů, než mohlo poskytnouti čtvero dopisů, a skutečně vyšla současně objemná kniha o 171 listech „Epistolae quaedam piissimae" . . . atd., která přes zdánlivou shodu titulu se naprosto liší od Etliche briefe.

Je tu především nová předmluva Lutherova (doslov nikoli): že prý římský biskup si osobuje právo svatořečení, čině se pánem nebes, očistce a pekla; papeženci ctí tak lidi nikdy neživší, jako jsou sv. Jiří, Krištof, Markéta, Barbora; za to Husa, muže nejzbožnějšího, papež odsoudil do pekel. Ale nadešel čas atd.

„Epistolae quaedam" obsahují pak úvod o koncilu, otisk bezpečného listu Husova, intimaci Husovy, pak naše čtyři listy, otištěné teď v pořádku 3, 1, 2, 4 — listy další z cesty, z Kostnice, z vyhnanství, četné listy českých pánů, koncilu atd., potom historii Petra z Mladenovic, která tedy i latinsky poprvé vytištěna v Německu pod ochranou Lutherovou v podobě ne valně spořádané, v jaké ostatně historie Petrova byla odsouzena objevovat se ještě déle tři set let.²)

Humanisticky zní zakončení historie obrazem mythologickým, o němž se Petrovi z Mladenovic nesnilo. Se skutky Husovými nelze prý srovnat ani práce Herkulovy. Neboť starý Herkules jen několik málo nestvůr potřel, ale tento náš Herkules překonal nejsilnější mysli matku všech potvor a nejhroznější [illegible], Svět sám.

¹) Čtvrtý Lutherovy W. L. 16—39 a 121—125 vydány Clemenem „Vier christliche Briefe" vydal Kögel r. 1902 [illegible] v Lipsku.

²) [illegible] vydání Epistolae quaedam a poměr vydání k němu není s bezpečností vyšetřen; Palacký v Documentech praví o vydavateli, že hleděl opravu latiny Mladenovicovu [illegible]

Kdo byl vydavatel rukopisu a opravovatel jeho latiny, není známo. Důvodů, proč ho Höfler[1] stotožňuje s Huttenem, neznám. Mimo stilistické je aspoň jeden druh úmyslných změn věcných: vydavatel nebo překladatel českých listů nedovedl si srovnat existenci bezpečného listu, který hned napřed otiskl, s Husovým tvrzením, že jede „bez klejtu"; vysvětloval si to, že jde o bezpečný list papežův a připojil ten výklad na okraji: *Intellige papae*, po druhé pojal výklad do textu *sine salvo conductu Papae*, a v listě v Praze psaném dokonce velmi smělou konjekturou vzhledem k pokaženému domněle textu, lze-li tu vůbec ještě mluvit o bona fides jeho, napsal místo „jedu bez klejtu": Ego proficiscar nunc *cum literis* publicae fidei a rege mihi datis, poznamenav v záhlaví, že list byl na škodu Husovu různě překládán od jeho odpůrců v Kostnici.[2])

Vydavatel k slovům listu Husova, kterými vykládá svůj sen tak, že přes snahy zničit Betlem bude život Kristův lépe vymalován kazateli lepšími jeho, poznamenává na kraji: „Prophetia", kdo prý může popřít, že Lutherem se to stalo?

Téhož roku uveřejnil Agricola Husovu „Disputatio", že svaté písmo stačí na vládu církve, a traktát o přijímání, jakož i usnesení kostnického koncilu proti tomu.

Těmi publikacemi z r. 1536—37 a vydáním Brunfelsovým položen základ k velkému a pro staletí dostačujícímu vydání děl Husových, které, o dvě desetiletí později ovšem, vyšlo s názvem Joannis Hus et Hieronymi Pragensis, confessorum Christi, historia et monumenta r. 1558 v Norimberce.

Flacius **I l l y r i c u s** (o němž níže) praví ve svém Catalogus, že toto ingens volumen děl Husových vydal; ve vydání samém není udán vydavatel, jen tiskař Jan Montanus, který dílo vydal s Oldřichem Neuberem, podepsal úvodní stránku, omlouvaje chyby, vzniklé špatně zachovalými rukopisy, jichž měli ke každému spisu skoro vždy jen po jednom exempláři: bylo to prý vše, co od zuřivosti papežů bylo zachráněno. Slibuje pak, že připojí ještě Postillu, z češtiny přeloženou (nestalo se, vyšla však r. 1563 česky). Vydání, které svými velkými dvěma folianty svědčí asi o stejném zájmu jako nyní vydání mnohosvazkové, obsahuje pak Lutherovy předmluvy k listům, nejprve ke quaedam, pak ke quatuor (tres) a překlad doslovu jeho, Historii Mladenovicovu, spisy, mezi nimiž stále ještě převládají díla Matějova; na 6. místě 68 listů Husových a jiných z Kostnice, na 9. listy z doby klatby; v druhém svazku čteme mimo jiné Mladenovicovo stručné vypravování o soudu Husově, obojí vypravování o Jeronymovi, list Poggiův, rozličné listiny a akta.

Listy jdou v témž pořádku a textem i s **a r g u m e n t y** a **m a r g i n a l i e m i** se shodují s Epistolae quaedam, jenže jsou číslovány,

[1]) Geschichtschreiber I, úvod.

[2]) Že toto znění odporuje Husovu vlastnímu listu ze žaláře, kde o tom mluví [illegible] Ros-Weyde De fide haereticis servanda, 1605.

teprve od listu VIII. nastává rozchod, před první list ze žaláře vsunuty tři, pak zase je pouhý otisk až k osvědčení notářskému. Chyba Domino Hauuli-k o m neopravena ani r. 1715 ještě a dokazuje, že tisk neupravoval rodilý Čech, stejně jako na str. 88 slova biskupa litomyšlského, která zůstala: *Atzo sem to bie utzmil* —.

Jen zvučné epigramy pod obrazy mučedníků jsou dílem českého učence Matouše C o l l i n a.

Vydáním listů Husových r. 1537 byl zájem o jeho osobu oživen tak mocně, že Agricola pojal myšlenku přelíti historii Mladenovicovu v moderní a Lutherem doporučenou formu dramatickou. Tak vzniklo první německé drama husovské, skoro současně s prvním anglickým, z kterého není však zachováno nic než pouhý nápis. R. 1538 prý, tak cituje Collier[1]) z Wartonovy History of English poetry 3, 213, „Ralph R a d c l i f f e, zdvořilý učenec a milovník půvabné výmluvnosti, zahájil školu v zrušeném klášteře karmelitánů v Hitchin a proměniv refektář v divadlo, napsal několik dramat latinských a anglických, která byla hrána jeho žáky. Mezi komediemi byly: Lazar, Griselda . . ., jeho tragedie byly Zuzana, Upálení Jana Husa (The burning of John Huss), Job . . . Jeho životopisec Bale tyto kusy viděl" . . . Z těchto dramat, praví Collier, žádné se nezachovalo.

Je zajímavo, že podle téhož auktora v říjnu 1527 v přepychově vypraveném latinsko-francouzském *interlude* o Lutherovi a jeho ženě, kterým král Jindřich dal bavit v Greenwichi vznešené vyslance francouzské od školáků, řízených učitelem John Rightuise, vedle ctných dam *Relygyun*, *Veritas* a j., také vystupovaly paní *Erysy* (kacířství), *Fallsinterprytacyun* (křivý výklad) a *Corupcyoscryptorris* (kažení písma) v oděvech z hedvábí různobarevného *like ladys of Boem*, tedy jako české dámy.

Jelikož pak čteme, že Lutherova žena nosila kroj špýrský, pisatel patrně mínil skutečně český kroj, ale jak by jej byli poznali v Anglii? Dámy se asi samy představovaly jako Češky a měnivá barva hedvábí (je-li tak míněno?) značila jejich nespolehlivost. Škoda, že o tragedii o upálení Husově nemáme daleko tak podrobných zpráv jako o lutherovské, neznámo, jak řečeno, než holý název.

Agricola Angličana předešel; jeho Tragedie Johannes Huss vyšla roku 1537 ve Wittenberku.[2])

Na titulu čteme, že je allen Christen nützlich und tröstlich zu lesen, básník si tedy představoval, že bude účinkovat jako drama knižní, ale také myšlenky na provozování se nevzdal, píše v dlouhé své předmluvě

[1]) J. P. Collier, The history of English dramatic poetry, vyd. II. Lond. 1879, str. 114; o hře lutherovské 107.

[2]) Existují dva výtisky [illegible] nedatovaný, zdobený rytinami představujícími dvě strany [illegible] penízu, pokládaného za prvotisk, a datovaný tisk (Wittenberg, Rhaw, 1537), který má na obou místech [illegible] a zlepšenou hlavu z té strany titulní bez slov (exemplář jeho je v knihovně musejní), odchylky obou tisků jsou jen zcela nepatrné, pravopisné.

„Derhalben, nach dem die historia des heiligen merterers Johannis Hus in reime und einer tragedien weise verfasset, habe ich gern gesehen, das solche historia auch dermassen gelesen und gespielt würde, auf das jederman, jung und alt, dieses greuliche lesteren des Antichrists und aller seiner rotte, verfürung und tyrannei von tag zu tage feinder würde.“

Agricola tedy si přeje, aby jeho drama bylo hojně čteno a hráno, aby se každý den ze dne stával nepřátelštějším rouhání, svádění a tyranství Antikristovu. Neboť máme prý jako křesťané nenáviděti toho, kdo se rouhá pánu Ježíši, jako činila Antikristova synagoga v Kostnici. Vidouce, že boží slovo počíná svítit a odkrývat jejich hanebnost, chtěli tuto nauku zničit vraždou. Ale co se stalo? Zatím co doufají, že vraždou umlčeli křik této husy, pán bůh, jak Hus zvěstoval, vzkřísí ji z mrtvých a promění ji v labuť jako sníh bílou, a nechtěvše slyšet chraplavý husí zpěv, teď, buď jim libo nebo žel, musí slyšet jasný a líbezný hlas té labuti, jak zní a zpívá nejen v Čechách, nýbrž po celém světě.

A Rýn byl příliš malý, aby uhasil popel, který naopak stále doutnal, až vítr tak silně do něho zavál, že nový oheň se rozpálil, kterého ani moře neuhasí; tak obrací Agricola myšlenku Lutherovy písně o mučednících bruselských:

Die asche will nicht lassen ab,
sie stäubt in allen landen.
Hier hilft kein bach, loch, grub noch grab,
sie macht den feind zu schanden.

Je prý také v této historii dobře znát, jak svatý byl ten koncil, který Husa doporučil milosti královė, patrně z velké křesťanské lásky! Ale jaké bylo jejich srdce k Hans Husovi, ukazuje celý proces. Nejprvé přemluví krále, že není povinen kacíři zachovati glejt, nedopřávají mu slyšení, překřikují ho, ba skřípají zuby jako fariseové nad Štěpánem a byli by ho zuby nejraději roztrhali.

Tak i dnes prý byli odhodláni na vypsaném koncilu se chovat, kdyby se byl sešel. Je prý žalostno, že i císaři a knížata se činí sluhy papežovými a účastnými hříchu jako vykonavatelé, jako císař Sigmund, který jinak byl moudrý pán; ale vždyť i dnes jsou mnozí tak očarováni a zaslepeni, „das sie im nicht allein die fusse, sondern auch schier, ich weis nicht was mehr küssen“. Ale jakkoli tito páni dodávají babylonské nevěstce sílu, přece víme, že beránek, za nějž, jako Hus činil, se musíme odvážit života, je všechny přemůže.

Celý arch zabírá tato předmluva, ale čteme ještě další „vorrhede“, rýmový prolog, velmi dlouhý, se seznamem početných osob hry (sedm kardinálů, šest biskupů, šest mnichů atd.), který rozvádí větu, že bůh, než trestal, vždy to oznamoval, aby se lidé káli. Ale málokdy uposlechli, tak že došlo přece na potopu, na záhubu Sodomy atd., a neobrátil se také papež, když byl vzbudil zbožného Husa, o němž dnes hrajeme, a také trest nadešel,

das die christlich lehr wurd gespalt,
verwüst wurden auch land und leut,
habens noch nicht werwunden heut.

A toho se máme obávat i my, nepřijmeme-li boží slovo, jež nyní je slyšet.

Darumb so hört in grosser still,
was uns der kanzler sagen will.

Tím začíná první z pěti jednání. Kancléř oznamuje, že papež i císař přišli a umínili si způsobit koncil. Každý se má dostavit, komu tam jest jednati. Ihned přicházejí dva čeští páni Jan z Chlumu a „von Latzenbock" (v history „Heinrich Latzembock") a praví, že král uherský a římský

hat uns geschickt her mit beger,
das wir meister Johannem Hus,
der heiligen schrift baclaurius,
im nam der königlich maiestet
alhier bröchten zu der stet
ganz mit treuen und gut bescheid
in freiem, sichrem, selgen geleit,
das er frei hieher und widrumb,
on fahr ins land zu Behmen kum.

Papež na toto hodné důkladné připomenutí glejtu odpovídá, že Husa ochrání, i kdyby mu byl zabil vlastního bratra.

„Pak má papež odejít a na paláci mají zůstat někteří kardinálové a biskupové; k nim ať přistoupí mistr Štěpán Páleč s Michalem de Causis, s dvěma dominikány, dvěma bosáky a dvěma frauenbrüder, a nejprve má k prelátům promluvit Michael de Causis."

Tyto rozkazy udělované historickým osobám nebo toto stotožňování osob a jejich představitelů působí snad poněkud neobvykle, ale vidíme zároveň, že tragedie není pouhým zveršováním historie, nýbrž že Agricola se pokoušel o zjednodušení scenerie a děje. „Historie" vypravuje zajisté, že Páleč a Michal běhali s těmi články ke všem kardinálům a že si přibrali též mnichy kazatele a z jiných řádů. Michal po strojeném úvodě dlouhou řečí přednáší Husovy články, že papež, nežije-li jako Kristus a sv. Petr, není místodržitelem, nýbrž Antikristem, totéž že platí o kardinálech a biskupech a že hřeší kněží, prodávající svátosti.[1])

---

[1]) Jak zrýmovány články, ukazuje tento příklad:

Den drit artickel tu ich bekant,
die cardinel, bischof genant,
seind nicht rechte und offenbar
nachfolger der apostel schar,
wo sie nicht leben zu der fart
nach rechter apostolischer art
und halten die gebot Christi rein
so kön sie nicht nachfolger sein . . .

Der zehend, so der babst bös ist,
von got verworfen zu der frist,
so wird er ganz mit seiner pracht
als Judas ein teufel geacht,
ein dieb ein mörder und ein sun
der verdammnus on allen won.

Z každé dvojice mnichů jeden prohlašuje, jaké je to kacířství; bosák míní, kdyby se neměly sloužit mše za peníze, musil by zahynouti celý duchovní stav. Kardinál cambraiský slibuje, že věc přednese koncilu. K vlastnímu dialogu nedochází, každý odříká jen svou řeč.

Actus secundus opět začíná jedním z oněch předpisů scenických, které jsou spíše historií. Kardinálové prý posílají posly k Husovi, ač jistě neměl Agricola na mysli, že by obecenstvo mělo viděti něco jiného, nežli že dva biskupové přišli k Husovi; Hus poslechne — ani zde nedochází k skutečnému dialogu.

V „history“ oslovují Husa neurčití soudcové, „haben sie zu ihm gesprochen“, v dramatě je to kardinál z Cambrai, ale obsah jeho řeči se shoduje skoro doslova.

Magister Johann, man sagt vil	Magister Johann, man sagt vil
ünd wunderlich ding von	von euch wunderlich ding und spil,
euch, wie ihr vil yrrthumb	vil irrthumbs solt han ausgeseht
gehalten und ausgeseet habt im könig-	im königreich Böhmen, versteht.
reich zu Behemen Darumb haben wir	Darumb wir euch han lassen holen.
euch lassen fordern.	

I odpověď kardinálova se shoduje, i odchod kardinálů; ale odchylně od „historie“ prosí Michal, aby kacířství bylo potrestáno, a Páleč ujišťuje, že Hus by uprchl, kdyby opustil palác.

Na to „mají Michal a Páleč odejít od kardinálů k Husovi a mají se těšit“ atd. — je tedy vynechána scena s Didakem. Hofmistr papežův přichází a Husa zadrží — „Chlum hněvivě uteče k papeži“, čteme tentokrát prostě, ne v podobě rozkazu.

Chlum patrně běžel okolo jeviště, které lze si představiti dosti velkým, měl-li děj býti představován jako bývalé hry duchovní; není zákulisí, kam by se osoby odstupující ztrácely; papež stál patrně po celý čas s koncilem celým na jevišti, teď předstoupí, aby ho Chlum nalezl v jeho paláci; jeho řeč se opět shoduje doslovně s „history“:

Heiliger vater, euer heiligkeit	Heiliger vater, eur heiligkeit
hat mir also nicht zugesagt,	hat mir also nicht zugeseit
noch meinem vettern, herrn	und auch dem liebsten vettern mein.
Heinrich von Latzenbock. Ich	Heinrichen von Latzenbock ich mein
hab euer heiligkeit zuvorn	Eur heiligkeit ich hab angesagt
gesagt, und sag es itzt noch.	und red es noch an disem tag.

S vynecháním toho, co bylo v history řečeno o Františkovi, poddaném papežově, předvedeno zřízení komise:

„Jakmile se to stalo, mají všichni kardinálové a vůbec každý odejíti z paláce; zatím hraje se na varhany." Tedy přestávka. Po chvíli se koncil vrací a počíná třetí jednání.

Čeští páni žádají za veřejný výslech; kancléř svoluje a kardinál cambraiský hned dává předčítati deset zrýmovaných článků — vynechány tedy písemné protesty českých pánů a celé zajetí v Gottlieben.

Vypravování Mladenovicovo, že Husa chtěli odsoudit neslyšeného, a že on, zpozorovav to, běžel k pánům českým, aby to řekli králi, a král poslal falckrabího a purkrabího atd., překládá Agricola do slohu dramatického. Kardinál cambraiský upozorňuje na nebezpečí, jež tu hrozí odpadnutím prostých lidí, kteří by neplatili různé dávky:

auch unser zins, reit manigfalt,
hinforder nicht würden geben
so müsten wir in armut leben
wie Christi apostel han getan.

Nejlépe proto nedisputovat s ním, nýbrž prostě články odsoudit. Patriarcha cařihradský přisvědčuje: čím více disputu, tím víc pohoršení. Kardinál florentinský rovněž míní, že výmluvného Husa nebylo by lze přehádat, proto souhlasí. Potom čteme tento skvostný návod pro herce:

Als solchs der Notarius Petrus höret, sol er von stund aus dem pallatio laufen und solches dem könig ansagen Nach komen von stund an . . . herr Ludewig . . . herr Friderich burggrave . . . To vše je asi míněno jako němá hra; falckrabí oznamuje vůli královu.

Vynecháno je, že Hus uznává knihy za své, a výslech začíná tím, že kardinál florentinský se Husa ptá, mají-li papežové také uzdravovat slepé a chromé nebo dát se ukřižovat; Hus odpovídá, ale je přerušen:

Ei, las deine sophisterei,

a kardinálové někteří mají se mu vysmívat; pak přichází král, dva čeští páni a písař Petr, a kancléř má číst další články. Přechází se tedy, aniž se mění jeviště nebo uzavírá výstup, z prvního dne výslechu v druhý.

Hus popírá, že by ty články byl hlásal, a diskutuje s kardinálem florentinským stručně (doslova skoro jako v historii) o svědcích a svědomí. Disputace o Wiklifovi přeskočena. Páleč je to zde, který hlásí, že Hus chtěl, aby duše byla, kde Wiklifova — „tu mají všichni kardinálové se smáti a konečně hněvem třást hlavami", podobně když se hájí, že mínil duchovní zbraně, ne tělesné, jak udává Páleč, tu všichni mají zlostně naň křičeti.

Také římský král nepromíná. Přechod k třetímu výslechu tvoří zase němá scéna, páni sestrkují hlavy dohromady a dají Husa zavolat znovu, čímž počíná čtvrté jednání. Ale nečtou se nové články jako v předloze; kardinál cambraiský Husa odsuzuje.

Meister Johan euch sind verwar
zwene zeugen gegeben dar,
Erwelet einen zu der stunt . . .

(*zeugen* je ovšem chyba tisková, v o b o u vydáních, místo *wege*); celá řeč je parafrase prósy v histery: kde v ní čteme „Die andern sprachen“, je mluvčím kardinál florentinský nebo při zlomyslné žalobě Páleč; když král opakuje slova o dvou cestách, básník to zrýmoval jinak než nahoře:

Johan Hus, siehe, dir seind zwen
wege gesetzt, soltn versten.

Skoro doslova se shoduje řeč biskupa z Polsky; také „der dicke feist pfaffe“ z history odříká čtyři verše. Páleč a de Causis zapřisahají se, že nejednali z nenávisti; celé další jednání o svatořečení pražských mučedníků a o prohlášení oxfordské university je vynecháno se zřetelem na dramatičnost a na tendenci; Hus prohlašuje stručně, že stojí před soudem božím, potom „mají ho odvést“. Řeč králova se shoduje s histery. Král a koncil se vzdálí, hra na varhany, vracejí se, Hus je přiveden k oltáři, kde se dlouho modlí. Actus quintus počíná pak kázáním biskupa laudenského: „Der Laudonensis bischoff sol den nachfolgenden sermon auf der kanzel tun. So er aber zu lang were, so mag man ein kurz argument daraus begreifen.“

O tom, že kázání bylo by příliš dlouhé, Agricola neměl pochybovat a neměl zde býti tak pohodlný. Biskup bukovecký začíná pak předčítati články, Hus namítá (v history stojí jen, že c h t ě l odpovídat):

Gnedigste herren, ich sage, das
ich diese artikel in solcher mass
mein lebelang aus herzen grund . . .

kardinál cambraiský však má mu přerušit řeč a říci:

Schweig, Johan Hus, zu dieser stund.

Takové „lomení“, že dvojice sdružených rýmů je rozdělena stichomythicky vyskytá se jen, když Hus je přerušován, jinak si každá osoba odříká sudý počet veršů. Doslova se shoduje Husova prosba, aby ho vyslechli; všichni mají třást hlavami a křičet: „Du ketzer, schweig stille“. Biskub lubecký čte dále, že Hus se vydával za čtvrtou osobu v božství, Hus protestuje, načež „ein Doktor“ má čísti konečný rozsudek nad Husem; zabírá plné dvě stránky, když se modlí za své nepřátele, má celý koncil zlostně naň hledět a vysmívat se mu.

Následuje odsvěcení, diskusse, je-li třeba holení nebo stříhání, odevzdání světskému rameni, modlitba Husova, až kat končí:

Nu steh auf, Johannes Hus,
wir müssen dran, es ist umb sust.
„Nach solchem wird er hinausgefürt und verbrant,“

což je nejdrastičtější rozpor historického vypravování a návodu scenického, jehož má formu.

Vystoupí však ještě p r o r o k a oslovuje zatvrzelce, kteří upálili spravedlivého:

> Ein unschuldgen habt ir verraten,
> ein arme gans itzt gebraten,
> der geschrei ir nicht habt wollen leiden,
> aber ich tu euch hie bescheiden,
> das itzund uber hundert jar,
> so wird euch komen ganz verwar
> ein weisser schwan, thu ich bekant,
> wird lieblich singen in die land,
> des stimm ihr müsst on einen dank
> hören zum end vom anefang . . .

a zjeví se, že jste děti Satanovy.

Epilog (Beschluss) počíná touž myšlenkou, kterou rozváděl prolog (Vorrede), že bůh posílá proroky varovné, a takový byl i Hus.

Čeští kněží se obávali, aby Husovo učení v jejich zemi se neujalo, a proto je potlačili. Ale co se stalo? Viděli, co nechtěli: mnoho tisíc v jejich zemi bylo pobito. Rovněž bůh nepromine těm, kdo nyní chtí potlačit boží slovo, jako těm, o nichž jsem mluvil v prologu:

> Das wort ist hie im deutschen land,
> was folgen wird, ist got bekant . . .
> Doch Got erhalten kan die sein,
> wie er Johan Hus hat gethan . . .

Text vrací se takto stále k proroctví Husovu.

Vidíme-li, jak Agricola užívá kazatelny a varhan, připadá nám, jako by si představoval svou hru provozovánu v kostele; nemožno by to nebylo, neobsahujeť nijakého směšného nebo málo slušného výjevu, pro které kdysi pašije se musily z kostelů vystěhovati na náměstí. Nevíme ovšem, na jaké scéně byla tragedie ve skutečnosti hrána v Torgave a snad i v jiných místech, o nichž nemáme zpráv.

Kde byla hrána v Gdánsku r. 1572, víme ze zprávy vrstevníka; dominikán lvovský Martin G r u n e w e g z Gdánska sepsal r. 1605 své upomínky z mládí; roku 1572 viděl, maje 12 let, jak kožešníci hráli „ein merklich spiel von Hans Hus". Gruneweg píše, ne jak hra působila na dětskou jeho mysl, nýbrž jako by byl znal kritiku Cochlaeovu, která uvedena bude níže.

„Bylo tam velmi mnoho osob a žádná slušně oděná, poněvadž museli hrát duchovní koncil, kde bylo třeba biskupů, kardinálů, mnichů, který byl pro kožišníky obtížný. Také se málo [illegible], zvláště, když by v předměstí zároveň s husou byli málem upekli střelnici," jak vypravoval starý kožešník Wentzel, který v tom také hrál [illegible]. [illegible] kožešníci

ohněm budovu, ve které provozovali svou masopustní hru, to asi ukazovali hranici Husovu anebo aspoň zář její.[1])

V Kostnici, jak vypravují noviny, vydané r. 1614, skutečně vznikl oheň, když hráli Husa:[2]) „vor etlich jaren haben sie ein comedi zu Costnitz gehalten und den Johann Hussen nochmalen verbrennen wollen“ . . , čímž byla by dosvědčena katolická hra o Husovi, nejde-li o pouhé upálení loutky, Husem nazvané, jako prý v Mnichově jezovité upalovali Luthera podle vypravování F i s c h a r t o v a[3]). Slavný satirik píše ve svém zpracování nizozemské satiry „Úl svatého římského roje včel“ o dramatickém tom výstupu, pořádaném „na velkou potupu luteránu, protože vždy říkají, že on je labutí, o níž Hus věstil, že upálena nebude“ ; a na okraji k tomu poznamenal: „Luther ein schwan, Huss ein gans,“ a v pozdějším vydání dodal: „Hus a Jeronym byli upáleni v Kostnici, jeden jakožto česká husa, druhý jako kachna ; ale labuť upéci nemohli.“

První zdramatisování soudu nad Husem vzbudilo zajímavou odezvu, rovněž ve formě dramatické ; ještě roku 1538 vyšel „Tajný hovor Luthera a jeho přátel o tragedii Jan Hus, po zpusobu komedie“ ; pseudonymní tato komedie, jak teprve nově ukázáno,[4]) pocházela od toho, který stopoval každý krok Luthera a luteránu již déle pul druhého desetiletí a vysílal proti nim neustále své střely latinské a německé — Cochlaea.

Neustal ovšem od r. 1523 v polemice, stále a stále vyhledával odpory z Lutherových spisu, ne naposled o tom, jak smýšlel o neposlušnosti Čechu dříve a jak později, dal Lutherovi („sedmihlavému“) polemisovat s Lutherem, a vychrlil spoustu polemik, která podle slov blahovolného jiste životopisce jeho[5]) trpí účenou nudou, odporem k studiu nepřítelových knih a zlolajností.

A s rostoucím hněvem proti Lutherovi, který se zřejmými dukazy Cochlaeovými nedal a nedal přesvědčit, ba ani na ně nereagoval, rostla i nenávist k husitum, v jejichž barbarství upadalo vzdělané humanistické Německo ; v dedikaci spisu De libero arbitrio (1525) uvádí za hlavní příčinu, proč zanevřel na Luthera, že Melanchthona svedl k svému barbarskému husitství, „Philippum seduxit in Hussiticam suam barbariem et impietatem“. Co Luther už v lednu 1520 vyvrátil, Cochlaeus opakoval ještě po letech: že v Lutherových žilách není kapky německé krve a že je asi příbuzný s Husem.

Cochlaeus stal se zatím nástupcem Emserovým jako dvorní kaplan vévody Jiřího v Drážďanech, pak v Míšni a konečně ve Vratislavi. Jeho zájem

---

[1]) J. Bolte, Das Danziger Theater im 16. u. 17. Jh. (Theatergesch. Forschungen 12), 1895, str. XIII., a 9.

[2]) Hauffen v Euphorion 7. Erg. Heft 163.

[3]) Tamtéž 115.

[4]) Paulus, Katholik 1895, st. 571 sl.

[5]) Martin Spahn, J. Cochlaeus, Ein lebensbild aus der zeit der kirchenspaltung, 1898, str. 248.

o Čechy přítomné ještě vzrostl, když jeho dávný známý nový přítel Jan *Faber* v osudy země té zasahoval a stejně jako on se zajímal o historii českého kacířství.

Jan Heigerlin, zvaný Faber nebo Fabri (1478—1541), byl rovněž humanistou, váženým členem švábského kruhu, a dopisoval si s Erasmem, který ho pokládal za výjimku v řádu dominikánu, jemuž náležel; i s Zwinglim se stýkal, ale když se chýlilo k rozchodu, stal se dříve než Cochlaeus bojovníkem za starou víru a záhy, jak zvěstoval již titul jeho spisu z r. 1523, „Malleus haereticorum," též inkvisitorem. Arcikníže Ferdinand ho téhož roku povolal z Kostnice do Vídně do rady své, vypravoval ho na poselství i do Španěl, a postaral se o skvělou dráhu jeho, na které se r. 1530 stal biskupem vídeňským. Provázel Ferdinanda ke korunování do Prahy a snažil se pak r. 1527 ve Vratislavi zvrátit reformovanou obec. Dne 1. září 1528 dokončil v Praze knihu německou o tom, jak se učení Husovo, pikhartu a Jana z Wessalie má k Lutherovu.[1]) Spis se rozkládá ve tři knihy. První ukazuje, že Hus v 29 bodech je křesťanštější než Luther, a kdyby se vrátil na svět, pokládal by se za lepšího a nechtěl by nic míti s Lutherem arcikacířem. Podobně pikharti rovněž v 29 bodech jsou lepší Luthera, jak vysvítá z jejich apologie, podané králi Vladislavovi; Luther je kdysi ostře káral, pak se k nim přitočil, snad mu dali peníze za to, a teď je chválí, že jsou praví křesťané a my že jsme kacíři. Ale Faber doufá, že ho nebudou vydržovat, kdyby k nim utekl (o té možnosti uvažoval tedy ještě r. 1528), ačkoli nedávno vydal dvě knížky proti vévodovi Jiřímu a jiným a lísal se k Pražanum a jiným Čechum, jako by byli vyvoleným národem. I ti prokletí kacíři jsou lepší než Luther a podobně ovšem i třetí kacíř.

Německá kniha působila asi málo na Čechy a proto Faber r. 1537 vydal spis nový, Konfutaci latinskou,[2]) proti omylu, že ti, kteří nyní utrakvisty se jmenují, jsou následovníky Husa nebo kompaktát.

Logika událostí byla silnější, než scholastická logika církve, a tak nastala humoristická situace, že kompaktáty, které tolik papežu proklelo, na nichž lpěti bylo pokládáno za kacířství, pro něž vojska křesťanská posílána raději do Čech než na Turky, že ta kompaktáta, když Čechové počali o ně nedbati, došla naopak milosti u horlivých katolíku, že se snažili, aby byla kurií uznána (což se stalo konečně r. 1564), vše, aby utrakvismus, nesahající za kalich, byl zachován; ba dožili se toho, že katolický král nutil kněze podobojí k procesí o svátek Husuv.[3]) Ale spis Fabruv ne-

---

[1]) Wie sich J. Huss, der pikharder und J. v. Wessalia lehren mit M. Luther vergleichen. Lpz. 1528.

[2]) Confutatio gravissimi erroris atd. v Lipsku 1537. O celé věci A. Rezek, Biskup vídeňský Jan Fabri a čeští utrakvisté, ve Věstníku KČSN. 1882 str. 398—404. Rezek neznal německého spisu Fabrova.

[3]) Tomek, ČČM 1848 I, 485 a Děj. m. Prahy XI, 242: administrátor Mystopol, byv donucen [illegible] konati průvod o božím těle, chtěl zanechati průvod v den Husův, ale král [illegible], aby se průvod konal.

působí jen humoristicky, je v tom něco bolestně tragického, když biskup dovozuje, jak správně Hus smýšlel, především ovšem o eucharistii. Hleďte, jak daleko jste od učení svého mistra Jana Husa, volal patheticky zástupce téže církve, která slavnému a nikdy neměněnému vyznání Husovu na koncilu nedala víry, nýbrž odsoudila ho na základě výpovědí svědků zmatených a sobě odporujících.

Jako rádce českého krále těšil se „ďábel Faber" velké a ovšem nenávistné pozornosti českých stavů a českého lidu, který se postaral o překvapující odbyt jeho Confutatio tím, že ji vyrval knihkupcům. Bratří o něm mnoho směšného vypravovali. Ještě po jeho smrti protestováno, že král jemu, cizinci, udělil proboštství litoměřické.

Cochlaeus byl od začátku polemiky proti Lutherovi s Fabrim v úzkých stycích, s Eckem tvořili triumvirát hlavních německých obránců církve. Nepřekvapuje tedy, že v hlavní myšlence se shodují, ba ve snaze, aby kompaktáta byla uznána, je asi Cochlaeus vůdčím duchem. O velkonocích 1534 provázel svého vévodu do Prahy, a aby tu nebyl marně, zmocnil se důležitých rukopisů k českým dějinám, které pak s námahou četl po celé léto — na navrácení knih z kapitulní knihovny nepomyslil bohužel[1]) a rukopisně ještě téhož roku vypracoval v Drážďanech svou velkou historii husitskou.

Při tom nesmíme ovšem mysliti na historii vědeckou; jak málo byl Cochlaeus historikem v tomto smysle, ukazuje drastickým způsobem okolnost, že napsal celou první knihu a část druhé, než seznal historii Mladenovicovu, vytištěnou německy r. 1529. A když ji seznal a měl plno příčin, aby aspoň druhou knihu psal znovu, neučinil tak, nýbrž nechal vše, jak bylo, a pracoval pak dále na základě nového „husitského" pramene. A tento rukopis, který bychom pokládali za pouhý náčrtek, zůstal nezměněn, a v téže podobě po čtrnácti letech putoval do tiskárny! A tato a taková „Historia Hussitarum", byvši vytištěna r. 1548, byla prvním velkým učeným dílem, věnovaným husitství; opět se katolická strana zmocnila minulosti české a vtiskla její památce na dlouhou dobu svůj ráz.

Cochlaeus užil mimo četné listiny, které většinou otiskuje, historie Eneovy a Krantzovy Vandalie, z níž kdysi otiskl výtah, ale opravuje je ze starého kodexu, jehož auktora nezná a v němž novější badání poznalo tendenční spis Mikuláše Tempelfelda;[2]) čerpal také z polemických spisů Ondřeje z Brodu, Pálce a hlavně Příbramových. Při citacích těch neopomíná nikdy doložit, že jsou Čechové.

Kdežto spis Mladenovicův a ovšem i jeho zpracování začal od svolání koncilu, Cochlaeus první vypravuje v první knize své děje Husovy od přinesení knih Wiklifových po svolání koncilu; začíná srovnáním Karla IV. s Augustem římským a vylíčením rozkvetu říše za něho. Václava nepokládá

[1]) Balbín, Bohemia docta, ed. Ungar II, 85.

[2]) Loserth v Arch. f. öst. Gesch. 61 (1880), 89—187.

za vilníka, jen za ospalce a opilce, „nullos reliquit liberos per inertiam et ebrietatem, somno magis et Baccho quam propagationi et coniugali debito intentus". Za něho přineseny knihy Wiklifovy, jehož články r. 1408 byly trojnásobně prokletý celou pražskou universitou, fakultou bohosloveckou a českou natio, jak dosvědčuje očitý svědek Příbram. Hrozí se v další historii laických disputací a zvláště knihy, kterou sepsala žena, hotová Izabel. Nebylo prý tenkráte vynalezeno umění tiskařské, jímž knihy lze nezměněné rozšiřovati. Proto Hus vynalezl jiný druh zlomyslnosti, aby jed rozšiřoval: notářské listiny, které nahrazovaly vlastní rukopis auktorův; . . . tak rozšířil pochybnosti, které nejsou vlastně pochybnostmi, jak Cochlaeus obšírně vyvrací, a s kterými se měl obrátiti na jinou adresu.

Kniha druhá vypravuje o koncilu, o příjezdu Husově, k němuž hned pojí vypravování o příjezdu Jeronymově, podle Richentala, a o Husově útěku a zajetí podle téhož spisovatele.

Komicky zní, jak Cochlaeus slibuje slavnostně, že tuto historii doloží z Příbrama, Čecha, aby neřekli, že je Němci vynalezena, a vypravuje místo toho jen věci, které dokládají, že Hus nebyl odsouzen bez výslechu.

Na tomto místě, podle str. 79, zatím, co to psal, byl mu poslán spis Mladenovicův; je prý velice podezřelý, nepodepsaný; o útěku Husově prý hluboce mlčí. Cochlaeus hádá, nebyl-li auktorem Příbram; počíná pak vypravovati znovu. Obšírně konečně uvažuje, jak veliké jest provinění Husovo, horší než hřích Sodomských, než největších hříšníků; nikdo nebyl větší zhoubou pro Čechy než Hus.

Třetí kniha jedná o Jeronymovi, více theoretickými úvahami než historicky. Jeronymovo odvolání je zbabělost, jeho couvnutí od něho hanebnost; ale zároveň vykořeňuje odvolání jako vlastního, osobního soudu Jeronymova nad Husem a svou stranou. Že by křesťan měl shledávat odvolání chvalným činem, nebo že podrobnosti jeho byly diktovány, jakoby Cochlaeovi ani na mysl nebylo přišlo. O jeho výslechu je prý elegantní list Poggiův, jímž se husité velice vychloubají, ale marně. Měl-ť sice Jeronym znamenité nadání, velkolepou výmluvnost, vzdělání, živou paměť a jiné ozdoby řečníků, více než připomíná Poggio; ale to nejsou pravé ctnosti, jsou dány zdarma a společně s námi i pohanům, Turkům a židům. A snad nebude nějaký husita tak nestydatý, aby ho přirovnal k Sokratovi, Xenofontovi a j. Ale nebyl bonus vir, byl horší Husa, ne k hrdinovi, nýbrž terentiánskému Gnatonovi lze ho přirovnat; nebyl ani svatý, ani mučedník. Není třeba zdržovati se při udatnosti, s jakou snášel smrt; byl totiž rodem Čech, z nejudatnějšího zajisté kmene, který nenastupuje snadno plnou svěžestí ducha a silou těla. Ale pozbyv kacířstvím víry a schismatem lásky, nic nezískal, dávaje se upálit; byla to umíněnost u obou, Hus i Jeronym, jsou překonáni pohany, ba i ženami. Neboť Hus chtěl mnohými ústupy ujíti smrti, Jeronym dokonce — hanebným odvoláním — prchnout před ní, kdežto u Indů vdovy se prosí, která by s mužem vstoupila na hranici, ne

spoutána jako Hus a Jeronym, nýbrž svobodná. A tak povídá a povídá Cochlaeus na celých dlouhých stranách.

Že by Hus byl trpěl, jak pravil podle Poggia, 340 dní v nejtužším žaláři v poutech zápachu a špíně, v nedostatku, nezdá se pravdou, neboť biskup laudenský řekl v kázání, že mu kardinálové někteří tak byli nakloněni, že by ho rádi byli chovali u svého stolu a ve svém bytě, kdyby se nebyli obávali útěku jeho! A i kdyby to byl vytrpěl, nic to ubožáku neprospělo!

Podle knihy čtvrté žáci Husovi a Jeronymovi vezli domů plné vozy lží. Dokonce žena vydala knihu (že se téže nebo podobné Izabel divil už na str. 18, na str. 153 zapomněl); otiskuje pak hojně poslání z Prahy do Kostnice a naopak.

Mrtvému Václavovi koná pohřební řeč, že byl po sallustiovsku ventri atque somno deditus, indoctus atque incultus. Četl prý o něm v starém rukopise, že dal upéci kuchaře na rožni a utopiti doktora theologie a že měl kata kmotrem, ale neví, je-li to pravda. Jistě bylo to malicherné proti zkáze slavné říše, kterou převzal kvetoucí. Šlechetné bylo přece, že se nedal odvrátit od víry otců. Kartusiáni jsou u Cochlaea jako u pramene jeho, Enea, prostě vyhnáni.

V páté knize Cochlaeově slyšíme o Žižkovi, že se nahodil luze, vábené nadějí na kořist, vůdcem, aby nechybělo žádné zlo. O něm pak vypisuje Enea, místo Trocnova prý Čechové píší Botznan. Vypočítává města, jím za jediný rok spálená, a dává čtenáři souditi, jakou škodu jediný ten kacíř způsobil, který, kdyby nebyl kacířstvím hanebný a ohavný, mohl by být přirovnán k nejslavnějším vojevůdcům. Ovšem ho viní směle, že povraždil všechno obyvatelstvo v dobytých městech bez rozdílu věku a pohlaví.

Táboři v disputacích Pražanům vždy podlehli, ale proto nepovolili ani co by za nehet vlezlo. Co do žalob na Sigmunda nenalézá odpovědi psané, ale proto čtenář se nedomnívej, že by snad kacíři měli pravdu proti zbožnému králi; u kacířů podle žalmu není pravdy. Kdo by to snesl, když Žižka viní krále ze svatokrádeže, když nikdo nebyl hrabivější na statky církevní než on; král jen odnesl korunu, desky, peníze chudých, aby je zachránil před loupeživostí Žižkovou.

To však nebrání Cochlaeovi, aby nevolal po bitvě u Německého Brodu, jak podivuhodný vojevůdce byl Žižka; sotva prý dějiny Řeků, Židů nebo Římanů vypravují o takovém válečníku, který tenkrát pozbyl již druhého oka, a přece se vyznamenal činy mi a velkými vítězstvími, mnohem šťastnější slepého krále Jana, který slepý bojoval, ale nezvítězil, nýbrž zahynul.

Chronologie, jejíž nedostatek Cochlaeus vyčítá Eneovi, není ovšem ani u něho valná. Žižka ještě roku 1425 posílá Prokopa Holého na Moravu a r. 1426 obléhá Prahu, poraziv Němce u Ústí, a teprve r. 1427 umírá, učiniv známý kšaft. A opět Cochlaeus dlouhou úvahou chválí Žižku jako vojevůdce, vypisuje Baptistu Fulgosa a Eneu; ovšem z tohoto také chyby Žižkovy a hloupost Táboru, kteří toho vtěleného ďábla ctí obrazy, upíra-

jíce takové úcty svatým. Vypravováním jediné jeho spravedlivé války, proti naháčům, končí knihu pátou.

Šestá kniha jedná o taženích Táborů. Tu hrozně vylíčeno na př. dobývání a drancování Luban podle Krantze, kde v chrámě prý heretici raptos ex ulnis matrum parvulos dissecant medios, sacerdotes confodiunt, anus obruunt, virgines adultas et iuniores feminas ad libidinem reservant, nulli parcunt ordini, sexui vel aetati, monachos trucidant, moniales constuprant, to vše patrně, jako o stranu později řečeno, tragicum exercentes ludum crudeli cum risu. Příbram prý psal proti Prokopovi traktát o spravedlivé válce, jehož však nedbali, kterýžto Příbram odvolal a přestal býti wiklefista, ač ne husita; z něho opisuje pak mnoho, co psal proti Táborům.

Kniha osmá obsahuje historii let 1434—1437 a tím také kompaktáta, k nimž Cochlaeus zaujímal postavení nad očekávání příznivé. Byl přesvědčen, že byla spasná a že, kdyby byla potvrzena, mohla by nejen Čechy, nýbrž i odpadlé Německo smířit s církví. R. 1539 cestoval do Prahy k legátovi, aby toho schválení došel, nezastihl ho však. Byl ochoten připustit nejen přijímání pod obojí, nýbrž i manželství kněžské, ba po dlouhém váhání i přijímání nemluvňat, nevěda, že už přestávalo. Ale ovšem věděl, co bude činit největší obtíže, že Čechové budou musit přestat ctít Husa, Jeronyma a tři mučedníky odpustků jako světce, toho jim církev jistě nepovolí. Jeho vinou jistě nebylo, když se jim neznechutili.

Kniha devátá více než o českých dějinách vypravuje o žalostném schismatu, vzniklém z rozporu papeže a koncilu basilejského; otiskuje celé privileje, aby ukázal právo Albrechtovo na nástupnictví v Čechách; po smrti Ptáčkově pokládá *Mainarda* za jediného gubernátora. V desáté vypravuje o přepadení Prahy podle Enea, dodává však, že v starém „breviarium" je věc vypsána jasněji, ač ne tak elegantně; velmi obšírně pak vypravuje o Capistranovi.

Kniha jedenáctá počíná rokem 1452 a sahá po smrt Ladislavovu, o podezření vraždy praví, že vzniklo z německé písně, ale myslí, že Jiřík sám poslední řečí Ladislavovou je ospravedlněn; jinak je se starým Rokycanou. Kniha dvanáctá jedná o kralování Jiříkově a stručně připojuje další historii po Ferdinanda. Král nebyl ovšem daleko tak vznešeného rodu jako Ladislav, ale nahrazoval to svou pečlivostí, a nebýti vady husitství, mohl by býti podle zásluhy počítán k nejslavnějším králům. Obšírně vypisuje a mnohými listinami provází jednání s Vratislaví.

Po smíru s Vratislaví bylo by království bývalo nejblaženější, kdyby bídný Rokycana nebyl krále odlákal a přemluvil ho lstivě, aby setrval v kacířství. Namluvil mu totiž, že jejich sekta není kacířská, a to na základě kompaktát, ač nikdy žádný husita jich nezachovával. Ale Rokycana lstivý, výmluvný, učený a zdánlivě životem čistým a vážností mravů úctyhodný, utvrdil ho tak, že ani papež, ani císař, ani knížata ho nemohli přesvědčit.

Jako krále i jako vojevůdci se Jiřímu velice podivuje; Matyáš by ho bez pomoci papežovy nikdy nebyl přemohl, naopak býval často od něho přemožen.

Cochlaeus nevypravuje klidně, uvádí brzo v textu, brzo na okraji své prameny. Sleduje teď Eneu po delší partii, poznamenává pak na kraji kapitolu Vandalie (Krantzovy) a pak v závorce, „jak se čte v starém kodexu", bez chronologického pořádku vypravuje, že po osvobození Prahy Žižka s Tábory zuřil, město probošta vyšehradského, které Enea nazývá Pragatinum, starý kodex Pratensko (Prachatice), i s obyvateli spálil, a hned potom, že Německý Brod tak zpustošil, že třináct let nebyl obýván. Má stále zřetel k bojům přítomným a vyzývá na př. (192) nové sektáře německé, aby viděli, oč více se pražští husité přiblížili k církvi nebo se k ní vrátili, než oni; lituje, že po bitvě u Mühlberka nenastaly popravy, což svědčí, že přece jen před tiskem dílo prohlédl, ponechav jinak text z roku 1534.

Historia byla ještě rukopisem, když Agricola vydal „Etliche brief", a tu doslov Lutherův vydráždil Cochlaea, že uveřejnil německý výtah z prvních dvou knih na 32 listech.[1] Tento spisek, který měl smazat dojem listů a nahradit husitskou „History", je prvním německy psaným a vůbec prvním tištěným vylíčením Husovy činnosti v celku, tedy zvláště předkoncilské, ale není nikterak klidným vypravováním, nýbrž hodně prudkým spisem polemickým.

V předmluvě a ve zvláštní stati obrací se proti Lutherovi. Úvodem praví, že Hus ovšem nebyl takový zlý a škodlivý kacíř jako Luther, ale přece začal svou věc ze závisti a pýchy. Vlastní vypravování pak má tři oddělení. Začíná jako latinská Historia od Karla a university a jak Hus svolil k odsouzení Wiklifových článků, neboť němečtí mistři a doktoři byli by mu bývali příliš silni; proto šířil jed tajně a vymyslil *praktiku*, jak se jich zbavit: a toto schalkhaftes betragen zavinilo všechno neštěstí. Dva tisíce studentů se vystěhovalo, Karel by své říše nebyl poznal. Arcibiskupa zve Synkem, byl prý Pomořan, z rodiny podnes dobře katolické; je velká pravděpodobnost, že tento šlechetný a spravedlivý muž byl otráven. Světská moc zasáhla ve prospěch Husův a pro nebezpečí a strach mnozí kněží přešli k němu; zbyli však poctivci, jako Ondřej z Brodu a Páleč. V těchto šesti letech se ukázalo, že v Husovi nebylo dobrého srdce ani svatého úmyslu, jen nenávist, zločinnost, závist, klam: tak je to v knihách, ať si Luther píše a básní cokoliv.

Druhá část jedná o Kostnici. Hus jel dobrovolně a rád, měl „einen herrlichen Geleitsbrief", dokumenty a knihy. Papež ho ujistil platností glejtu. O tom, co činil v prvních dvaceti dnech pobytu, mlčí husitské dějiny, ale Richental vypravuje, že mu biskup zakázal sloužit mši, což Husa mrzelo tak, že chtěl tajně prchnouti. Vypisuje pak Cochlaeus celou zprávu Richentalovu a dodává, že psal o tom také Nauclerus, blízký soused města

[1]) Warhaftige historie von Magister Johann Hussen von anfang seiner sect bis zum ende seines lebens im concilio zu Costnitz aus alten original beschrieben. 1538

Kostnice; ale Čechové nechtí o tom vědět, tedy to ponechává in seinem werte. Tím, že Hus byl na útěku a sloužil mše, sám glejt zrušil, ostatně si nikdy nestěžoval, že ho nebylo dbáno; a vlastně mu nepatřil, poněvadž Hus byl podezřelý z kacířství. Sigmund nemohl zakázat koncilu, aby se ho zmocnil.

Nepravda je, co se píše o krutosti vězení, papež mu poslal své lékaře, preláti a doktoři ho navštěvovali a psal mnoho knih. Jak mohl tedy býti v tmavém vězení? To jsou bajky. Také není pravda, že nebyl slyšen, byl stále vyslýchán, jak dosvědčuje „nejmenovaný husita", a ne před sofisty nebo prostými lidmi, nýbrž před kardinály, arcibiskupy, biskupy. Po výslechu ještě celý měsíc ho mírně napomínali, ale on heuchelte und schmeichelte, že nechce držet omyly, byl podvodníkem, který měl sílu jen v slovíčkářství a nestydatém popírání. Jaká může býti svatost v zatvrzelci, který se raději nechá upálit, než aby s malou světskou hanbou odvolal? Chtěl i s Jeronymem odvolati, od čehož ustoupili, když viděli, že by nesměli do Čech; dbali tedy více světské slávy než pravdy. Ještě nepoctivěji jednal Jeronym. Čechům to k necti není, j e j i c h svědectvím byl přemožen a Sigmund byl sám rozený Čech.

Část třetí jedná o Lutherově nespolehlivosti a odporech. Luther se neshoduje ani s Wiklifem, ani s Husem v učení o eucharistii. Hus věřil z nich nejzbožněji, ale byl usvědčen, že dříve držel s Wiklifem.

Husovi ani Lutherovi se nesmí věřit proti koncilu; co se týče knih českých, svědčili Čechové proti Husovi, jako v Mantově budou Němci svědčit proti Lutherovi. Co Luther praví o nemravnosti na koncilu, nepatří k věci. Cochlaeus pak dokazuje, že listy Husovy jsou Lutherem podvrženy; jak by Hus mohl psáti o spálení svých knih, když se to stalo teprve dne 6. července a ne před Janem Křtitelem (Hus píše, že „se r o z h o d l i spálit mé knihy"), také by prý Hus nebyl psal „Bischof Johann Litomislius" (!). Proti čtvrtému listu uvádí, že podle něho Jeronym je teď mnohem „srdnatější než já ubohý hříšník". Vypravuje pak o Jeronymově odvolání (rozuměj v září 1415!), aby ukázal, že Jeronym nejednal tak srdnatě. „Kdy jednal Jeronym za života Husova mužněji než Hus sám? To ať ukáže Luther, a pak přiznám, že Hus to napsal; jinak je bídný falsator."

Všim krveprolévaním, na něž Luther naříká v předmluvě, je vinen Hus, který články neuznal za své, popíral, že jim učil, a přece nikdy nepřiznal, že jsou klamné, a nechtěl se jich zříci. To je zloba zatvrzelá; věděl přece, že doma je pokládají za jeho články. Toho mu nedovolil jeho duch, chtějící míti krev a duše. To jsou dva světci zoufalého mnicha odpadlíka.

Na Lutherův doslov k listům a jeho slova, že psaní jsou křesťanská a jak mužně umřel Hus, odpovídá Cochlaeus, že lépe ukáže, jak jsou listy křesťanské, až Luther dokáže, že Hus je opravdu sám psal, a jak mužně Hus umřel, o tom čteme v husitově historii, že často plakal, jako činívají ženy a děti. Ale i kdyby byl umřel sebe hrdinněji, co z toho? Mužně umřeli mnozí kacíři, židé, pohané, Turci; dvě adamitky zpívaly na hranici. Luther lze

o císaři Maximiliánovi, Erasmovi, Prolesovi; není také pravda, že Hus byl nejučenější v Kostnici: Hofmann byl doktor a daleko nad Husa, mistra umění a b a k a l á r e theologie. To napsal Cochlaeus, humanista, který se kdysi jistě smál podobnému hodnocení v Epistolae obscurorum.

Je vidět, že Hus Cochlaeův je sice lepší Luthera, ale že to se týče, ve shodě s politikou biskupa Fabriho, jen dogmatické stránky jeho katolického učení. O mravní jeho povaze má a šíří mínění nejhorší; Hus je mu celé předobrazem Luthera z duše nenáviděného, jemuž stále ještě doufá připravit osud Husův. Jak hrozné krveprolití vzešlo z učení Husova, který byl tak umírněný, oč hůře bude při učení Lutherově — zvolal roku potom ve spise o neskonalém milosrdenství božím k Němcům. Sám ovšem nepřestával v těchto letech vybízet k náboženské válce.

Téhož roku vydal zmíněné již drama, aby sesměšnil tragedii o Husovi a jejího původce. Nazýval ji „Ein heimlich gesprech von der tragedia Johannis Hussen, zwischen D. Martin Luther und seinen guten freunden, auf die weis einer Comedien. Durch Jo. Vogelgesang.“ Že Vogelgesang, nebo, jak se na konci překládá, Avicinius je Cochlaeus a ne, jak se dříve domnívali, Lemnius, vysvítá z jeho dopisu kardinálovi Alexandrovi.

Cochlaeus spojil velmi obratně (tak že oklamal až i badatele moderní, jako je Kawerau) tragedii s věcí Agricolových přednášek universitních. Právě r. 1537 Agricola znovu zahájil svůj boj antinomistický s Lutherem a Luther mu odňal dovolení konati universitní přednášky; ale po několika dnech Agricolova žena sprostředkovala smíření.

O tom byl Cochlaeus blízko Wittenberka žijící patrně informován a užil práva humanistova, aby spor mezi Lutherem a Agricolou svedl na tragedii a stihl ji opovržením humanisty k její prostonárodní formě a výsměchem katolíka, že Wittenberští oslavují muže, který smýšlel dobře katolicky.

Předeslal jí fingovaný dopis Procopia Spalicia „von Piltzu“ váženému pánu Janu Horatiovi v Budějovicích, psaný v Příbrami dne 8. ledna 1538. Spalicius, český učenec, porovnává obě dramata, z nichž komedie se mu líbí více, a diví se, že tragedii v Torgavě hráli. Žádnému husitovi v okolí se tragedie nelíbila. „Vykládají Němcům ve zlé, že takovými básněmi míní Čechům lichotit a haní bí tím své vlastní urozené předky, kteří Husa odsoudili a s jeho přívrženci válčili … Kdyby znali Čecha, který by se podobně zachoval k svým předkům a vlasti, toho by nabodli na kůl nebo aspoň hodili ho do Vltavy nebo Ohře.“

Toto vylíčení, jak Čechové přijali oslavu svého krajana, není mnohem nesprávnější, než co čteme v prvním jednání o hovoru Lutherově s Melanchthonem. Philippus pokládá tragedii za hanbu pro celou universitu; srovnává-li ji s tragediemi Sofoklovými, Euripidovými, Senekovými, zdá se mu sloh příliš nízký; dále je tam příliš mnoho osob (38), a takoví páni, jako papež, král, kardináli, nechodí sami, měli by tedy míti sluhy ssebou, a to by vyžadovalo příliš mnoho osob a příliš mnoho výdajů za kroje; rýmy jsou chatrné a chybí hlavní věc: jak se Hus choval na hranici; pak Jonas

vyčítá Agricolovi anonymnost. Zatím Luther přečetl tragedii a je hrozně rozhněván. Marně se hájí Agricola, že ho vynáší jako labuť nad husu, neboť Luther nese těžce, že Hus se jeví papežencem; ani „history" se neměla tisknout, papeženci budou se nám vysmívat, že svatořečíme, posvěcujeme Husa, který až do smrti byl proti našemu učení, zvláště co do přijímání („ač ho 20 svědků usvědčilo, že dříve kázal jako my", toho dodatku si Cochlaeus upřít nemůže).

V druhém jednání Philippus sám kritisuje Agricolovi do očí jeho dílo, hlavně kárá, že Agricola při každém jednání a výjevu výslovně napsal, jak se mají postavit a chovat, také, kdy mají se smát a sbíhat. Z toho každý sedlák, umí-li jen číst, pozná, že je to samý výmysl a že nic se neděje z pravé vážnosti a pravdy. Taková barbarská nemotornost nebere jen víru v celou věc, nýbrž je to hanba i pro celou universitu u všech učenců, neboť nikde nenaleznete v komediích nebo tragediích, aby stálo vedle textu nebo nad textem, jaká mají býti gesta. Vždyť diváci měli by vše pokládati za upřímné a pravdivé . . .

Mluví-li Cochlaeus o divácích, tedy zapomněl, že diváci nemají v rukou text a nevidí než herce, kteří právě, poslechnou-li návodů, dosáhnou dokonalejší illuse. Ale ve skutečnosti myslí na čtenáře; klassické tragedie neměly tehdy diváků, jen čtenáře, kterým však nenapomáhal nijaký pokyn scénický; moderní dramata humanistická byla ve všem, tedy i co se pokynů týče, napodobena podle klassických, jak poznáváme na hrách Reuchlinových, Wimphelingových, Frischlinových. Naproti tomu lidové drama, určené pro skutečné provozování, zdědilo po pašijových hrách středověkých hojnost pokynů pro herce, vždyť původně se text vůbec nedostal do rukou obecenstva, byly jen knihy režijní, a totéž platí o dramatech školních, pokud byla tištěna. Z těch lidovější Agricola, sběratel přísloví, provázel své pokyny, ba blíží se přímo staršímu typu jejich, náboženským hrám předešlého století s jejich konjunktivními rozkazy, kdežto v století 16. se užívá již valnou většinou jako dnes indikativu. V těchto starých hrách nalezli bychom úplné obdoby s poukazy Agricolovými: „Lazarus fingat se mortuum." Lazar se ovšem netváří mrtvým, jest mrtev, ale h e r e c se má tak tvářit — jiná hra velkonoční předpisuje dokonce „postea Herodes corrodatur a vermibus", což pro herce bylo by právě tak bolestné, jako pro představitele Husa, kdyby byli poslechli posledního pokynu Agricolova. Melanchthon nebo Cochlaeus soudí tedy Agricolu podle měřítka naprosto nepřípustného.

Sám ovšem Cochlaeus neužívá nijakých údajů scénických. Vidíme takto na nejbližším příkladě, že tento způsob nás mnohem více zaráží, než podivné někdy návody Agricolovy, čteme-li na př.:

Käthe. Ge, laufe hin und heisse deinen vater flux kommen, sprich zu ihm, ich wolle ihm ein recht euangelium, das ist eine gute botschaft predigen und verkunden.

Ortha. Ich wills tun.

Katha. Lieben frauen, habt ein klein geduld, der man muss es selber hören, die sach betrifft ihn am meisten.

Elsa. Wenn er nur flux käme.

Ortha. Vater, ihr solt eilend zu der frau doctrin kommen, sie wil euch was gutes sagen.

Agricola. Lieben freund, kommet mit mir und höret auch mit, was die vetteln haben usgericht.

Katha. Magister Agricola, ir gebet mir billich ein gut botenbrot, eur sach ist vertragen.

Vidíme, že nadutý humanista osvojil si z antických tragedií právě jenom vnějšek, nadpisy jako

Actus primi scena secunda.
Jonas, Agricola, Spalatinus —

ale že scena se odehrává na j e d i n é m místě (na rozdíl od středověkého jeviště s několika místy); že v antické tragedii by Ortha odešla a vrátila by se po případě s otcem, nebo otec samoten, toho již nepostřehl.[1])

Luther, abychom sledovali dále obsah komedie, pak horlí více proti „history" než proti tragedii. Z history na př. jde na jevo, že Hus měl úctu k nejvyššímu biskupu, a tak na několika stranách Luther je kritikem katolickým, mluve stále o tom, co by papisté m o h l i namítat; „jak proti nim obstojíme, zveme-li Husa svatým, který věřil v transsubstanciaci," atd. Konečně Agricolovi zakazuje čtení a kázání.

Agricola posílá ženu a dceru k Lutherově Käthě; paní Melanchthonová a Spalatinová se jí ujímají a tak seznáváme reformátory z hovorů jejich žen. Paní Melanchthonová potajmu pokládá sebe za jedinou počestnou manželku mezi nimi a hněvá se, že ostatní, mnišské a kněžské kuběny, ji přehlížejí. Kätha ovšem ovládá svého smyslného manžela tak, že jí neodepře odpuštění . . .

Tyto sceny žen jsou pověstné svou sprostotou, která by neměla rovně ani v polemické literatuře 16. století, kdyby Simon L e m n i u s nebyl je napodobil a překonal ve své latinské komedii, nadepsané významně: Monachopornomachia.

Není třeba poznamenávat, že protestanté němečtí i podobojí čeští, pokud se o tragedii zajímali, přijali ji zcela jinak než předstíral Cochlaeus; z něho samého se dovídáme, že byla hrána v Torgavě a obtíže scenování a krojů neodstrašily ani později ještě od provozování.

---

[1]) O pokynech pro herce v starším dramatě německém jednal S. Mauermann (Palaestra 102, r. 1911), ale v hojném materiále jeho chybí právě zajímavá v tom směru tragedie Agricolova; ještě nápadnější jest, že z přístupné komedie Vogelgesangovy cituje na str. 90 slova o přílišném počtu osob a o nízkém slohu, ne však místo o pokynech pro herce, tak důležité pro jeho thema. — Komedii vydal H. Holstein v Braunových Neudrucke č. 174, srv. můj referát v ČČH. VII. (1901) 224.

Jako komedií se Luther nedal vydráždit k odpovědi, tak ani kritika jeho vydání listů ho nepřivedla z klidu. Čím stále se oháněl Cochlaeus, že nauka Husova se neshoduje s Lutherovou, to Luther věděl dávno a lépe a je krásné, že při tomto vědomí a přes to, že víc a více zdurazňoval význam n a u k y reformační, přece nikdy nezradil své úcty k Husovi.

Jak ostře vytkl rozdíl Husových a svých útoku na papeže r. 1531:[1]) „Huss hat Papam moraliter malum angegriffen. Nos concedimus moraliter malum und greifen in an theologice malum id est ipsam doctrinam et leges papae oppugnamus." Koncem r. 1536 řekl, že „v Husovi byla mohutná prudkost ducha (In Johanne Hus ingens erat impetus spiritus), samoten tak udatně postupoval slovem proti tolika národum: Italii, Germanii, Hispanii, Gallii, Anglii; jejich křik snesl sám a vytrpěl smrt — ta smrt se nyní mstí, myslím; dá-li bůh, i já budu silnější mrtev než jsem živý[2])"...

Dne 24. února 1538 zmínil se Luther, že Hus se ničím neprovinil proti papežství, ponévadž učil ještě radám evangelickým a mnohému podobnému. Horrendus profecto error, dělit tak Písmo na zákony a rady atd.[3]) učil jako oni, ale trestal jejich neřesti; „proti papežství se neprohřešil, jako Kristus nic nečinil proti farizejeum, a přece musil umříti," zní to místo u Aurifabra 351.

R. 1540 pravil Luther, že „krev Husova odsuzuje podnes papežence, neboť byl učený muž, což ukazuje jeho kniha De ecclesia. A já ho miluji. Neboť neumřel jako novokřtěnec, nýbrž jako Kristus, jakkoli je znáti na něm slabost lidskou . . . Ten boj těla a ducha v K r i s t u a v H u s o v i viděti je sladké. Ve všech řádech zůstalo svědectví, že byl velice učený jako Jeronym velice výmluvný. Mer dorft man nicht sagen," pokračoval německy, mluviv dříve latinsky . . . „A zmohl více než celý svět. Byl však nevinně odsouzen, a od té doby papežství kles do hloub a hloub." A když Severus vypravoval, že Kostnice je teď bídné město, Luther pokládal to za trest boží, že měšťané ozbrojení vyvedli Husa k hranici.[4])

„Hus byl semeno," pravil někdy v letech 1542—3, „ten musil pod zemi; . . . ale hleďte, co z toho vyrostlo po oněch sto letech!" Krátce potom musil sám pod zemi, wittenberská labuť dozpívala, aniž do její písně o Husovi se dostal falešný tón. Luther přes své „sola fide" nikdy nezapřel Husa, ba uváděl ho stále s jistou něžností, nemyslí při něm na dogmata a víru, nýbrž na osud, který se mohl státi také osudem jeho, na velkou podobu v jejich vystupování před soudem církevním nebo říšským, na příklad pevnosti a neústupnosti, který mu dal, na útulek, který mu pro nejhorší případ upravil ve své zemi. Vždyť tím také Hus nejpronikavěji zasáhl v německou reformaci

[1]) Tischreden I., 9

[2]) Tischreden III., 338

[3]) Tischreden III., 603, zcela jako ostatně už v Assertio z r. 1522

[4]) Kroker, Luthers Tischreden in der Mathesischen Sammlung (1903), str. 96. „Colloquia" překládají chybně „ich habe es lieb" místo *ihn*, jako by šlo o knihu a ne o Husa

Jeho nauka byla snad odchylná, spis, který nejvíce otřásl Lutherem a z kterého přímo čerpal, nebyl originální, ale důležito bylo, že pro kacíře dříve nezbývalo místečka na zemi, na němž by směl dýchati — teď byla v katolickém světě mezera. Luther neměl volbu pouze mezi odvoláním a hranicí, mohl se rozhodnout též pro vyhnanství v Čechách: o to se postarali cepníci husitští. A to zase povzbuzovalo přátele a přívržence, aby se nedali Čechy zahanbit a aby Luthera té volby zbavili.

Skvěle se za to odsloužil, a vzav na se nenávist, kterou budilo české jméno, smazal ji — zázrak nebývalý a po něm neopakovaný.

Výroky Lutherovy o Husovi byly ovšem roztroušeny v řadě děl, většinou letáků časových, které vešly v zapomnění u široké masy čtenářů, když účelu jejich bylo dosaženo a Luther ovládal mysli zněmčenou biblí, postillou, katechismem a písněmi. Ale výroky Martina Luthera učiněné při stole staly se samy literaturou. Na základě rukopisných sbírek pořádal Aurifaber r. 1566 svou velikou knihu „Colloquia oder Tischgespräche" zvanou, plnou ukázek jeho humoru, moudrosti, zbožnosti a massivní pověry. A tato věcně sestavená sbírka měla (a má podnes, neboť kniha byla stále znovu vydávána) kapitolu o mistru Janu Husovi, a stavši se knihou nábožensky vzdělavací, udržela památku mistrovu i tam, kde jí neživil některý protestantský passionál.

Svoje smýšlení Luther zanechal svým druhům; shledáváme u Filipa Melanchthona řadu výroků, ne o Husovi, za to o husitech, jimž Luthera doplňuje. Dne 9. prosince 1538 psal rektoru a senátu university pražské prosbu, aby pomohli při vydání Plinia pražskými rukopisy, a dovolává se svědků, že vždycky si zvláště vážil českého národa a chválil zbožnost a pevnost jeho předků, s jakou hájili pravou víru.[1])

Podobnou captatio benevolentiae zahajuje i jiné listy Čechům, jako Adamu Vorlěnému dne 26. února 1548,[2]) Adamu (Wasser)[3]) a Collinovi[4]) (1551).

Vodňanskému napsal r. 1554 předmluvu a chválí Husa i Jeronyma, stejně jako učené humanisty Bohuslava z Lobkovic a Sigmunda z Jelení.

R. 1553 psali purkmistr a rada litoměřická, provázejíce list zásilkou vína, aby mu doporučili mladíky Mráze a Jelena, kteří byli posláni na universitu wittenberskou; Melanchthon co nejochotněji opatřil mladíkům a jejich hofmistru byt a odepsal městské radě list s chválou Čech, počínaje od Hermunduru, Rimany slavených, kteří v nynějších Čechách bydleli, a pokračuje: „A v tomto posledním století vaši předkové prokázali svou zdatnost, hájíce pravou víru. Proto vždy jsem měl velkolepé mínění o národu českém a soudím, že jsme mu povinni díky za to, že nám ukázal prameny

---

[1]) Corpus reformatorum III., 615.

[2]) Corpus, č. 4158.

[3]) Tamtéž, 4625.

[4]) Tamtéž 4912.

čistší nauky" . . . Vzpomíná českých učenců, jichž si váží, a doufá, že obě církve budou jedinou církví v Bohu.[1])

Při tom stejně jako Luther nebo ještě více byl si vědom různosti nauky a vyslovil ji ostře na př. v kommentáři Listu k Filipenským.

Brzy po smrti Lutherově počala se dlouho chystaná válka. A jeden z básníků, provázejících události její, Peter W a t z d o r f, skladatel písně Eine treue vermanung an alle christliche stende,[2]) r. 1546 v říjnu napomínal, aby se všichni bránili proti útoku krále Ferdinanda a vévody Morice, aby byli svorni, ale aby se také polepšili, káli se, vzpomínali, jak bůh pomáhal i malým hloučkům, což lze čísti v kronikách.

Secht, wies den Hussiten geglückt,
wie sie den feinden den puckel gejückt,
denen, so hiezu fleißig geraten,
den frummen Johannem Huß zu braten.

Kdyby nebyli spolehli na násilí a byli kladli naději ve svého velitele, byli by asi zůstali nepoškozeni, ale když důvěřovali v lidi, došlo zu eim harten grauen, čímž asi míněn hrozný konec u Lipan.

Tenkráte, když král Ferdinand vyzýval stavy svých zemí k boji s knížaty spolku šmalkaldského, farář wittenberský, Pomořan Jan B u g e n h a g e n, vydal v tísni malý spisek Christliche vermanung an die löbliche Nachbarschaft, Behemen, Slesier und Lusatier,[3]) a pány sousedy prosil, aby toho rozkazu neposlouchali a nevrhali se na církev evangelickou. Vždyť sousedům neublížili. „Čechy jsou naším učením poctěny a oslaveny, neb dopadlo, jako prorokoval svatý muž Jan Hus, že po stu letech se zjeví, jak bylo jeho učení pravé a pravdivé . . . A když jsme smazali spílání Čechům, pak je spravedlivé a křesťanské, aby šetřili naší církve" . . .

Je známo, že napomenutí bylo zbytečné, neboť že mělo úspěch mnohem větší, než v jaký doufal Pomořan; vyzýval k neúčasti na válce, a čeští stavové chopili se zbraně pro spolek šmalkaldský, jakkoli s výsledkem ovšem neblahým. Odpykali své počínání a nepočínání životy, svobodami, statky, jejich vojevůdce Kašpar Pflug bloudil v cizině a zpívalo se o jeho neštěstí; proti pikhartům obnoveny vladislavské mandáty — veliká neštěstí a ne vesměs nezaviněná dopadla na Čechy. Ale svým bratřím ve víře mohli směle připomenout pěkné verše svého zesnulého přítele, Huttena:

Ich habs gewagt mit sinnen
und trag des noch kein reu,
mag ich nit dran gewinnen,
muss man doch spüren t r e u.

---

[1]) Corp. R. [illegible] 113 [illegible] 16, 3422.

[2]) Liliencron, Volkslieder IV., 386–392.

[3]) Faksimilován v nedávné sbírce příloh Husových Zeitgemäße Traktate. Čís. 11.

Hlava osmá.

OD KOMPAKTÁT K MAJESTÁTU.

⊙

První desetiletí německé reformace znamenala pro Čechy převrat, jakého se ani v nejsmělejších snech nenadáli; byli ostrůvkem v moři pravověrné církve, a teď větší část Německa byla stejně, ba více neposlušna papeže než oni; byli tupeni pro Husa a Jeronyma, a ti teď slaveni jako světci, jejich historie vypisována, jejich díla tištěna. Žižka byl nestvůrou a zločincem, teď byli by ho znamenití lidé mezi Němci rádi napodobili; bratří „jamníci", jejichž ohavné neřesti naplňovaly každého odporem a hrůzou, prohlášeni za nejlepší křesťany co do kázně evangelické, — byl to krásný zázrak, který zdánlivě navždy smetl odvěkou záští mezi Čechy a Němci, zázrak, kterému rovného neučinil žádný svatý církve, jak prostý pražský obchodník Bartoš písař ve své kronice šťastně voleným obratem vystihl, pravě, že Luther „Němce, Čechy a Moravany z daru božího v přízeň a v milost uvedl beze všech nesnází", a že takového divu jako Luther „ani Bernášek ani Augustin ani Dominik ani Jeronym ani Bonaventura ani Franček ani Beneš ani Tomek z Aquiny se všemi jinými mnichy a biskupy i jiné povahy lidmi od papeže zasvěcenými neučinili" . . . Lze někdy přímo hmatat, jak spisovateli ještě plyne starý názor z péra, a jak jej musí opravovat podle nového, který mu posud nepřešel v krev.

Tak povestný Sebestian **Franck** (1499—1542) ve svém „Weltbuch", všeobecném zeměpise (1534), píše o Čechách, že r. 1153 žil Waldo, který tam založil die hussisch ketzerei, ale hned v závorkách připojuje „soll ichs also nennen," Hus a Jeronym jen to kacířství rozvedli (erweitert und gemert). Podobně na Moravě je několikeré náboženství: jedni se shodují s římskou církví, šlechta a páni však téměř všichni jsou poskvrněni „mit der hussitischen mackel (soll ich also reden)." Byla to u něho skutečně jen frazeologie, přejatá snad z pramene, neboť Franck se nehrozil kacířství a kolísal mezi vyznáními.

Že ta část Německa, která zůstala při staré víře, setrvala také v starém odporu k Čechům, nemohlo při tom padati na váhu, a ostatně i zde stala se změna: vzhledem k reformaci, mnohem širší a rozhodnější, Hus jevil se

menším zlem a kališníci kompaktátoví málem tím, čím chtěli býti: dobrými katolíky.

Jenže radostné pohnutí myslí, které bychom u Čechů předpokládali, jež by se bylo projevovalo vřelým přilnutím k slavné minulosti nově ozářené, velebením jí, očišťováním historie od rmutu tradice a pomluv domácích a cizích, je kaleno dvěma okolnostmi: není jednotného názoru v národě samém, rozpor mínění, jenž rozeštval cizinu, zeje i ve vlasti Husově: jedněm stará reformace nestačí, druzí se hrozí následků a vyhladili by ji rádi z dějin, až pro samé spory vzniká zvláštní obraz, že zatím co cizina Husa a Jeronyma objevila a vznesla na štít, krajané jich nedbají, zapomínají na ně, ba zříkají se jich.

A co horšího: není historických děl, mstí se stará nedbalost k dějinám; není možnosti nebo schopnosti, aby aspoň z tradic, uložených v rukopisech Starých letopisu, vybudován byl obraz doby: do minulosti starší lidské paměti je jediné okno a tím je česká historie Eneova, kterou zčeštil Konáč a skrze jejíž zdánlivou objektivnost málokdo dovede prohlédnouti.

Nehledě k této všeobecné nevědomosti karakterisovány historické práce století především svou tendencí a náboženským příslušenstvím auktoru. Nejhůře pochodilo husitství u starokališníku, kteří, chtíce býti ne novotáři, nýbrž pravými katolíky, snižovali i význam Husuv i všech vymožeností válek, jak to přímo karikovaně projevil kněz Matěj Korambus, když roku 1524 jednáno v Budíně o kompaktáta.[1] Priznal, že přijímání pod obojí není z přikázání pána Krista, „ale nám Čechuom puojčeno z moci církve svaté římské. Toho jest jistý duovod před rukama, neb to Gesta ukazují, . . . že apoštolé naši, jenž jsú Crha a Strachota, jezdili jsu do Říma k otci svatému a to na něm sú vyzádali skrze znamenitú práci i outratu . . . A jest věc vědomá, že tomu českému lidu, jenž byl tvrdý a neschopného rozumu, leč by jim všecko písmem svatým provedl a rozumem, i dopustila jest církev svatá mocí ouřadu svého pod obojí způsobú přijímati. A když léty ta věc pominula, zase příčinou Wigleta, Petra Waldenského, jenž jsou získali[2] mistra Jana Husi, ta věc jest zrostla" . . .

Je podivuhodno, jak troufalost česká rostla. V patnáctém století chtěli Řím přehádat a nebáli se vojsk, která mohl vypraviti; v šestnáctém chtěli jej dokonce ošidit.

Hmotnější cíle měl hlavní mluvčí starokališníků Bohuslav Bílejovský, s jehož jménem se od časů Dobrovského spojuje theorie Korambusova. Jemu šlo o důkaz, že podobojí mají právo na kostely, na které si katolíci činili nároky, a tomu sloužila první kniha jeho „Kroniky české", která „způsob víry křesťanské pod obojí i také pod jednú, opět valdenských náboženství, též i jiných sektářuov u víře spletených vše pořádně ukazo-

[1] J. Šimák ve Věst. Č. Akad. 12, 371; Fontes rer. bohem. VI, 325. Srv. Jakubec, Dějiny 223.

[2] Rukopis [illegible]

vala.“ Je to dost málo objemná knížka, dokončená r. 1532, vytištěná r. 1537, zdobená na titulním listě kalichem s podpisem „Veritas vincit“.

Aby pravda zvítězila, učí kniha první, „kterého času a jak jsou předkové naši k víře křesťanské přišli, a že ihned těla božího i krve drahé pod obojí zpuosobú požívání přijali, a že bez přestání u nás trvá . . . a domnění, že by se naše víra teprv od mistra Jana Husa začala,“ že je *lživé*; tak asi musíme doplnit větu, která nemá přísudku. Začíná pak jakousi kraťounkou historií křesťanství v Čechách, od bratří Cirulia a Metudia a knížete Bořivoje. Ludmila z kalichu přijímala, tak i pozdější knížata, jako bylo tehdy v celé církvi, nejen v Čechách zvykem, přijímali pod obojí; ale Čechové prý ten způsob zachovali až do císaře Karla; pak teprve, hlavně za arcibiskupa Jana, počali kněží rozdávati pod jednou a brániti druhému přijímání. Tu Čechové tajně chodili na hory a tam tělo a krev boží přijímali. Konečně pán bůh vzbudil mistra Jana Husi, který r. 1412 počal kázati proti protivníkům kalicha. Nebyl wiklifista, ale proti svatokupectví dorážel; za něho, Jakúbka, Jičína a jiných zase přijímali v Praze pod obojí . . . Protivníci konečně mistra do Konstancí vypudili a tam pod klejtem upálili a mučedlníka svatého učinili. Ale ti mniši nepřestávali klatbami a kříži vaditi lidi, búřiti a popouzeti ku prolévání krve. I musili Čechové věrní brániti a nejprv mnichy domácí nepřátele hnáti, a v tom dobývajíce jich kláštery kazit.

A aby se neměli cizozemci kde držeti a krýti, musili je i bořiti . . . To by tedy byl asi obraz husitských válek. Ale hned o několik řádek dále čteme o hradském probostu Poučkovi, který kostel všech svatých domem zastavil . . . a to se stalo za krále Vladislava. Tak píše Bílejovský, působě čtenáři svým pořadem a pragmatismem přímo trapné rozpaky. Ujišťuje pak, že Čechové se vždy srovnávali s církví římskou co do víry o klekání a poctě těla a krve pána našeho, z čehož se ukazuje, „že my Čechové pod obojí jsme praví Římané.“

To není největší překvapení, které nám připravuje náš spisovatel. Hned na straně po té seznáváme pověstné horníky kutnohorské s nové stránky; chrám sv. Barbory byl prý vystavěn, protože horníci od pyšných mnichů sedleckých byli souženi v božích milostech zvláště přijímání těla božího a krve drahé pod obojí zpuosobú — kutnohorští horníci!

Kronika Bílejovského je ubohá co do uspořádání látky, stále předpokládá, co chce vypravovati, a dovolává se toho jako věcí známých. A do takové formy vpravuje theorii, že Husovi, který mimochodem horlil proti svatokupectví, hlavně šlo o navrácení k přijímání krve Páně; že jen proto nastalo krveprolévání, a že ovšem kostely, spravované podobojími, nejsou usurpovány, nýbrž náleží jim od dob slovanských apoštolů.

To byla „užitečná církev česká“, která byla „nakažena kacířstvím“, proti němuž, zvláště proti pikhartům, jsou namířeny kniha druhá a třetí, jako proti jejich předkům, Táborům. Zde Bílejovský vybrakoval celou kroniku Vavřincovu a opakoval vše zlé, co kdy o pikhartech slyšel, ba

neostýchá se ani (polovičatě a potutelně) mluviti — o brouku! „Jistí (pikharti) tak potupují mši svatou, až ku podobenství čarování přirovnávají. A z toho mám za to, že se oni s čáry obchodí jako bakaláři a umějí se na čerty postiti. Neb co by takoví mluvili a psali, kdyby se tím neobírali. Ano o nich stará rozprávka, že brouka v krabici chovají" . . .

„I mámeť my Čechové věrní čím se chlubiti, i starostí, že před námi a od počátku z rukú pána našeho Ježíše Krista, i novostí, neb až do nás z milostí jeho, a nezvetší ani přetrženo bude, aniž zhyne, doniž pán nepřijde," tak rozpráví ubožák, kupě nepravdy a anakoluty, a s tou výzbrojí stal se auktoritou celého směru.

Theorii Korambusovu s touž starokališnickou nesnášelivostí a s týmž římanstvím hájil Pavel B y d ž o v s k ý, řečený Smetana, ve svých „Knížkách o přijímání těla a krve Páně" z r. 1539, namířených proti luteránům, jako byly Bílejovského proti bratřím. Také podle něho „znáti sluší, že věrní Čechové neměli prostranné svobody ku přijímání těla a krve páně pod obojí způsobou za 21 l e t, až pán bůh všemohoucí slavného učení pražského s. mistra Jana z Husince zbuditi ráčil" . . . Hus nejsvětleji o přijímání atd. léta 1412 kázal „a ihned se na něj zbouřili, ale on jako stálý a bohu i lidem věrný sluha v dobrém začatém trval, vyznávaje a píše po stěnách v Betlemě p r a v d u o p ř i j í m á n í" . . . Po Husovi za pomocníky proti luterské nauce přibírá též Jakoubka, pražské sněmy, Rokycanu, Lupáče, Korandu a volá k svým čtenářům:

„Čechové, milí Čechové, jenž žádáte býti věrní, tuto najdete, kterak jsou svaté paměti poctiví mistři . . . Hus . . . Jakobellus . . . věřili," t. j. katolicky, ne lutersky, na vlas jako po latinsku před dvěma lety to napsal Jan Faber ve své Confutatio. A skutečně, když stavové čeští zle se bouřili proti biskupovi a, marně žalovavše naň u krále, pátrali po českém pomocníku jeho, neboť nevěřili, že by Faber tak důkladně znal církevní dějiny podobojích, tu vypátrán byl pomahač v osobě faráře od sv. Havla, našeho Bydžovského-Smetany, který ovšem se kryl svým zákonným stanoviskem kompaktátovým, protipikhartským, a nedal se zastrašiti ani vyobcováním z fary, v skutku jí také podržel.

Mezi starokališníky patří také Martin K u t h e n, jehož „Kronika o založení země české", než vyšla, zdála se katolické straně být velmi nebezpečná, když však r. 1539 byla vytištěna, obavy asi zmizely. Kniha byla příliš chudá, aby zasluhovala té cti.

Připomíná staré klášterní letopisy svými hubenými údaji k jednotlivým rokům, které málokdy vzrůstají na nějakou desítku souvislých řádků. Není rozhledu ani pragmatismu, jen jména panovníků článkují knihu; není pokusu o potírání tradice eneášovské, a tak vyzní na jevo, co Kuthen čerpal ze starých letopisů a čímž tradice husitská přešla v literaturu tištěnou.

Kuthenův král Václav, „ač byl velmi váhavý, ale spravedlivý, neb sám osobně ke všemu přihlídal a v každém řemeslu a obchodu, kdož mimo spra-

vinnost čeho se dopustil, takového hned skutečně trestal, také, oč se koli pokusil, to vše mu se šťastně a vedle vůle jeho vedlo." Dokud Hus kázal proti pánům, všichni ho chválili, „ale jakž neřádů kněžských pravdu dotkl, tak hned od roty kněžské jest osočen, pak byl žalobou některých pražských kněží pobělhlůw pro pravdu a zákon páně nespravedlivě odsouzen a pod glejtem upálen; rovněž svatý mistr Jeronym, rodem z Prahy, muž velmi učený a výmluvný, od téhož sboru jest upálen, proto nejvíc, že mistra Jana Husi svaté paměti zastával a jich ortele, nespravedlivě proti němu vydaného, že schválit nechtěl.

Vypravuje pak, jak Žižka byl smuten pro upálení českých mistrů a dostal od krále, aspoň tak mu rozuměl, dovolení, aby to napravil; učinil pak první šarvátku útokem na radnici. Když Pražané rozehnali po smrti králově mnichy, byla příčina, že Němci, kteří se byli v zemi velmi rozmohli, národ český strany víry i jinak rozličně utírali.

Oba Prokopové jsou mu hejtmany Sirotkův . . . Po Domažlicích císař a koncil vidouce, že proti Čechům moci nic získati nemohou, jim slyšení svobodného podávali . . . Císař Sigmund se dívá s radostí na popravu Roháčovu a hned v týž den z dopuštění božího pekelní oheň zapálil jemu nohy. R. 1471 umřel poctivý mistr Rokycana, volený arcibiskup, a téhož léta král Jiří, stálý milovník kalichu páně.

Tak se ozývají Staří letopisové a tradiční úsudky podobojích, ale k prohloubení vědomostí o slavné a težké době kronika nijak nepřispívá.

Kritika se ozývá, kde je mysl zbystřena událostmi doby nedávné; na ty se odvolává Kuthen, praví o událostech r. 1483: „Ač i jiné příčiny se pokládají, jako též že by všecky, kteří pod obojí způsobů tělo a krev Krista Pána přijímali, mordovati měli, ženám prsy a dětem pysky řezali. Ale pravda-li to jest, já to vše jiným ku dostatečnějšímu vyhledání poroučím. Neb se to často v Čechách přiházelo a zvláště v Praze, že za příčinou obhajování víry rozliční v tom lidští obmyslové se působili" . . .

Tato kritičnost k udáním vlastní strany byla by působila velmi dobře, kdyby jen byli měli zároveň stejnou skepsi k tomu, co hlásali odpůrci. Ale toho nebylo, a pozdní auktor téže strany, který je důkazem, že půlstoletí nedovedlo ji předělat, Zachariáš Bruncvík,[1]) chtěl dokázati, že „my katolíci pod obojí nevinně od některých se kaceřujeme," míní „všecky artikule Husa tak, jakž u Silvia a jiných se kladou, slovem božím illustrovati!"

Ano, Silvius; proti té sladké otravě nebyla Kuthenova Kronika dostatečným protijedem, ani když vyšla, ani když ji r. 1585 znovu, vedle Eneovy, otiskl Veleslavín.

A Enea Silvio byl auktoritou též prvnímu mluvčímu novokališníků, Bartoši písaři, který zanechal spis předůležitý pro historii své vlastní doby.[2])

---

[1]) Zrcadlo kacířství . . 1614

[2]) Kniha o povstáních jedněch proti druhým, Fontes r. boh. VI.

Také on je smutným dokladem, jak chatrná byla znalost husitské minulosti u podobojích, i ráznějších, kterým kompaktáta byla překonaným stanoviskem. „Byla, praví, pořízena na smíření Čechů s jinými, zejména Němci, ale míru dosaženo nyní jinak skrze Erasma a Luthera." Avšak o tom, co stálo v těch kompaktátech, poučuje své čtenáře z Eney Silvia a z protikněžského traktátu Valečovského *zmatečně a nesrozumitelné;*[1]) z Eney Silvia se poučil o husitských válkách, proto nazývá je h r o z n ý m i válkami a výsledek jejich shrnuje v slova, která jeví, že skutečně i válečná sláva husitská byla od nevděčných potomků zapomenuta. „Čechové prý pro mnohé protivenství počali jednati s úsilím a náklady, aby přišli od válek, aby ušli hanění a klateb" . . . On jen t u š í, že bratří Tábořì bojovali i v některých místech cizích zemí, a ovšem myslí, že to činili, aby p o m s t i l i Husa a Jeronyma. Sigmund je kreslen sympathicky, patrně proto, že Bartoš do minulosti vlastně jen promítá přítomnost, že Sigmund je král Ferdinand, Rokycana, nejtemnějšími barvami malovaný, je Cahera a proto nepřímo haněn i Jiří. Právem podotýká J. Šimák, který to stanovil, že je žalostným svědectvím hlubokého úpadku českého kališnictva, že sotva třetí generace odumírá, nemá již ani ponětí o snahách a tužbách svých pradědů . . . Husa drží se všecka ta doba, ale jímá ji už jen zářná legenda o mučedníku českém a světci, podnícená velebením Lutherovým — o rozporu učení Lutherova a Husova nemá tušení a o skutečných dějích husitských ani povrchního zdání.[2])

Novokališník byl také první překladatel spisu Lutherových Burian Š o b e k z Kornic, který přeložil a r. 1539 vydal světovou kroniku berlínského astrologa Jana Kariona. Tato kronika, která vyšla poprvé německy r. 1531 ve Wittenberku, opravená poněkud Melanchthonem, měla úspěch neturčený a dlouho, až do století sedmnáctého, nově přepracovaná, přetrvala auktora, záhy zesnulého (1499—1537). Chválí se, že v rámci čtyř světových monarchií dost dobře vtěsnal veškery dějiny a že s jistou kritikou užívá pramenů. Kronika dočkala se velké řady vydání německých, latinských, francouzských, a Melanchthon ji podložil svým přednáškám universitním.[3])

Šobek překládá doslovně, nechtěje nijak rozhojnit nebo opravit zpráv Karionových; tak čteme u něho, že Hus počal kázati v Praze proti papeži vzav příčinu z odpustků, kteréž tehdáž papež proti králi neapolskému vydal. Z toho potom hrozné a škodné bouřky povstaly v Čechách proti kněžím a mnichům, až se toho nemálo i sousedům okolním dostalo. Potom (!) Václav jat byl od svého bratra Sigmunda a držán u vězení na Vídni. „Více o tomto Václavovi nenacházím, což by se hodně psáti a oznamovati mělo," čtli Čechové v první své kronice světové. O Sigmundovi

---

[1]) Vydavatel Bartoše, Šimák, od něhož ve Věstn. Č. Ak. 12 čteme důkladný rozbor kroniky na str. 554.

[2]) ČČHist. 7, 396 d.

[3]) Praví-li Jakubec str. 221, že Burian pracoval podle latinského zpracování Melanchthonova, o němž níže, je to ovšem časově nemožné.

vypravuje, že byl pán dobrotivý, učený a moudrý a postavy knížecké a heroické; veliké války vedl proti Uhrům a proti Turkům, s nimiž mnoho malých bitev svedl... O husitských válkách čteme zdánlivě v kapitole „O markrabích brandeburských," ale to je poučná podivnost tiskařská: Branborčan Karion prostě povýšení purkrabí norimberského silně podškrtl.

„Po sněme konstanském nejednou tažení předsevzato bylo a silná vojska vypravena do Čech, proti těm bouřlivým a nepokojným lidem, kteří po smrti Jana Husi kostely a kláštery loupili a bořili, jichžto hejtmanem byl Žižka. Mnohé pak škody vzali s obojí strany v těch taženích Čechové i Němci, kteří proti nim táhli, však proto nemohla věc k jistému konci přivedena býti."

Ale o tom sněmě konstantském čteme teprv později, a tu ovšem též o při Husově. „Potom jednáno na tomto consilium o m. Jana Husa: tu učení jeho potupeno a za bludné odsouzeno, a on jako kacíř s mistrem Jeronymem upálen. Za to, že schisma vyzdviženo, císař Sigmund veliké chvály hoden jest. Co se pak dále a více na tom consilium jednalo, bezpotřebné jest tuto připomínati, poněvadž obzvláštní knihy o tom vydány jsou."

Hledáme-li v Čechách stranu, která plně pochopila význam historie pro přítomnost a neskrblila nákladem a prací, aby ji vzala ve službu svých snah, nalezneme jednou, tutéž, které v století patnáctém Enea dobyl na poli tradice, co ztratila na bojišti. A opět vyhrála velikou bitvu: v době největšího rozmachu reformace v Čechách získala knihu, která se lišila od knihy Eneovy ve všem, jen ne co do úspěchu. Nezdařené snahy jiných stran jen nahnaly vody na mlýn Václava Hájka z Libočan, když ze zbytečných obav před chystanou kronikou Kuthenovou dvůr a vše, co na něm záviselo, mocná šlechta pod jednou a církev ze všech sil podporovaly jeho obšírnou kroniku českou.

Listin, výpisků z desk, knih, hmotných prostředků, všeho mu bylo poskytnuto, a již r. 1541 zrodila se jeho objemná „Kronika česká," přijatá s naivní radostí od čtenářstva velmi málo zhýčkaného — velká ropucha z pohádky se položila na zdroj pravdy o české minulosti a dusila jej po staletí.

Není zde ovšem třeba líčit její ráz; kdo by neznal „českého Livia", pro kterého minulost nemá žádných, ale pražádných záhad, děda vševěda, který dovede říci, co se stalo v kterémkoli roce vlády Libušiny, s touž jistotou a často skutečně s týmž věděním, jak mluví o letech věku patnáctého. Je to na oko dobromyslná povídavost pohádkáře, který nezklame nikoho, kdo hledá odpovědi na otázku sebe pošetilejší o svém rodě nebo rodišti. Sta jeho listů, věnovaných historii od praotce Čecha po císaře Karla, mají ve své důkladnosti a své pragmatičnosti, v bohatství zpráv, které každému vysokému rodu, každému městu a mnohé menší obci přinesly plno lichotivých a překvapujících zmínek, vedlejších účelů dosti;

hlavní však byl proměniti historii ve velkou pohádku, které se naslouchá s plnou důvěrou. A té důvěry bylo třeba pro vlastní účel knihy

V husitské době tkvělo těžiště Hájkových dějin; vštípit národu své nazírání na nejslavnější dobu jeho bylo jejich úkolem. Vším, co předcházelo, čtenář měl býti ukolébán v spánek bezpečnosti, měl naslouchat s dětskou věrou prostému, příliš prostému vypravování a nepozorovat, jak po tmě ruka nekalá koná své řemeslo a znechucuje a snižuje historii, která většině národu byla svatá.

Bylo by lákavým úkolem, přirovnati Hájkovy dějiny husitství k jejich předlohám, především k Vavřinci z Březové. Pouhá čísla stran dokazují, jak jsou závislé na něm; o r. 1420 vypravují na osmnácti stranách, o 1421 na dvaceti a třech, o r. 1422 však již jen na pěti, o příštích třech mají jich po dvou, o dalších obyčejně asi po jedné, o r. 1428 dokonce pouhých 15 řádků.

Není pomyšlení, aby Hájek zprávy Vavřincovy byl snad kontroloval, vždyť upadá v nejnaivnější nedorozumění. Neví, kdo je Mikuláš z Husi, jehož se král Václav bojí po táboře na Křížkách, a nebyl by Hájkem, aby se toho hned nedověděl z tajných svých pramenů: byl to novoměstský měšťan, Mikuláš, domácí pán od husy; z kláštera „na Písku" udělal klášter v Písku městě. Jeho výběr, jeho změny, na oko pranepatrné, jsou to, čím z Vavřincových zpráv udělal, co chtěl. Vavřinec vypravuje na př. o prvních hromadách lidu r. 1419, kde počali lidu obecnému tělo boží a krev pod obojí způsobou, zvláště dny sváteční, s v e l k o u p o c t i v o s t í (magna cum reverentia) rozdávati . . . na den pak sv. Marie Magdaleny veliké množství s velkým náboženstvím (magna cum devotione) přijímalo.[1]) Naproti tomu Hájek 374b: Při slavnosti pak Ducha svatého všem podávali kněží pod obojím způsobem, an žádný z nich z svých hříchův počtu neučinili, ani se k tomu kterak připravili, nýbrž přistoupali s oštípy, s sudlicemi, s kušemi, s rapšemi, s řemdihy i s palicemi velmi neváženě" . . .

Pražan Krása byl podle Vavřince upálen, protože nechtěl říci, že m. J. Hus bedně (zaslouženě) trpěl, podle Hájka, že přes otcovské napomínání císařovo a sliby, že bude hned propuštěn, nepřestal h a n ě t i koncil a císaře.

V Ústí Sezimově podle Vavřince (357) hned všecky protivníky světské i duchovní, kteří jsou se pravdě protivili, zjímali a někteří z nich přes zeď utíkali jsou. A některé z města vyhnali, v jejich statky uvázavše se . . .

Hájek (377): „Táboři do města vskočili a lidi v něm nemilostivě jímali a mordovali."

Jaroměřští (482): vidouce, že odolati nemohou, prosí, aby toliko s hrdly mohli bezpečně odjíti . . . A tak všecky měšťany i s ženami a ž d o k o š i l e svlékli a vyhnavše z města m n o h é utopili a jiné na pohlídku lotrovský spálil.

[1]) Fontes V., 345

Hájek (389): „Jaroměřští zbijí 700 Pražanů a 916 Táborů, *obleh atelé* se dají v rokování a povolí, aby každý vzal ssebou co muže unésti . . . to slavně slíbí, ale když z města táhli, Pražané a Táboři *všecky* ty lidi jímali a svláčejíce muže a ženy i krásné panny *donahoty* k řece je vedli a topili.“

Tyto příklady stačí.

Ještě drastičtější snad je poměr k Starým letopisum českým. Vypravují-li o defenestraci, že stal se jest mord veliký a neslýchaný na Novém městě, tak že sú zabili 13 mužóv . . . a po tom mordu ihned staroměstští konšelé smluvili se s obcí, bojíce se téhož — Hájek (374b) vypravuje, že obě obce se pokoutně smluvily, aby s obou rathouzu své konšely vokny ven vymetali, . . . a když staroměstští svých nezabili, novoměstští se na ně velmi rozhněvali . . .

R. 1422 po smrti Jana z Želiva, když tu neměli co bráti, oboří se na všecky koleje a vytepú je a knihy mistróv s jinými učených lidí pobrali . . . a mistry zjímali a vsázeli na rathúz.

Hájek (377): Toho dne k večeru vybili velikú kolej a všecko, což tam nalezli, pobrali, též i jiné koleje všecky zloupili a mistry zjímali a vsázeli je na rathouz a pravíce: Tito jsú zrádci, ježto jsú *studenty z Prahy vyhnali* a nás o naše živobytí připravili . . .

R. 1423 Žižka stojí s Hradeckými proti Divišovi s Pražany a šla archa proti arše. A Pražané utekú, poraženi jsúce od Žižky na tom poli. A toho kněze, ježto nesl archu s pražské strany, Žižka zabil palcátem.

Hájek (400): a to byl jat kněz Havel Sišata, kterýž nosil tělo boží na monstranci mezi Pražany; toho kázal Žižka před sebe přivésti a ujav jej levú rukú palcát maje v pravé ruce, uhodil jej v hlavu silně až jej tou jednou ranou zbil a řka: Musil jsem toho pražského kněze *posvětiti*.

(R. 1427) Němci, *korferští a říšská města* vtrhše silně do země město Stříbro oblehli . . . Čechové na hradě mnoho Němcóv zbili . . .

Hájek: *Němci bavorští*, přetáhše přes hory u města Stříbra se položili . . . Čechové . . . oblehli město Tachov . . . a *všecky*, kteréž tam nalezli, zbili.

R. 1443. (Vídeňští studenti chtěli studovat v Praze) svolili k tomu hejtmané . . . ale aby poctivě obývali a Čechuov pro přijímánie obojie zpuosoby *nekaceřovali*.

H.: aby jim to dopuštěno bylo, . . . aby pokojně se chovali a Čechuov nekaceřovali a *z kalichu spolu s nimi* aby přijímali.

Ač Hájek největší část vypravování Vavřincova nechává stranou, přece na základě jeho má pro dva roky husitské bohatý materiál, jenž mu zároveň slouží za studnici, z níž čerpá obdobné děje pro hubená léta pozdější, které si, nelze-li jich ani s obměnami vypisovat, tvoří úplně volně. A tak, kde Kuthen má k jednotlivým rokům několik řádků, Hájek dovede vypravovat na celých stránkách děje bývalé i nebývalé, často s podrobnostmi svrchovaně překvapujícími.

Takto se zrcadlila doba husitská v Kronice Hájkově. Obraz Václava IV., nakreslený Ondřejem řezenským, Eneou, Žídkem atd. dokreslil a domaloval tak, že nesmazatelně utkvěl ve vědomí potomstva. Přímo skvostným obratem hned při počátku vlády Václavovy praví, že Čechové poznávali, jak Václav je nepodoben otci, a nedbají ho, on to znamenav, také se tak ukazoval, jakoby sobě Čechuov nic nevážil a Němce do české země velmi vnadil. Král populární cejchován Dalimilovskou censurou. Za něho Němci utiskují Čechy na učení pražském, mnohé i úkladně mordují. Také na úřad konšelský nasadil Němce, a Čechy, kteří proti tomu reptali, dával popravovat Němcům pro pochvalu.

Arcibiskup Zbyněk, který nastoupil hned r. 1379, nazván mužem pokorným a nábožným a nad jiné učeným; že byl zván abecedou, Hájek nepověděl a vyvrátil to právě tak chytře a obratně, jako jinde na cti utrhal.

Král se chová nejapně k německým vyslancům a ztratil za to korunu říšskou, slyšíme v roztodivném časovém pořádku vypravovat. Čechy pod Václavem podobají se říši orientálního despoty; jaký tu vládl pořádek,[1]) ukazuje historie o městské pečeti, pro jejíž ztrátu Jakub Wolflin, „hospodář, jinak primas" (t. j. radniční domovník, jinak náměstek starostuv), dal popravit purkmistra Jiří Šverhamra. Žádná hlava není jistá; páni jsou popravováni. Pražské konšely si král pozve ke stolu, a sotva usedli, přichází kmotr kat a ptá se, je-li něco na práci. „Později," odpovídá kmotr král a zděšení konšelé platí po dobrém, neb vždy jde o peníze. A podivno — tento sultán, na jehož pokyn padají nejvznešenější hlavy, je r. 1393, utopiv doktora Johánka, jat a dán k hlídání — radě staroměstské, která ho chová v prostém vězení Špince, a když to vězení učinilo čest svému jménu, je třeba dlouhého doprošování a panské protekce, aby král směl s dobrou stráží jít do lázní. Odtud ovšem prchá pomocí lazebnice Zuzany, která se pak stává jeho souložnicí.

Prazvláštní tuto pověst, která se stala hotovým článkem víry v dějinách českých, vymyslil Hájek asi na základě fresek Karlova mostu, představujících lazebnici, neboť miniatury v krásných knihách Václavových, jako ve velkém rukopise Willehalma nebo v Rotlevové bibli, které ji představují v rubáši nebo nahou, nebyly Hájkovi přístupny. Že to Hájkovi stačilo, že ani pro jméno lazebnice nešel dále než ke koupající se ženě v bibli, a že útěk upravil prostě podle útěku z Vídně, kde bylo nutnější přeplavit se přes řeku, než při útěku z Prahy, není divu. Ve smysl těch obrazů vnikli jsme se teprv nejnověji, když Julius Schlosser[2]) poznal, že lazebnice s iniciálkami E a O (Eufemia a Olka) není nikdo jiný, než královna Žofie, a že ony „drôleries" jsou výrazem hrubozrnné manželské galanterie

[1]) Tomek v ČČM 1845, I, 76: „jedna z nejumělejší provedených obmyšlených lží k utrhání krále".

[2]) Julius v. Schlosser, Jahrbuch der kunsthistorischen Sammlungen d. allerh. Kaiserhauses, XIV.

královny, kterou zvěčnil jakýms řádem, která se však zásluhou Hájkovou stala tak osudnou pro jeho vlastní památku.

To je Hájkův Václav. Čekáme-li po něm také Husa Ondřejova nebo Cochlaeova, jsme zklamáni. Hájkův Hus je kněz, tak, jak o něm šla pověst, dobrého života a ctnostného obcování (není ostatně zpovědníkem královniným a není v přízni dvoru), který velí Jeronymovi přísně tajiti knihy Wikliffovy, aby jich Čechové neviděli a oni oba aby byli bez viny, kdyby někdo ty artikule přinesl do české země. Stalo se však, že dva mužové přišli z Anglie, dali si vymalovat Krista a papeže v domě U kosů a porušili ve víře mnohé dobré Čechy, zvláště mistra Jana z Husince.

Studentů cizích v Praze bylo prý 40.000. Není pak divu, že Němci byli velmi pyšni, „snad toho neznajíce, že sú Čechové dlúho snesitedlní a nesnadní k rozhněvání, ale když se rozhněvají, těžcí k ukrocení“. Čechové chodí na radu k mistru Janu, mládenci, kterého Němci „více všetečným než učeným nazývali; však byl ostrého vtipu.“

Mistr Jan žádá pak s jinými pro Čechy tři hlasy. Němci se velmi rozhněvali, a mistr Raynar radí, aby se z Prahy vystěhovali; Praha bez Němců býti nemůže a odejdou-li, budou za nimi posílati. Po exodu založili Němci „v Lipsku učení na potupu učení pražského;“ litují pak Pražané bývalého výdělku z ohromného počtu studentů (viděli jsme, jak svůj hněv vylili na mistrech r. 1422) a Němci teskní po Praze.

Konrád arcibiskup byl Němec cizozemec, který ovšem nemohl nijaké milosti k Čechům a k tomu arcibiskupství míti, a byl již dosti obstarožný a tlustý člověk; všecko poslal svým příbuzným do Westfálí a českou zemi loupil a hubil.

Za něho teprve Hus pohnán do Říma. Mistr Jan dal se (r. 1411) v chválení knih Wiklifových, roku potom vstal proti odpustkům, z toho byla velká rozbroj, v kteréž „světští již připínali“, a proti kazatelům odpustků mluvili tři tovaryši, kteří jsou sťati, ale pak v kostele pohřbeni (o svatořečení není mluveno). Mistr Jan Hus kázal potom po všech, a když císař Sigmund svolal koncilium, byl k němu také povolán, ale nesměl jeti, obávaje se nějakého ublížení, až mu Václav král zjednal glejt bezpečný a poslal jej tam; ale hned jakž přijel, mistr jat, „jak se někteří domnívali, rozkázáním císařovým.“

Petr Drážďanský přesvědčil Jakoubka míšeňského, že nutno přijímati pod dvojím způsobem, což pak nějaký kněz Sigmund Řepanský, „jenž nebyl velmi zdravého rozumu“, uvedl v praksi. Když to slyšel Hus, pravil, že taková všetečnost jej o hrdlo připraví. Mistr Jan pak skutečně odsouzen za kacíře: „*byli-li sú pak to svědkové praví neb nepraví, to sám Pán Bůh zná*“.

Jeronym odvolává, ale někteří Čechové mu hrozí, že ho sami upálí, a tak tedy dal se v chválení Husa a upálen jest, „a tak ti *dobří a učení* dva muži tu zhynuli, ne proto, jakž některý lid hloupý se domnívá, že

by něco o přijímání mluviti měli, . . než že něco mluvili proti biskupu římskému."

Toto vylíčení českých mistrů jest ovšem vysvětlitelné v době Korambusů a Fabrů, v době, kdy král nutil konat procesí v den Husův, kdy Hus byl menším zlem; odtud Hájkova shovívavost, která později ohrožovala i jeho pověst a osud jeho knihy, a hlavně jeho málomluvnost.

Co je vlastním předmětem jeho zášti, kterou památku chtěl pokálet, to vysvítá z vypravování dalšího: památku husitů a zvláště Táborů. Tu Hájek mohl ovšem kráčeti na dráze nastoupené už v století předešlém; nejen Enea, bohužel i Vavřinec byl b.; zde mohl spatřit plody svého líčení, jenže chybělo Vavřincovo nadržování Pražanům.

Poznali jsme, jak zkarikoval velkolepý obraz přijímání na Bechyňsku. V tutéž strunu uhodil ještě drastičtěji, mluvě o přijímání na Křížkách: jistý kněz „kázal přinésti stůl a vstaviti na tři sudy, z kterýchž bylo pivo vypito, a tu bez ubrusuov mši sloužili."

Kartusiány luza věnčí trním a dva z nich hází do vody; unikají však zázračně, každý den je v žaláři o jednoho méně, až posledních osm posláno na Moravu — první legenda husitská. Tábory, které uvádí již na str. 374b, ale teprve na str. 376a vysvětluje jejich jméno (i v tom sledoval Vavřince), kreslí rysy nepatrnými, nebudícími podezření; klášter slovanský není zbořen, poněvadž opat jeví ochotu podávati pod obojí: tu neborili, nepálili, však kalichy a jiné klenoty mezi sebú rozdělili.

Žižka byl u Sudoměřic poražen a vyvázl jen opěšalý, vůbec marně hledáme nepřemoženého vojevůdce; Žižkova tažení jeví se výpravami lupičskými s příslušně malou tlupou, která se více dovede velkým vojskům vyhýbat než je potírati.

Jaký pak byl táborský mrav, ukazuje marný slib říčanských kněží; jako u Vavřince bázily, kdyby Táboři upálili, byl by ochotně přijal jejich víru, tak i tito slibují, že chtí všecky obyčeje jeho a táborské řádi zachovati: „s tebú věřiti, jezditi a mordovati" . . .

Když pak Táboři Říčany vypálili a táhnou odtud, zpívají s veselím „Kdo jste boží bojovníci", což je skvostný nápad, ale ještě vtipnější jest, jak doplňuje a paroduje zbožnou píseň na listě 382. Když Pražané vydrancovali klášter zbraslavský, zpívali: „To jsou věci posvátné, nám připravené," a „Požádejme všichni toho," patrně vína mnichovského (mnišského), které nalezají v sklepě a jímž se opíjejí do němoty; jiní, nesouce kořist ze zničeného kláštera, zpívají „Veselý ť nám den nastal."

Prachatic Žižka dobyl se svými mordéři, a „když Táboři takovou záhubu a ukrutné mordy provozovali, lidé chudí plakali . . . mistru Janu Husovi a mistru Jeronymovi . . . těm dobrým mužům po smrti láli . . . proklínajíce jich, aby u věčném ohni na věky hořeli za to pána boha prosili" . . . Ejhle, jak by dobrý katolík měl rozlišovati Husa a husity!

Pražané dobývají Vyšehradu, Orebští jim táhnou na pomoc; „ale Žižka s svými, jinými loupežemi, pálením a mordy jsúce zaneprázdněni,

toho učiniti nemohli." Chotěšov (387) osadil Žižka svými mordéři a paliči. Kněze se ptají v Kutné Hoře, proč se dal mezi Tábory: „Aby se z lidských statkuov loupežemi zbohatil," odpovídá.

Rokycanští Žižku pokojně do města pustili, pokrmu a obroku dali, když jim pokoj zachovati sliboval. Ale Táboři boří oltáře, kněze v sudu upalují, a když měšťané si stěžovali u Žižky, řekl: Bratří milí, hned vám dám na to odpověď. I vyřkl na své a kázal jim hned to město zlúpiti a vybrati. . .

Ani obou očí zbaven jsa, svých přílišných ukrutnosti páchati nepřestal

Když Jaroměřským zrušena smlouva, „tím zákon a artykule vyplnili."

Arcibiskup v Roudnici uchrání Žižku před zničením, „Žižka jsa toho dobrodiní vděčen. . . když jel ven z města . . . kázal klášter . . . také i dům proboštův zapáliti" . . .

„Ti, kteří zámku pražského postoupili sm'ouvou, byli na cestách . . . mordováni, ne bez vědomí Žižky a Pražanuov." Podivno, že lidé po tolika zkušenostech pořád ještě činí s těmi lidmi smlouvy!

U Německého Brodu „Žižka ty své žoldnéře a mordéře, křesťanské krve vylévače a zhoubce české země sám na rytířství pasoval."

Když Pražané si zvolili krále, Žižka rozvážil, že bude-li kterýkoli v té zemi král volen, nedá své země České tak hanebně plundrovati; i odpověděl, že lidu svobodnému krále mít nenáleží. Z obléhání Karlštejna vytvořil bývalý karlštejnský kněz Hájek známou pěknou pohádku.

Žižka poznává, že na Moravě nemá takového štěstí jako v Čechách; i vrátil se, poplundrovav něco vsí a tvrzí.

R. 1424 s Klatovskými a jinými šli, na všecky strany kostely i vsi, tvrze i městečka pálením a mordem hubíce; v tom svú zvláštní rozkoš a kratochvíl provozovali.

Při smlouvě na Špitálsku není řeči o Rokycanovi ani o úmyslu Žižkově Prahu zbořit. Pražané poslali prostě k Žižkovi o pokoj.

Žižka s velkými úmysly táhne na Moravu, napomíná před smrtí, aby se s pikharty ani s Římany nesrovnávali, a ovšem věrně podle Eney porídí o svém těle. Provodili ho Ambrož a Prokupek, nejnábožnější kněží, kteříž rádi křesťanskú krev vylévali.

„Ti muži krvaví, jenž po Žižkovi pozuostali, jméno sobě dali Sirotci . . . zavazovali se, aby jedni druhých . . . neopouštěli, než aby bili i mordovali i pálili, tím že mají vuoli poslední a kšaft bratra Žižky i zákon Kristuov vyplniti." Slavná bitva u Tachova zde je pohraniční potyčka jako sto jiných. Někteří páni pobídli r. 1430 loupežníků (knoflíčku, kloboučků atd.) na Němce. Usnesli se táhnout na Míšňany, protože někdy za krále Václava přitáhli a zbili jeleny v pražské oboře.[1] Norimberčané dosáhnou deseti tisíci zlatými, aby Čechové, zlata žádostiví, obrátili se do Čech, a tím míšeňskou i bavorskou zemi upokojili. To je veliká výprava z r. 1430!

Bitva u Domažlic bez kardinála; o poselství do Basileje čtyři řádky.

---

[1] V St. Letop. rukopisech HO odůvodněno tak tažení r. 1450.

Pražané obléhají Plzeň bez příčiny, ale Plzeňští se ubránili a vzavše Sirotkům velblouda, ostatní zahnali. Při boji Starého a Nového města jako by šlo hlavně — o zvon spadlý s věže Panny Marie Sněžné; bitva u Lipan vypravována je na desíti řádcích.

Příbrama Hájek neváží si jako Cochlaeus; nazývá ho (424a) velkým nepřítelem kostela pražského a protivníkem řádů křesťanských, který však před smrtí se obrátil k bohu.

V době mezikrálí Táborští, „aby nezapomněli obyčejuov Žižkových, sebravše se, jezdili . . holdujíce kněží a b o h a t é s e d l á k y, a kterýž co dáti neměl, mučiti ho kázali.“ Ta výprava je tak karakteristická pro poklesnutí paměti táborské, že věru stála za to, aby si ji Hájek vymyslil.

Hájek se zmiňuje o pověstech provázejících smrt Ladislava krále, ale praví, že bůh sám ví, proč ho v tom věku povolati ráčil. A hned zase zmatek a zesprostačení: Jiří vzav sekret s prstu králova, psal do Budína, aby vezmúce Matyáše, vězněného v Budíně (!), s ním jeli do Prahy, „té jsa naděje, že od něho velikú sumu zlatých vezme.“

Hájkuv Jiřík je zjev stejně žalostný a ubohý, jako jeho Žižka byl ukrutný a zločinný; není právě zlý, ale je slabý vůči Rokycanovi, Mefistofelovi, kterému propadl tělem a duší.

Po Eneovsku se Hájek zamyslil nad přeměnou, jaké rody přišly v Čechách a Uhrách k vládě, a končí sebe dustojně: České království k čemu jest přivedeno, to každý muže znáti i dnes. Neb od té chvíle, jakž Čechové ne královský, ale jiný rod v kralování vpustili, sláva království toho hynouti počala.

Rokycana krále velice trestá pro jeho přísahu učiněnou papeži, stejně se obává sňatku míšeňského, „aby král z jeho školy nevyšel“, bouří na Poláky, pak na Němce, navrhuje voliti krále nového po sjezdě v Chebu, ale jeho obavy jsou vlastně zbytečné, neboť stačí, aby pošeptal králi něco do ucha a ten dá zatknouti Fantina, a když páni se sjeli v Strakonicích a upomínali krále na jeho přísahu, a král uznává, že jsou v právu, přece si povolá Rokycanu, aby mu poradil, a ten radí: . . . Také nepochybuji o tom, žes toho zápisu nerad učinil, ale přinucen jsa . . . žes jinak myslil na ten čas a jinak mluvil, a větší věc jest mysliti než mluviti . . . Co jest otec svatý? Jest člověk; člověku jsi slíbil a pánu bohu jsi přisáhl.[1])

Konečně král ze stálých neštěstí po zloupení mnohých klášteru — je tu jaký nový „opatovický poklad“ u křižovníku pražských — stává se těžkomyslným, a když ho Rokycana napomíná, aby byl mužem, odpovídá mu: Mistře, dostis mistroval, nechť já také mistruji. Bych byl tvé rady neposlúchal, byl bych slavným učiněn králem . . . a zapuzuje ho od sebe.

Jinak je vláda jeho neslavná. Král se baví ve veřejné lázni, ale když mu lazebník s ním dovolil žert, zkope ho a zpolíčkuje do smrti.

---

[1]) Hájek patrně znal anekdotu, kterou čteme v kratičké historii (ČČM 1862, 101), že Zigmund zvolal pojmyslé: Ha pánové: Vám jsem přísahal, ale onóm jsem přisahal. Viz o tom níže u Dubravia.

Oslzen byv, jako kdysi Polykrates, Matyášem, jenž mu vzkazuje, aby nevěřil Ulrm, který nemá třetího oka v čele, rozhněvá se, zklamán jsa nadějí na zlato tak, že upadne v těžkou nemoc; rozdává, aby si udržel svých malinko přívrženců, věci klášterské a kostelní, tím lidi sobě krotil a pána boha na se popouzel.

Konec Jiříkův je důstojný — Hájka. Král se ptal sněmu, koho chtí po něm míti králem, a „poznamenav, že žádného z synuov jeho za krále vzíti nemíní, hned z Hory Kutny kázal všecko stříbro na Poděbrady voziti a koupil všecku zemi a na své zámky k svým synuom voziti kázal."

Přece však Hájek při smrti králově (tu i Rokycana je „muž na ten čas dosti učený") nepodlečil poznámky, kterak „někteří pravili, že takového a k Čechuom tak náchylného krále nikda v Čechách nebude, neb byl velmi snesitedlný a trpělivý."

Velká pohádková kniha Hájkova, vrchol husitské belletrie 16. století, hravě zatlačila všechno, co dotud bylo psáno a tištěno o českých dějinách, a nedočkavši se po staletí sebe slabší, ale přece možné konkurrenční, mohla nerušeně (byť nepatrným počtem exemplářů předraho placených) po staletí otravovat minulost. Že Husa, který Lutherem tolik stoupl nejen v očích luterských, šetřila, zvýšilo pouze mínění o její poctivosti a horlivosti. Stačilo zatím, aby nejslavnější děj patnáctého století byl pokálen, aby husité sami se naučili úzkostlivě rozeznávat Husa a Žižku — však na Husa také dojde.

A v tomto působení Kronika Hájkova nezůstala omezena na lid česky čtoucí, zmnožila a mocnila se tím, že mnoho jejích zpráv přešlo do vlivné knihy latinské a že, než ještě končilo století, přeložena byla do němčiny.

Latinská kniha je Historia regni Bohemiae, kterou r. 1552 vydal Johannes Dubravius, Jan Skala z Doubravy (1486—1553), od r. 1541 biskup olomoucký, politik, vynikající humanista český. Jeho historie měla kroniku Eneovu v učeném světě nahradit dílem objemnějším nebo aspoň ji doplnit, neboť bývala spolu s ní otiskována. Čím Hájek byl Čechům, Dubravius stal se světu učenému venku: kniha téže tendence a téhož působení.

Úsudek o jeho stareckém díle je dávno hotov a žádný historik snad nehledá u něho poučení leda o letech Vladislavových a Ludvíkových. Humanistická snaha po pěkné formě a odpor k středověkému způsobu kroniky, jejž v Hájkovi měl před očima, spojuje se u něho s naprostým opovrhováním fakty a letopočty, což působí babylonský zmatek, tím neodpustitelnější, že měl, ne-li jiné, aspoň Hájkovy zprávy před sebou.

Co máme říci o historikovi, který 23. knihu svých dějin zahajuje slovy, že hned po smrti Václavově, když Hus a Jeronym již byli upáleni, koncil poslal listy do Čech! Nebo který vypravuje o bitvě u Ústí a pokračuje, že tehdy bylo by bývalo zle s Míšní, kdyby tam byli vpadli. Ale Pražané kynuli Táborům na odpůrce domácí, především na Plzeňské. Ti se však dobře připravili špíží a odhodláním umříti za víru a obhájili se

vítězně, vzavše husitům velblouda, kterého ssebou vodili. Tu se Táboři zase vrhají na nepřátele vnější, Bavoři od Tachova prchají před vojskem vracejícím se z Rakous. Pak útočí Táboři na Míšeň, Lužici, Slezsko, a úspěchy nadutí opovrhují městy a šlechtou; dojde k spiknutí proti nim a k bitvě u Lipan!

Co do tendence Dubravius shoduje se úplně s předchůdcem svým Hájkem. Především opakuje o Václavovi vše zlé a přibásnil mu ještě vražednou lázeň pod Vyšehradem (kterou místní pověst připisovala později Libuši), z níž oběti padaly do Vltavy.

Vlastenectvím překonává Hájka, když Hájek vypravuje, že r. 1392 Čechové o návštěvě lantkrabího z Rejnu sice v kolbách a jiném sportu vynikali, ale v šermu a v kejklích nemohli Němcu přemistrovati. Podle Dubravia naopak o svatbě Václavově s Žofií Zitto překonává všechny německé kejklíře. Snad měl z kruhu humanistských vědomosti o tvořící se tehdy pověsti faustovské.

Jan Hus v jubilejním roce začal štěbetati mezi labutěmi a překřikovat jejich sladký zpěv; nalezl si populární příčinu, útoče na Němce, a vzbudiv odpor řemeslníků, Anser obrátil neklidný zobák proti odpustkům. Stával se smělejším, zmocniv se Wiklifových knihy Anglia (lucus a non lucendo), a vystupoval proti kněžím, proti ušní zpovědi atd., což se příčí opakovat.

Jaký byl král brutum animal, ukazuje jeho otázka, když oznámeno, že Vyšehrad vyhořel: shořel-li také vinný sklep? Přišel do Prahy Zisco, „malum patriae fatale.“

Tolik v 23. knize dějin, jež jich mají 33 a sahají jako Hájkovy jen po korunování Ferdinandovo; kniha 24. sahá po korunování Sigmundovo, 25. jedná o Sigmundovi a skoro nic o českých dějinách, 26. končí smrtí Žižkovou, 27. smrtí Sigmundovou, další tři korunováním a smrtí Ladislavovou a smrtí Jiříkovou.

Jen několik ukázek z vypravování nesoucího se elegantní latinou. Lid se vrhá na mnichy, vyhání faráře a uvádí na jich místo zloděje a loupežníky. Žižkovi neštěstí sestrino bylo spíše jen záminkou; tak hloupý nebyl, aby pro jednoho viníka trestal tolik nevinných. Nelze ho ostatně přirovnávati k Hannibalovi, nýbrž spíše k Viriatovi, který Hispanii, nebo k Spartacovi, který Campanii vyplenil („loupežníkům“ čteme na okraji). Na Moravě Žižka nemá úspěchů, praví, že tam vzduch není tak příjemný jako v Čechách. Sigmund mu činí nabídky, kyklop svoluje, ale teď konečně se vzbudí Štěstěna, že mu tolik hověla, a dá mu zahynouti morem, když neměl důstojnou závěť o kůži své.

Táboři, nyní Sirotci, volí největší dva ničemy vůdci; žijí výhradně v poli a z lupu. Konečně se rozdělí na dvé: Sirotky a Tábory.

Rokycana se připravil o arcibiskupství tím, že se stal podezřelým, podávaje o korunování laikovi pod obojí. Sigmund vysílal bojovníky proti Turkům a postaral se, aby se jich málo vrátilo. Když si mu Čechové stě-

žovali, že není nestranný, učinil přirovnání, které zní nadmíru podivně, nejen v knize biskupské: Muž, jenž má zákonnou ženu a ožení se s jinou — ke které má větší povinnosti? Podle všech práv (!!) k první. Tak i Žižka dříve slíbil věrnost římské než české choti. Tato řeč uráží Roháče (za to by ho mohl jenom přesvědčený bigamista kárat) a způsobí jeho vzpouru.

Jiří zvolený akklamací věděl, že touž skoro dobou Uhři zvolili Matyáše, a tváře se nevěda, pozval ho na hostinu a zavázal ho, aby se stal jeho přítelem a příbuzným, kdyby mu na trůn pomohl. Fantin je velice oslaven; také on zemřel prý otráven. Jinak jeho Jiří — s patřičným zdůrazněním moravských a slezských zpráv — je Jiří Hájkuv (i ve svém konci); je tu týž žalostný obraz jeho vlády stálým neštěstím pronásledované.

Historická chatrnost nevadila, aby kniha Dubraviova v době, které v dějepise pěkný sloh šel nade vše, stala se velmi oblíbenou; vyšla hned r. 1575 podruhé a byla i potom častěji tištěna. R. 1587 pak zpracoval ji Vratislavan, Martin B o r e g k, který žil, jak dí, třináct let v Čechách, po německu.[1] Boregk vlastně jen překládá Dubravia, odchyluje se od něho ne na základě lepších zpráv, kterých nabyl v Čechách, nýbrž tam, kde měl o německých věcech blízké prameny, a i tu často položil Dubraviovy zprávy vedle druhých. Boregk byl luterán a tím získaly později katolické polemiky výhodu, že se mohly dovolávat svědectví protestanského. Neboť vyznání mu nevadilo, aby skoro vždy přejímal i stanovisko Dubraviovo. A vyznání zase nevadilo, aby Borgkovy zprávy vypisoval žid, který napsal první světovou kroniku ve smyslu křesťanského středověku po hebrejsku. Byl to David G a n s, pražský rabín (1541—1613), pocházející z Westfálska a vzdělaný ve Frankfurtě a Krakově. Přišel do Prahy v letech šedesátých a byl tak váženým mathematikem, že třikrát po pěti dnech jej hostil v Benátkách Tycho Brahe. Gans napsal r. 1593 dílo „Zemach David", kroniku od Adama po poslední rok, která byla několikrát, v Polsku ještě r. 1878 tištěna.[2] Lákavé myšlenky, že Gans v Praze mohl čerpat z tradice lidí učených a psaní zvyklých, se ovšem musíme vzdáti; ujišťuje sám, že čerpal výhradně z pramenů tištěných (byly to knihy hodně nové, jako právě Boregk a Cyriacus Spangenberg z r. 1591). Je však přece zajímavo pozorovat, které zprávy uznal za duležité.

Václav prý byl nepřítelem učenců, dával je vyhánět a popravovat; jaká byla bezzákonnost za něho, ukazuje povraždění židů; Jan Hus káže proti obrazům, k husitům se přidružilo množství luzy. Gans fantasii přímo orientální namáhal, aby o Žižkovi vymyslil ukrutnosti raffinované; mnichy dává stavět na ledové kry a vodou polévat a p. Když husité z hladu činí výpady do sousedních zemí, řežou nosy a uši, vypichují oči, usekávají ruce, hrozně řádí r. 1441 před Soestem a r. 1450 v Míšni. Dvakrát přicházejí

[1]) Behmische Cronica . . . Wittenberg.

[2]) Druhý díl, od 13. století, německy přeložil G. Klemperer a vydal M. Grünwald v Praze 1890 s povrchními poznámkami; Grünwald jednal o auktoru v Mitt. V. G. D. B. 27 (1889), 279—282.

vojska o 100.000 mužích do Čech a jsou zahnána, konečně přichází r. 1432 Sigmund s velikým vojskem a porazí husity na hlavu! Sigmund připojil Moravu k Čechám, jak je tomu podnes. Lasla (nebo Lasló) je prý otráven husity, ale píseň, kterou složili ve Vratislavi o Jiříkovi, a kterou podnes zpívají, aby zlobili Čechy, je vylhána. vždyť Ladislavovi nejbližší, císař Fridrich a jeho švakr, saský vévoda Fridrich, byli přáteli Jiříkovými.

Matyáš, praví Boregk, hubí Čechy, jak se nestalo od lidské paměti; Gans z toho udělal: — od dob Žižkových. Boregk se tu odchyloval od Dubravia a vypravuje, že Jiřík neměl moci, aby bránil náhlému vpádu a neslýchanému hubení. To chtěl odvrátit osobním setkáním, při němž Jiřímu oči zvlhly („sollen die augen übergangen sein"), načež jednání končilo příměřím. Gans tomu rozuměl tak, že Jiří Matyáše prosbami a slzami pohnul, aby odtáhl z Čech. Vladislav upsal synovi Jiřího ročně 300.000 zlatých. Luther následoval učení Husova . . .

Skoro současně, r. 1596, vyšel Hájek sám, přeložený do němčiny. Překladatel Jan Sandel,[1] rodák ze Žlutic, byl od r. 1594 městským písařem v Kadani, později (1601—1622) v Chomutově. Byl horlivý protestant, který se přičinil, aby katolíci vydali po majestátu hlavní farní kostel většině a aby se Chomutov účastnil války. Po válce buď uprchl nebo byl vypověděn; po málo letech na tajné cestě do Čech zemřel r. 1625.

Sandel ujišťuje, že překládal věrně, že skoro každé slovo položil na zlaté vážky, věda, že jeho čtenáři jsou dvojího mínění v náboženství.[2])

Přes toto předsevzetí samo o sobě vzácné a chvalitebné — na přesnost moderního překladu nelze ovšem v 16. století mysliti — nedovedl si Sandel zasloužit spokojenosti strany katolické jako Boregk; naříkal na něj Balbín a v osmnáctém století Berghauer,[3]) že mluví z něho více Luther

---

[1]) O něm J. Svátek v Besídce Pr. Denníku 1881, č. 27, Rybička v ČČM. 1896, 587, Wolkan v Böhmens Anteil III., 450; konečně načrtl životopis Jan Zítek v VČSN. 1905, č. VI.

[2]) Ich habe mich aber sonderlich, so viel müglichen, beflissen, das, was einem jeden aufrichtigen translatori in acht zu nemen billich gebüret, und in der historischen materien, weder dem auctori zu abbruch, noch einem oder dem andern leser (ob dieselben zweihelliger meinung in der religion) nichts zu gefallen oder verdruss setzen und vertiren wollen: sondern ich habe alle dinge in meiner einfalt, wie die nach laut des böhmischen exemplars an inen selbsten eigentlich (*chybí přísudek*), mit allem Fleiss angesehen und (wie man zu sagen pfleget) fast ein jegliches wort, nach dem böhmischen original, auf die goldwage gelegt, damit ich mich weder zu einer noch zur andern seiten begeben, sondern den rechten böhmischen verstand und inhalt der materien behalten möchte.

Wann dan mir, als dem translatori, in diesem meinem vorhaben, dem auctori seine meinung zu verändern oder etwas frembdes, hinzu zu setzen oder davon zu nemen (wie ich dan dessen im wenigsten mit willen oder vorsetzlichen, vor meine person geschehen zu sein nicht verhoffe) nicht wol gebüren wollen . . .

[3]) Loquitur plus Lutherum quam Hajecium. — Nam catholicae fidei dogmata sanctorum cultum missarum fundationes, miracula modo reticet, mutilat, modo transvertit, modo extenuat. Sed nec fidelis est. — Protomartyr poenitentiae II, 12.

než Hájek, že učení náboženství katolického, uctívání svatých, zakládání mší, zázraky, brzo zamlčuje, komolí, brzo převrací, brzo seslabuje. Ale není ani věrný . . . a ještě v 20. století opakuje tyto výtky J. Zítek n. u. m. na základě dopisu jezovity P. J. Svobody, ba tvrdí, že se v předmluvě k svým změnám přiznává; patrně mu nerozuměl.

Jakou měrou výtky jsou oprávněny, ukázal by jen podrobný rozbor, příklady Berghauerovy k tomu nedostačují. R. 1003 Jaromír vidí sv. Jana Křtitele, an před ním stojí a všechny šípy zachycuje, u Sandla vidí „einen Mann (one zweifel ist es sein engel gevesen)." R. 1357 císař Karel v Metách přijímal tělo a krev pána Krista pod jednú způsobú — praví Hájek zbytečně, a Sandel celou dlouhou zprávu o věci, do českých dějin opravdu málo patřící, jak císař byl v Metách oslaven, hodně zkrátil.

Kdyby bylo pravda, co dí Berghauer, — habemus in Sandelio non translatorem sed infamem corruptorem, plagiarium et falsarium — musilo se to jevit na hlavním a nejchoulostivějším místě, na historii husitské, ale Sandel neměl tu ani zdaleka té citlivosti, jakou skutečně osvědčil na těch málo místech, kde je řeč o Lutherovi. Luther nevystupuje podle něho proti řádům křesťanským, nýbrž wider die römische religion, a slova, že skrze to jeho převrácené učení mnoho tisíc lidu prostého sedlského zmordováno (narážka na selské povstání, koncem století už méně srozumitelná), vymizela. Nic takového u husitů, ať Pražanů nebo Táboru; vypravuje se o nich úplně s tendencí hájkovskou, ani zázrak nechybí: kartusiánům mizejí také u něho zázračně, žádné ostré slovo proti husitům není potlačeno. Vypravovány věrně všechny hrůzy jejich a o Husově svátku r. 1522 zpíváno „V naději boží mistr Jan" und was des aufrührischen und abscheulichen Dings mehr gewesen. Hněv katolíků proti Sandlovi je proto velmi nemístný, ba je čirým nevděkem za to, že protestantský fanatik ve své nevědomosti a naivnosti zpopularisoval Hájka jeho straně tak nepřátelského v Německu a učinil ho i tam českým Liviem, čteným po celý věk sedmnáctý a osmnáctý, kdy vyšel v druhém a třetím vydání (1697 a 1718). Proti tomu faktu ohromného významu drobné ty hříchy překladatelské mizejí a vynechal-li skutečně zázraky, tím naopak prospěl knize a její tendenci, neboť horlivé protestanty byly by zázraky a mše od trasily od čtení nebo vzbudily jejich podezření proti spolehlivosti auktorově. Oč lépe, než ti o pozdní klerikálové, rozuměl věci odchovanec jezovitů Pontanus a Breitenberg, který „dávno vytoužený" překlad Sandlův provázel řadou veršů. Je-li Hájkova Kronika největším neštěstím, které v 16. století bylo přivoděno na českou minulost, žlutický rodák Sandel má na rozsahu toho neštěstí poctivý podíl viny.

Balbín a Berghauer ovšem již tak málo rozuměli stanovisku Hájkovu a situaci, v které psal, že si je různě vysvětlovali. Balbín mluvil o libovůli tiskařově, Berghauer pak vinil husity, že měli rukopis Hájkův po jeho smrti dlouho v rukou a komolili místa o Wiklifovi a Husovi, která tak páchnou

kacířstvím, že jich Hájek ani napsati nemohl. Ten ovšem dlouho zdráv přežil vydání své Kroniky a bral za ni velké odměny.

Hájka a Dubravia slyšíme u Paprockého (1602), jehož *Diadochus* vlastně přeskakuje husitství v české historii. Skvostný je začátek Václava IV.: při jeho křtu prý „doktor nějaký, Židek řečený, z narození jeho a mravův ničemných předpovídal, že by měl býti velikým škůdcem církve svaté, což se všecko splnilo.“ R. 1436 lidé přišli k zdravému rozumu; zvolením Jiřího bylo království sníženo.

Mimo tuto řadu celkových kronik, které česky, latinsky, německy a hebrejsky měly po staletí hlásati hrůzy husitské a jméno táborské učinit ohavným po celém světě, mizí několik spisů a spisku zvláštních o Husovi nebo Žižkovi, které v Čechách zanechalo století šestnácté. Jsou to ostatně většinou pouhé otisky starších spisů ze století patnáctého: Kuthenova biografie Jana Žižky na pr. se objevila pouhým vydáním spisu staršího.[1])

Stručný životopis Husův (výtah z Mladenovice) vydán několikrát česky a latinsky. Tak r. 1507 Trojan Bylanský vydal knížku: (Počíná se) Život v naději boží m. J. Husa, svatého člověka, kterou po devadesáti letech znovu otiskl Sixt Močidlanský, připojuje v podobné úpravě na osmi listech knihu o mistru Jeronýmovi. Oba životopisy vyšly i latinsky jako Historia Joannis Hussi et Hieronymi fideliter relata bez vročení (r. 1525) s listem Poggiovým a marginálními jako z Processus: Si dimittis hunc, non es amicus Caesaris.[2] Opravenou latinou jakožto Historia piissimi et sanctissimi martyris . . . dal ji vytisknout v Greifswaldu r. 1586 Georgius Olaus z Upsaly s listy Husovými a předmluvou Megalandra Luthera a jistě vyšla i častěji. V podobě kázání upravil tyto životopisy Husa a Jeronyma kněz Šimon Valecius lounský[3]) s praeambulum, předmluvou a naučeními, předeslav stručné zmínky o mládí.

Obšírněji o Husově historii před koncilem, pokud v té chudé knize lze mluviti o obšírnosti, jednal r. 1533 Heremira.[4]) Proti bludům Antikristovým vzbudil bůh člověka věrného, jménem Jan Hus, jako svíci na zlatém svícnu. Matka ho vedla do Prachatic k učiteli, nenesouc ve své chudobě učiteli nic než pecen chleba, ale na cestě sedmkrát poklekla. Hus zkoušel svou stálost, vezma rozpálené dřevo k nahému tělu přičinil a ožha se odtrhl; jeho druh viděl, jak anděl stojí v plamenech vedle Husa, v noci se modlícího, a vyprávěl to po letech v domě Rokycanově.

---

[1]) Kronika velmi pěkná o urozeném a statečném rytíři J. Žižkovi Čechu pravdy boží horlivém milovníku 1564. Původní text vydal J. Goll, viz nahoře.

[2]) Čes. museum 44 G 24.

[3]) Vyšel 1598, znovu otištěn 1612, Menčík v ČČM 1877, 635 popisuje výtisk starší.

[4]) Život [illegible] J. H. kazatele českého od kněze Jiříka Heremity.

Při slavnosti promoční dne 8. ledna 1566 v Jeně měl professor filosofie Aegidius Salius řeč o Čechu Husovi,[1]) svém krajanovi. K zmínce, že Hus se narodil ve vsi po husách Husincem zvané, pojí chválu Čechů a Slovanů, divě se, že v těch barbarských časech se lidé mohli přece něčemu naučit; jinak hojně užívá řeckých liter a přirovnání z Aristofanovských komedií. Z které komedie ovšem měl svuj obraz sněmu ovec, jemuž předsedá Kleon v podobě velryby,[2]) (k sněmu tomu přirovnává sněm kostnický,) nemohli mně ani dobří znalci básníka říci. — Salius o čtyři roky později meškal v Štětíně a věnoval vyslancům severským, shromážděným tam, aby jednali o mír, elegii protiruskou, vyzývaje jej, aby Moskaly zahnali od okeanu, k němuž se dobytím Livonska dostali, a zachránili tak svobodu Evropy. Jiných zpráv o tomto zahraničném Čechu nemáme. Učený Codicillus pojal stručný životopis Husův jako vzor životopisů mezi svá Praecepta dialectica, vyšlá r. 1590.

Nehledě k těmto a podobným spisům stojí druhá polovice patnáctého století pod vládou čtyř knih, z nichž tři, Enea Silvio, Hájek a Dubravius, mají jednotnou tendenci, které nejslabší z nich, Kuthenova, nedovede a částečně ani se nesnaží čelit. Nelze říci, že by toho nikdo nebyl bolestně pociťoval, jako na začátku století Písecký, a nevyslovoval přání po náhradě, ale marně. Taková přání oslyšená poznáváme z předmluvy Daniele Adama z Veleslavína ke spisu „Kroniky dvě o založení země české", Eneově a Kuthenově, které vydal r. 1585 jazykově, nikoli věcně, zdokonalené, právě jako rok před tím Sobkova Kariona. Mění jen tak šetrně jako Konáč. Z perfida secta Hussitarum v nápise kapitoly stala se prostě „sekta Husitův", ale v kontextu zůstala „škodlivá a již dávno před tím potupená sekta". Veleslavín touto předmluvou jednak hájí své stanovisko nakladatelské, ba knihkupecké, které mu dovolilo Eneovu kroniku tisknout a Hájkovu prodávat, jednak připravuje obecenstvo na zlepšeného Hájka, kterého by vydal, kdyby se mu dostalo patřičného „fedrunku". Ale příležitost, zasloužit se takto o české dějepisectví, zmeškal už před tím žalostně, vydav místo souvislé historie Historický kalendář, a jeho úvahy o hlavních historících českých od Enev po Dubravia, samy o sobě velmi zajímavé, jdou mimo jádro věci, ztrácejí se v jednotlivostech a zapomínají na čtenáře, který přijímá celý obsah knihy s důvěřivou naivností. Ten nemohl „dobře odložiti, což zná býti daremného, (odkud to měl znáti?) a vybrati, což jest potřebného a k pravdě podobného; zavrci plevy, to jest básnivé a nepravé věci jako řepíky a kopřivy z zahrady, a zanechati sobě jádra, totiž pravdy." Kterak by byl mohl? Vždyť toho nedovedl Veleslavín sám!

[1] Oratio de J. H. Boemo habita in declaratione magistrorum.

[2] De quo mihi cogitanti in mentem venire solet Synodi Cleonis apud Aristophanem, ubi considet ovium concio itura in suffragium, et Cleon balenae specie summae rerum praesidet tenens trutinam ac praeconem adhibens, qui caput habet κόρακος Regni Pontifex Synedrium velut Balena. — Báseň jmenovaná má název Elegia ad Germaniam de repellendis Moscis ex Oceano . . . Autore Aegidio Salio Boiemo Stetini 1570.

A praví-li, že podle sprostného zdání jeho nemůže Hájkova kronika položena býti v počtu neužitečných a zlých knih (z nichž se čtenář vždy něčemu dobrému naučiti může), poněvadž nad ni užitečnější, lepší, hojnější a správnější v jazyku našem, ani snad v jiném nemáme, je to moudrost tak vznešená a všeobecná, že se v konkretním případě stává hloupostí. A když takto soudil historik, jak výhodná byla pro katolická díla situace u prostých čtenářů, jaký to podklad shledala nová Společnost Ježíšova, sotva se octla v Čechách, aby na něm stavěla!

Je-li bilancí české historické práce, že v druhé polovici šestnáctého století Hus se těší vážnosti, marně popírané, že však husité a hlavně Táboři jeví se nehodnými jeho jména lupiči a ukrutníky, také současná historie mimočeská, pokud se týče husitství, mění úsudek jen vzhledem k Husovi, kterého povznáší vysoko, mezi světce; na revisi Eneových zpráv o husitech nedochází a jejich české doplňky se přijímají bez kritiky.

I zde máme ovšem díla tendence opačné. Tak v „Chronicon Neumburgensis ecclesiae“¹), které napsal mnich Pavel Lang z Posau a jež později často bývá citováno i pro dějiny husitské, máme pouhou opožděnou kroniku středověkou, v níž čteme, že Čechové z hněvu nad upálením Husa a Jeronyma, „arcikacířů“, sebrali vojsko a mnoho škod činili sousedním zemím. Husity byl by zničil míšeňský Albrecht bojovný, kdyby jen byl déle žil.

O nic lépe nevedlo se husitům v díle rovněž náležejícím překonané době, císařské kronice C u s p i n i a n o v ě o císařích východo- a západořímských od Julia Caesara po Maximiliana, která vyšla, když auktor dávno byl mrtev, r. 1540 latinsky, r. 1543 německy. Cuspinianus, vlastně Jan Spieshammer (1473—1525), patřil k humanistům Maximilianovým, byl žák Celtův a vlivný diplomat; jeho kronika byla všem humanistům pro latinu milá.

Cuspinianův Václav začíná život tím, že usmrtil matku a znečistil křtitelnici, což bylo zlým znamením. Skutečně se stal Sardanapalem, za něhož náboženství v Čechách bylo postiženo kacířstvím, jehož podnes nelze vyléčit. To proto, že Václav se vrhl v smilstvo a více dbal o jídlo a pití než o království. Právě nenáviděl, což nejprve — nepořádkem vzniklým — odpykali mezi židé. Václav popravovati dával i nevinné, i vlastní rukou vraždil. Mlynářovu dceru Zuzanu miloval nerozumně, maje sám krásnou ženu. Zajetím se nepolepšil a dosáhl hanebného stáří, živ jsa do šedesáti let, lze-li nazvat žitím smilnit a ve dne v noci hovět obžerství.

Ać o původu kacířství vykládal Enea, přece to Cuspinianus opakuje, aby knížata pochopili vážnost pravidla principiis obsta. Čechové vznešené Němce, kteří jménem všech Němců vládli universitou, chtěli zatlačit dvěma cestami, nejprve Husovým čtením o Wiklifově De universalibus realibus, a za druhé, poněvadž se Němci dobře bránili, privilegii, jehož dosáhli na opilém a nelidském králi. Němci, přehlasovávaní, neboť Čechové teď

¹) Mencke, Scriptores II.

měli po dvou hlasech, odešli do Lipska. Jaké z toho bylo krveprolití, vypravovat by vedlo příliš daleko. Král se začal obávati, ale když strachu byl zbaven řečí Korandovou, stal se ještě horším, důstojným, aby místo koruny nosil provaz na krku. Vypravuje pak o jeho smrti a osudech jeho mrtvoly; Žofie, jeho choť, byla prý krásná, ale nakažená nevěrou husitskou, byla neplodná, snad řízením božím, protože muž, kterého byla by Václavovi porodila, mohl snad zahubit celé křesťanstvo.

Sigmund od dětství překonával Václava a mohl se vyrovnat Karlům a Otům, kdyby byl měl ve válce stejně štěstí jako v míru. Císařský kus vyvedl koncilem kostnickým. O koncilu jsou vydána „Acta" a o českých vecech jedná Aeneas. — Od obléhání Hor Kuten ustal, když Žižka, vůdce kacířu, dav zbořit všechny kostely v Praze, táhl jako zuřivý lev Čechami, pále kostely. Pak papež dal kázati kříž proti Táborům, nové sektě, ale bojováno nešťastně. Neboť schismatikové řádili daleko široko jako nerozumní psi, vítězstvími slepého Žižky víc a více zhýčkávaní. A i po smrti Žižkově byli by zahubili celé Fransko, kdyby jich nebyli upokojili penězi. A také nové tažení pod markrabím braniborským a kardinálem Julianem leknutím a hanebným strachem obráceno v útěk.

Zatím se blížila doba ustanoveného koncilu basilejského, k němuž Čechové povoláni a přišli s 300 koňmi. Nejvznešenější byli Costa, znamenitý svatokrádce, Prokopius Holi, velký a hbitý šelma, Johannes Rochezana, apostol, ba bůh kacířů, Nicolaus Galecus, biskup Táborů a Petrus Anglicus, sofista. Když domlouvání nepomohlo, náhle vznikla mezi nimi nesvornost, takže kacíři zahynuli . . . Konec vypravování o Sigmundovi brodí se ve špíně. Cuspinianus tu s velkým rozhořčením a s ještě větší chutí vypravuje o životě a míněních císařovny Barbory . . . Ladislav zemřel, jak všichni míní, jedem, neboť na jeho těle jevily se černé boule (!) a jiná znamení jedu; protože kacíři se obávali, že sjezd tolika knížat učiní jim konec.

Císař Fridrich v Brně udílí Georgio Bogiebratio regalie a jeho staršího syna činí hrabětem Glocis. To mu ne neprávem měli za zlé, že krále prostého rodu povýšil na úkor císařské výsosti a odňal Čechy domu rakouskému. Ani zmínky o důležité účasti krále českého na zachránění císaře; slyšíme jen něco o jednání jeho poslů. Minulo sotva půl století od chvíle, kdy se Jiří jevil dvoru vídeňskému milosrdným Samaritánem, a již episoda byla tak nemilá, že dvorní historik Maximiliánův ji celou zamlčel.

Téhož rázu humanistického jest pověstná kronika Aventinova, která stejně jako Cuspinianova vyšla dlouho po smrti svého původce.[1]) Tím byl Johannes Turmair z Abensberka (odtud latinské jméno), který žil 1477—1534, byl v Ingolstadtě, rovněž ve Vídni žákem Celtovým, pak vychovatelem bavorských princů, z nichž jednoho provázel po Italii,

[1]) Annales Boiorum, 1554; Bairische Chronika 1566, krátký výtah z ní r. 1522.

a stal se r. 1517 dvorním historiografem bavorským. Složil plod velkých archiválních studií Annales Boiorum a po německu rozšířenou z nich Bairische Chronika. Jeho pravověrnost byla velmi podezřelá, byl dokonce pro víru zatčen, ale nepřidal se přes styky s Melanchthonem a jinými humanisty protestantskými k reformnímu hnutí. Jeho historie je však prvním dílem, které v bojích německých císařů s papeži straní světské moci. První vydavatel ingolstadtský, professor Ziegler, v prvním výtisku latinského tekstu proto mnoho vynechával, a úplný tisk vydán teprve v letech osmdesátých století devatenáctého.

Kronika Aventinova je pozdním ospravedlněním Kosmy proti výsměchu Enea Silvia, neboť Aventinus nejen odvozuje Němce přímo od věže babylonské, on dokonce dokázal toho, že vypravuje historii jejich králů od té doby v nepřetržité řadě, v německém zpracování parallelně s historií židovskou a řeckořímskou.

Jeho sedmé knihy kapitola 22. má zajímavý začátek; vypočítává stručně nepěkné vlastnosti Václava IV., ale dodává, že více jiných nečestí se o něm vypravuje, které prohlašuje za falsa a vybásněna (taková je mysl lidí) od nepřátel jeho.

Podle toho by ovšem nepočítal k vymyšleným věcem vypravování, že král byl vždy provázen katem a divokým psem, a že kteréhokoli mimojdoucího dával vyhazovat a zachycovat na nataženém plášti.

V Kostnici podle něho upáleni podle zvyku předků Joannes et Hieronymus Hussii, tedy dva Husové; Čechové vedeni Janem de Trosenau, kterého zvou Ziscus, t. j. slepý, boří se schválením Konrada arcibiskupa chrámy, kláštery, kolleje; mnichy, kněze a kněžky vraždí a pálí. Proti vojskům říšským nejen se udatně brání, ale i vpadají do sousedních zemí, vypalují řadu míst bavorských, jiná ze strachu před nimi opuštěna. Řezenští se opevňují a tím chudnou; Čechové císaře, papeže, koncil donucují k tvrdým podmínkám míru.

Protipapežské stanovisko není tedy znatelné v částech, týkajících se české reformace, aspoň v částech v 16. století tištěných, které jediné měly vliv na čtenáře.

V anglické historii Polydora Virgila nehledáme pramenů, kterých by neznala pevnina, a všímáme si jí jenom proto, že zajímavě projevuje samolibost národní, nepřipouštějíc, že by anglický kardinál z rodu královského byl poražen u Tachova; zůstal prý několik měsíců v Čechách, až byl odvolán a nahrazen Juliánem.

Současně s dílem Cuspinianovým, Aventinovým a s Hájkem vyšla kniha o koncilu kostnickém, který od dvaceti let vzbuzoval tolik polemik, že mohlo vylíčení jeho jevit se žádoucím i pro laiky, jimž Acta byla nepřístupna. V ten úkol uvázal se Johannes Stumpf, švýcarský historik (1500 až asi 1576). R. 1520 vstoupil do řádu Johanitů, spravoval faru v Curyšsku, přidal se k reformaci Zwingliově a byl pak po 40 let farářem na různých místech a pilně spracoval historii své vlasti. Napsal velmi záslužnou objemnou

historii Švýcarska, hlavní dílo, z něhož čerpali historikové po půl druhého století výhradně. R. 1541 vyšla jeho historie kostnického koncilu, plod důkladných studií, které Stumpff konal pro hlavní práci svou. Je to první kniha, pojednávající o koncilu v celosti, co do dějin církevních, když po dvacet let se mluvilo jen polemicky o jeho neomylnosti, neplatnosti usnesení proti přijímání pod obojí, odsouzení křesťanských a evangelických článků Husových atd. Tuto předchozí polemiku a nové nazírání poznáváme nicméně hned z titulního listu.[1] U jeho předchůdce, Ondřeje Řezenského, historie koncilu by se příliš nezměnila, kdyby v ní vůbec nebylo zmínky o Husovi, kdežto Stumpff slibuje, že bude psáti o koncilu, o čem v jednotlivých seděních jednal, atd. . . . item o Husovi a Jeronymovi, a za třetí ovšem o věci pro Švýcara nejdůležitější, jak nastala válka proti Bedřichovi rakouskému, ochránci Jana XXIII., a jak Švýcaři v ní dobyli Aargovska. Na listě prvním uvádí stejně tři příčiny, proč svolán byl koncil: za první a nejméně důležitou spor Bedřicha s biskupy tridentským a brixenským, pak spory husitské a konečně a hlavně schisma papežské.

Stumpff čerpá z protokolu koncilu a proto sleduje sedění po sedění; dalším pramenem je mu kronika Richentalova. Historii jednotlivých sedění provází událostmi týkajícími se Husa, jež zná z Mladenovice, vydaného v „Epistolae quaedam". Odtud otiskuje silným tiskem intimace, odvolání ke Kristu, vysvědčení biskupa nazaretského, listy Husovy, listy českých pánů a j.

Vidíme-li, že se Husovo upálení vypravuje na 140 listech a že celá kniha má jen 184 listů, poznáváme, jak důležitou úlohu hraje Hus v této knize. A to následuje ještě historie Jeronymova s otištěným překladem listu Poggiova, překladem plným latinismů (den ich mein dich lesen werden). Je to starý překlad, translatz, který již v 15. století vydal Nikolaus v. Wyle.

Nový rys, který jsme shledali už v Lutherově úvodě, došel zde literární úpravy. Chudý sedláček přináší dříví k hranici, Hus se vlídně usmívá a šeptá: Svatá prostoto! Auf der richtstat sah er ein arms beurli holz zutragen; des lachet er früntlich und sprach mit im selbs: Sancta simplicitas; Ach, du heilige einfaltigkeit!

Mezi Husem a husity je ovšem rozdíl. Když mistři upáleni, Čechové upadli ve velkou „ungedult" a rozpálili se takovou nevolí, že přepadali kostely a kněze a zvláště několik klášterů. I ozbrojili se, aby táhli proti sousedům; král Václav nic nečinil, snad ze strachu, Sigmund neměl času, tím byla drsnému národu českému dána možnost počínat si podle své vůle, jinak

---

[1] Des grossen gemeinen Conciliums zu Costencz gehalten kurtze doch grundliche . . . beschreibung, was täglich von einer Session zu der andern in geistlichen und weltlichen Sachen darinn und daneben gehandelt . . . item von Johan Hussen und Hieronymus von Prag, wie die gen Costentz kommen und was mit inen gehandlet ist, auch von iren gefängnis, geschriften, epistlen büchern und artiklen und wie sie . . . gestorben sind atd.

než je Hus a Jeronym za živa učili. A toho by nebylo bývalo, kdyby jich nebyli tak bídně usmrtili, a mnozí to pokládali za trest boží pro nevinnou krev, prolitou v Kostnici.

Ze Štumpfiovy knihy čerpal skladatel prvního protestantského passionálu.

Je bezpečným svědectvím, jak nové církve se již ustálily, že se mohlo pomýšlet na tyto oslavy mučedníku jejich; skoro současně se objevují tři velké passionály. Nejprve vyšel luterský, který vydal Ludvík Rabus[1]) (1524—1592), Šváb, kazatel strassburský; pozbyl místa, protože nechtěl přijmout interim, nabyl ho zase, rázně luterisoval Ulm a jeví se fanatikem nové víry, kterou nelítostně obhajoval i proti osmdesátileté stařené, své dobrodinelce, Kateřině Zellove (téže, která si tolik vážila českobratrských písní a dala je znovu tisknout). Byl krutě za to potrestán tím, že jeho syn se pokatoličil a polemisoval pak s novověrci (Fischartuv Nacht-Rab).

První kniha Rabova obsahuje v pořádku abecedním (Abel, Abednego, Acepsimas . . .) výhradně mučedníky starozákonní a starocírkevní; druhý doplňuje tento počet ještě na prvních 44 listech a obrací se pak k vyznavačům a mučedníkům, kteří v těchto posledních našich dobách, kdy bůh milostivě zase navštívil svůj lid čistým učením svého svatého slova, byli jimi učiněni.

První z nich je — Johannes Huss (list 45—97).

R. 1411 Jan Hus, mistr čtení svatého, kázal v kostele zvaném Betlem více podle evangelií než podle dekretů, byl citován do Říma. Odtud historie sleduje pak ovšem Mladenovice a otiskuje zase hojně přeložených listů, list bezpečný, odvolání ke Kristovi, stížný list pánů českých atd. Nepřátelé Husovi karakterisováni moderními obraty, jako: že Páleč se stal „kurtizánem". Rýmový list Husův překládá Rabus rýmy:

Der brief hat mich erfreuet gar,
darin ich gib mein antwort dar
dem grossen haupt und sag dabei,
das Jonas auch entledigt sei
vom merfisch aus seim tiefen schlund
und Daniel vom löwengrund atd.

Výsledek obšírně vypisovati pokládá však Rabus za zbytečno; kdo by chtěl znáti více podrobností, ať čte Stumpfia; sám pak začíná zase slovy d'Aillyho o dvou cestách, jež se Husovi otvírají. Reprodukuje doslov Lutherův k [illegible] a líčí obšírně Husovy poslední chvíle, při čemž dvakrát (na str. 96a a 97a) vidíme týž obraz Husa na hranici. Konečně slova „Sancta simplicitas", o kterých v tekstu se vypravuje na str. 96. Z obou slyší Rabus,

[1]) Historia der Heyligen auserwählten Gotts zeugen, bekennern und martyrern . . . atd. — Durch Ludovicum Rabus von Memmingen. — Der erste teil. Strassburg 1557 [illegible] — Der ander teil [illegible].

ač tu sleduje Richentala, ne výkřiky bolesti, nýbrž Otčenáš. Rozepisuje se pak o tom, co znamenalo, že čertovská čepice nechtěla shořeti. —

Na str. 98a—114a jedná Rabus o Jeronymovi, který byl ein mensch eins wunderbarlichen hohen verstandes und ganz sinnreich; nemá však dobrých pramenů (píše hlavně podle Richentala), dá ho uvěznit v Gottleben a vypravuje konec podle historie výborného muže Poggia. V jiné prý staré historii o Jeronymovi stojí psáno, kterak řekl, že se odvolá k Nejvyššímu, aby mu odpovídali před ním po stu letech. *Merk, christlicher leser.* „Jeronym je upálen r. 1416, a za sto let, to jest r. 1517, probouzí bůh pana doktora Martina Luthera blahé paměti, aby psal proti papeži a jeho tyranii; tak věštba Jeronymova se pěkně vyplnila."

Je zajímavo, že obraz se slovy Sancta simplicitas vidíme tu potřetí a počtvrté.

Rabova kniha, po Stumpffovi a Agricolovi, nepřidala Husovi mnoho slávy. Za to ženevský passionál dobyl jí nového území světovým jazykem budoucnosti: byla to Crespinova Kniha mučedníků.[1])

Jean Crespin, narozený v Arrasu, utekl r. 1544 z Francie, od r. 1548 žil v Ženevě, kde založil tiskárnu a umřel r. 1572. Jeho kniha byla často, ještě koncem 19. století ve Francii, tištěna a zpracována i německy, v pozdějším vydání[2]) byla rozmnožena o první knihu, začínající pronásledováním křesťanů od Římanů, Saracénů, Turků a od Antikrista v Římě, druhá kniha pak začíná Wiklifem a Husem.

V novém tom znění čteme na str. 40b, jak učení Wiklifovo přišlo do Čech. Papež mínil, že tu jiskru uhasil, ale Prozřetelnost se o ni postarala: žák, šlechtic „du poisson pourri", ji přenesl a Jan Hus ji přijal s horlivostí, muž výmluvný a svatého života. Jeho výrok, že si přeje, aby jeho duše byla tam, kde Wiklifova, tištěn důrazně. Crespin pak vypravuje o anglických mučednících a vrací se na str. 48b do Čech. Památka Husova má býti svatá (saincte et sacrée) všem věřícím, neboť sám se opřel celému světu a nejmocnějším země, en la vertu de dieu, jeho vytrvalost, velkodušnost a jeho skvostná smrt více plodily vzrůst pravdy, než ji mohly všechny snahy těchto velikých lidí překazit.

Hus dostává na koncil bezpečný list i pro návrat, jak dokazuje otištěný tekst; jak obhájil odvolání k Ježíši, shledává Crespin, praví, sainctement, ač všichni se nad tím horšili

Vyčítaje články a odpovědi Husovy, poznamenává při jméně Nasonově na okraji, jak to bylo v předloze Epistolae quaedam, že to byl falešný svědek, jinde, že si rozuměl s Pálčem; řeči o oxfordském diplomu naznačuje jako autres calomnies Husových odpůrců.

---

[1]) Jean Crespin, Le livre des martyrs dépuis Jean Huss et Jerôme jusque... Genève 1554. Acta martyrum eorum videlicet qui hoc seculo ... obsignarant, ab Wicleffo et Husso ad hunc usque diem — Genevae 1556.

[2]) Histoire des martyrs persecutez... dépuis le temps des apostres jusques à [illegible] 1571

Ze všeho lze prý pochopit (58b), že Hus nebyl vůbec žalován, poněvadž dogmatisoval proti článkům víry, nýbrž proto, že věrně kázal proti království Antikristovu pro slávu syna božího a pro opravu církve. — Ukončiv historii Husovu „koncem boje" a otisknuv listy Husovy, jedná o Jeronymovi, otiskuje ovšem list Poggiův a připojuje historii toho, co se přihodilo po smrti Husově a Jeronymově.

Je tu především list šlechty české s podpisy nadmíru zkomolenými; páni dosáhli kostelů a dali pak raziti peníz se slovy: Po stu letech zodpovíte se . . . Byl tehdy muž, velmi zkušený bojovník, jménem Jean Zischa, byl velice rozmrzen nad ukrutností koncilu a shromáždil počet bojovníků, aby počínání jeho p o m s t i l, vrhaje se na pomocníky koncilu, kněží, mnichy. Vypsána jeho lest se závoji a vypravováno, co píše Enea Silvio o Táborech a Žižkovi; kapitola končí náhrobním nápisem Žižkovým. — Tolik o husitství obsahuje monstrosní dílo Crespinovo (o 1464 str!), z něhož latinský tekst není doslovným překladem.

Po Němci a Francouzovi Angličan. R. 1559 vyšla v Basileji církevní historie F o x o v a,[1]) psaná mnohem dříve v Anglii, po Wiklifovi dochází tu na str. 61 na Husa, Čecha, jejž vznešení církevníci by rádi byli zahubili, ale nemohli pro sílu Čech, i vylákali ho na vnadidlo zdánlivé immunity, načež Čechové pustili svou ovci mezi vlky. Ihned mu byl zabráněn návrat Fox sleduje pak historii Mladenovicovu; ale je to prý jinde obšírněji vypsáno a nechce toho kazit nehodným štětcem; podobně se hájí, že nevynechal listu Poggiova, ač to vyšlo už jinde. Prechází pak na mučedníky anglické.

Že Foxovo vypravování svým zkracováním neuspokojilo čtenáře aspoň kontinentální, dokazuje pokračování díla, vydané jako Martyrum historia hoc est rerum atd. pars II., v Basileji r. 1563 lékarem Jindřichem P a n t a l e o n e m. Zde hned na prvním listě začíná historie p r v o m u č e d n í k a nové doby „J. Hussi posterioris seculi protomartyris historia", věrné podle Mladenovice, bez legendy o Sancta simplicitas, po ní historie Jeronymova.

Slavný Beza, pomocník Kalvinův Theodor de B è z e (1519—1605), i pro české souvěrce význačný, vydal v Ženevě r. 1580 jednak Martyres christianismi, jednak podobně jako Agricola obrazy *Icones* slavných mužů.

V nich první obraz představuje Wiklifa, druhý Husa, jehož oslovuje vtipněji a něžněji než německý veršovec: Jaký to zpěv, ne štěbetavý, nýbrž slaďounký, bílé husy . . . kterýž zpěv vzbudil tolik křesťanů, zpěv spíše nebeský než pozemský, ne aby chránil skálu tarpejskou, nýbrž aby naopak vypuzen byl velký uchvatitel toho hradu. A upekl li tebe, jen sobě tím učinil hanbu nesmazatelnou, ty však, husi, jako z klece do nebe jsi s nevděčné země vzlétla. A kolik slýcháno od té doby a nyní se slyší

---

[1]) Rerum in ecclesia gestarum commentarii Pars I. II. autore Joanne Foxio Angl.

labutí: proč bychom neřekli, že se zrodily z tvého úrodného popelu, z popelu spíše ohniváka než z popelu husy!

Obraz Jeronymův provází část listu Poggiova. Bylo prý věru třeba usvědčiti spiklé nepřátele božské pravdy aspoň dvěma svědky, proto jsi následoval svého Jana, od něhož ani smrt aby tě oddělila jsi nesnesl. —

Kdežto všichni tito spisovatelé neznali před Lutherem mučedníků pravdy jiných než právě Husa — protomartyra Pantaleonova — a Jeronyma (po nich Rabus hned vypravuje o augustiniánech bruselských, upálených pro luterství), současně sebral ohromný počet „svědků pravdy" horlivý hlasatel, bojovník, ba mučedník nauky „*sola fide*", Slovinec Matyáš **Vlašić**, nazývající se latinsky podle své vlasti **Flacius Illyricus**.

Narodil se r. 1520 v Alboně v Istrii, vzdělán byl na humanistu a mnicha, ale jeho strýc, provinciál františkánů, sám poslal ho r. 1539 k Lutherovi! Než se však dostal do Wittenberka, učinil dlouhou zastávku v Basileji mezi Zwingliány, pak v Tubinkách, a zakotvil konečně pevněji než kdo jiný v „sola fide". Stal se professorem hebrejštiny, ale po šmalkaldské válce kompromisy znechucen stal se fanatickým polemikem. Útočil na Agricolu, pak i na Melanchthona, opustil svou professuru, byl v obleženém Magdeburku, kanceláři boží, korrektorem, a začal prudký boj proti provedení interimu, který je učinil nemožným. Ale vítězný Vlašić upadal z půtky v půtky, z adiaforistické v majoristickou, v osiandrovskou, schwenckfeldiánskou, synergistickou; nepodrobil se ani domluvám smiřovatelů, ani zeměpanské vrchnosti církevní, a zil. pozbyv i jenské professury, v Řezně, stále ohrožován zatčením, až bez stálého útulku, s rodinou se toulaje, zemřel r. 1575.

Přes všechny boje měl dost času k velkým učeným dílům, především církevně historickým. Napsal — v Magdeburku koncipovaný — Seznam svědků pravdy nebo-li odpůrců papežství před Lutherem.[1])

Jeho píle je podivuhodná, germánská filologie dosvědčuje, jak ani starosaským nebo starofranským rukopisům se nevyhnul, ač jim ovšem málo rozuměl a kratochvilným neporozuměním i Otfrida povýšil mezi svědky pravdy a první vydal tuto německou báseň devátého století. — Slovinec, který neuměl prý německy dobře mluvit, ale ovšem psát, — v dík německému národu za náboženství, pohostinství a choť.[2])

Řídil pak velké, společným úsilím a nákladem mnohých horlivců provedené dílo, Historii církevní, zvanou magdeburskými „Centuriemi", vyšlou 1559—1574 a značící velký pokrok v historiografii.

Vlašić nezná **vývoje** v učení: pravá nauka byla od začátku a přes falšování papežské byli vždy svědkové pravdy, kteří neskláněli kolenou před Baalem. K nim patřil také Hus, ale mohl míti z Wiklifa a z Val-

[1]) Catalogus testium veritatis qui ante nostram aetatem reclamarunt Papae, v Basileji 1556 (rozmnoženo 1562, vycházelo po celé sedmnácté století).

[2]) Kawerau v Realencyklop. f. prot. Theol. VI. 91.

denských mnohem ryzejší učení, než měl; proto Vlašić jedná o něm velmi stručně. Že Hus a Jeronym r. 1400 hlásali učení Valdenských, dokazuje Silvius.

Oba proti danému bezpečnému listu byli odsouzeni a zemřeli svatě. Důležita je mu tradice o proroctví Husově. Obšírněji o něm jednati by bylo zbytečno, jsou u tohoto velmi svatého muže díla tištěná nebo rukopisná, sám vydal ingens volumen jeho děl v Norimberce.

Následovaly prý pro onu vraždu a pro snahy papežovy, aby Čechy násilím přitáhl zpět k svým nepravostem, války ohromné a pro Německo, jež se propůjčilo za služku Antikristovu, žalostné. Hus a Jeronym zanechali celé obce, z nichž některé podnes trvají. Ale rozdvojily se žalostně, většina, vedená Rokenzanem, došla téměř papežství, zanechavši většinu dogmat jako nedůležitou; zachovala jen kalich, a učinila (vyjadřuje se časově) „konkordii" s Antikristiany. Druzí, zvláště ti, kdo následovali Žižku a nazývali se Tábory, drželi se více učení valdenského, pročež měli čistší náboženství než Hus sám.

Velké hádky mezi oběma stranami o mši, očistci atd. byly hlavně prý v letech 1431—1434; věc byla velice podobna naší, kdy rovněž největší a nejskvělejší část obci se s papežstvím srovnala nebo se o to aspoň pokusila. Kéž Ježíš uvede odpadlíky zpět. Podává ještě, že i Rokansanus bojoval statně proti papežencům, zvláště Kapistranovi. Není však prý jeho úkolem vykládati disputace doktorů husitských, ale měl by je sepsati nějaký muž svědomitý a pilný, neboť Cochlaeus napsal více invektiv plnou lži než historii.

Otiskuje pak list církve cařihradské, psaný pražské r. 1451, s překladem latinským.

Mezi dalšími svědky pravdy čteme jména Petrus Dresnensis a Jacobus Misnensis, dvou prý učených Míšňanů, vyhnaných pro nesouhlas s papežstvím z vlasti. Otisknuv známý „Liber generationis", sestavuje v kapitole, domnělým Němcům věnované, německé mučedníky, pro Husovo učení spálené.

Kratičkou stať o Petru Paynovi sleduje něco delší „Joannes Zischa", vyplněná hlavně pamětihodným nápisem na náhrobku jeho. Založil Tábor, v němž byla zachována čistota víry. Vlašić slibuje, že vydá některé zbožné a učené spisy, odtud r. 1431 a 34 proti papežencům vydané.

Pořádek Vlašićův není časový, proto teprve na str. 525 čteme stať „Militzum Bohemum", zná ho ze spisu Jakoubkova, žil prý dávno před Husem; postilla jeho by se prý mohla ještě nalézti.

O Rösovi (Rutze) 575 vypravuje, že chodili do Roztok z Čech lidé, nepochybně valdenští kazatelé, proti kterým nastalo pronásledování.

Kněze Bedřicha zná pouze ze zmínky Rusovy a z té vyčetl jen, že tento kněz již před 130 lety byl znám, proto prý je počítán mezi kacíře; kdyby byl měl souhlasnost, byl by pravověrný.

S Bratřími, s nimiž měl styky, r. 1555 přímo polemisoval, potíraje jejich vlastní tradici, že se odvozovali od Husa, Rokycany a ne od Valdenských. „Hus neměl ani polovic tak čistou nauku, jako je vaše,“ psal, jak dosvědčuje historie Lasitiova. Tyto námluvy byly bratřím velmi nepříjemné, neboť měly za účel získat je za spojence proti Wittenberským, s nimiž navázali v letech sedmdesátých styky plodné a dobré přátelství. Památníkem jeho jest bratrská historie, sepsaná jedním z předních učenců wittenberských, Camerariem.

Bratří vydávali do té doby apologie a konfesse, ale žádné historie církevní, a pokud psali o své minulosti, tato třetí husitská strana nenavazovala svých vzpomínek na Husa, nýbrž na kázání Rokycanova a své první schůzky. Když se od Luthera naučili hlásiti se vřeleji k Husovi, přece jen předesílají vlastním těmto dějinám svým pouze stručné přehledy od Wiklifa nebo od Husa po Jiřího s kratičkými někdy zprávami. Neměli zájmu, aby dokázali shodu své nauky s Husovou, ani neměli citu pro válečnou slávu táborskou. Šlo jim o to, od koho mají svěcení a jak volí své biskupy.

Učený Blahoslav[1]) v třetí kapitole svého vypravování píše o tom, jak před 200 lety počali někteří učenci zle smýšleti o papeži, mezi nimi Petrarca, Milič, Matěj, Viglef, jehož knihy podle některých od Jana Husi jsou do kolleje pražské přineseny. Ty knihy dal spálit arcibiskup, „pouhý žák, který se teprv abecedě učil, když na arcibiskupství volen byl.“ Průvod protiodpustkový klade do r. 1400, a ukončiv tu kapitolu, aniž se jen zmínil o upálení Husově, začíná čtvrtou Rokycanovým kázáním. Tak málo měli zvláštních tradic husitských, a můžeme se dožít překvapení, že i v pozdní „Historii o původu Jednoty“ bratra Jana Jafeta,[2]) prvního, který podle slov Gollových vstoupil na cestu kritiky, shledáme této kritiky v historii předrokycanské velmi málo. Zcela jako Bílejovský a patrně podle něho tvrdí, že v Čechách přijímání pod obojí trvalo od Cyrilla až po Karla IV., a že proti Němcům, kteří uváděli přijímání pod jednou, kázali Milič, Matěj z Janova, Hus. Následovaly války, po nichž Sigmund slovu nedostál a Rokycana vyšel z Prahy. — O sjezdu v Chebu, o chování Rokycanově po něm a o ošemetné radě jeho, týkající se jeho přísahy, píše zcela podle Hájka; jenže nesnáze, jež šly na Jiřího, jsou mu trestem za to, že vyhladil Tábory a sužoval Bratří, popuzován jsa od Rokycany.

Vidíme z pozdního toho hlasu, že i Bratří po celé šestnácté století ponechávali slovo tradici katolické; také u nich jest nedbalost poněkud napravena pracemi cizinců, především Camerariovou.

Joachim Camerarius (1500–1574) z Bamberka (Pabenbergensis) byl slavný řečtinář, přítel reformátorů a pomocník jejich, učitel v Norimberce

---

[1]) O původu jednoty bratrské a řádu v ní, vyd. N. V. Jastrebov v Petrohradě 1902.

[2]) O historiografii bratrské J. Goll, Quellen und Untersuchungen I. (1878), od něho před tím rozbor Jafetovy Historie (1614) v ČČM. 1876, 733.

a Tubinkách, pak v Lipsku, kde byl rádcem při přeměně bývalých klášterů v proslavené „školy knížecí", pýchu Saska. Nikdo nespojoval tak hluboké vědomosti věcné s tak důkladnými znalostmi jazykovými jako tento přední filolog německý, který se několika životopisy jevil i znamenitým historikem. Camerarius zanechal dílo o církvích Bratří v Čechách, na Moravě a v Polsku,[1]) kterou s přídavky dvakrát tak objemnými vydal jeho vnuk Ludvík Camerarius r. 1605.

Camerarius začíná svou historii Husem, jeho kázáním v Betlemě, sporem s arcibiskupem, interdiktem, koncilem. Hus, sotva přijel, byl zatčen a dán k hlídání klášteru, v němž byli největší jeho nepřátelé. Když shledal ne svědomí soudců, nýbrž nepravost nepřátel, pokusil se o útěk z rukou jejich, ale byl přistižen, přísněji střežen a vyšetřován, tak že ani zbožnost jeho odpovědi, ani bezpečný list ho nechránily před popravou, jíž ho odevzdali, prosíce při tom s krokodilími slzami za něho. Historie tato jest prý několikrát bohatě vypravována; Camerarius zmiňuje se tedy jen o věštbě Husově. Poprava prý byla dne 8. července 1415. Čteme stručnou zprávu o hnutí českém, o vůdci Zischa nebo Zischo a o rozdělení vojsk po jeho smrti. Jinde je vypsáno obšírně, jaké boje ta vojska svedla. „Většina lidí tyto bojovníky tupí jako rod zločinný" a bezbožný. Ale mlčí o příčinách těch zel, nevykládají se křivdy a klamy, jež trpěli, čímž Camerarius myslí hlavně popravu Husovu pro domnělé kacířství, vlastně však pro útoky na vznešené církevníky. Vypravuje o čtyři strany dále ukrutnosti páchané proti husitům. Žižka neválčil mírně, nýbrž zuřivě, a zvláště proti mnichům byl nesmiřitelný pro smrt Husovu a soukromou pomstu. Popisuje náhrobek Žižkův a vyčítá strany vzniklé po jeho smrti. O sektě „adamiánů" existuje prý list Šlechtův k Erasmovi Rotterdamskému, „konfusní a poněkud i nepravdivý".

Stručně a celkem správně vypravuje o kompaktátech, o konci války, o volbě Rokycanově, s nímž král prorazití slíbil, ale buď nemohl nebo nechtěl.

Vrací se pak k začátkům Táborů, hájí jich, jakoby sám byl Čech, proti *nařknutí*, že by byli valdenští; nebyli cizinci, nýbrž domorodí Čechové. O těch věcech že psal Flacius Illyricus zmateně, ani osob ani dob nerozeznávaje, muž narozený k tomu, aby činil zmatky.

Zde začíná býti Camerariova historie důležitým spisem pramenným, vyličujíc styky Bratří s Rokycanou.

K vypravování Camerariovu přidal vydavatel několik kratších spisů, mezi nimi také stručné paměti Husovy a Jeronýmovy z norimberských Monumenta, čímž znovu zdůrazněna souvislost Bratří s Husem. Nejzajímavější z těchto přídavků je však krátké vypravování (Narratiuncula) na pouhých 18 stránkách o předmětě knihy Camerariovy od Esrom

[1]) „Historica narratio de fratrum orthodoxorum ecclesiis in Bohemia, Moravia et Polonia" atd.

Rudigera (Rudinger), krajana a zetě auktorova, bývalého wittenberského professora řečtiny, psaná v Ivančicích r. 1579.

Esrom Rudiger (1523–1591) pozbyl totiž r. 1574, jako krypto-kalvinista, své professury, a byl povolán na šlechtickou školu v Ivančicích, kterou spravoval a na níž učil řečtině a hebrejštině. Před hrozbou, že má býti vydán biskupu olomouckému, uprchl r. 1583 k Bedřichovi z Žerotína a r. 1588 opustil Moravu. Působil pak v Ženevě a zemřel v Altdorfě.

Také Rudiger polemisuje proti nařčení z valdenství a pikhartství, t. j. adamitství: je prý přece známo, že Bratří mají čistá manželství a nechodí nazí, nýbrž oblečeni, když se právě nemyjí.

Hus byl nadání neobyčejného, učený, mistr a téměř otec svého rodného jazyka . . . k napravení pravdy evangelické byl pak ponuknut a poučen knihami Wiklifovými, který byl jeho mistr a vůdce. A ačkoli nijak nebyl roven Wiklifovi, ba mnohem inferior jeho, přece svým krajanům a do těchto zemí přinesl sémě pravdy z Anglie první, aniž připojil mnoho ze svého, nýbrž myšlenky Wiklifovy obratně a horlivě vykládal a rozšiřoval, hlásaje lidu v kázáních, co Wiklif napsal, jak dokazuje srovnání, když se Husovy články postaví vedle Wiklifových. I jestli někdy uvázl (adhaesit), neb nic se nerodí dokonalého, přece mnohému velice správně učil a otevřel oči svých krajanů, že začali chápati kacířství římské církve a klamy a tyranii papežskou. Jaká však byla velkost jeho ducha a vytrvalost ve snaze trpět vše pro pravdu, ukázala jeho smrt . . . stal se mučedníkem. Druh jeho Jeronym zdá se, že byl Husovi vůbec tím, čím o století později v Sasku Lutherovi Melanchthon. ; „Spisy jeho nejsou téměř žádné, a také Husových je zachováno málo; ale není jich ani třeba, když je známo, že skoro jen to, co od Wiklifa převzali, vykládali a šířili."

Zatím doma nauka se šířila a rostla. Po mnohých soukromých vraždách a drobných bojích vzplanula válka vnitřní a občanská, a když církve husitské nabyly vůdce vhodného z rytířského rodu, jistého Jana Žižky z Trocnova, vzrostla v ohromnost, nejen pro pomstu křivdy učitelům učiněné, nýbrž také na obranu proti papežencům. Žižka později i soukromou nenávistí pobídnut, zuřil nejen proti mnichům, nýbrž, aby ani sídla jejich nebyla zachována, obyvatele povraždil a kláštery spálil . . . Činěny výpravy se všech stran, ale zbraněmi nebylo lze Čechy přemoci, až konečně koncil basilejský za jistých podmínek učinil mír. Hněv Čechů proti Němcům, tenkrát rozčilený, trvá od oněch dob, jak bývá v občanských válkách. Jiné příčiny, jako příčina domnělá, že vypudili Boje a Markomany, neplatí, to jsou věci dávno zapomenuté.

Ze stran, ve které se Čechové rozpadli, jedni podrželi pouze nezkrácenou svátost z nauky Husovy, druzí, Táboři, nauku celou (třetí, Sirotci, o nichž mi jinak není známo, zdá se, že byli pouzí loupežníci, „latrunculi").

Táboři však samotni velkodušně a vytrvale proti kažení kališníků a papežencům hájili pravdu křesťanskou zbraní i učením a spisy. Jejich spisy proti theologům pražské university trvají, ale málo věrně vydané.

někdy přímo proti pravdě historické, „od onoho muže, který živ jsa i umíraje, selhal u víře (fidem fefellit)"; patrně míněn Příbram. Byli však šlechtou poraženi, až téměř zničeni, a jejich nástupci jsou ti, kdo se nazývají pouze Bratří, ne již Táboři. Jak byli za Jiřího zrazeni a pronásledováni až po doby Vladislavovy, Rudiger nechce vypravovat; o to se pokusili jiní.

„Opomenuvše tedy historii mnohých let, k tomu jen připomeneme, že za Tábory se naši nikterak nemusí stydět . . . nebyli kacíři ani vzbouřenci, leda že pravda je kacířství, nebo že je vzpourou, bojovat za svou spásu a své oltáře a ohniště . . . v pravdě a skutečnosti j e j i c h potomky jsou naší církve, ať si kdo říká, co říká, a oni tuto vlast zrodili nám svou krví . . . báli-li se pozdější někteří jména Táboru, nelišili se proto od nich učením, nýbrž nechtěli bojovat ani se hádat, nýbrž jen učit pravdě své a snášet vše; odsoudili-li právem, co činili Táboři, tím, že činili opak, ponecháváme stranou co se zbraní týče; ale bez vyvrácení lži nelze pravdě učit" . . . Rudiger uvažuje dále, nebudou-li jsouce pronásledováni Bratří jednou nuceni chtíc nechtíc napodobit Tábory, což zní skoro prorocky.

Dodává ještě, že sto let po smrti Husově Luther počal psáti proti odpustkům a upravil nauku, což někteří tvrdí že Hus předvídal a předpověděl; ale Luther to nevzal ani z Husa ani z Wiklifa, nýbrž jako samouk z nauky Ježíše Krista a apoštolů.

Rudigerovo krátké vypravování na svých 18 stránkách překvapuje nemálo jak hodnocením Husa, tři sta let před Loserthem, a Táboru, dvě stě padesát let před Palackým — a nezasloužil-li si čestného místa v historii bratrské, neboť úplného stotožňování Táboru s Bratrími nelze obhájit, jistě v řadě obrazů husitství patří jeho spisek k nejzajímavějším.

Mezi dalšími dodatky spisu Camerariova zajímá nás Oratio de hussiticis motibus, kterou proslovil český student Michal S l a v a t a z Chlumu a Košumberka dne 1. května 1572 ve Wittenberce, když skládal úřad rektorský, který zastával v zimním běhu.

Michal Slavata, starší toho jména, ne mladší bratr Viléma Slavaty, nýbrž syn Diviše Slavaty, jeho ujec, který z listin mizí r. 1578 a 1580, kdy tedy umřel nebo se nadobro vystěhoval[1], porovnává — stoje mezi obrazy Luthera a Melanchthona — reformaci českou a německou. Husova věštba znamenala labutí hlas Lutherův, který vyplení z kostelu vytí a kvičení.

Začátky obou vyšly prý z týchž skoro příležitostí. Jako Luther, tak i Hus v jubilejním roce 1400 počal brojit proti odpustkům. — Slavata dává tu oběma hlásati tutéž, lutherskou ovšem, nauku o víře; odtud prý oba ponenáhlu postupovali: Hus stáhl s kurie titul církve, vytýkal pýchu kněží, sliby, „nečistý coelibát", . . . komolení večeře páně, úctu obrazů . . . vypočítávání hříchů v zpovědi . . . poslední pomazání . . . zlozvyk divadelní

[1]) Laskavou zprávu o něm poslal mi p. školní rada A. Sedláček; také p. archiváři Teplému a J. Hrubé děkuji za nahlédnutí do listin.

mše . . . a podobné. Zlořády vyléčiti se pokusil Sigmund, ale nevhodnými léky. Hus byl povolán na sněm a byl ochoten se dostaviti, ale páni nedovolili, aby tam šel, dokud nedostal bezpečný list od císaře; a dva z mužů Čech, Jan Slavata z Chlumu, jeden z předků řečníkových, a Václav z Dubé, vyprovázeli Husa do Kostnice. Avšak brzo jim ho papežští vyrvali, a jakoby císař neměl práva ochrany bez svolení papežova, dali ho střežit svým drábum; marně baroni a zvláště Jan Slavata (přídomek *z Chlumu* zmizel), který dlouho se zdráhal opustit Husa, se vzpírali — císař nebyl svoboden uprostřed spiknutí králu a kardinálu. Správněji se zachoval Karel V. ve Wormsu. Hus pak je slyšen, ne vyvrácen, ale má pěti palinodii . . . je odsouzen a stejně jeho „parastates" (slovo užité též u Cameraria) Jeronym. Doma náš národ rozhněván chápe se zbraně, nastává válka. Pětkrát pokusila se o Čechy nová vojska a pětkrát s boží pomocí jsou poražena. Vypravuje pak o koncilu basilejském, kam Čechové nešli, dokud nebylo prohlášeno soudcem písmo a prakse staré církve.

Řečník děkuje bohu, který ráčil chtíti, aby z našeho národu se rozhodila setba, z které by vzešly počátky očisty víry, jež pak, obnovená Lutherem, mnohé a nejrůznější národy přivedla k pravé církvi. A nepochybuje, že přese vše v největší části Čech byla církev pravá . . . a praví údové církve svaté a katolické. A jaká je to sláva a okrasa našeho národu, že . . . jich tolik v něm svrhlo jho papežství, proti němuž tak nešťastně bojovali císaři . . . Příkladu českých vyslanců v Basileji následovali protestanté, žádajíce koncil s týmž stanoveným soudcem.

Hlásil-li se Michal Slavata v aule wittenberské k Janu z Chlumu jako svému předku, jednal bona fide; v prvních letech dvacátých století šestnáctého dali si Slavatové napsati svědectví starých lidí, že jejich praděd provázel Husa do Kostnice, což ovšem byl omyl, neb Jan Řepka i Jindřich Lacembok měli erb od Slavatů rozdílný. Ale ovšem Slavatové z Chlumu byli skutečně přátelé Husovi a pečetili stížný list českých pánů.[1])

Svých historických vědomostí nepřinesl si Michal Slavata z Čech, nýbrž čerpal je a často doslovně z pramene ve Wittenberce velmi na snadě ležícího: bylo to Melanchthonovo zpracování kroniky Karionovy z r. 1558, které z malé knížky učinilo foliant a vdechlo jí nový život.[2]) Melanchthon jako humanista sáhl ovšem především k pramenům humanistským a tak na př. z vylíčení Václava IV., o němž původní Karion neměl téměř, co by vypravoval, slyšíme parafrasi Cuspiniana a Dubravia. Také Melanchthon začíná od jeho zločinu, spáchaných při křtu a při korunování dvouletého. Nebylo v něm nic člověku podobného mimo zjev, ač i ten byl spíše thersitovský než knížecí; nerozuměl ničemu než rozkoším, byl ducha vlády

[1]) A. Sedláček v Ottově Slovn. naučném

[2]) O četných vydáních a překladech jejích v nové podobě viz Zíbrtovu Bibliografii Č. Hist.

a slušnosti nedbalého, ale bázlivého a ukrutného — tuto karakteristiku rhetoricky rozvádí sedmi řádky.

Čechy byly plny lupičů, města plna vzpoury, zatím co on se válel v hnoji rozkoší, a nejen že popravovat dával ty, jichž se bál, i vlastnoručně při stole vraždil jaksi pro zábavu. Přes četné a často měněné stráže však byl zajat a jen zakročením králů a knížat dosáhl toho, aby se směl vykoupat, při čemž pomocí lazebnice vyvázl.

Mstil se pak a vládl ukrutněji než dotud. Tu přivolaný Sigmund dal ho odvést do Rakous, ale uprchl pomocí rybáře, vkradl se v podobě žebráka do hradu, donutil velitele, aby sezval přední muže města a království, a ukrutně je dal popravit. Vzal si Žofii, ale jelikož nebyl ani lepší ani vlídnější, sesadili ho volitelé: zbytek věku strávil ve své zemi svým způsobem.

Za něho čertovým vnuknutím vynalezena děla.

Následuje kapitola „De ecclesia", začínající jubilejním rokem 1400, špatným napodobením užitečného jubilea židovského. Hojné odpustky potíral tehdy učený a výmluvný Jan Hus, uče, že jest jediné odpuštění hříchů, kterého lze nabýti evangeliem a vírou kdykoli; tuto theorii rozvádí Karion-Melanchthon obšírně. Z těchto začátků ponenáhlu Hus pokročil a počal útočit na moc papežskou, káral hříchy kněží, zavrhoval sliby, nečistý coelibát (!!), a vše neevangelické, jako komolení večeře Páně, vzývání svatých, ... soukromou zpověď, poslední pomazání, mše za duše zemřelých a mnohé jiné (čeho se patrně mohl čtenář domyslit, vždyť to bylo učení Lutherovo).

Lid tím pohnut žádal opravu církve, která, když líný král nechtěl, byla provedena soukromě a ovšem nepořádně. To však a větší hnutí potom nebylo vinou Husovou, nýbrž těch, kdo čistému učení bránili. Začátky toho činil krátce před tím Wiklefus a těmi spory a jinými příčinami zničena universita. Karel dával totiž Němcům přednost v hodnostech, což plodilo nenávist, a v sporech Husových Němci stáli daleko pod Čechy, hájíce papeže; tak dvě akademie, lipská a erfurtská, vznikly z pražské.

Sigmund, chtěje bojovat proti Turkům, byl hnutím českým a zuřivostí papežovou odvrácen a odebral se na Moravu a do Slezska. V několika bojích zvítězili husité pod vůdcem Ciscou. Sigmund vzal Prahu a dal se korunovat, musil však potom odstoupit.

Pětkrát se křižáci pokoušeli o Čechy a tolikrát byli odpůrci husitů přemoženi a zbaveni táborů a obozu, takže není pochyby, že za zbožné stádo pravou víru pojavší bojovali svatí andělé, kteří ustrašené nepřátele pouhým zjevením z Čech vyháněli.

Když byly Čechy rozhodnutím koncilu basilejského poněkud upokojeny a žádaly pána svého, byl Sigmund i zde korunován. Od koncilu kostnického nepokoušel se proti Turkům, vida, že ho štěstí válečné opustilo, a byl nucen snášet potupu od svých, když dovolil svaté mučedníky upálit: bůh je mstitelem nevinnosti.

Jinak je Eneův Sigmund humanistovi sympathický a vypravuje o něm mnoho anekdot.

Jako v původní kronice Karionově, teprve po ukončení Sigmundova života dochází na koncily (a tak i husitské války vypravuje dříve než popravu Husovu!). Co se tam stalo s Husem a Jeronymem, vypravují prý Acta, a jaká byla nauka, ukázáno prý nahoře. Sigmund dobře činil, že schisma nechtěl odstranit brannou mocí, ale chybil, že nezrušil tyranství papežského a po způsobu jiných synodů nedal vésti spor podle předpisu svatých knih, nýbrž dal nevinné lidi v ruce jejich ukrutných nepřátel . . . přes velké jeho ctnosti nelze zatajiti těchto jeho provinění.

Hus a Jeronym prý odsouzeni pro dvě věci: že upřeli papeži a ostatním biskupům a mnichům titul církve, a chtěli, aby lid dostal večeři Páně celou.

Hus prý před smrtí jaksi prorockým duchem nadán, řekl, že „z jeho popelu vstane labuť, kterou neupálí jako husu . . .“ A byl prý slyšen i tento jeho výkřik (vécès): „Po stu letech vy bohu a mně se zodpovíte,“ kteráž slova Čechové vyryli na peníz s obrazem Husovým. Proroctví čas potvrdil: sto let je mezi *koncem koncilia* a začátkem disputací Martina Luthera. Jeronym byl pak upálen dne 28. srpna!

Čeho dosáhli Čechové v Basileji, nevypravuje.

Ladislav prý (traduntur) zahynul jedem a říše se zmocnil Boiebracius . . . Mathias, který byl chvályhodnou Poděbradovou spravedlností a chytrostí zachován pro trůn, nebyl vděčný, nechal se podnítit zuřivostí papežskou k škodlivému boji proti němu.

Chválí pak vytrvalost a udatnost Jiřího a synů jeho, kteří, ač vydáni nenávisti a nebezpečí nekonečnému z klateb papežových, neopustili vyznávání poznané pravdy. Proto chránil je bůh, že nepřátele porazili, vypudili a říši zachovali. Viktorin zachránil císaře od jeho poddaných, Jindřich několikráte zvítězil nad Matyášem; od něho pocházejí münsterberští vévodové. Těmto protestantským velmožům na počest je patrně také řečeno, že Jiří Poděbrad pocházel z německého rodu hrabat z Niddy, který za císaře Bedřicha II. přišel do Čech.

V tuto dobu, v druhé polovici století, polemika náboženská, ochablá předtím, oživuje znovu; útočí tenkráte strana katolická, reorganisovaná koncilem tridentským a získavši nový orgán v řádu jezovitském. Co do českých dějin stačí této polemice prozatím fakta z Eneovy historie. Jehan Poldo d'Albenas z ní vypsal francouzsky mravy Táboru, aby ukázal tímto odstrašujícím příkladem, kam povede kalvinství.[1])

Čechy zaujímají pak značné místo ve francouzských dějinách nových kacířství, které r. 1605 vydal Florimond de *Rémond*, rada parlamentu

---

[1]) Histoire des moeurs et dépravée religion des Taborites, anciens hérétiques . . . conformes en tout à ceux de notre temps . . . faicte en latin per Aeneas Silvius, mise en français, Paris 1562.

pařížského a které se dočkaly brzo překladu německého, později i českého, ovšem netištěného.[1])

Ta historie novodobých kacířství má podivnou disposici, pořádajíc kacířstva krajinně a kladouc napřed kacířstva německá, Luthera, Novokřtěnce atd., až ve čtvrtém díle (Česká, uherská, polská, skandinavská kacířství) počíná od Wikliia a Husa. Uvádí je úvahami o tom, že šestý věk světa jeví všeobecnou bojovnost a tvoření sekt, nejen v Evropě, nýbrž i v Persii, Africe, Indii; prokládá pak dílo pozorováním astrologickým a diskutuje přípustnost jeho, čímž kniha stálými vsuvkami vzrůstá na veliký objem. Wiklif toužil po biskupství; byv posměšně odmítnut, bažil po pomstě a útočil na auktoritu církve; ač byl proklet a po smrti spálen, nedělo se stejně důkladně spisům, a jeden žák (Payne nebo český šlechtic nebo Jeronym) přinesl některé do Prahy. Rémond velebí moudrost církve, která zakazuje svým dětem čtení kacířských knih, a otiskuje breve, kterým jemu osobně to bylo dovoleno pro díla jeho. Druhá kapitola vypravuje o Husovi a Jeronymovi. Václav, který neznal boha, jen svůj břich — pro který i kuchaře dal na rožni upéci, jako učinil také Jindřich VIII. pro kapouna, — neptal se mnoho po nebezpečí víry; přece byli tři buřiči oběšeni, ale Hus je s šibenice strhl a svatořečil. Hus doufal ve svůj svobodný list a ujišťoval své příznivce, že zastane své mínění do smrti, a bude-li kdy nucen odvolat, stane se to jen ústy — ne srdcem. Hus chtěl prchnout — hlavní pramen Rémondův je Cochlaeus — a byl upálen, podobně Jeronym. Čechové vyhrabávají hlínu spálenou a chovají popel, smíšený s popelem mezka tam zakopaného.

Jsou historikové, kteří se nestydí nazývat Husa a Wiklifa mučedníky, ale tito jejich mučedníci přece sloužili mši a ctili pannu Marii.

V Čechách universita rozhodovala nad vírou, ubohý příštipkář podle Krantze rozdával večeři páně. Při smrti Václavově nebylo zloby, kterou by husité nebyli páchali, manželky byly znásilněny, vdovy, panny porušeny, kláštery znesvěceny, vězení naplněna poctivými lidmi.

Po smrti králově nerozumný lid ten zvolil mladého a zuřivého vůdce Jana Žižku, arcibiskup se stal husitou a shromáždil koncil nového náboženství, ale pak ho svědomí tak trápilo, že ve válce bídně zahynul.

Žižka založil pevné město, biblicky zvané Tábor; odtud přijali Táboři jméno. Mají skoro totéž mínění jako husité a srovnávají se s valdenskými. Bylo podivno, že slepec, který se musil dát vodit, vodil jiné tak, že vždy zvítězili. Nebyl jen slepý, byl též plný neřesti a velmi ukrutný zvláště k duchovním, které často dával nabodávat a upéci. Konečně ho Sigmund učinil místodržícím; brzo potom umřel morem a dal se po smrti odříti. — Po něm řídili je Prokop a Bedřich, který veřejně se oženil. Všichni řádili

[1]) Histoire de la naissance, progrès et décadence de l'hérésie de ce siècle . . . Paris 1605, německy od Aegidia Albertina 1614, česky od Tom. Jelínka (1680) „Vejtah" řeči o husitství, pořízený r. 1648, vydal Ant. Fisser r. 1777. Srv. BČH. 3, 5908.

ukrutně, zavírali muže, ženy, mnichy a jeptišky na dvůr a pálili je, rozpárali těhotné ženy, vyrvali plody a rozsekali je před umírajícími matkami. Tenkrát se naplnilo nebe mučedníky. Chytili-li vrchnosti katolické nebo faráře, dali je roztrhat čtyrmi koňmi. Jenom krásné panny a jeptišky ušly zuřivosti a byly zneužívány v leženích polních. — Stručně dovedena pak historie do konce Jiříka krále a v kl. IV. jednáno o kališnících a pikhartech a chování Lutherově k nim.

Luther pikharty prohlásil kacíři, ale později vida, že má tolik nepřátel, a obávaje se, že konečně bude muset hledat útočiště v Čechách, zpíval hanebnou píseň: Blaženy jste Čechy, že jste se vystěhovaly z Babylonu atd. Tak mluvil lstivý Luther, aby Čechy dostal do své sítě. Také vydával knihy českým jazykem a psal mezi jiným: Já jsem ten, o němž svatý Jan Hus věstil . . .

V témž smyslu jako Rémond, s polemikou hlavně protikalvínskou ob kráte proti Bezovi, jedná o Husovi J. Gaulthiera Tabula chronographica z r. 1614, ale tabellární forma, vyčítání thesí bez vypravování souvislého vylučují dílo z tohoto přehledu.

Spíše sluší připomenouti, ač jde o dissertaci, týkající se speciální otázky, první snad zvláštní spis o Husově bezpečném listě.

Theorie, kterou Richental ještě zcela naivně hlásal, že kacířům není třeba zachovávat víru, stala se nepohodlnou, když církev katolická byla nucena s kacíři v různých zemích vyjednávat a záleželo jí na tom, aby byla pokládána za stranu dobré víry. Tak tedy utrechtský jezovita Heribert Rosweydus[1]) napsal proti Planciovi z Delftu dissertaci „O zachovávání věrnosti kacířům", aby ukázal, že nebylo dekretu koncilu kostnického, který tuto zásadu vyslovil, nýbrž koncil poprel platnost císařského bezpečného listu, Hus žádal bezpečnost od císaře a tím nedbal výsad koncilu. Rozumí se, že se spis dotýká často historie; tak dovolává se, aby dokázal, že církev zachovává bezpečné listy, svědectví Čechů samých, kteří — zločinci, svatokrádci, lžiapoštolé — zdrávi přišli do Basileje a zdrávi odešli. A byli na koncilu někteří, kteří sami Husa odsuzovali, i papeži, Martin a pak Eugen: kdyby byli měli husité nejmenší podezření, že oni otcové jednali zrádně, byli by se svěřili tak nebezpečné Charybdě?

Devátá kapitola mluví o tom, zda *Sigmund* porušil své slovo; ovšem že nikoli, jak ukazuje zase rozdíl basilejského bezpečného listu Čechům daného a Sigmundova glejtu; vše, co slíbil, Sigmund splnil. Že však Hus nezůstal bezpečně v Kostnici, to zavinil sám, neboť vědom jsa sobě nejtěžších neřestí a boje se, dal se na útěk, tak že jedině svou vinou byl uvězněn a spoután. To dosvědčuje „očitý svědek" Ulrich Richental, jak čteme u Cochlaea; stalo se to v neděli Oculi.

---

[1]) Heriberti Ros-weydi De fide haereticis servanda ex decreto concilii Constantiensis dissertatio . . . in qua, quae de Husso historia est, excutitur. Antwerpiae 1610, 237 str.

A Hus ani n e m ě l bezpečného listu, čteme v hlavě 10., totiž když odjížděl z Prahy ke koncilu; to je doloženo datem bezpečného listu i listem Husovým, že přišel sine salvo conductu, — což vydavatelé listů Husových falšovali, vykládajíce, že jde o bezpečný list papežův a opravujíce podle toho tekst listů.

V téže době četl se životopis Žižkův v galerii nejslavnějších vojevůdců, v „Ambrasské zbrojnici", kterou sepsal, hojnými obrazy vyzdobil a z rozkazu Ferdinanda arcivévody r. 1601 vydal Jakub S c h r e n k z Notzingen.[1] Je to velmi chladně znějící výtah z Eney a Dubravia. Ač prý Žižka, protože se zbrocel krví kněží a nevinných jeptišek, byl vrah (paricida) a páchal hrozné ukrutnosti . . . nezasluhuje elogia, přece jakožto válečníku je mu zde věnován obraz (ve vydání Koehlerově obrazu není) a vypravování. Byl prý divoký, nezkrotné touhy po lupu; jeho činy a požáry se stručně vypisují. Oslepení u Rábí bylo trestem za ukrutnost chomutovskou; nabídnutí Sigmundovo avarus Žižka přijal, ale zemřel morem; připojeno je čtyřverší na jeho hrob čáslavský.

Století neminulo a již se husitským válkám dostalo obšírné monografie. Doba vzrostla vysoko nad časy Bílejovského, krev ve válce smalkaldiské netekla marně. Čechové nekatolíci se shodli konečně na společné konfessi a stavy ji uhájily. Marně napomínal Slavata obec pražskou, aby se nedrželi jakés novodobé konfesse, nýbrž trvali při osvědčených kompaktátech[2]; ty byly zrušeny, odhozeny a novou krásnou budoucnost věstil m a j e s t á t. Komu by nebylo přišlo na mysl přirovnat jej ke kompaktátům a ptát se, jak došlo před málem dvěma sty let k nim? Zodpovídat tuto otázku troufal si bohoslovec luterský a učitel slavkovský Zacharias T h e o b a l d.

Narodil se r. 1584 v Slavkově, kde jeho otec byl rektorem školy, později pastorem. Jmenoval se také Zachariáš; proto se píše syn v prvním desítiletí věku XVII. Zach. Theobaldem mladším.[3] Studoval ve Wittenberku a již r. 1604, zároveň, co psal dissertaci, počal vypisovati běžné kroniky. Učil pak několik mladých českých šlechticů němčině a pátral při tom, jak píše v dedikaci, v městských a farních archivech po listinách; v Domažlicích užíval knihovny Lupáčovy. R. 1607 byl povolán za učitele do svého rodiště, od r. 1612 vedl duchovní správu na různých místech a za války byl polním kazatelem ve vojště Mansfeldově u Plzně. Po válce mu ovšem nastal život exulantský. V Normberku mu opatřili faru v Kraftshofu a měl se státi professorem mathematiky v Altdorfě.[4] Avšak umřel r. 1627 v Normberce.

---

[1]) Armamentarium heroicum Ambrasianum, str. 256—9, vydání Koehlerova. K. vydal r. 1735 také německý překlad.

[2]) Slavata, Pam. I. 196.

[3]) Odtud omyl, že jsou *dva* Theobaldové, spisovatelé, u Balbína a ještě u Bachmanna v Allg. Dtsche Biogr. 137, 682; opravený životopis od Krejčíka v Mitt. d. V. G. D. B. 39, 63.

[4]) Witten, Diarium biographicum II, a Mylius, Seyfried str. 8.

Nehledě k nevyinimelným básním příležitostním, byl činný jako bohoslovec, přírodopisec, filosof; parafrasoval Aristotela a uprostřed svých politických dějin rád vykládá, co je hrom nebo zemětřesení nebo kometa a věští-li válku. Hlavně však byl historikem: napsal přehled církevních dějin Čech (Chronologica bohemicae ecclesiae adumbratio) r. 1611, rozdělených na dobu dětství, mládí, zralého věku (od Husa) a stáří (od majestátu); pak stejně stručný rodopis vladařů českých, latinsky 1612, německy 1620.

Hlavní a slavné dílo své vydal r. 1609 ve Wittenberce: byly to dějiny války husitské neboli, jak titul osudně naznačoval, historie, jak Čechové pomstili Husa.[1]

Historii Husovu zahajuje vypravováním o obraze antithetickém, který Angličané dali vymalovat v Praze, a touto dispósicí prozrazuje neomylně svůj hlavní pramen, jemuž zůstává smutně věren; komu pak mohl slavkovský rektor více důvěřovat a kde se mohl nadít větší objektivnosti, než u českého Livia, Václava Hájka!

Odbočuje ovšem, vypravuje stručně o Wiklifovi a obšírně o Husovi, vypisuje Mladenovice; papež čeká dychtivě v Kostnici na Husa, který jede pomalu Německem a posílá listy (otištěné zde švabachovým písmem), a teprve, když v Norimberce obdržel bezpečný list, spěchá rychle do Kostnice; překládá-li z Husova listu v Praze daného, věrně podle starého falsa, že jede „unter einem freien königlichen geleit", rozuměl tomu snad o faktické bezpečnosti, ne o listě. Pokud sahá zpráva Mladenovicova, snadno opravuje Hájka, na př. že Hus nebyl zatčen z vůle císařovy, nýbrž čtyři neděle před jeho příjezdem; ale kde se nemůže opírat o tak spolehlivé datování, je jeho skepse a nechuť k Hájkovi malomocná. Není prý pravda, píše Němec Theobald, že Němci odešli z Prahy, čekajíce na povolání zpět; potupa je skutečně příliš bolela; Jakoubek je z Stříbra a ne z Míšně, Mikuláš z Husi nebyl pražský měšťan, Karlštejn nebyl zachráněn kozlem, pouhé jednotlivosti; a tvrdí-li proti Hájkovi, že Hus učil přijímati pod obojí, vidíme, že emancipace od Hájka neznamená vždy emancipaci od omylu.

O třetím výslechu Husově praví, že vyčte jen žaloby, aby čtenář viděl, proč byl Hus upálen a jak byl božím slovem usvědčen, ale odpovědi lze prý snadno nalézt v knize „De ecclesia" v prvním díle Monumenta odkud články byly falešně citovány.

Proroctví Husovo zmiňuje v předmluvě a doslově, nikoli však, když vypravuje o upálení; zachovává vůbec jistou skepsi k němu a zdůrazňuje, že o stu letech mluvil Jeronym, ne Hus.

Jakmile se dostává k vlastnímu předmětu svému, k „válce husitské", pozorujeme bolestně, že nemá již nic, co by Hájkovi drželo rovnováhu, a že jeho studie několikaleté a pátrání v archivech nedovedly ho až k Va-

---

[1] Hussitenkrieg, darinnen begriffen das leben, die lehr, der tod M. Johannis Hussi, auch wie derselbe von den Böhmen, besonders Johann Zischka, ist gerochen worden.

vřinci z Březové. Proto vypravuje, že po upálení Husově nastalo všeobecné krveprolévání, vypisuje Hájkovu historii o přepadení Opatovic a k tomu hned celou historii o původu kláštera toho a jak císař Karel viděl v Opatovicích poklad. Takto nadýmá své dílo, vypravuje při každém hradě a zbořeném klášteře o jeho založení, u Přimdy celou historii o dceři císařově a pod., vše věrně podle Hájka, který je patrně zajímavější než Akta koncilu a synod.

A Hájek udává i pořad dějů husitských, proto Žižka uveden i zde historií o zbraních Pražanů. Sebere lidi dobré i zlé, s nimiž zakládá tvrz zvanou T á b o r, protože tam bylo dobře býti. Zmocniv se koní, učí své lidi jezdit, aby mohli lépe bojovat „mit ihren Palitzen und wie man sagte, böhmischen ohrlöffeln" (tak se ovšem říkalo za dob Theobaldových jisté zbrani, sotva za dob husitských). V Praze pořádá útok na radnici, při čemž dává oběsit kněze — nevím proč; snad, je-li něco pravdy v tom, o čemž Dubravius s pochybností píše, byl to týž, který svedl jeho sestru. Zázrak, jak bůh osvobodil kartusiány, byl asi městskou radou vymyšlen, aby je mohla osvobodit.

Celých 18 let po smrti Václavově byl takový řád, že vzniklo heslo: Kdo má moc býti zlým, čiň zlo! Vypravuje o stole na tři prázdné pivní sudy postaveném; vypravuje také, jak opat uchránil klášter „der Slovaken" — se zajímavou poznámkou, že podle starého zvyku spousta Pražanů vychází na velikonoční pondělí k Emauzům, jako den potom — do císařské obory k zubrům.

Historii o závojích provází slovy: „Nedivte se tomu množství závojů, neboť podnes hlavy českých žen jsou zahaleny plenami, že bys sotva muškotou prostřelil." Již r. 1419 dá obléhat Mikuláši z Husince Budyšín. Žižka, vypáliv Říčany, táhne do Prachatic, na cestě potká „ein bischof von Nicopolis" a pošle ho do rybníka lovit ryby. V Prachaticích mu odpovídají, že nedbají tak holého šlechtice; rozhněván útočí a dá 135, jiní praví 900 osob zabít. Hned zase (1420) Chval z Řepic činí vpád do Lužice.

Sigmund má ve vojště husary, kteří zvláště krutě řádí; po pádu Vyšehradu vypravuje podle svého zvyku o jeho původu. Hejtman Jaroměřský vykonal strašný čin, přepadnuv lid v kostele a, což nejhroznější, napájeje koně z kalicha (podle Lupáčova kalendáře). V Chomutově mstí Žižka neslušný výsměch žen, jichž pak žádné nešetřeno; je jich 70 upáleno.

Kláštera Sedleckého chce Žižka ušetřit pro krásnou jeho polohu, a když přece shořel, vyhlašuje, že dá zlata dost tomu, kdo jej zapálil; „geltnarr" se hlásí, a zlato a stříbro je mu horké vlito do krku. Pád Jaroměře vypravován podle Hájka, hejtman městský je „ein Herr von Schwarzenberg", ale nevzpomíná si, jaký zločin jeho vypravoval něco dříve.

Na Moravě u Kvasic Žižka páše strašné tyranství, jeho „bluthunde" týrali ubohé zajatce, jak jen mohli.

U Malešova má Žižka řeč k svým „liebe brüder und spiessgesellen", další má pak u Libně, když Táboři nechtí útočit na Prahu, přítelkyni a matku svého náboženství.

Sledoval-li zde věrně Eneu, odchyluje se od něho při smrti Žižkově. Vezli ho do Hradce, poctivě a s kněží, což se — podivný vtip — nestane žádnému oslu, byť i papeže nosil na nosítkách.

Z pozdějších bojů prodlevá déle při bitvě u Ústí, maje německé prameny. Papež káže po třetí kříž, než dojde k bitvě u Domažlic. Když podobojí trojího směru se radí v Praze, je při tom (hájkovsky) mnoho rouhání, lidských výmyslů a bludných výkladů Písma!

Za to provází list ke koncilu basilejskému poznámkou, že Cochlaeus se o něm nezmiňuje, a hovor mezi kardinálem Juliánem a Prokopem Holým rozvádí dále, než kde přestává Enea Silvio. Prokop dokazuje pádnými citáty, že církev nemá práva přidávati k božímu zákonu novot.

Přelstění zajatců táborských po bitvě u Lipan nazývá „lose praktik".

Sigmund je konečně přijat za krále, slavně vjíždí do Prahy a zvláště Tábory, kteří se ochotně vzdali, přijímá na milost a dává novému jich městu takové svobody, že mu za to nemohli dost děkovat.

V této smírné náladě propustil Theobald čtenáře; doslov mluvil o zakončení těžké války — funesti et perniciosissimi belli — a doufal, že bůh nyní vlast milostivě uchová od takových bojů.

Ale záhy odhodlal se k pokračování, snad proto, že politické události nevěštily tak mírné časy, nebo že v novém povolání měl více času k spisovatelské činnosti; r. 1621 vytištěno v Norimberce dvousvazkové pokračování, díl druhý, sahající po r. 1458, a třetí, končící rokem 1517, zároveň vydán přepracovaný díl první a přitištěna česká konfesse; mělo býti ukázáno, nejen jak Hus byl pomstěn, nýbrž i jak jeho učení bylo v království zachováno.

A dílo přicházelo patrně vstříc skutečné potřebě. Nejen že ještě před krvavým rozhodnutím bylo třeba vydání třetího, jež pak vyšlo r. 1623 a v jehož předmluvě je modlitba, aby bůh chránil svou archu; ve Frankfurtě vydán téhož roku 1621 první díl po latinsku jako „Bellum hussiticum". Jacobus Pontanus heidelberský jej z jistých příčin přeložil; ty příčiny snadno uhodneme: dílo bylo věnováno jednomu z tajných radů anglického krále.

Úvod k vydání druhému je psán ještě před válkou, a Theobald se hájí, že nechce příkladem husitů vzněcovat bojovnost, raději by od ní odvracel (toho v tehdejších Čechách skutečně nebylo třeba). Knihu nevěnuje nikomu, ten zvyk prý už je nechutný; nejeví se v tom snad nespokojenost luterána s volbou kalvínského krále, který byl jinak předurčen, aby mu kniha byla věnována?

Pro toto vydání změněno dílo dosavadní, nyní první kniha, tak že vynechána všechna vypravování věcí dávno minulých, jako o opatovickém pokladu, o Přemyslovi, o původu slovanské bohoslužby, o Chodech (celá kapitola), vynechána poznámka o českých plenách, zmizel hovor Husův se

starým sedlákem u Krakovce, nečteme latinských básní atd. Také zázrak o kartusiánech Theobald vynechal teď úplně, ale za to nechal ubohé mnichy stát na mostě uprostřed luzy, nestaraje se o další jejich osud. Naopak doplněno o tvrdosti gottliebenského vězení, přidána historie, jak král Ferdinand se lekl palcátu Žižkova v kostele čáslavském, dodáno, že Hus měl v Čechách předchůdce, že původně učil papežensky, ale opřel se papežství, pokud mohl v oněch časech, a byl by to učinil lépe, kdyby mu nebyli ústa ucpali ohněm.

Pochybnou opravou je, že *tábor* znamená po česku ein *schanz*: v 2. díle na str. 96 odvolává výslovně „svůj a Silviův omyl, že Tábor je biblické jméno; znamená po německu pastei schanz . . . tabory pratn so viel, als ein rottgesell, spiessgesell, schanzbruder," z čehož poznáváme, že Theobald se česky hrubě nenaučil; i latinu listu Biskupcova pro množství českých slov musil si dát preložit. Také píše *Litomystus* a vyhýbá se českým citátům.

Časovým dodatkem bylo, že kalich, který byl sňat s Týna, r. 1608 byl z královské kanceláře zase vrácen na své místo.

Druhý a třetí díl stávají se historií českou v XV. století a chybí jim koncentrace prvního; Theobald čerpal tu nejen z kronik, nýbrž také z akt, ale neměl někdy trpělivosti je číst; pamflet z r. 1548 vpletl do historie sněmu z r. 1443 a jeví se i zde historikem nespolehlivým.[1])

Boj proti Roháčovi nazývá tyranskou válečnou lstí, protože věřící musel bojovat proti spoluvěřícímu. Drasticky vyličuje reformaci Filibertovu: nebylo zapomenuto na milou svěcenou vodu, i u svatého Víta zase oblékli černý samet. Neštěstí Sigmundovo bylo trestem za věrolomnost; r. 1521 prý řekl Ludvík falckrabí rýnský ve Wormsu, že chce dostát slovu jako poctivý Němec a že nikdo nebyl šťasten, kdo je porušil Husovi.

Vyvrací Bonfinia, který tvrdil, že Huňad všechny české loupežníky z hnízd vybral, a vypravuje o Jiskrovi. List Silviův o Táborech dal mu prý více příčiny k smíchu než jiným k hněvu. Zamýšlí se při smrti Menhartově nad tím, že zabil Prokopa, který ovšem dbal více o slávu a statky než o boží věc.

O smrti Ladislavově sestavuje patero mínění: první astrologické; druhé o otrávení šli prý vídeňští lékaři, ale lékaři, když se nepodaří léčení, najdou vždy příčinu jako střelci a myslivci; třetí, že krásná paní v lázni mu podala jablko otráveným nožem rozkrojené, asi vymyslili vyslanci v říši, aby potěšili nevěstu; čtvrté, všeobecně rozšířená a písní zvěčněná lež, že ho Poděbrad a Rokycana udusili, nepotřebuje vyvrácení, páté a podle něho pravdivé je, že umřel morem.

V třetím díle nazývá závěrná slova Eneových dějin, jak se nabývá království, „Ey, ein schön wälsches judicium"; on ví, že bůh ustanovuje krále

1) Z. Nejedlý, Prameny k synodám strany pražské a táborské, 1900. Exkurs.

Kněží pod jednou jsou proti Jiřímu: kdyby byli měli jezovity, byli by se pokusili ho otrávit — vůbec je v těchto částech hodně protijezovitsky; nebyla prý ještě rebelie, ale „humor" jejich byl jako nyní. Zdeňka, Jiříkova dcera, jak poznamenává, byla babičkou německého hrdiny, vévody Morice.

Když se Jiří vrací z Vratislavě, míní subunisté a zvláště Zdeněk, že vyplní svůj slib a vyžene kacíře; ale rozuměli tím všechny sub utraque. To bylo tučné sousto, to král Jiřík nemohl polknout, poněvadž si vyhradil, že bude vždy hájit kompaktát. Táboři, nemohouce dostat práva na svou konfessi, scházejí se tajně a zvou se bratřími. Rokycana měl plno hrubých bludů, věřil v přepodstatnění a pod.

Sub una lákají Jiříka, to byl pěkný kousek slaniny, tak se dal chytit král, který řekl: Špatné království, aby nestálo za mši; míněn ovšem Jindřich IV. Ale Jiřík byl příliš stálý a od kompaktát neustoupil; na případě Fantinově nemél prý viny Rokycana. Když synové Jiříkovi povýšeni, praví: Bůh zachovej knížata minsterberská do tisícího kolena, ač je papež Pavel proklel do čtvrtého. Teď se prý ptají lidé, jaké je to zvíře, ta klatba: ale dříve měla ohromnou moc; pozbyla žihadla. Alleluja!

Rokem 1517 končí Theobald. Toho roku zazpívala labská labuť, zvěstovaná Husem; tak tedy bylo možná r. 1617 (kdy dopsal svou knihu) slavit jubileum reformace, a co se od té dálo, ať se čte u Sleidana. Sám historii dále vést nechtěl, ale nynější nepokoje v Čechách měl by rozumný, učený muž bez vášně popsat. Bylo by to však velké namáhání a žádný za to vděk, dodává ze smutné zkušenosti.

Čteme-li Theobalda, máme smutný dojem: poznáváme zajisté stanovisko husitům příznivé a dobrou vůli uplatnit je, ale zároveň ohromnou váhu, které nabyla pouhou svou mnohdolistou existencí kronika Hájkova. Tu a tam se proti ostním zpěčuje, ale tvrdo je mu, přes všechny výsměšné poznámky, přes to, že někdy přesunuje odpovědnost na Hájka; proto přece zůstává jeho Žižka Žižkou Hájkovým: v jeho taženích není myšlenky, než aby z pomsty a loupeživosti byl nějaký klášter zbořen nebo město vyvražděno. Žižka protestantský může stejně jako Eneův se dovolávat svědectví svého vojska, že je nikam nevedl, kde nedosáhlo bohaté kořisti. A stejně Táboři a Sirotci zůstali Eneovsky-Hájkovými. Co z jejich pověsti nezničili protestanti Boregk a Sandel, to zůstaveno dějepisci husitských válek, než se dovršilo druhé století jejich. Z tohoto pramene se po staletí měli poučovat protestanti o husitech, pevně přesvědčeni, že je to nejpříznivější obraz, který o nich lze nakreslit, a citovali jej katolíci, poznamenávajíce, že tak líčí husity straník pro ně zaujatý. A nejen prostému čtenáři, i historikům byl Theobald pramenem, jejž podle špatného zvyku doby citovali jako svědka samostatného. Věru, Bílá Hora pověsti husitské nadešla současně s majestátem.

Bylo by svrchovaně zbytečno předvádět libené zmínky z různých *říšských a j. dějin,* kterých se píše více a více, vždy sušeji a sušeji,

právnicky; úsudek je ustálen a forma není zajímava; spisovatel české kroniky, vyšlé ve Frankfurtě, B e a t u s[1]) je protestant, ale zná, rozumí se, jen grosse mord und rauberei Táboru, Žižkův buben, Jiřího odbývá kraťounce atd. Čeho bychom také čekali? V nejlepším případě přejímají jejich spisovatelé vylíčení a úsudky z rozebraných nahoře děl historických, v nichž se vyčerpává nejen historická zkoumavost, nýbrž i básnická vynalézavost šestnáctého století tak velice, že to, čemu se říká poesie, přejímá namnoze odtud obsah a přelívá jej v řeč vázanou nebo vůbec jej mění pouze formálně, bez nasazení fantasie nebo citu.

Nejblíže k historii pojí se takto řada hexametrických básní o Čechách nebo některých městech jejich, formálně závislých na Vergiliovi nebo Ovidiovi, obsahově na kronikách. Enea Silvio, Melanchthon-Karion a Dubravius ozývají se z „Bohemaidy" Pantaleona C a n d i d a, vydané r. 1587 a věnované Rudolfovi II. Candidus, vlastně W e i s s (1540–1608) z Ybbs v Rakousích — psal se na titule Austriacus — je velmi významný muž v historii jihoněmeckého protestantismu. V třinácti letech provázel evangelického faráře Cupana, asi Slovince, do vězení a uprchl s ním do Uher; později stalo se mu Zweibrückensko v Horní Falci druhou vlastí, kterou obrátil jako superintendent na víru reformovanou. Jméno mu přeložil jeho wittenberský učitel Melanchthon.

Studie historické konal patrně ze zájmu obecného, neboť napsal před tím báseň o králích španělských; také žádný Čech neprovází jeho knihu obvyklou gratulační básní, byl tedy asi v kruzích pražských neznám. Jeho Bohemais obsahuje dvě knihy o vévodách a pět o králích českých. V oněch začíná od bratří Zechus a Lechus; Krok se nejen nazývá Grachus, přišel skutečně z Říma do Čech. Podobně nedbale s jmény nakládá vůbec.

V druhé knize králů, vypsav nadšeně vládu Karla IV. a zvláště založení university, žaluje s Melanchthonem, že tak draze koupil nástupnictví synovi

flos optime regum,
heu, quantum imperium nato tot grandibus emtum
impensis nocuit.

Václavovu lenost zosobňuje v podobě Segnities, ošklivého, nečesaného monstra, které by nevytáhlo nohy od ohně, aby ji zachránilo; děje z jeho vlády však Candidus žádného neudává ani nemluví o ukrutnosti, o kmotru katu a pod. Teprve při Sigmundovi vypravuje, že Hus a Jeronym způsobili rozdělení Čech na sekty, rázně proti nim zakročeno a mínilo se, že plameny a vlny Rýna pojaly všechnu nákazu; ale běda, jaký byl z toho plamen: ani Rýn ani Ister nestačily jej uhasit! Čechové pro hněv a *pomstu* odvrhli uzdu a počali pronásledovat mnichy a voj papežský, vůdcem majíce Ž i ž k u, jemuž Trocnovia dala jméno; ten vyplnil strašnou přísahu, mísil věci posvátné se světskými a ničil chrámy a svatyně. Jako

[1]) Georgius Beatus bürger zu Frankfurt, Böheimische Chronica, J. Speß 1604.

povodeň rozlévají se vlny války, bojováno v Praze o mosty a hrady. Ó kéž Caesar tenkrát nespěchal do Vratislavě a netrestal tam měšťany, nýbrž spíše šel do Prahy, neboť vystrašení pražští Hussiadae chystají se k boji a Zisa jim pomáhá; byla tu hora nadmíru *vysoká*:

Mons erat aethereas tollens se vertice ad auras —

tam porazil Zisa císařské. Papež, martovské jméno nesoucí, posílá kardinála do Němec, vyzývá k boji, ale velká a skvělá výprava Teutonidů, jichž kmeny Candidus vyčítá, prchá. Nelze poznat, míněn-li tu Žatec, či Tachov. Nová se chystá výprava, opět vyčítá básník krajiny, z nichž se sešla vojska, a vůdce jejich. Krutě řádí v Čechách, nešetříce ani dítěte v lůně mateřském, až na ně padl smrtelný děs a zmateně prchají. Toto vítězství vyneslo Čechům slávu, letící od pólu k pólu, nebojí se již žádné výpravy papežencü.

Haec Boiis celebrem peperit victoria famam . . .
nemo illos petere assumptisque lacessere in armis
sustinet ulterius

Když zbraně neměly účinku, vypravuje třetí kniha, užito prostředků mírných; čteme dialog kardinála a Prokopa o mnišských řádech:

Procopius Boiae dux et nova gloria gentis . . .
Cui mox Procopius: Quiduii? nec enim ipse boni fons
et sancti genitor Christus, non huius alumni
ordini hoc sanxere, Stygis tulit accola tales
turbarum numero, monachumque pigra agmine gentis
turpe genus ventres hominem: vox barbara multo
toto indignantum consessu excepta cachinno est

„Dobrotivá" odpověď Julianova chybí.

Potud byly české věci šťastné, teď počaly klesat vnitřní nemocí. Ctižádostivý Mainardus objíždí pány, učiní spiknutí proti těm, kteří po smrti Zisově se zvali Sirotky, a těm, kteří bydleli na vysokém Táboře. Dojde k bitvě obšírně líčené. C o a p h u s, jenž přemohl tvrdé Prusy a udivil Vislu, po vítězném souboji s jakýmsi Sarbonem, když Prokopové střelami v divokých prsou zahynuli,

intereunt, non virtutis nec laudis egentes,

uváživ, má-li ustoupit nepříznivému osudu, či vrhnout se v jistou záhubu, prchá. Podle pramene vypravováno pak o upálení zajatců.

Sigmund je slavně korunován, R o s a n a, kazatel Táborů, utekl, a Sigmund dlouhou, prázdnou řečí loučí se s Čechami a životem. O Barboře nečteme nic.

Čtvrtá kniha přináší historii Albrechtovu, s nímž Tasso (Ptáček) a Poláci bojují u Tábora, obšírně popsaného. To jméno podle božského

vidění dali si ti, kteří tvrdili, že jasněji prohlížejí a znají Krista, než někdo z holeného zástupu.

> Hos nuper colles, visus imitata sacratos
> elegit turba hospitiis, quae clarius ipsum
> et propius Christum inspicere et se nosse ferebat
> aure tenus, rasi quam de gregis agmine quisquam.

Pogebracius závidí moc Mainardovi a svrhne ho spiknutím. Ladislav přirovnán ke květině ráno rozkvetlé, večer již zvadlé nebo posečené; jakého byl nadání, ukazuje historie o Grisha (Jiskrovi) a jeho odměně. Nic o otrávení.

Jiří vřele pojal změněné mravy a smysl Písma, nalezený Husem. Vznešení páni ho často napomínají, aby se kultem srovnal s Římem, ale on jim odpovídá, že jemu je jeho pravda tak drahá, jako jim jejich, a že boha chce ctíti bez okras zevního kultu nebo nesrozumitelným bručením, že naproti kráse oltářů on má starou víru, založenou na svatých prorocích.

Nic více o jeho vládě. Čteme hned o „Vradislaus".

Teprve v této odpovědi králově poznáváme básníka kalvínského — vylíčení husitství mohlo býti téměř od básníka katolíka, kdyby bylo myslitelno, že by psal tak objektivně o Táborech. Patrně básník si uložil meze vzhledem k císaři, jemuž báseň věnoval. Takové básně o státech, rodech a zvláště o městech byly oblíbeným druhem básnickým v době renaissanční; básník je opéval bez vnitřní účasti, očekávaje uznání a odměnu od toho, komu byla báseň věnována, a Bohemais, ač ji v Čechách již předešel T. Mitis teplickým idyliem, nebo Ostracius svým Žatcem, se svými Boi., Croiady, Zechiady, Hussiady stala se vzorem celé české školy básnické. Krátce po ní vydal probošt pražského kostela, první odchovanec Ferdinandovy jezovitské akademie, literárně činný, Bartholdus Pontanus a Braitenberg na oslavu svého rodného města báseň[1] „Bruxia Bohemiae". Hlavní děj v ní opěvaný je obrana proti husitům; dovolává se svého učitele Desmera, který patrně přeložil líčení Leonisovo, o sto let starší.

Vyplniv první knihu popisem Mostu, zahajuje druhou líčením rozechvěné přírody; to Proserpina a Pluto posílají furie na zemi, především k Žižkovi. Vzpomínáme při tom na „Silvu" Františka Fabra. Čteme, jak Žižka naučil Pražany odevzdávat zbraně, jak kartusiáni vždy po jednom zmizeli z žaláře, jak nepořádně hájkovsky, přijímali desetitisíce, až k zázraku ve Zlaté Koruně ... Kniha třetí: Žižka oslepen, Plzeň slaví vítězství a Mostu hrozí nebezpečí; posílají k Sigmundovi, který je doporučuje vévodovi Bedřichovi; připravují se na válku, hlavně modlitbami. Matka boží oroduje za ně, Kristus ji upokojuje, také u Plutona se octneme znovu,

---

[1] Bruxia Bohemiae. Delineata carmine rebusque suis memorabilibus illustrata. Pragae 1593, 36 listů.

pak se vypravují hrůzy chomutovské. Chomutov padá zradou, ženy „stupris et flammis pereunt“, pohled do budoucnosti je utěšivý: spatřuje Jiříko Lobkovice, který povolal do Chomutova jezovity, miláčky básníkovy.

Kniha čtvrtá. Mostečtí posílají Žižkovi poselství, které mluví velmi směle, ba drze, nazývajíc ho tyranem. Připomínají mu, že před lety byl v Mostě zajat a co jim přislíbil. Žižka to uznává a vážně napomíná své lidi, ale tito odpovídají smíchem. Regulovství Gorenzovo. Žižkovci nabízejí klamně mír a volají měšťany k světlu evangelia, ale oni jim odpovídají mužně. Vzývají matku boží, která zas prosí svého syna; pak přichází pomoc míšeňská a dobyto zázračného vítězství.

V páté knize čteme o hněvu Plutonově a o novém útoku v den bl. Anežky r. 1424, jejíž pomocí zmařen noční pokus Táboru o město; pak už následují jen obvyklé v městských dějinách požáry, jimiž básník děje města dovedl až po dobu svou.

V básni Pontanově marně bychom hledali zdůraznění národního rozdílu měšťanů mosteckých a husitů. Pro tého Římana, který psal česky i německy, není ho, přes to, že Mostečtí povolávají pomoc z Míšně. Nazývají se dokonce přímo po Candidovsku Zechiades oproti Ziskiadům husitským.

Není-li u Pontana zcela jasné jeho národní příslušenství, u rektora nymburského, Václava Řípy stankovského, je nepochybné; za to vzniká pochybnost o jeho náboženských sympathiích, které u Pontana jsou tak vyloženy. Řípa opěval Žatec nebo vlastně Žatecko,[1] otčinu svou. Řadou elegií rozvádí Hájkovy kapitoly; každou datuje rokem Kristovým, rokem od příchodu Čechova, rokem od založení Žatce. Očekávali bychom, že bude pěti o tom, jak Žatečtí byli věrnými husity, jak táhli Praze na pomoc, ale o tom, zdá se, neví a má o husitské době jen tři elegie. Obsahem 18. je, jak volitelé r. 1421 (777, 704) obléhají Žatec, ale jsou zahnáni požárem, který uchvátí ležení jejich. Oslovuje Žižku: Ty jsi z přílišného hněvu nad osobním neštěstím přemnohé války způsobil své vlasti. Nemluvě o tolika domácích vojnách, kdy každý zdvihl zbraň proti sousedovi, tvá je hlavně vina, že Čechové trpěli škodu i od cizinců. Jako města, která takto strádala nepřímo vinou Žižkovou, jmenuje dost podivně právě taková, která by cizinci rádi byli chránili před Čechy: Kadaň, Chomutov a Most. Ustrašený těmi škodami Žatec sotva dovedl se ubrániti, když volitelé duchovní jej obléhali. Obležení přirovnáno k obležení Říma od Gallů, starosti mizejí, náhle vzplane oheň v táboře teutonském a Němci prchají.

Podle 19. elegie (1422) Němci nesnášejí dlouho hanbu tého útěku a chystají se k novému boji, v němž je vede kníže saský a Henricus z Plavna. Překročí hranice země české, Czechicae terrae, podle terminologie století šestnáctého, pálí všechno, schytávají holuby a vrabce a přivázavše jim sírové nitě k nožkám, chtí zapálit Žatec; ale měšťané uhasí oheň, neustu-

---

[1]) Lucko seu principatus urbis Zacae ... per Venceslaum Ripam Stankovinum, Praha 1605.

pují ani ostřílení, které, jako v moderních zprávách úředních, nečiní žádné škody (jediná baba je zabita), a Míšňané bez slávy ustupují!

Elegie 20. vypravuje děj z roku 1432, dobytí Vroutku.

Žaloval jsem před tím, praví básník, jak Žižkova smělost byla příčinou mnohých měst zániku; pod jeho aegidou národ roztržen, rozstoupil se v různá náboženství. Žižka brzo potlačuje Valdenské, brzo směle boří chrámy řádně posvěcené, hlásá teď to, teď ono a pod tou záminkou loupí. Kdo se naučil žít z kořisti a komu se více líbila kořist hojná, ten byl nábožný; není však nábožnosti, kde je kořisti tolik. Ale o tom nechtěl mluvit, chtěl vypravovat, jak Vroutečtí se smáli víře Žateckých; ti hned se chopili zbraní, sudlic a proslavených tvých cepů, Žižko, a Vroutek zahubili.

Tak se zrcadlila husitská minulost v díle, k němuž blahopřál latinskou básní mistr Campanus.

Báseň Pontanovu otrocky napodobil r. 1614 ústecký konšel Jan Augustin Tichtenbaum básní, jevící tu závislost již titulem Usta, delineata carmine, pak celou stavbou, tím, že nazývá Čechy Czechiades a husity Zizkiades, že básník se jeví ctitelem panny Marie a nepřítelem husitů, že báseň obsahuje vše, čeho o Ústí věděti možno . . . Úzké přilnutí k Hájkovi mohla míti od Ripy.

Dlouze vypravuje Tichtenbaum podle Hájka, jak bylo založeno město bratry Rušvardem a Lahoborem za knížete Vojena, líčí v druhé knize pohanské mravy a pokřestění Čech a věrně podle Pontana svolává sněm ďáblů s velkou řečí Plutonovou. Vyslaní čerti působí podle třetí knihy, že se tvoří sekty, schismata. Hus vylíčen s benevolencí Hájkovskou, líčeny bouře pro odpustky Jana XXIII., pochybnost Hájkova, byli-li svědkové praví, je však potlačena; bouře pražské, začátky Táboru, nepořádné přijímání u tří set stolů atd. se vypravuje. Žiška je nobilis a Trotnou, Plzeň dobývána jako u Pontana, doličeno vítězství Mosteckých a smrt Žižkova.

Konečně čtvrtá kniha se vrací k Ústí, dotud války ušetřenému; zde ovšem opouští Tichtenbaum svého Hájka a sleduje novější knihu Míšňana G. Fabricia.[1] Ústečtí pochváleni pro udatné hájení města, od něhož Táborští jsou odvoláni na místo, které dávní Čechové nazvali *Byhani;* není zmínky o vyjednávání před bitvou. Dobytí města zbaveného pomoci je malá práce, vše povražděno, město vypáleno . . .

Podobně zase, jako u Pontana, připojena ve dvou dlouhých knihách ještě další historie města (války, požáry, mory, sucha, povodně a podob.) a popis jeho pamětností.

V ostatní — chudičké — literatuře latinské Hus a poněkud i Jeronym a Žižka jsou předmětem epigramů, nápisů na skutečném nebo domnělém náhrobku, na obraze, v čele knihy přítelovy, epigramů, které stručně

[1] Origo stirpis saxonicae, 1598, kn. VII., str. 699.

shrnují celý život a význam, nebo provádějí přirovnání, jsou výrazem vřelého nábožného citu nebo hříčkou vtipu.

Epigramy, nápisy v nejvlastnějším smyslu, jsou verše na domnělém náhrobku Žižkově v Čáslavi, pocházející z XVI. století, často citované a právem chválené; jest jím dvouverší, které švábský uprchlík, proslulý latinský básník Nikodemus Frischlin (1547—1590), za svého pobytu v Praze r. 1586 napsal nad dveře Husovy komory v Betlemě, kde je četl Theobald:

Haec olim haereseos damnati crimine falso
Hussi, dum vixit, parva taberna fuit.

Básník Mylius Vodňanský opěval hodně humanisticky a mírumilovně Tábor, z jehož jména Taborium vyanagramoval *umbo arti*. Není již války; ta víra, za kterou do vyhnanství šel tvůj Peinius, které tě učil Episcopius, pro kterou tvůj z Chuttna Quirinus udatně bojoval s pražskou kněží, je svobodná: teď buď štítem umění, jako jsi bylo štítem Martovým.

Nerimberské vydání „Monumenta" zdobí epigramy slavného Matouše Collina, professora řečtiny v Praze, žáka a přítele Melanchthonova, horlivého luterána. Jeho disticha v čele knihy čteme, poněkud odchylně, též v Theobaldově Husitenkrieg (str. 142 prvního vydání). Obsahují krátký životopis: Hus, dobrý životem i naukou, apoštolský pastýř českého lidu, sluha Ježíšův, žák Wiklifův, učitel Jeronymův, v Kostnici nespravedlivě upálen; jeho duši má nebe, popel Rýn. Dej, bože, českému národu, aby stále snažně miloval zpěv té husy.

Christe, Bohemorum genti concede, perennis
ut studio cantus anseris huius amet.

A rovněž na motivu husy je budována báseň pod obrazem mučedníka. Labští Čechové vítají husu překonávající sněžnou bělostí ptáky.

Albicolis niveo vincens candore volucres
Salve Bojoemis anser amande tuis —

tvé jméno zůstane navždy, byť ti spílala černá straka; není a nebude přece ptáka, který by se zpěvem tobě vyrovnal.

Vděčného motivu užil též slavný německý právník Jeronym Treutler (1565—1607) ze Svídnice, činný naposledy v Lužici, svým

Anser eras et te romana caterva cremabat[1]).

Epigram, citovaný u Theobalda:

Ille ego defuncti cuius timet hactenus umbram
turba mitratorum cornigerumque patrum,

ostrá invektiva proti odpadlíkům, beroucím zase na sebe jho římské,

---

[1]) Citováno u Mansa a Hauffena.

která naráží již na řád jezovitský, upomíná zmínkou o strachu kněží před stínem Husovým na nápis čáslavský s jeho oholenou četou papeženců:

Rasa papistarum timuit quem turba, Johannes . . .

V litoměřickém kancionále[1]) pod obrazem upálení Husova stojí verše

En primum vatem . . .

Čechy daly prvního věštce proti mužům latinským, který pravil, že přepych nesluší sluhovi Kristovu. Přál si napravit mravy kněžstva, aby překonalo starého Numu Pompilia:

Moribus optavit meliorem reddere clerum,
vinceret ut priscum religione Numam.

Ale kurie zuří a odevzdá věštce plamenům.

Kancionál královédvorský[2]) zachoval epitaf Žižkův od Flacia Illyrica:

Hic ego Zizca cubo non ulli Marte secundus. Zde ležím, Žižka, a počítáš-li přední a nejvítěznější vojevůdce, žádnému nezadám; bořiv kláštery, sídla lakoty, prospěl jsem vlasti jako Appius radou, jako Camillus zbraní; moje herkulovská palice mstila popel zbožných učitelů; kdykoli jsem byl stržen v boj, tak nadšený duch řídil ruku, že jsem jedenáctkrát zvítězil: takovou práci stálo, zbavit vlast moru. Žižka se chlubí, že změkčilé mnichy vyhnal z [illegible] a mstil bratry skvělými boji, k nimž bůh sílil jeho údy. Končí: Kdyby toho nezakazovalo římské žezlo, měl bych jméno mezi zbožnými hrdinami; ale když jen údy spokojené odpočívají na svatém místě — závistivý, zrádný papeži, s bohem!

V téže knize čteme náhrobní nápisy Husa a Jeronyma od Rubigalla Pannonia. Hus zahnal jako slunce tmy z Čech, byl zradou císařovou hozen potvorám a tak od nepřátel evangelia vytrpěl osud svého pána.

Sic evangelii contrarius hostibus illam
quam dominus sortem servus in orbe fovet.

Jeronym zazpíval před smrtí jako žádná labuť, a než by se vzdal lásky Kristovy, raději s druhem chtěl v ohni zahynout. Kam odstoupila, Čechie, od tebe mužská ctnost, když vzdychajíc snášíš jho papežské?

Dvé *numerale* t. j. chronostichy na oba od téhož básníka vzpomínají, že jejich zbytky odnesl a sloučil Rýn.

Numerale na Husa

Vitam constanti Constantia sustulit Husi
relliquias vivax gurgite, Rhene, vehis

---

[1]) Frind, Kirchengeschichte Böhmens 3, 344.

[2]) M. Ch. Pescheck, jáhen žitavský, v Zeitschr. f. d. hist. theologie V., nikoli Hist. theolog. zeitschrift, jak uvádí Bibl. Č. Hist., Lipsko 1835, 225—228.

velmi šťastně pozměnil Johannes Rusinus (cituje Theobald 412):

Vitam heu constanti Constantia ut abstulit Husso,
relliquiisque usti Rhenus ubique viget.

Porýnsko má svou úrodnost a krásu od popelu Husova, myšlenka tak líbezná, že jest jí pro číselnou hříčku skoro škoda.

Na Jiřího vzpomněl epigramatik Manlius (1546—1575), kterak nezastrašen říši, Římu, Uhersku vzdoroval.[1])

Vyčerpat tuto literaturu prohledáním přečetných smutných památek lidského vtipu, jakými jsou všechny ty sbírky latinských veršů, bylo by počínání, jehož výsledky by sotva odměnily za čas, ztracený při čtení jalového toho zboží.

Očekávali bychom, že v epigramech, jichž tolik složeno na české krále, budeme čísti o husitství. Ale žeň není bohatá. Plzňan Kašpar Kropacius věnoval Rudolfovi II. disticha na české panovníky: Václav je ukrutníkem, Sigmunda chválí, Jiří je palma, která k zemi stlačena přece vztyčuje větve.[2]) Bohuslav z Hodějova v druhém díle Farragines prohlíží vévody a krále: Václav vyhlíží ze žaláře, Sigmund, v míru mocný, naříká na nespravedlivý osud válečný, Albrecht a Ladislav, jak krátký byl život jejich, Jiří jako Hektor přemohl štěstí ctností.

Pranic se nedočítáme v Distichách Crinitových; jsou to hříčky, ale takové, že se při nechuti k nim přece bezděky kojíme obratností a vytrvalostí při této soustružnické práci. Byl' pravý mistr ve věcech nehodných mistrovství tento Nepomucan David Crinitus, který k obrazům z Kuthenovy kroniky básnil r. 1563 „Disticha", vztahující se na datum narození a smrti knížat. Obyčejně astronomicky vyjádřen den a měsíc, kdežto rok je vyjádřen chronostichicky. Dvě až čtyři disticha o každém králi! Pochopujeme, že na obsah vlády, tedy také na poměr králů k husitství nezbylo času pomyslit.

Domnělé staré verše německé o vpádu táborském do Německa cituje Theobald, ale poznáváme snadno, že jsou vynálezem teprv století šestnáctého; Boregk zná jen verše tři:

Osterland verheret
Mehrerland verzeret,
Behemerland umgekeret,

a Theobald o dvacet let později už jim předesílá tři další:

Meissen und Sachsen verderbt,
Schlesien und Lausnitz zerscherbt,
Baiern ausgenärbt,
Österreich verhert atd.

---

[1]) Palacký, Dějiny IV., 2, 580.

[2]) Freher, Scriptores, před vydáním Kosmy.

Český verš, který se mohl dotýkat husitské minulosti, zněl v časové písni polemické a v písni církevní. Nebylo pomyšlení, aby někdo byl zpracoval poeticky nějaké vypravování z hojně čtených kronik, a také v obou uvedených směrech je výtěžek nad všechno očekávání chudý.

Ve sporu měst s pány básník z Tábora vzpomněl si r. 1520 na slavnou minulost svého města a napsal krátkou píseň zvláště proti Ladislavu ze Šternberka namířenou.[1])

Česká prý země měla r. 1520 velká trápení; páni povstali na města královská a chtěli je piva vařením zchuditi, podmanili si je tak, jako jsou zvyklí držeti své lidi, ale města oblehla Janovice a připravila zrádce Sudu o čest a statek; tam zabavila mnoho dopisů, které patrně kompromitovaly Ladislava, jehož rodné jméno báseň nevyslovuje, ale cejchuje neblahým předkem:

Ty semeno zrádné Zdeňkovo,
mníš, že jest zhynulo plémě Žižkovo.

Válka, ať se vede pro jakékoli zájmy, zdá se přece hodna, aby nejskvělejší upomínky historické byly dány v její služby; nedivme se, že pivní válka stavěna na roveň válkám za svobodu slova božího.

Proti luterským novotám dovolávali se starokališníci Husa jako v próse, tak i ve verších; v písni „Stala se jest věc nová", zpívané r. 1524, praví o nových naukách a módách:

Toť jest horší nevěstka
nežli papežova římská,
kteráž jest Čechy zchválila
a kompaktát potvrdila
v sněmu bazilským,[2])

a píseň proti traktátu Lutherovu velmi bludnému, který poslal do Čech, volá úzkostlivě[3]) a kompaktátsky jako Faber:

Čechové, milí Čechové,
chcete se Němci spraviti,
zákon boží opustiti
a mistra Jana Hus také
i všecky doktory svaté...
Otcové vaši, předkové,
byli stálí jako lvové
a pro víru bojovali

[1]) Výbor II., 1245; do rukopisu, který podle Erbena je v Museu, nahlédnouti nebylo možná; nebyl nalezen.

[2]) Truhlář v ČČM. 1884, 546, Fontes rer. boh. VI., 366—8.

[3]) Fontes r. b. VI., 363. Rezek, VKČSN, 1883.

v Bazilí ji prokázali
. . . .
musili jich cizozemci
národové všickni, Němci,
při jejich víře nechati.

Třetí z písní, vzniklých za bouře pražské,[1]) již jen melodií svou připomíná minulost, zpívala se jako „Ó, svolání konstanské", píseň stoletá, která se nejen ještě zpívala, ale dala i nápěv pro nové písně o Husovi.

Písně církevní Českých bratří oplodnily v 16. věku německé a protestantské vůbec,[2]) také písně Jana Husa zaznívaly teď v jazycích cizích, německy přebásněním Luthera samého, latinsky píseň jednu zpracoval Th. Mitis;[3]) celou sbírku latinských písní církevních na nápěvy v českých chrámech obvyklé[4]) složil Václav z Radkova, jinak Nikolaides V o d ň a n s k ý zvaný; sbírka, které Melanchthon napsal předmluvu, obsahuje dvě písně o českých mučednících,

Joannes Hussintius
Prahenus Hieronymus

je nazývá. Jsou to písně životopisné a jako všechny v té sbírce „ozdobeny" umělůstkou, že začátky strof tvoří akrostichon; zní „magister artium liberalium", což je částí celého dlouhého názvu básníkova.

Píseň církevní o českých mučednících shledáváme hlavně u kališníků, kteří slavili svátek Husův, kdežto Bratří jako dříve Tábori svatých nectili a první jejich kancionály nemají písní o něm. A když podobně jako v dějepisectví jejich styk s Lutherem, který si tolik vážil svatého Jana Husa, ač zamítal přímluvu svatých, je přiměl, aby naň v bohoslužebném zpěvu vzpomínali, tu je významno, že do svých pozdních zpěvníků pojímali písně s t a r é o něm, zpívali právě zmíněnou „Ó svolání konstanské", ač byla vlastně časová a vztahovala se k zasedajícímu ještě koncilu, zpívali neméně starou a úplně katolicky znějící váženou parodii „Pange lingua", ke které připojili překlad, rhytmicky nemožný.[5]) Je neuvěřitelné, že zvučné verše latinské t a k byly reprodukovány:

---

[1]) Fontes VI., 364.

[2]) Poukázal na to a knihopisně zdůraznil rozsah toho vlivu R. Wolkan, Das deutsche kirchenlied der böhmischen brüder (Prag 1891), ale zmařil výsledek práce své nesprávnými a malichernými pokusy popřít souvislost většiny těchto písní s českými originály. Důvody, kterými bych mohl sesílit Truhlářovy protidůkazy, nepatří v tuto práci, ale doufám, že se k věci ještě vrátím.

[3]) Catechesis biblicae libri VII., 1587, 216.

[4]) Cantiones evangelicae ad usitatas harmonias . . . . . autore M. Venceslao Nicolaide Vodnano . . . Vitebergae 1554.

[5]) J. Truhlář ve Věst. KČSN. 1886—VII., který jednal vůbec výstižně o Husovi v písních, pokud to bylo možné při materiálu tehdy přístupném.

Virum gignit virtuosum
Bohemorum natio
castum, pium, fructuosum
suo fovet gremio,
viva fide animosum
transmittit concilio.

Když šťastná česká krajina
muže ctného zplodila,
v víře boží zmužilého
bohu, lidem milého
a v svém lůně vychovala,
do Konstancí vyslala.

Ale ovšem vznikl asi záhy také překlad opravený, rhytmus původních veršů vystihující, v němž ona strofa zní:

Muže nad jiné ctnostného
česká země zplodila,
ctného a užitečného
v lůnu svém vykrmila,
v živé víře zmužilého
na sněm jest vypravila.

Nové toto znění známe teprve krátký čas.[1] V knihovně strahovské nalezl knihovník Cyr. Straka zpěvník, který, pokud je zachován, obsahuje výhradně písně o Husovi a Jeronymovi a zdá se býti tištěn v poslední čtvrti století šestnáctého. Teď teprve můžeme ověřit slova písně:

Mnozíť jsú skládali,
smrt mistra sepsali;

ač v knize chybí skoro celý první arch, čteme jen konec písně:

mnozí byli mučedníci,
zvláště pak tito mistři . . .

Písně další začínají:

2 (list B, 3) Národe český, chváliž boha . . .

Je to Augustova píseň, která byla pojata i do zpěvníku bratrských a kterou pro umělou její stavbu otiskl Feifalík ve vídeňských SB, 39, 326—328.

3 (B. 9) Husi milá . . .

Velmi stará píseň, která ze zpěvníku Mitínského (1522) se zachovala až do kancionálu táborského (1590).

4 (B. 10) Králi, Kriste bože věčný . . .

---

[1]) Děkuji kollegovi V. Novotnému za laskavost, s kterou mi dovolil v exemplář nahlédnouti, což mne přimělo k tomu, abych za tisku změnil tuto část úplně; největší díky patří ovšem panu Strakovi, který s tak vzácnou ochotou šťastný nález svůj činil přístupným. Dříve než stať byla tištěna, vyšel v ČČM 1916, 145 sl. o sborníku článek V. Flajšhansův, který konstatoval, že jsou to „Písně nábožné [illegible] pamětu J. Husovi a Jeronýmovi pražském", známé z Komenského Klíče.

(Hus a Jeronym jsou tu zváni:)

slavní stateční rytíři.

5 (B. 15) Tě boha chválíme na věky,
že jsi nás navštívil Čechy

s dlouhým vypravováním o dětství, školách. Hus horlil proti — podávání pod jednou, ale ovšem byl

nejen upálen pro krev boží,
ale i pro kněžské zboží.

6 a 7 (C. 4, C. 7) Starý a nový překlad Pange lingua.

8 (C. 9.) Zpívejž jazyk toho rytěřování,
nebť boj obdrželi Čechové věrní . . .

(O Husovi:)

9 (C 11) Mučedlníkův českých připomínáme
. . . .
ti o večeři páně vysvědčili,
všem pod obojí přijímati kázali.

10 (C 15) Jak byl učený
Jeronym výmluvný
Pogius psal v listě svém.

11 (D 3) Budiž z toho věčný bůh pochválen . . .

(Zpracování písně:)

Laudandus in saecula deus,
is voluit, ut Bohemus
inclytus populus armis clarus
etiam illi esset charus:

z Cantiones evangelicae, které uveřejnil Václav Nicolaides Vodňanský r. 1554 ve Wittenberce; česká píseň byla v Rosaciových Písničkách, vydaných r. 1583.

12 (D 8) Dva mistry české vzbudils s Čechy některými

(S výtahy z listů:)

Kázal se za krále i za královnu modliti
a pro spálení jeho knih se nestrašiti,
aby laskavi byli na kostel betlemský.

13 (D 14) Krátce vám oznámím to, což v pravdě vím,

jak ukázal Truhlář, rovněž zpracováno z uvedené písně Nicolaidesovy a obsaženo v zpěvníku Rosaciově.

14 (E 9) Mistře slavný,
Jene Husi, učiteli příkladný.

Píseň J. Táborského, vydavatele zpěvníku Miřínského.

15 (F 1) Mnozít jsú skládali.

16 (F 9) Jeronym svatý
byl jest rychle jatý
na tom místě Sulcpachu.

17 (F 15) Věrní Čechové, pána boha chvalme

(Píseň z kancionálu Miřínského.)

(G. 6.) jedná o přijímání, ne o mučednících.

18 (G 13) Z víry upřímné . . .
Jan Hus, Jeronym
hrdla nastavili
aby tu svatou
vůli vždy tvrdili.

19 (H. 3) Kriste, soudce všech věcí.

(Zpívala se jako O svolání konstantské a obracela se proti církvi římské.)

20 (H. 7) Mistra pražského
v písmích učeného
památku ctíme.

21 (H. 12) Mistr Jan Hus učitel
pravdy boží kazatel
(podle téhož nápěvu.)

22 (J. 2) Ač kdo chce erbován býti
slavné koruny dojíti . . .
jako onen dědic český,
slavný mistr Jan Hus Pražský.

23 (Za rejstříkem bez začátku celé rýmované pašije.)

Na prvním archu byla píseň:

Nuže, milí Čechové,
den slavný pamatujme,

zpracování Nikolaidesovo:

Martyres bohemici
festum dederunt genti.

Naproti chudobě bratrských kancionalů co do písní o Husovi kališníci, jimž náleží náš sborník, jako zpěvníky Miřínského, Táborského, Rosaciův, měli jich na desítky, ovšem ceny velmi nestejné; příliš mnoho jich skládáno pro knihu, ne pro živý zpěv, vypravují podrobnosti, hlavně z mládí Husova, a nejedna dovolává se dokonce pramenů. A jakých pramenů!

(č. 13): Kdo chce jeho čísti, život věděti,
máš-li Eneáše, potom papeže,
Silvia vlaského, tam najdeš mnoho,
nýbrž dosti plně jeden v latině
z Němcóv jeho vydal a život vypsal.
Já toliko toho dotekl jsem málo,
což mimo sepsání jiných sebráno . . .

(č. 20): To, což on kázal, v spisech nám zanechal,
také Eneas Silvius jest sepsal v svých knihách,
kterým takové jméno dal:
Kronika česká.

Jaký div, že historický rozhled básníků nebyl větší než historiku samých!

Poznáváme však, jak národ toužil po tom seznat svého mučedníka v intimních rysech, jak vítaný dar mu kdysi uštědřil Heremira, z něhož podrobnosti v několika písních se opakují.

Jiné polemisují s kněžími nynějšími nebo poučují suchopárně, a jen zřídka uhozeno v srdečný tón radosti nad tím, že bůh českou zemi dařil těmi svými mučedníky. Přece jen mezi těmi dvaceti a několika básněmi, písněmi nelze všechny nazývat, nalézáme nejutěšenější plody poesie husitské v století reformace.

Příznivější než povznášející vnitrní pobožnosti bylo to století polemice a ta ještě i koncem století se hlásí svým způsobem také k české minulosti. Pamflet z konce století, ne-li pozdější, začíná obšírným vypravováním známé též v Německu anekdoty, — vypravuje ji dobrý katolík Johannes Pauli v Schimpf und Ernst, — že hloupý čert, který neumí latinsky, odnese boháče, spoléhajícího na odpustky draze zaplacené, do pekla, kde pergamen i vosk shoří, a kladl ji do doby Pavla II., který se rovněž octne v pekle, pokračuje, jak rada mnichů a s nimi mistr Petr Codicillus, vidouce, že je po očistci (sřítil se do pekla), jdou k bráně nebeské. A vrátným nebeským je — Jan Hus, kterému klíče svěřil sv. Petr, stav se sám hofmistrem dvora nebeského; pomocníkem má Žižku a ten Codicilla, mluvícího v nebi německy a latinsky, čemu Žižka málo rozumí: počal ho po hřbetě zpovídati kyjem a do nebe ho nepustil, jako tam nepustil mnichů ani rohatých jezovců.[1] Je to ovšem týž Codicillus, jenž má značné zásluhy o životopis Husův,[2] který vypracoval pro svá Praecepta dialecticae (1590), jemuž však se tak krutě vymstilo, že v kalendáři na r. 1585 neoznačil dne 6. července červenou barvou; rozlehla se o něm zlá písnička:

---

[1]) Jos. V. Frič, Kratochvilný pamflet z 16. věku, Nár. Listy 1882, č. 17—18. ČČH III., 736 ukazuje Zíbrt, že nejde o tisk, nýbrž o rukopisné dílo, připsané k prvotisku (v knihovně musejní).

[2]) Novotný v ČČM 1915, 130 a dále.

Stal se Čechům protivný kus,
vyletěla jim z Prahy hus,
p r o d a l ji mistr Codicillus,

kterou skoro jediné žije dále v paměti lidské.

Nejapná satira na Jiřího a Ladislava z Lobkovic[1] „Eine wunderseltsame tragedia von zweien böhmischen landherren“ (jejíž obsah: páni chomutovský a mostecký chtí zavraždit císaře na lovu a dávají se již nazývat králi Jiřík a Lasla ale císař nepřijel na lov a tím celý plán je zmařen) má také zmínku o husitské minulosti, plnou německé národní nenávisti. Sluhové Ludvík a Vilém glosují stranou přání, jímž se budoucí purkrabí český loučí od budoucích králů:

Sebet, halt euch tapfer und manlich,
wie bei den löblichen Böhmen gewönlich.

Ludwig:

Ja, wenn Pyl Biwa wär ein kunst;
zu trinken, und täglich sunst
sich vol saufen, wären sie geschwind.

Wilhelm:

Wenig man kriegsleut findt
unter solch falscher rott zu hand;
vom Siska ist allen (allein?) bekant,
das er sich hab im krieg versucht.

Ludwig:

Drumb ist er auch noch verflucht
von geistlichen, mönchen und pfaffen;
sie sagen, er het es sollen schaffen,
nicht kirchen und klöster stören ein,
vor gott wirds im wenig dienstlich sein.

Slavný satirik Fischart vykládal groteskní reliefy v chrámě strassburském[2] ve smyslu reformačním, jakoby umělec byl svým procesím zvířat složil satiru na křesťanství 13. století; františkán Jan Nas (1534 až 1590), vtipný odpůrce Fischartův, vyložil naopak, že sochař prorokoval reformaci, ten domělý mess-esel že právě slouží mši v řeči národní:

der esel deutsche mess tut lesen

[1]) Vytištěna 1594, znovu u Wolkana, Böhmens Antheil II., 178–186 omylem v BČH v literatuře o Jiřím.

[2]) Scheible, Das Kloster X., str. 1023–1171.

a medvěd a vlk, kteří ministrují, to že jsou

> Wickleff und Huss bei im vil gilt
> doch einer den andern ketzer schilt,
> denn keiner folgt dem andern gar.

Tak vesele polemisovat bylo možná v Německu s jeho četnými panstvími rozného náboženství, ale nikoli v Praze, kde sice zákon přísně zakazoval haněti druhého vyznání, ale nikdo nebděl nad tím, aby zákon byl rovnoprávně dodržován. Po nějaký čas obojí administrátorové konali censuru odděleně, ale s bezstarostností a neprozíravostí, tak vlastní podobojím, přenechávali stavové dozor nad tiskem úplně králi, který svou pravomoc přenesl na arcibiskupa, když místo to opět bylo obsazeno. A arcibiskup „ujal se svědomitě a horlivě úřadu svého,"[1]) vždyť král nařídil všem impressorum, aby nic vůbec netiskli, leč toho prve ... k přehlídnutí podali, a když přes to někteří z těch knihařu některé traktáty, které by dostatečné korrigování a upravení potřebovaly, tisknouti a na prodej vynésti dali, dostali se stolce arcibiskupského přísnou důtku, poněvadž takové předsevzetí je netoliko proti jistému poručení J. M. císařské, ale i k nemalému p o s m ě c h u národu našemu českému. A sotva nastoupil Maxmilian II., hned se hlásil arcibiskup, že slyší, kterak se pracuje k tomu, aby směl každý psáti a tisknouti, co mu libo, z čeho může vzniknouti mnoho sporu, nesvornosti a nenávisti, a proto prosí za obnovení dekretu císaře Ferdinanda, slibuje, že se zachová n e s t r a n n ě. A ten slib stačil, aby neštěstí, že by každý směl psáti a tisknouti jak mu libo, bylo odvráceno. Především Norimberčanům bylo nařízeno, aby nechali českých tisku a zvláště českých biblí a nevozili jich do Čech, čímž pražským impressorum chleb a živnost odnímají a řeč českou falšují a v jiný rozum obracují. Na norimberského impressora ovšem nebylo lze tak přísně dokročit, jako r. 1577 na Melantricha, který chtěje znovu vytisknouti svou bibli, byl v nebezpečí, že mu budou zabaveny všechny vytištěné archy, ačkoli je tiskl podle exempláře, který před sedmi léty byl prohlídnut „od bratří Jesuituov".

Bylo-li možná arcibiskupovi a jeho probošťům, i měli-li nejlepší vůli k tomu, hledět skutečně nestranně na spisy útočné a obranné obou stran, neviděli-li v jedněch samozřejmost, v druhých v obdobném případě bohopusté rouhání, o tom lze pochybovat, známe-li polemiky 16. století. Zajisté neuznával mladý tiskař Sixt P a l m a Močidlanský, že by censura zabraňovala rovnoprávně útokům s katolické strany a proti hanlivým spisům jezovitu vydal r. 1602 „Písničku o Janu Husovi", ale pro takovou nevážnost, všetečnost, svévolnost, když Zdeněk Popel z Lobkovic šel písničku konfiskovat a nic nenašel „Jeho milost císařská

---

[1]) Fr. Tischer, Příspěvek k dějinám censury za arcibiskupa Antonína Brusa, Listy filol. XXXII (1905) 258.

jej v své trestání bráti ráčila, tak aby ihned v místo jemu ukázané všel a tu jakým trestáním JMC. k němu přistoupiti poručiti ráčí, toho očekával,'[1]) Tím místem byla Bílá věž, v níž byl po čtyři měsíce krutě vězněn a pak ze země vypověděn.

Píseň sama sotva byla tak zajímavá jako její historie.

Za takových poměrů spatřilo světlo, co je tištěno o husitství v šestnáctém století. Není divu, že tyto poměry se jevily konečně nesnesitelnými, že v majestátu, kterého stavové dobyli a po němž Bratří, kdysi tak lhostejní k památce Husově, si vyžádali kapli betlemskou,[2]) na jakousi svobodu tisku bylo pamatováno a že z nové té svobody těšila se památka Husova. Mocně a rychle vzplála sláva husitská, ale za krátko byla proudy krve nadobro uhašena.

---

[1]) Rukopis c. k. univ. knihovny 17 A 23.

[2]) Srv. Korrespondenci Budovcovu, vyd. Glücklichem v Hist. archivu Č. akad. č. 30 (1908) XXXVII.

Dodatek.

Ke str. 138., ř. 19.—20. Místo „Adolphus strassburský ve svých Facetiae" čti: „Jan Adolphus strassburský ve své Margarita facetiarum (1508)".

Ke str. 152. Citát z Erasma pomáhal hledat dp. Dr. F. Císař v Klobukách, nalezl jej Dr. [illegible]

Ke str. 169 a 182. [illegible] z vydání [illegible] a norimberského [illegible] Matěje z Janova [illegible] Vlastimil Kybal ve své velké knize o něm na str. 78—81. [illegible] ani od Husa, ani od Matěje.

UKAZATEL.

A[illegible] 261.
Adelphus 138, 265.
Agricola Jan 175—176, 179—189, 196.
Agricola z Spremberku 177.
Albertinus Aegidius 241.
Altmann W. 91.
Attinger Konrád 55.
Arcibiskup censorem 264.
Aristophanes 224.
[illegible] 168.
Aurifaber 202.
Aventinus viz Turmair.
Avicinius viz Cochlaeus.

Bachmann 145, 243.
Balbín 192, 222, 243.
Bartholinus Richard 136—138.
Barto[illegible] 203, 208—209.
Bartošek 93.
Beatus Jiří 249.
Bebel J. 134—138.
Bedřich 85, 97.
Beheim Michael 100—104, 111—115.
Berghauer 221.
Bernkopf 64.
Beza = Bèze 178, 231.
Bezold 89, 91, 94, 122.
Bílejovský Bohuslav 205—207, 234.
Blahoslav Jan 234.
Bluthandel geistlicher 172—173.
Boccaccio 119.
Bohmenschlacht 147.
B[illegible] 84—86.
Boregk Martin 220, 256.
Borotín Johannes 96.
Bose Vitzthum 60.
B[illegible] Marta z 143.
Bratří 166, 179, 234—237.
Br[illegible] W. 175.
Brockhaus 128.
Bruncvík Zach 208.
Brunfels Otto 169—173.
Bruni Lionardo (Aretino) 119.

B_udiž z toho věčný bůh pochválen_ 260.
Budovec 265.
Bugenhagen 177, 202.
Bulgueville 65.
Burckhardt 120—121.
Burdach 119.
Butzbach 130.
Bydžovský-Smetana P. 207.
Bylanský Trojan 223.

Camerarius Joachim 234.
Candidus Pantaleon 249—251.
Celtes Konrád 131—134, 226.
Censura 264.
Chaucer 119.
Clemen 181.
Codicillus Petr 224, 262.
Cochlaeus Jan 20, 172—174, 189—200, 241.
Collier 183
Collinus Mat. 183, 202, 254.
Contra omnes status 10.
Cor[illegible] 115.
Crespin Jean 230—231.
Crinitus David 256.
Cuspinianus 225, 238.

Čapek 52.
Čechové pomněte 8
Čechové viery pravé 110.
Čelakovský Jar. 111.
Čihula M. 151, 165.
Články [illegible] 24

Dacher 78.
Dalimil 116—117.
Dánské satiry 168.
Demme 62.
D[illegible] 82
D[illegible] P. 179
Dietky, bohu zpievajme 52.
D[illegible] 52.
D[illegible] Jan 218—220, 238.

Dungersheim Jeronym 154.
Dva mistry české vzbudils 260.

Ebendorfer T. 91.
Edmund z Dynteru 83.
Eck Jan 151—154, 165.
Emser Hier. 154—159, 190.
Enders E. L. 153, 166.
Enea Silvio viz Piccolomini.
Engelmar, red vom concili 14.
Epigramy 253.
Epistolae obscurorum virorum 155.
Erasmus Rotterodamský 152, 180.
Eschenloer Petr 115.

Faber Frant. 141.
Faber Jan 138, 191—192, 257.
Fabricius G. 253.
Feifalik 5, 22, 23, 27, 57.
Ferdinand I. 136.
Fikrle J. 89.
Fillastre 72.
Finke 72.
Fischart Jan 190, 263.
Fišer Ant. 241.
Flacius Illyricus viz Vlašić
Fox Jan 231.
Franck Seb. 203.
Freytag G. 86.
Frič J. V. 262
Friedjung 119.
Frind 255.
Frischlin Nikodemus 254.

Gaude mater ecclesia 27.
Gans David 220—221.
Gdánsko 189.
Gebweiler Jeronym 175.
Gern Hans 146.
[illegible] H. 104.
Glücklich J. 265.
Goll J. 66, 74, 80, 94, 127, 144, 146, 151, 223.
[illegible] 140.
[illegible] 111.
[illegible] 18, 55.
[illegible] Martin 189.

Hádání Prahy s Kutnou Horou 31—61.
Hagen K. 138.
Hájek z Libočan Václav 210—218, 222—225, 237, 244, 245.
H[illegible]

Hanka 5, 23.
Hartfelder 132.
Hätzlerová Klara 55.
Hauffen A. 176, 254.
Havlík, náměstek tvój 9.
Heigerlin Jan vz. Faber.
Heimburg Řehoř 127.
Heine 7.
Heremira Jiří 223, 262.
Hermann kněz 30.
Heřman biskup 22, 92.
Hoffmann v. Fallersleben 86.
Höfler 20, 27, 29, 30, 63, 73, 95, 182.
Horatius Jan 198.
Hormayr 106.
Hrubý Řehoř 138.
Huemer 97.
Husi milá 259.
Húska 125.
Hutten Oldřich 155—156, 162—164, 169—170, 203.

Chelčický Petr 120.
Chipenweger 99.
Institoris Henricus 143.
Invectio satirica 19.

Jafet Jan 234.
Jagel 97.
Jak byl učený 260.
Jakoubek 233, 244.
Jakub varhaník 152.
Jakubec Jan 32, 155, 209.
Jelen 202.
Jelínek Tomáš 241.
Jeronym Pražský 4, 5, 6, 72, 73, 78 až 80, 119, 145, 193, 214, 225, 227, 230, 232, 233, 236, 238, 240—242, 258—261.
Jeronym svatý 261.
Jesenic Jan 3.
Jezovité 225, 248, 262, 264.
Jindřich VIII. 166, 241.
Jireček H. 104, 144.
Jiří 100, 101, 104, 106, 108, 111, 117, 121—128, 143, 217, 219, 221, 223, 226, 234, 237, 240, 248, 256.
Jiří vévoda saský 153, 155, 190.
Jiskra z Brandýsa 103, 120, 231.
[illegible] 98.
Johánek doktor 118.
Jordán 63, 141.

Julián 67.
Jungmann J. 21, 32, 144.

Kalenice Oldřich 144.
Karajan 104.
Karel IV. 33, 192.
Karion 209, 238—240.
Karsthans 161.
Kartusiáni 215.
Karvajal 127.
Käsenbrot Augustin 132.
Když lev umřel 29.
Klem 75.
Kolář 25.
Köhler W. 151.
Kollegiát starý 94.
Kopáč Mik. 125, 138.
Korambus Matěj 205.
Korner 82.
Králie Kriste bože věčný 259.
Krantz Albert 126, 174, 192, 196.
Krása 32.
Krasonický Vavřinec 6.
Krátce vám oznámím 260.
Kriste, soudce všech věcí 261.
Kříž z Telče 5.
Krofta 24
Kroker 201.
Krompach Mikuláš 175.
Kropacius Kašpar 256.
Krummel 70.
Ktož jsú boží bojovníci 52.
Kügelgen 181.
Küster 27.
Kuthen 145, 207.
Kutná Hora 30, 38, 40—50, 82, 92.

Lacembok Jindřich 77.
Ladislav Pohrobek 100—109, 147, 221, 247, 251.
Landien 107.
Lang Pavel 169, 225.
Laudatur in sancta deus 260
Legát přijel do Prahy 8.
Leidinger G. 89.
Lenfant 20.
Leonis Jan 140.
Letopisové staří 145, 212.
Leyser 3.
Liliencron 12
Linck Wenceslaus 170.
Litvané 97.
Lobkovic Bohuslav Hasištejnský z 129 až 132.
Lobkovic, Jiří a Ladislav 263.
Lobkovic Zdeněk Popel 264.
Lochner 15.
Loserth 3, 56, 86, 115, 192.
Lucifer 144.
Ludolf Zaháňský 4, 86.
Ludvík král. 165.
Lupáč Martin 6, 243.
Luther Martin 150—202, 204, 222, 229, 232, 234, 237, 242.

Majestát 243, 265.
Malín 30.
Manlius 256.
Manso 176.
Mareš 97, 140.
Maria královna 165.
Marisciis B. de 116.
Martin 105.
Martin Loquis 92.
Martin z Bolkova 84—86.
Martyres bohemici 261.
Matthesius 177.
Matyáš 116, 117, 221, 240.
Mauermann 291.
Maxmilián I. 132—180, 225, 226.
Maxmilián II. 264.
Melanchthon Philipp 175, 190, 202—203, 227, 232, 238—240.
Melantrich 264.
Menčík 17, 18, 27, 223.
Metra de principibus 12.
Michálek 85.
Mikovec 178.
Mikuláš Pelhřimovský 95, 120, 226.
Milíč 233.
Mirandola Pico de 136.
Miřínský 261.
Mistr Jan Hus učitel 261.
Mistra pražského 261.
Mistře slavný 260.
Mitis T. 251.
Mnozí jsú skládali 17, 259, 261
Most 38, 92, 140, 251, 252.
Mráz 202
Mučedlníkův českých připomínáme 260.
Müller 7.
Münsterberský Karel 166
Murner Thomas 159—161.
Muskatblüt 13, 29, 55, 61.
Na hory 24.

Národe český, chváliž boha 259.
Nas Jan 177, 263.
Náš milý Jesu Kriste 27.
Nauclerus J. 78, 126.
Nebeský 21, 106.
Nejedlý Zd. 3, 5, 18, 25, 27, 32, 52, 60, 61, 111, 144, 247.
Němci jsú zúfalí 9
Nicolaides Václav (z Radkova, Vodňanský) 202, 258.
Nováček J. 130
Novák Arne 135.
Novotný V. 73, 168, 179, 262.
Nuže milí Čechové 261.

O*mnes attendite* 10.
Omnes Christicolae 109.
Ondřej z Brodu 87, 192.
Ondřej z Řezna 87—89.
O quam per contrarium 14
Ordo catholicus 57, 110.
Orebité 124.
Ostracius 251.
O svatokupcích 18.
Ó svolánie konstanské 13, 258.
Ó svolánie piknartské 144.
Otázka nyní taková běží 27.

Palacký F. 20, 21, 30, 32, 72, 73, 86, 58, 92, 94, 128, 129, 145, 181, 256.
Páleč 230.
Palma Sixt Močidlanský 223. 264.
Pange lingua 17, překlady 258—260.
Pannonius, Rubigallus 255.
Pantaleon Jindřich 231.
Paprocký 223.
Parodie mše 3.
Patera A. 73, 96
Patřmež k bohú 26.
Pauli Johannes 148, 262.
Paulus Diaconus 116.
Payne P. 226, 238, 241
Pelper 110, 116
Pekař J. 151.
Pellikan Konrád 156.
Percheck M. Ch. 255.
Petr Drážďanský 233.
Petr z Mladenovic 72—76, 177, 181, 223, 231.
Petrarca 119, 123
[illegible], Nicolaus 96
Piccolomini Enea Silvio 119—126, 224, 227, 262
Piccolomini Jakub 125.
Písecký 125, 138.
Píseň o pravdě 11.
Píseň proti traktátu Lutherovu 257.
Písně církevní o Husovi 258—262.
Pistorius J. 83.
Pluh Kašpar 202.
Plutarch 107.
Počátkové husitství 57.
Podkoní a žák 22.
Poduška J. 153, 176.
Poggio 78—81, 119, 124, 231.
Poláci 97.
Polák Petr 97.
Porok české koruny 32, 35—39, 92.
Poldo d'Albenas 240.
Polemiky 262.
Pontanus a Braitenberg 222, 251.
Povstaň, velké město pražské 31.
Praga, mater artium 1.
Praha 3, 31—50, 120, 180.
Prachatice 92.
Pražská příhoda 61.
Příbram m. 94, 192—195, 217, 237.
Prischuch, des conzils grundvest 15.
Processus consistorialis 170—172, 223.
Prokop Holý 226, 241, 246.
Prokop z Plzně 70.
Prokop písař 22, 126, 139.
Proles 180.
Protest šlechty 14, 168, 179.
Prusík 111
Pulkava 123

Rabštejn Jan 128.
Rabštejn Prokop 128.
Rabus Ludvík 229—230
Radek 84
Radeler 99.
Radcliffe Ralph 183
z Radkova Václav viz Nicolaides.
Radujme se dočekavše 25.
Reinhart Martin 173.
Rémond, Florimond de 240.
Reuber J. 136.
Reuchlin 155
Řezno 146—147.
Rezek A. 257.
Rhaw Jiří 177
Richental Oldřich 75—78, 181, 242.
[illegible] J. 183
Řípa Václav 252
Roh 165

Roháč 91, 220, 247.
Rokycana 91, 96—99, 110, 111, 115, 217, 219, 223, 226, 233—235, 248.
Roleff 82.
Rosacius 261.
Rosenplüt 62, 65, 109.
Rosweide H. 182, 242.
Roethe 15, 62.
Roždalovský V., 153, 176.
Rubeanus Crotus 156.
Rudiger Esrom 236.
Rufus 82.
Rusinus Johannes 256.
Rutze 173, 233.
Rybička 221.

Sachs Hans 150.
Sachsenheim Hermann v. 104.
Salius Aegidius 224.
Sandel Jan 221—222.
Schatz J. 64.
Schaumburg Silvester 156.
Schlesinger Ludw. 140.
Schlosser Jul. v. 213.
Schneider Hans 147.
Schrenk Jakub 243.
Schwalb Hans 167.
Sebrání z kronik českých 98.
Seckel 3.
Sedláček A. 237.
Sedulius 116.
Sermones ad Bohemos 19.
Sickingen Franz von 162—169.
Sigmund 55, 56, 68, 83, 89—91, 96, 208, 210, 219, 221, 226, 228, 238, 242, 247, 256.
Slavata Michal 237
Sluší Čechům vzpomínati 60.
Sluší každému věděti 57.
Slyšte, Čechové, což se nyní děje 22.
Slyšte, rytieři boží 8.
Slyštež snažně 18.
Sobek z Kornic Burian 209.
Soest 99, 220.
Spalatin 155, 164.
Spalicius Prokop 198.
Spangenberg C. 220.
Spiegel Jak. 136.
Spieshammer Jan viz Cuspinianus.
Sreznevský 32.
Stala se jest věc nová 257.
Staupitz 154.
Sternberg Zdeněk 99, 128.
Strages Christianorum ad Pragam 56.
Straka Cyril 259.
Stumpff Jan 227—229.
Svátek J. 221.
Svoboda J. 222.

Šafařík 17.
Ševci jsú zúfali 23.
Šimák J. 205—209.
Šlik 166.

Tábor, Táboři 58, 59, 96, 237, 240, 241, 245, 251, 257.
Táborský F. 168.
Táborský J. 261.
Tě boha chválíme na věky 260.
Tempelfeld Mikuláš 115, 192.
Theobald Zachariáš 243—248, 254, 256.
Theodorich z Níhemu 72.
Tichtenbaum Augustin 253.
Tomek V. V. 191, 213.
Tovačovský Ctibor 117.
Třeboňští 29.
Treutler Jeronym 254.
Trithemius Jan 143.
Tršek kněz 22.
Truhlář J. 17, 116, 128, 129, 131, 257, 258.
Túma bratr 143.
Turmair Johannes (Aventinus) 226.
Tábořec malý 18.
Ty semeno zrádné Zdeňkovo 257.

Uhři 101, 148.
Ukrutnost 124.
Ústí 60, 253.

Václav IV. 12, 19—21, 83, 87, 123, 144, 207, 209, 213, 220, 225—228, 241, 256.
Václav, Havel a Tábor 58, 120.
Vadianus 136.
Valečovský Vaněk 111.
Vavřinec z Březové 61, 66—69, 91—93, 206, 211.
Veleslavín 125, 224.
Věrní Čechové, pána boha chvalme 261.
Věrní se v bohu radujte 25.
Versus de fratribus tenebrarum 31.
Vídeňáci 111.
Vídeňská universita 21, 103.
Viklefice, báseň 5.
Viktorin 113, 116.

Virgil Polydor 227.
Vlašić Matyáš 16, 177, 182, 232—234, 255.
Vlček Jar. 18, 32.
Vlček Václav 115.
V milosti boží mistr Jan 17.
V naději boží mistr Jan 222.
Vodňanský viz Nicolaides.
Vogelgesang viz Cochlaeus.
Voigt Ad. 151.
Voksa, Racek Kobyla 7.
Všebrd Viktorin Kornel 131.
Všichni poslúchajte 21, 105.

Wackernagel Ph. 104.
Wandalia viz Krantz.
Wartburg 165.
Warton 183.
Watzdorf Petr 202.
Weber Beda 64.
Weiss 165.
Weiss viz Candidus.
z Wessalie Jan 191.
Wetzlarský Jan 13.
Wiklif Jan 1, 2, 61, 109, 205, 222, 225, 230—232, 236, 239, 241, 264.
Windecke Eberhard 89—91.
Wisbeck 146.
Wittenberg 150.
Wolkan Rud. 129, 221, 258.
Wolkenstein Oswald v. 63.
Wusterwitz E. 83.
Wyle Niklas v. 80.

Zasius O. 136.
Zbyněk biskup abeceda 6.
Zbyněk knihy spálil 6.
Zbyněk Zajíc z Hasenburka, arcibiskup 5—8.
Zíbrt Č. 132, 262.
Zink Burkard 81.
Zítek Jan 221.
Znamenají, smysle sprostný 26.
Zpívejž jazyk toho rytěřování 260.
Zuzana lazebnice 213.
Z víry upřímné 261.

Žaloba koruny české 32, 33—35.
Žaloba na husity 21, 29.
Žatec 252.
Žídek Pavel 6, 117, 223.
Žižka 52, 86, 90, 93, 121—124, 131, 139, 140, 142, 145, 148, 163, 168, 208, 215, 219, 220, 226, 231, 235, 236, 239, 241, 243—246, 248, 251 až 253, 262, 263.

PT Kraus, Arnošt Vilem
134 Husitsví v literatuře
H8K7 zejmena německe
č.1

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 05 18 10 019 4